

אמר שלמה בן אברהם בן שמואל מאורבינו ז"ל · המחבר· הספר הזה הנקרא שמו בישראל ·

אהל מועד

מצד היותו בית ועד למלין השוים בהוראה אחת ושפה מתחלפת
הלא המה המלין אשר יזכרו בשמם גבולים נרדפים לפני
כל יודעי דת ודין נמוס תפארת ותור חכמה הדברית
ויועיל גם כן לכל המתאוים תאוה במדבר
הלציי · ואף לחובב חוד חידה ומשול
משל · שום תשים עוז על
גבור · גם בה מלכים
ימלוכו :

פה ויניציאה

עיר הגדולה המהוללה אשר תחת ממשלת השררה יר"ה
נדפס ונחקק בחדש אלול שנת חמשת אלפים
שלש מאות ושמונה :

בבית בן משק בית האדון מארקו אנטונייו יושטיניאן

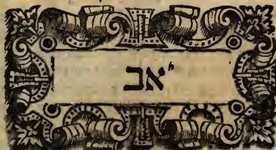
הקדמה

לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי

אמר שלמה בן אברהם בן שמואל מאורבינו לגברת מלאכות אנכי אסובה אסורה נא ואלבת לי אל שרתי התבונית רבתי הגדולה והתפארת וההוד הלא היא החכמת הדברית והעוזכת אלוף שום תשי' עזר על גבור גם בה מלכים ימלוכו · כל רודפידה השיגוה גם היא לקראת באיה תתעורר זרועיה תצפית למחזיקים בה כל הימים תתמוך כבוד · על כן אמרתי הנני הנני אל הידיעה כי טוב צלה הנני נוסה אליה ובכל לבב אתן את דודי לה אולי ה' אותי וארשתיה לי באמונ' ואבנה גם אנכי ממנה זאת העצה היעוצה רתום מרכבת המזמה חוק מתנים ואמץ כח מאד לצבוא צבא לעבור עבודה באהל משכנות היודעים אעבור בסך ושכנתי בתוך ערומים יכתירו דעת עלי חבוריהם ארחף אפרוש כנפי העיון בדברי חכמים וחידותם ואבוזה בהם עד אבונן פועל תוריי ועד אשים בית תהלה בארץ : ויען וביען בבית ישראל ראינו והנה אין איש מתעורר להחזיק במלאכת המלין השוים בהוראה אחת ושפה מתחלפת להם הלא המה המלין אשר יזכרו בשמם גבולים נרדפים לפני כל יודעי דת ודין נשום הדברי נשאתנו רוח ונתעורר רצון מאתנו להוציא במספר צבאם ולתת להם יד ושם נבנה להם בית מרור ועליות מרוחו' וכלם בשם נקרא איש איש בחדרי משכיתו עד עולם ישבו לכסא : ובראשית בראה הנהגתנו חלוקת הספר אשר ראינו לחלקו לכ"ב מאמרות למנין אלף בית וכל מאמר נחלק לשערים משערים שונים ויחד על כל שער ושער יתמלאון מלין נפרדים אורים על ענין אחד והגבול היותר מפורסם והיותר גלוי לכל העמים שהונח לתורות על הענין ההוא בכור אתנהו עליון על כלם נשיא להם לעולם · והדמיון נאמר הנה באחד מהשערים יקבצו בו כל המלות אשר הונחו להורות על האהב' וגבול אהב יושת בעל בעמיו וראשון לכל באי שער מקומו לבעבור היותו מפורסם לכל וידעו העם כלו כי בן דבר הגבול ודתו להורות על הענין ההוא ואחזת מרעהו כל שאר הגבולים המורים גם כן על האהבה באחרונה יסעו לרגליהם כל העם מקצה · וכי יבא האדם לדרוש את המלות אשר הונחו להורות על האהבה או ישכיל בשער אהב ועיניו אל מבוקשו תראינה · ובן יהיה משפט הסדר אשר ימלוך על כל השערים כלם אל מקום אשר יפנה הראש אחריו ילכו · גבר

הקדמה

עמיתו אל השער ולא יחטיא : ואם יחלצו לפנינו למלחמה אנשי
לצון וחמושים יעלו בני בלי שם בלעג וקלס ידברו גבוהה גבוהה
ויאמרו כי אנחנו יסדנו חזקנו זרועותינו ופעלנו כל זאת לבד להריע
בעמים כי לב טהור ברא לנו אלהים ורוח עצה וגבורה רוח דעת חדש
בקרבנו גם אנחנו נחלץ חושים לפני כל לשון תקום אתנו ואלה
ברכב ואלה בסוסים תופשי חרבות מלומדי מלחמת ההתול יסוגו
אחור יבושו בושת כי שפתינו אתנו פה להשיב אמרים ולהתנצל
ולאמר כי אל מה שנחלצנו לא נחלצנו אליו להראות העמים כי
הלבישנו ה׳ בגדי שכל ומעיל התעודה יעטנו תורת ה׳ אתנו כי יודע כל
שער עמי כי פליאה · דעת ממני תעכוני כל ההשגות ומעולם הייתי
כרומן על פניהם ואותי מאסו ממלוך עליהם · וכמה נחשבת פעולתנו
זאת בערך זולתה משאר פעולות התוריות אשר נבראו בכל הארץ
ובכל היודעי׳ שבעבורה יאות לנו יקר וגדולה ואולם עלת השתדלותנו
בזאת המלאכה בראותינו שממנה יגיע לנו תועלת אל מה שבקשנו
וזה כי מאהבתנו מלאכת הסכת׳ ורב חשקנו להישיר עצמנו אל ידיעת
חקים הלציים ומאמרים הערבים שמנו מגמתנו לחקור דרך תובילנו
אל זאת ההשגה וכאשר שוטטה מחשבתנו בזאת החקירה דמינו
להוליד ולהצמיח העבודה הזאת ועשות אותה באופן שביארנו במה
שקדם וחשבנו שאם נעשה מה שהמציאתנו מזמתנו יועילנו ויועיל
גם כן לכל המתאוי׳ תאוה במדבר הלציי ואף לחובב חוד חידה ומשול
משל החלצנו עצמנו בהוית הפעולה ואמרנו להתפעל בהשגת
תכונתה בחזקת היד · ותעלה ותצא הסכמה מלפנינו כי הספר הזה
יקרא שמו בישראל **אהל מועד** מצד היותו בית ועד למלין
הנזכרי׳ כלם נכוחים למבין דרושי׳ לכל חפציה׳
מי בעל דברים יגש אליהם · ואל אל בשמים נשא לבבנו יתן לנו לב
לדעת ועינים לראות את הדרך אשר נעלה בה ואת המעשה אשר
נעשה בהשגת המבוקש וחפץ ה׳ בידינו יצלח :

המלה אשר הונחה להורות אל המוליד ברומה תאמר לשלשה פנים ·
אב תאמר אב · אבי אברהם ; ותאמר שדים · ברכות שדים ורחם · אמרו בראשית כו · בראשית מט
שדים שהרצון בו כדברי המתרגם ברכתא דאבוך ודאמך · ואמרו שנקרא
כן מפני שהזורע יורה כחץ כתרגום ירה ירה · אשתראאת אשתדי · ויש
הורים מפרשים שדים ורחם השמים והארץ ; ותאמר הורים · על ברכות הורי · בראשית מט
פירשו בו האב · ואמרו שנקרא כן מפני שנותן התריון ;

אבל

המלה אשר הונחה להורות על היגון והאבל תאמר
אבל לעשרה פנים · תאמר אבל · אבל כבד זה למצרים · ונפשו עליו תאבל ; בראשית נ · איוב יד
יגון ותאמר יגון · יגון ואנחה · ובן כסיל תוגת אמו · עד אנה תוגיון נפשי ; ישעיה לה · משלי י · איוב יט
ותאמר און · לא אכלתי באוני ממנו · יצפון לבניו אונו · זבחיהם כלחם דברים כו · איוב כא · הושע ט
און אונים · הרצון בהם היגון והאבל · וכן מזה וירב בבת יהודה תאניה איכה ב
תאניה ואניה · ותרגו׳ אבלותא ואנינותא ; ותאמר דאבה · ולפניו תדוץ דאבה · איוב מא
וכל נפש דאבה מלאתי · ולא יוסיפו לדאבה עוד · הרצון בהם היגון ירמיה לא · שם
והאבל · תרגו׳ דלפה נפשי מתוגה · אנמת נפשי מרבתא · צרת ויגון
מפח אמצא · עקתא ודבתא אשכח ; ותאמר מפח · מפח נפש · ר״ל דאבון נפש · איוב יא
מתרגום ומדיבות נפש · ומפחן נפש · ובן מזה · נפחת נפשה · ונפש ירמיה טו
בעליה הפחתי · ואמרו המפרשים כי הלשון נגזר מן נופח באש פחם · איוב לא · ישעיה כד
ויפח באפיו · כימי שיש לו דאבון נפש כאילו נפשו נפוחה ויוצאת בראשית ב
ממנו · וכן פירשו מזה · והפחתם אותו · ר״ל תביאו הגזול ותפיחו מלאכי א
דאגה ותדאיבו נפש בעליו שגזלתם ממנו ; ותאמר דאגה · ואכלו לחם
במשקל ובדאגה · ואם לא מדאגה מדבר · הרצון במלת דאגה דאבון נפש יחזקאל ד · יהושע כב
ותרגם המתרגם וביצפא · ואם לא מיצפא · ותרגו׳ ולא יוסיפו לדאבה עוד ·
ליצפא עוד · וכל נפש דאבה מלאתי · וכל נפש יצפא · ואמרו המפרשים
דאגה היינו יגון זולת שהדאגה על העתיד והיגון על העבר ; ותאמר
לוית לוית · העתידים עורר לויתן · הרצון בו אבלם · וכתלמוד ירושלמי אין איוב ג
מרזח האשה עוררת לויתה במועד · פי׳ אבלה ; ותאמר מרזח · מרזח עמוס ו

סְרוּחִים׳ פירשו בו אבל סרוחים׳ וסר כמו סורח שכח פר״ת פלוני
ירמיה י״ו אלמוני׳ ור״ל יקרב אבל הסרוחים על ערשותם׳ וכן מזה׳ אַל תָּבֹא בֵּית
מַרְזֵחַ׳ ויש מפרשי׳ המלה לשון הרמת קול הן לבכי הן לשמחה׳ ויהית
אמרו אל תבא בית מרזח לבכי׳ וסר מרזח סרוחים לשמחה׳ וסר
איכה ל׳ כמשמעו ׃ ותאמר מגנת׳ תִּתֵּן לָהֶם מְגִנַּת לֵב׳ פירשו בו אבל ויגון ׃ מגנת
איוב ל׳ ותאמר עגם׳ עָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן׳ ובלשון רז״ל לא יתלוש מפני עגמת עגם
ישעיה י״ט נפש׳ ויש מפרשי׳ מזה בתמורת ע״ן באלף׳ כָּל עֹשֵׂי שֶׂכֶר אַגְמֵי נָפֶשׁ׳
כמו עגמי נפש ׃

י אבן חמלה אשר הונחה להורות כללות מיני האבנים תאמר
חבקוק ב׳ איוב י״ד לעשרה פנים׳ תאמר אבן׳ כִּי אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק׳ אֲבָנִים אבן
שמות ט׳ שמואל ב׳ י״ז שָׁחֲקוּ מַיִם ׃ ותאמר צרור׳ וְלֹא יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ׳ עַד אֲשֶׁר לֹא נִמְצָא צרור
משלי כ׳ שָׁם גַּם צְרוֹר׳ הרצון בהם האבנים ׃ ותאמר חצץ׳ יִמָּלֵא פִיהוּ חָצָץ׳ חצץ
איכה ג׳ רוצה לומר אבנים׳ וכן׳ וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי׳ ואמרו שנקראו כן
תהלים ע״ז האבנים הקטנים מאד׳ ויש מפרשים מזה׳ אַף חֲצָצֶיךָ יִתְהַלָּכוּ׳
שמואל א׳ י״א והרמז בו אל אבני הברד ׃ ותאמר בזק׳ וַיִּפְקְדֵם בְּבֶזֶק׳ אמרו בהגדה בזק
מהו ויפקדם בבזק שמנאם באבנים׳ רוצה לומר שנטל אבן מכל אחד
מהם ומנאם׳ ותרגום כצרור אבן במרגמה היך בזקא דכיפא בקלעא ׃
ישעיה מ״ח ותאמר מעה׳ וְצֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כִּמְעֹתָיו׳ פירשו בו האבנים העומדים מעה
על שפת הים׳ ואמרו שנקראו כן מצד היותם כדמות המעות׳
במדבר כ׳ ירמיה כ״ג ותאמר סלע׳ וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע׳ וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע׳ אמרו שהרצון סלע
איוב ל׳ במלת סלע האבנים החזקות וקשות ׃ ותאמר כפים׳ חוֹרֵי עָפָר וְכֵפִים׃ כפים
ר״ל אבנים כדברי המתרגם בנקירתא דעפרא ואבנא׳ וכן מזה׳
ירמיה כ״ט וּבַכֵּפִים עָלוּ׳ ותרגו׳ ונדר אבניו נהרסה׳ וסיינא דכפוי אתעקר׳ ונולל
איוב י״ד אבן אליו תשוב׳ ומערגיל כיפא׳ וכן תרגו׳ סלע כיפא ׃ ותאמר צור׳ וְצוּר צור
נחום א׳ איוב כ״ח יֶעְתַּק מִמְּקֹמוֹ׳ וְהַצֻּרִים נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ׳ בַּצּוּרוֹת יְאֹרִים בִּקֵּעַ׳ הרצון
שמות ד׳ ישעיה ה׳ בהם הסלעים׳ ובהלם׳ וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר׳ וכן מזה׳ כַּצַּר נֶחְשָׁבוּ ׃
ישעיה נ׳ איוב כ״ח ותאמר חלמיש׳ שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ׳ בַּחַלָּמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ׳ הרצון בהם חלמיש
זכריה ז׳ יחזקאל ג׳ הסלעים ׃ ותאמר שמיר׳ וְלִבָּם שָׂמוּ שָׁמִיר׳ כְּשָׁמִיר חָזָק מִצֹּר׳ אמרו שמיר
שהרצון במלת שמיר אבן חזקה מאד׳ ותרגו׳ חלמיש למעינו מים׳
ירמיה י״ז שמיר לעיינו דמיין׳ וי״מ מזה׳ בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר׳ ויש אומרים שהרצון
בו הברזל החזק וקראו כן בעבור חזקו כמו שקרא הצור החזק שמיר ׃

י אבס המלה אשר הונחה להורות למקום המיוחד למאכל
ישעיה א׳ הבהמות תאמר לשני פנים׳ תאמר אבוס׳ וַחֲמוֹר אבוס
איוב ל״ט׳ דה״ב ל״ב אֵבוּס בְּעָלָיו׳ אִם יָלִין עַל אֲבוּסֶךָ ׃ ותאמר ארות׳ וְאֻרוֹת לְכָל בְּהֵמָה ארות
ובהמה

ובחמת · ארות סוסים · וביוד תמורת למד הפעל · אריורת סוסים · מלכ' א ד' · ד"ה ב ט
והרצון בהם האבוסים · תרגום אבוס בעליו · אוריה דמרוחי · אם ילין
על אבוסיך · אם יבית על ארותך :

י אגד חמלת אשר הונחה לחורות על האגדות תאמר לארבעה
אגדה פנים · תאמר אגדה · אגדת אזוב : ותאמר אלמים · והנה שמות יב
אלמים אנחנו מאלמים אלמים · ר"ל אוגדים אגדות · וכן נושא אלמותיו : ותאמר בראשי' לז · תלים קכו
עמרים עמרים · ואספתי בעמרים · גם בין העמרים · הרצון בהם אלמים רות ב' · כם
צבתים כדברי המתרגם בין אלומיא · אף בין אלומיא : ותאמר צבתים · וגם של
תשלו לה מן הצבתים · הרצון בו מן העמרים כדברי המתרגם מן שם
עמריא · ובמשנה מצאן צבתים או פרושות :

י אגם חמלה אשר הונחה לחורות על האגמים תאמר לשני
אגם פנים · תאמר אגם · אגם מים · על יאריהם ועל אגמיהם : תלים קז' · שמות ז
בצא ותאמר בצא · בצאתיו וגבאיו · פירש בו רבי יונה האגמים מתרגום יחזקאל מז
למורש קפוד ואגמי מים · בצין דמיין · ואפשר כמהו · היגאה גמא בלא איוב ח
בצה · ויקראו האגמים בזה הלשון מצד התמרת חשש בהם נגזר מן
חשבעו בבץ רגליך : ירמיה לח

י אגר חמלה אשר הונחה לחורות על האגרות תאמר לחמשה
אגרת פנים · תאמ' אגרת · ואגרת פתוחה בידו · וגם אגרורת נחמיה ו · ד"ה ב ל
מגלה כתב על אפרים ומנשה · ותאמר מגלה · מגלה עפה · ר"ל אגרת ואמרו זכריה ה
גליון שנקרא כן מפני שגוללין אותה : ותאמר גליון · קח לך גליון גדול · ישעיה ח
כתב פירשו בו אגרת : ותאמר כתב · כי כתב אשר נכתב בשם המלך · אסתר ח
ספר ה"ל אגרת : ותאמר ספר · וספר כתב איש ריבי · ויקח חזקיהו את הספרים איוב לא · ישעיה לז
מיד המלאכים · הרצון בהם האגרות כדברי המתרגם ואגרתא וכתב ·
ונסב חזקיה ית אגרתא :

י אדם חמלה אשר הונחה לחורות על האדמימורת תאמר
אודם לחמשה פנים · תאמר אודם · אדמו עצם מפנינים · איכה ד
חכלילות דודי צח ואדום : ותאמר חכלילות · חכלילות עינים · ר"ל אדמימות · וכן שיר ה' · משלי כג
חמץ מזה · חכלילי עינים מיין · ותאמר חמץ · חמוץ בגדים מבצרה · פירשו בראשי' מט · ישעיה סג
בו אדום · ופירשו ממנו על צד החפוך · למען תמחץ רגלך · ר"ל תאדם : תלים סח
אמץ ותאמר אמץ · ברדים אמצים · פירשו בו כמו חמוצים : ותאמר חמר · ויין זכריה ו · תלים עה
חמר חמר · פירשו בו אדום כי כן בערבי אדום אחמאר :

ט אהב חמלה אשר הונחה לחורות על האהבה תאמר לשבעה
אהבה פנים · תאמר אהבה · ואם תעוררו אררת האהבה · שיר ב
ידידות אהבו אררת יי כל חסידיו : ותאמר ידידות · נתתי את ידידות נפשי · תלים לא · ירמיה יב

תלים פד׳ · דברים לג׳ | הרצון בו אהבת נפשי · וכן מזה · מה ידידות משכנותיך · ידיד יי׳ :
שמו׳ יח׳ · משלי ז׳ · שיר ז׳ | מה לידידי בביתי : ותאמר הודים · נרוה דודים עד הבקר · שם אתן | דודים
שיר א׳ · שיר ב׳ | את דודי לך · כי טובים דודיך מיין · דודי לי ואני לו · הרצון בכלם
חבקוק ג׳ | האהבה : ותאמר רחם · ברוגז רחם תזכור · הרצון בו האהבה · ור״ל | רחם
תלים יח׳ | בעת הכעס תזכור אהבת אבות · וכמהו ארחמך יי׳ חזקי · ותרגום ואהב
ורחם · ויש מפרשים ברוגז רחם תזכור כמשמעו מן ונתן לך רחמים :
יחזקאל כג׳ · ירמיה ד׳ | ותאמר עגבת · ותשחר״ת עגבתה מפנה · מאסו בך עוגבים · הרצון | עגב
בהם האהבה כדברי המתרגם והבילת רחמתה מנה · דקצו בך רחמך :
דברים לג׳ · איוב לא׳ | ותאמר חבה · אף חובב עמים · הרצון בו אוהב · וכן פירשו מזה לטמון | חבב
בחבי עוני · ר״ל לטמון עוני באהבתי אותו רק גליתי אותו והרחקתין
ממני · ובלשון רז״ל חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חבה יתירה
שמות יט׳ · תלים קלה׳ | נודעת להם : ותאמר סגלה · והייתם לי סגלה · ישראל לסגלתו · | סגלה
הרצון בהם האהבה כדברי המתרגם חביבין לחיבוביה :

אהל

האהל על האהל תאמר לשלשה פנים · תאמר אהל · | אהל
ישעיה לג׳ · בראשית לג׳ | אהל בל יצען בל יסע · ויעקב תקע את אהלו : ותאמר
ירמיה מג׳ | שפריר · ונטה את שפרירו עליהם · אמרו שהרצון בו אהלו : ותאמר | ספריר
במדבר כה׳ | קבה · ויבא אחר איש ישראל אל הקבה · פי׳ בו אל האהל · ובלשון רז״ל | קבה
בגמר׳ בע״ז פא׳ ועל בתו לישב בקובה · ופי׳ בעל הערוך אהל שמושיבין
בו זונות · ותרגם הירושלמי אל הקבה · לגו קלא · ובלשונם ז״ל בפסיקת׳
ויהי ביום כלות משה שדא טימיקון דומות לקליינון · ופירש הערוך טנדי ·
פי׳ טנדי כמו טנדס מלשונם ז״ל בברייתא דר׳ אליעזר בפ׳ מ״א משה היו
רגליו עומדות בהר וכו׳ לשמים כטנדס שהיא פרוסה ובני אדם עומדים
בתוכה ורגליהם עומדות בחוץ ובלן בתוך האהל · פי׳ טנדס אהל :

אוד

האהל על האודים והלפידים תאמר לשלשה פנים ·
זכריה ג׳ | תאמר אוד · אוד מצל מאש · ובלשונם ז״ל טול אוד | אוד
ישעיה סב׳ · שופטים ז׳ | מבין העצים : ותאמר לפיד · כלפיד יבער · ולפידים בתוך הכדים · | לפיד
נחום ב׳ | הרצון בהם האודים · ומזה אמרו על צד ההפוך · באש פלדות הרכב : -
זכריה יב׳ | ותאמר כיור · כביור אש בעצים · פירשו בו אוד ולפיד · ואמרו המפרשי׳ | כיור
ויקרא יא׳ | שמזה נגזר · תנור וכירים · ולפי שמדליקין בו האודים והאש נקרא כן :

אוי

האהל על קריאת האבל והצער תאמר לשמנה פנים ·
במדבר כא׳ · קהלת י׳ | תאמר אוי · אוי לך מואב : ותאמר אי · אי לך ארץ | אוי
קהלת ד׳ · מיכה ז׳ | שמלכך נער · כמו אוי · וכן ואי לו האחד שיפל : ותאמר אללי · אללי | אי
איוב י׳ | לי כי הייתי כאספי קיץ · אם רשעתי אללי לי · הרצון בהם כמו אוי : | אללי
יחזקאל ל׳ · יואל א׳ | ותאמר הה · הילילו הה ליום · ובתוספ׳ אלף · אהה ליום · והרצון בהם | הה

כמו

כמו אוי כדברי המתרגם אלילו ואמרו ואי · ואי מן קדם יומא · ותרגום
אוי ואי ; ותאמר הו · ובכל חוצות יאמרו הו הו · כמו אוי אוי כדברי עמוס ה
הוי המתרגם ובכל שוקיא ימרון ואי ואי : ותאמר הוי · הוי אדון והוי ירמיה כב
הודה · הרצון בו כדברי המתרגם ואי על מלכא ואי על מלכותא · וכמהו
הוי אחי והוי אחות · הוי גוי חוטא · הוי האומרים לרע טוב · והטתג׳ סס · ישעי׳ א · ישעי׳ ה
אח מנהגם : ותאמר אח · ואמר אח · פירשו בו כמו אוי · וכן מזרח · אח יחזקאל ו · יחזקאל כא
למי עשויה לברק : ותאמר אבוי · למי אוי למי אבוי · פירשו בו כמו אוי · משלי כג
אמנם המתרגם אמר בו למאן תברי ולמאן סנוירא :

אול
האחל על הדבר המסופק הממוצע בין השלילה והחיוב
אולי תאמר לחמשה פנים · תאמר אולי : אולי ימשני אבי : בראשית כז
לו ותאמר לו · לו ישטמנו יוסף · כמו אולי ישטמנו : ותאמר פן · פן בחרב · בראשית נ · במדבר כ
פן אצא לקראתך · פן יהיה דבר עם לבבך · הרצון בזאת המלה כמו אולי דברים טו
ושמא · ומענין זה פירשו · נשאתי אימיך אפונה · ר״ל חכבותי עלי תלים פח
אימיך שאני מפחד תמיד ואומר פן יקראני כך וכך על העונות כי כל
אדם כפוחד ואומר בלבו פן יהיה זה וזה ושמא יהיה בך וכך : ותאמר
כי כי תאמר בלבבך · פירשו בו כמו שמא : ותאמר אך · אך טרוף דברים ז · בראשית מד
אך טורף · פירשו בו שמא טרוף טורף · וכן · אך חשך ישופני : תלים קלט

אור
המלה אשר הונחה להורות על האור תאמר לשלש
אור עשרה פנים · תאמר אור · אור צדיקים ישמח · אור משלי יג
זרוע לצדיק · ויקרא אלהים לאור יום · והארץ האירה מכבודו · ויש תלים צז · בראשית א · יחזקאל מג
נגה מפרשים מזה · נאור אתה : ותאמר נוגה · ונוגה לו סביב · ועל דרכיך תלים עו · יחזקאל א · איוב כב
נגה אור · ולא יגה שביב אשו · אלהי יגיה חשכי · הרצון בהם האור : איוב יח · תלים יח
תהלה ותאמר תהלה · ותהלתו מלאה הארץ · אמרו שהרצון בו אורו · חבקוק ג
וממנו · בהלו נרו עלי ראשי · אם אראה אור כי יהל · לא יהלו אורם : איוב כט · איוב לא · ישעיה יג
זהר ותאמר זוהר · כמראה זהר כעין החשמלה · והמשכילים יזהירו כזהר יחזקאל ח · דניאל יב
הרקיע · תרגום לא יהלו אורם · לא יזהרון נהוריהון · לא יגיה אורו ·
נהרה לא יזהר נהוריה : ותאמר נהרה · ואל תופע עליו נהרה · תרגום איוב ג
אור נהרה : ותאמר יפעת · וחללו יפעתך · שחת חכמתך על יפעתך · יחזקאל כח · סס
פירשו בהם כמו זהרך · ומזה הופיע מהר פארן · ועל עצת רשעים דברים לג · איוב י
תעוף הופעת : ותאמר תעוף · תעפה כבקר תהיה · אמרו שהרצון בו אורה · איוב יא
ומזה התעיף עיניך בו · התאיר · ויש מפרשים מזה · ואל יראה בעפעפי משלי כג · איוב ג
קרן שחר · נוגה השחר ואורו : ותאמר קרן · ועוללתי בעפר קרני · הרצון איוב טז
עשת בו זהרו · וכן כי קרן עור פני משה : ותאמר עשת · עשת שן · אמרו שמות לד · שיר ה
שהרצון בו זהירות השן · וכן שמנו עשתו · כי חשאו עוח בשרו ירמיה ה

מזהיר

יחזקאל כז מזהיר · וכן פירשו מזה : ברזל עשות · אמנם המתרגם אמר בו ערקין
דפרזל כמו שתרגם ונ״ד ברזל ערפך · וי״ש אומרים בי קבוץ עב יקרא
ישעיה א · עמוס ל עשת : ותאמר שחר · אין לו שחר · פירשו בו אורה · וכן עושה שחר · שחר
ישעיה מז · מיכה ד עיפה · לא תדעי שחרה · וי״ש מפרשים מזה · חשך משחור תארם ·
ר״ל זהר תארם והוא שם בפלס מזמור · ודג״ש משחור לתפארת כדג״ש
איכה ד · ישעיה יח · שיר ה מקדש יי : ותאמר צח · צחו מחלב · כחום צח עלי אור · דודי צח · צח
תהלים קד ואדום · אמרו שתרצון בחם הזהירות : ותאמר צהל · להצהיל פנים · צהל
איוב לג משמן · הרצון בו בדברי המתרגם לאנהיר : ותאמר בהיר · בהיר הוא · בהיר
בשחקים · פירשו המלה לשון נוגה וזוהר · אמנם המתרגם אמר בו
בוטשא הוא בשחקי · ובלשונם ז״ל בפרק תרואה בגמ׳ מקום שנעקרת
ממנו עז אי דאמר מילתא אמר רב ששת ונפקי בוטשי דנורא וכב׳נחו
לעייניה · עוד אמרם בהגדה השוכר את הפועלים אתו תרי בוטשי
דנורא מחית לחהוא גברא בעיניה וסמן · פי׳ בוטשי דנורא ניצוצי אש :

טו אז המלה אשר הונחה להורות כמו אותו הזמן תאמר לשני
יהושע א פנים · תאמר אז : אז תצליח את דרכיך : ותאמר בכן · אז
אסתר ד ובכן אבוא אל המלך · פירשוהו מתרגום אז ובכן : בכן

יו אזן האהל על הכלי המיוחד לשקול בו תאמר לשלשת פנים ·
תהלים סב · ויקרא יט תאמר מאזנים · במאזנים לעלות · מאזני צדק : ותאמר מאזנים
ישעיה מו קנה · וכסף בקנה ישקלו · הרצון בו כדברי המתרגם במאזניא תקלין : קנה
ישעיה מ ותאמר פלס · ושקל בפלס הרים · הרצון בזאת המלה כלי מיוחד לשקול פלס
בו אבל יש מן החלוק בינו ובין מאזנים בי מאזנים הוא הכלי שיש לו
כמין שתי כפות : ופלס הברזל הארוך המסומן בנקודות · ויש
מפרשים פלס בית יד של מאזנים שלשון מאזנים תלוי בתוכו :

יז אזן האהל על כללות מיני כלי זין תאמר לארבעה פנים · ותאמר
דברים כג אזנים · ויתד תהיה לך על אזנך · כמו כלי זינך · ומזה אמרו אזנים
מלכים א כב · יחזקאל כג והזונות רחצו · ות׳ ומני זינא שטיפו : ותאמר הוצן · ובאו עליך הוצן הוצן
רכב וגלגל · אמרו שהוא שם כלל לכלי זין כדברי המתרגם וייתון עלך
מלכים ב י · מלכים א י במאני זינא : ותאמר נשק · ועיר מבצר והנשק · הנשק ובשמים · נשק
יחזקאל לט · סס ובערו והשיקו בנשק · כי בנשק יבערו אש · הרצון בהם כלי זין בדברי
בראשית מא המתרגם בכלם מני זינא · וי״ם מזה הענין לפי דעת המתרגם · ועל פיך
ישעיה נד · ד״ה ב כג ישק כל עמי : ותאמר כלי · כל כלי יוצר עליך לא יצלח · איש וכליו בידו : כלי
בראשית כז ועתה שא נא כליך · הרצון בהם כלי זין :

יח אזר האהל על הכלי המיוחד לחגור בו תאמר לארבעה פנים :
איוב יב · ירמיה יג תאמר אזור · ויאסור אזור במתניהם · והנה נשחת האזור : אזור

ותאמר

חגורה ותאמר חגורה · וחגור נתנה לכנעני · בחגורתו אשר במתניו : ותאמר משלי לא · מלכים א ב
אבנט אבנט · מצנפת ואבנט · אמרו שהיא חגורה נתונה על הכתונת : ותאמר שמות כח
מזח מזח · ולמזח תמיד יחגרה · פירשו בו חגורה · ואמרו שנקראת כן מפני תהלים קט
שהיא חוזק המתנים נגזר כן · אין מזח עוד : ישעיה כג

יט אחד האחל על ראש המספר תאמר לשלשה פנים · תאמר

אחד אחד · אחד היה אברהם : ותאמר חד · ודבר חד את יחזקאל לג · שם
חד אחד · תרצון בו אחד · את אחד · ובארמית · חד מנהון : ותאמר את
את ועשה את מאחד מאלה · פירשו בו כמו אחד : יחזקאל יח

כ אחז האחל על האחיזה תאמר לארבעה פנים · תאמר אחז
אחזת שמרות עיני · ויאחז לך אחד מהנערים : ותאמר תהלים עז · שמואל ב ב
תפש תפש · ותפש את הסלע במלחמה · ותפשו בו אביו ואמו · ואתפש מלכים כ יד · דברים כא
לכד בשני הלחות · הרצון בהם האחיזה : ותאמר לכד · ושאול לכד דברים ט · שמואל א יד
המלוכה · ושלל הערים אשר לכדנו : הרצון בהם האחיזה והתפיסה : דברים ב
חזק ותאמר חזק · ויחזיקו האנשים בידו · פירשו בו ויאחזו · וכן · והחזיקי בראשית יט · בראשית כא
את ידך בו · ויחזק בו · וזולתם : ותאמר לפת · וילפת שמשון · שמות ד · שופטים יו
הרצון בו ויאחוז כדברי המתרגם ואחז שמשון · ותרגום ויאחוז ואחד ·
ובמהו אמרו · ילפתו ארחות דרכם · רל יאחזו : איוב ו

כא אחר האחל על העכוב והאחור תאמר לשבעה פנים · תאמר
אחר אחר · ולא אחר הנער · ואחר עד עתה : ותאמר מהמה · בראשית לד · בראשית לב
מהמה אם יתמהמה חכה לו · כי לולא התמהמהנו · כי לא יכלו להתמהמה · חבקוק ב · בראשית מג
חשתי ולא התמהמהתי · הרצון בהם האחור והעכוב · ותרג' הירושלמי שמות יב · תהלים קיט
לולי התמהמהנו · אילולי דאשהינן · וכן תרגם אל תאחרו אותי · לא
כוש תשהינן יתי · ומזה אמרו רז"ל שהיית הרסה : ותאמר בושש · ויחילו עד שופטים ד
בושש · מדוע בושש רכבו · כי בשש משה · ויפצרו בו עד בוש · הרצון שופטים ה · שמות לב
עקב בהם העכבה והאיחור : ותאמר עקב · ולא יעקבם · אמרו שהרצון בו מלכים כ כ · איוב לז
ולא יאחרם · ויש מפרשים מזה · אשר חרפו עקבות משיחך · ותרגם תהלים פט
עבט המתרגם דחסידו איחור משיחך : ותאמר עבט · ולא יעבטון אורחותם יואל ב
עצר הרצון בו כדברי המתרגם לא יעכבון אורחתהון : ותאמר עצר · ולא
יעצרכה הגשם · ועצור במלין מי יוכל · אמרו שהרצון בהם כדברי מלכים א יח · איוב ד
המתרגם ולא יעכבינך מטרא · ולמעכבא במיליא מאן יכול · וכן פירשו
מזה · נעצר לפני יי' · כי אין ליי' מעצור להושיע · איש אשר אין מעצור שמואל א כא ויד · משלי כה
עגנ לרוחו · מעוצר וממשפט לקח : ותאמר עגנ · הלהן תעגנה · אמרו ישעיה נג · רות א
שהרצון בו תתעכבנה ותתאחרנה ובלשונם ז"ל בפרק מרובה בגמר' אין
מגדלין ובלבד שלא ישתא את העגונה שבהם ל' יום · ופי' הערוך

אחרונה

אחרונה כמו הלהן תפנה כלומר תתאחרנה :

כב אין האֹהֶל על העדר הישות והנמצא תאמר לשמנה פנים ·

ישעיה מא · איוב כד תאמר אין · הֵן אַתֶּם מֵאַיִן : ותאמר אל · וְיָשֵׂם לְאַל אל
איוב יג · זכריה יא מִלָּתִי · כמו לאין · וכן מזה · רֹפְאֵי אֱלִיל כֻּלְּכֶם · רוֹעִי הָאֱלִיל : ותאמר אל
עמוס ה אוֹן · וּבֵית אֵל יִהְיֶה לְאָוֶן · פירשו בו כמו לאין · ותרגם יונתן ללמא · אן
איוב לו ותרגום הן אתם מאין · הא אתון ללמא · וכמהו לפי המתרג' · כִּי יְשׁוּבוּן
ישעיה מא מֵאָוֶן · די יתובון מעובדהון בישיא דדמין ללמא : ותאמר אפס · אֶפֶס אפס
ישעיה כב מַעֲשֵׂיהֶם · כמו אין · וכן וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ · ות"י בלמא אנסית : ותאמר
דברים יג · דאשית לט מאומה · וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה · רוֹאֶה אֶת כָּל מְאוּמָה · הרצון בהם מאומה
שמואל כ"ב · מלכים ב ד כמו אין ושום דבר : ותאמר כל · וְלָרָשׁ אֵין כֹּל · ר"ל מאומה · וכן · אֵין כל
במדבר יא · במדבר כ לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת · נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל : ותאמר דבר · רַק אֵין דָּבָר · דבר
שמות ט · דברים כג וְלֹא יָמוּת מִכֹּל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר · וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר · וְאֵין מַכְלִים
שופטים יח · ישעיה מא דָּבָר · הרצון בהם מאומה : ותאמר אפע · וּפָעָלְכֶם מֵאָפַע · הרצון בו אפע
בדברי המתרגם ועובדכון לא מדעם · ותרגם רק אין דבר · לחוד לית
מדעם :

כג איך האֹהֶל הוראת השאלה אצל האיכות תאמר לשני פנים ·

ירמיה ב תאמר איך · אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי · ובתוספת הא · איך
דברים יח · שיר ה אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר · ובהכפל הכף · אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה : ותאמר היך · היך
ד"ה א יג · דניאל י הֵיךְ אָבִיא אֵלַי אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים · כמו איך · וכן וְהֵיךְ יוּכַל עֶבֶד
אֲדֹנִי זֶה :

כד איש האֹהֶל על הזכרים מהיים המדברי' תאמר לששה פנים ·

ויקרא יג תאמר אִישׁ · וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה · ולפעמי' כולל זכר ונקבה איש
תהלים א · ויקרא א כמו אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ : ותאמר אדם · אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם · אדם
משלי ח · תהלי' כה · תהלי' י וְקוֹלִי אֶל בְּנֵי אָדָם : ותאמר אנוש · וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי · לַעֲרוֹץ אֱנוֹשׁ אנוש
מִן הָאָרֶץ · אמרו כי בלשון ערבי קורין לאדם אנוש · והעתיק הערב
והאדם ידע את חוה אשתו · ואל אנסן גמע להוה זוגתה : ותאמר גבר · גבר
ירמי' כב · ישעי' כב · שמו' י גֶּבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו · טַלְטֵלָה גָּבֶר · לְכוּ נָא הַגְּבָרִים · תרגו' איש גבר :
איוב יא · איוב כד ותאמר מתים · מְתִים יַחֲרִישׁוּ · ר"ל אנשים · וכן מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ · מתים
ישעיה ג · איוב יט מְתַיִךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ · וכן תִּעֲבוּנִי כָּל מְתֵי סוֹדִי · ותרגם המתרג' אנשי רזי :
שמואל א כ · שמואל א כו ותאמר בן · כִּי בֶן מָוֶת הוּא · כִּי בְנֵי מָוֶת אַתֶּם · הרצון בהם איש מות · בן
אנשי מות · בדברי המתרגם ארי גבר חייב קטול הוא · ארי גברי חייבי
בראשית כג · ד"ה ב לה קטול אתון · וכמוהם · לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי · לְכָל בְּנֵי הָעָם · וכן מזה · אִם בִּן
דברים כה הַכּוֹת הָרָשָׁע · ובא בחירק תמורת הסגול :

כה אשה האֹהֶל על האשה תאמר לשני פנים · תאמר אשה · אשה

אִישׁ אוֹ אִשָּׁה · ונדגשת השי״ן לחסרון היו״ד · והקבוץ · אֵשֶׁת הַזִּמָּה · שמות כא · יחזקאל
וכבר נמצא כי לנקבות רבות יחסרו האל״ף וישימו הנו״ן · נָשִׁים בָּאוֹת ישעיה כז
מְאִירוֹת אוֹתָהּ · נָשִׁים בְּקִרְבֵּךְ · ואמרו ששורש המלה אנש · ועוד נחום ג
אמרו שאיפשר שתהיה אשה מזה השרש והראוי אנשה · וי״א ששורש
אדם נשים נשה : ותאמר אדם · כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת · הרצון בו ישעיה מד
האשה כדברי המתרגם · כתושבחת אתתא יתבת ביתא · וכן כמהו
וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן הַנָּשִׁים : במדבר לא

כי אך חמלה אשר מורכה לבא למעט הדבר תאמר לשלשה
אך פנים · תאמר אך · אַךְ הַפַּעַם · וַיִּשָּׁאֶר אַךְ נֹחַ : ותאמר בראשית יח · בראשית ז
רק רק · רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן · אמרו שהיא מלה באה על המיעוט כמלת דברים ג
אפס אך : ותאמר אפס · אֶפֶס כִּי עַז הָעָם · פירשו בו כמו רק ואך : במדבר יג

כו אכל מאכל האוכל על המאכל תאמר לששה פנים · תאמר מאכל ·
לחם וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ · וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה : ותאמר לחם · אַל מלכים א י · חבקוק א
תִּלְחַם אֶת לֶחֶם רַע עָיִן · ר״ל מאכל : וכן · כִּי לָחֲמוּ לֶחֶם רֶשַׁע · ובארמית משלי כג · משלי ד
בג עֲבַד לְחֶם רַב · ר״ל מאכל רב : ותאמר ב״ג · מִפַּת בַּג הַמֶּלֶךְ · ר״ל מאכל · דניאל ה · דניאל א
ברות וממנו וּנְתַתִּיךְ לָבַג · ר״ל למאכל : ותאמר ברות · הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ · ר״ל יחזקאל כה · איכה ד
כרה למאכל · וכן וַיִּתְּנוּ בְּבָרוּתִי רֹאשׁ · מאכלי : ותאמר כרה · וַיִּכְרֶה לָהֶם תהלים סט · מלכים ב ו
כֵּרָה גְדוֹלָה · הרצון בו מאכל · ות׳ שירו רבה · ותרגום ומאכלו
ארוחה בריאה · ושירותיה מטעמי : ותאמר ארוחת · וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד · מלכים ב כה
פירשו בו מאכלו · וכן ת״י ושירותיה שירות תדירא · וכן פירשו כמהו ·
וַיִּתֶּן לוֹ רַב טַבָּחִים אֲרֻחָה וּמַשְׂאֵת : ירמיה מ

כז אל האוחל כמו למ״ד השמוש תאמר לארבעה פנים : תאמר
אל אל · וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל אַבְרָם · וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה : ותאמר בראשית יב · שמות ו
את את · אֶת מִי הִגַּדְתָּ מִלִּין · כמו אל · וכן · אֶת בֵּית יְיָ אֲנִי הוֹלֵךְ · אֲשֶׁר איוב כו · שופטים יט
על דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דָּוִד : ותאמר על · וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה הָרָמָתָה עַל בֵּיתוֹ · כמו מלכים א ח · שמואל א ב
אל ביתו · וכן עַל שָׁפָן הַסּוֹפֵר · וְדִבַּרְתִּי עַל הַנְּבִיאִים · עַל אֲשֶׁר לֹא יָדַע מלכים ב כב · הושע יב
עד סֵפֶר · וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם : ותאמר עד · בְּעַד מְעָרוֹת עַד עוֹלָם · פירשו ישעיה כט · יהושע ב
בו כמו למערות · ור״ל כי עופל ובחן שהם בנינים גדולים יחרבו וישובו ישעיה לב
למערות :

כח אל האוחל כמו בי״ת השמוש תאמר לארבעה פנים · תאמר
אל אל · לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ · כמו בביתך · וכן וַיִּחַר יחזקאל מד · במדבר כד
אַף בָּלָק אֶל בִּלְעָם · וְאֶל הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת · הִנֵּה הוּא נֶחְבָּא אֶל שמות כה · שמואל א י
עם הַכֵּלִים · וזולתם : ותאמר עם · אִם הָלַכְתִּי עִם שָׁוְא · כמו בשוא · וכן איוב לא
על וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ · פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ : ותאמר על · וְעַל חַרְבְּךָ דברים ח וטו · בראשית כז

בראשית יט· שמות כט תִּחְיֶה · ר״ל ובחרבך · וכמהו הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ · וְנָתַתָּ אוֹתָם עַל סַל אֶחָד

יהושע כב וזולתם ׃ ותאמר אַךְ · וְאַתֶּם אַל תִּמְרֹדוּ ׃ כמו בנו ׃ אך

ל אם המלה אשר תונחה להורות הוראת אם תאמר

בראשית לד לשלשה פנים · תאמר אִם · וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ אם

במדבר לב לְהִמּוֹל · אִם יַעַבְרוּ בְנֵי גָד וכו׳ אמרו כי ברוב המקומות תבא המלה

שמות יז הזאת לתנאי · וישנם לשאלה כגון · הֲיֵשׁ יְיָ בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן ·

בראשית כד· ויקרא ד הַהִצְלִיחַ יְיָ דַּרְכּוֹ אִם לֹא · וזולתם ׃ ותאמר אשר · אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא · אשר

דברים יא אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ · הרצון בהם אם נשיא יחטא · אם תשמעו ׃

אסתר ז· קהלת ו ותאמר אלו · וְאִלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ · כמו ואם · וכן וְאִלּוּ חָיָה אלו

אֶלֶף שָׁנִים ׃

אסתר ב לא אם האהל על האם תאמר לשני פנים · תאם אם · אָב וָאֵם · אם

בראשית מט ותאמר רחם · בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם · פירשו האב והאם רחם

כמו שבארנו בשער אב ׃

לב אם האהל המקום שהדרכים פונות לו מזה ומזה תאמר לשני

יחזקאל כא פנים · תאמר אם · כִּי עָמַד מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל אֵם הַדֶּרֶךְ · אמרו אם

שנקרא כן לפי שמקום ההוא באם לדרכים הפונות שם · ותאמר פרק · פרק

עובדיה א וְאַל תַּעֲמֹד עַל הַפֶּרֶק · פירשו בו אם הדרך נקרא כן לפי שממקום ההוא

מתפרקין הדרכים אחת הנה ואחת הנה ׃

לג אמה האהל על האמה תאמר לשני פנים · תאמר אמה · אמה

שמות כו וְהָאַמָּה מִזֶּה וְהָאַמָּה מִזֶּה · ויש מפרשים מזה · וַיָּנֻעוּ

ישעיה ו אַמּוֹת הַסִּפִּים · ר״ל כי הספים נעו ממקומם שתי אמות או שלש · ויש

שופטים ד אומרים כי המזוזות יקראו אמות ׃ ותאמר גֹּמֶד · גֹּמֶד אָרְכָּהּ · פירשו גמד

בו אמה · ובלשונם ז״ל בפרק המוכר פירות לחבירו בגמד מי שיש לו

גנה שני גומדין ומחצה פי׳ אמתים וחצי ׃

לד אמן האהל התחזקות הדבר והתקיים אותו על אמתו תאמר

איוב יב· בראשית כ לארבעה פנים · תאמר אמנם · אָמְנָם כִּי אַתֶּם עָם · וְגַם אמנם

במדבר יד · איוב יג אָמְנָה אֲחֹתִי בַת אָבִי הוּא ׃ ותאמר אולם · וְאוּלָם חַי אָנִי · וְאוּלָם אַתֶּם אולם

שמות ב טֹפְלֵי שָׁקֶר · הרצון בהם כמו אמנם ׃ ותאמר אכן · אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר · אכן

תהלים פב · בראשית מב כמו אמנם · וכן · אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן ׃ ותאמר אבל · אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ · אבל

שמואל ב ו פירשו בו כמו אמנם · וכן · אֲבָל אִשָּׁה אַלְמָנָה אָנִי ׃

לה אמן האהל אל המופלג במלאכות מעשיות תאמר לארבע

שיר ז · שמואל א יג פני׳ · תאמר אמן · מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן ׃ ותאם חרש · וְחָרָשׁ אמן

מלכים א ז · שמות כח לֹא יִמָּצֵא בְּכֹל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל · ר״ל אמן · וכן · אִישׁ צֹרִי חָרֵשׁ נְחֹשֶׁת · מַעֲשֵׂה חרש

ישעיה מד · שמות כו חָרָשׁ · חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד · חָרַשׁ עֵצִים ׃ ותאמר חושב · רֹקֵם מַעֲשֵׂה

חשב

חשב · פירשו בו אמן כדברי המתרג כרובים עובד אומן · ואמרו שנקרא
יצר כן מצד היות האומן נבון תחבולות ובעל מחשבות : ותאמר יוצר ·
וקנית בקבק יוצר חרש · ר״ל אומן · וכן כחומר ביד היוצר · אמרו כי ירמיה יט · ירמיה יח
שם יוצר לא יפול זולת על אומן כלי חרש :

לו אמת

אמת האהל על האמת תאמר לארבעה פנים · תאמר אמת ·
אמת ומשפט שלום · והנה אמת נכון הדבר : זכריה ח · דברים יז
קשט ותאמר קשט · מפני קשט סלה · קשט אמרי אמת · תרגום אמרת תלים ס · משלי כב
כן קושטא: ותאמר כן וכבן ראיתי רשעים קברים · פירשו בו ובאמת כדברי קהלת ח
אם המתרג ובקושטא חמית : ותאמר אם · כי אם יש אחרית · פירשו בו משלי כג
כמו באמת · וכמוהו · אם כחומר היוצר · אם ללצים הוא יליץ · כי אם ישעיה כט · משלי ג
תם הכסף · אם רחץ יי את צאת בנות ציון · ורבים זולתן : בראשית מז · ישעיה ד

לז אן

האהל השאלה אצל המקום תאמר לחמשה פנים · תאמר
אן אן · אן הלכתם · ובתוספת ה · אנה אלך מרוחך · אנה שמואל א י · תלים קלט
אנחנו עולים · וי״מ מזה בחלוף למד במקום נון בשהם ממוצא אחד · זכריה א
אל פשטתם היום · וכן ת״י לאן אתון אתנגרון יומא דין · ורבי יונה פי׳ שמואל א כז
שהוא כמו על בחלוף עין באלף וחסרות מלת מי · ופי׳ על מי פשטתם
איה היום · והתשובה ראיה באמרו על נגב יהודה וכו׳ : ותאמר איה ·
איה שרה אשתך · ובלא הא · אי הבל אחיך · והרצון בהם כמו אנה · בראשית יח · בראשית ד
ומזה פי׳ רבי יונה על צד ההפוך · אהי מלכך אפוא ויושיעך · וכן ת״י אן הושע יג
איפה מלכך : ותאמר איפה · איפה היית ביסדי ארץ · כמו אנא · וכן מזה איוב לח
אין מי אפוא הוא הצד ציד · ומשפטו מי ואפוא : ותאמר אין · מאין יבוא בראשית כז · תלים קכא
איך עזרי · מאין אתם · הרצון בהם כמו אנא : ותאמר איך · איכה תרעה בראשית כט · שיר א
איכה תרביץ · וכן · לכו וראו איכה הוא : מלכים ב ו

לח אן

האהל על קריאת התחנה והבקשה תאמר לשני פנים ·
אן תאמר אן · אנא שא נא · באלף · ועם ההא · אנה יי כי בראשית נ · תלים קטז
אני עבדך · אנא יי הושיעה נא · וי״מ מזה בהעדר האלף · אל נא תהי תלים קיח · במדבר יב
בי כמת : ותאמר בי · בי אדוני · כמו אנא · ותרגומו בבעו · וכן תרגום בראשית מג
אנא בבעו :

לט אנח

אנחה האהל על האנחה תאמר לשני פנים · תאמר אנוחה ·
נהה ונסו יגון ואנחה · ויאנחו בני ישראל · ותאמר גהה · ישעיה לה · שמות ב
חולי וגחי בת ציון · אמרו שהרצון בו האנחי : מיכה ד

מ אפן

אופן האהל על אופן העגלה תאם לשני פנים · תאמר אופן ·
גלגל ויסר את אפן מרכבתיו : ותאמר גלגל · והמם גלגל שמות יד · ישעיה כח
עגלתו · וגלגליו כסופה · תרגום ואופן עגלה על כמון יוסב · וגלגלי עגלא : ישעיה ה

 אצל

יא אצל האחל על בית חשחי תאמ לשני פנים · תאמר אצילים · אצילים
יחזקאל יג על כל אצילי ידי · אמר בו המתרג על כל מרפקי · ובלשון
רז"ל בבראשית רבה והיו אוחזין במרפקתו כדי שלא יפול · ופי' הערוך
ירמיה לח שיחי ובלעז שישלו · וכמוהו תחת אצילות ידיך : ותאמר ארוכות · ארוכות
ישעיה כה עם ארבות ידיו · פירשו בו אצילי הידים · ורבי יונה כתב בי האלף
נוספת והוא מן רב ורז"ל ברוב מקומותיו :

מב אצר האחל על האוצרות תאמר לאחד עשר פנים · תאמר
יהושע ו · דברים כח אוצר · אוצר יי' יבא · את אוצרו הטוב · דומה מזה · אוצר
זכריה יא · סס בחלוף אלף ביוד השליכהו אל היוצר · ואשליך אותו בית יי' אל היוצר
ורבי אברהם אב"ע פירשו כמשמעו כלומר אל בית יי' ובאמרו אל בית
משלי ג יי' אל היוצר באילו אמר אל ביתו : ותאמר אסמים · וימלאו אסמיך · אסמים
דברים כח שבע · את הברכה באסמיך · הרצון בהם האוצרות : ותאמר מסכנות · מסכנות
דה"ב יז · דה"ב לב ואת כל מסכנות ערי נפתלי · ר"ל אוצרות · וכן · ומסכנות לתבואת דגן
דה"ב יז ותירוש ויצהר · ויבן ביהודה בירניות וערי מסכנות : ותאמר גנזי · גנזי
אסתר ג אל גנזי המלך · הרצון בו אוצרות · תרגום לא היה דבר אשר לא
הראיתים באוצרותי · דלא אחזתינון בגנזי · ואין קצה לאוצרותיו ·
דה"א כח ולית סוף לגנזוהי : ותאמר גנזך · ובנזכיו העליותיו · פירשו בו כמו · גנזך
אוצרותיו · ותרגומו וקורטוהי ומסקנוהי · ותרגום והנמצא אתו אבנים
נתנו לאוצר בית יי' יהבו לקורטור בית מקדשא דיי · הבאת אל אוצרות
שלג · אפשר דעלית לקורטורי תלגא : ותאמר נכת · ויראם את כל · נכת
מלכים ב כ בית נכתה · הרצון בו אוצרו · כדברי המתרגם ית כל בית גנזוהי :
יואל א ותאמר מגורות · נהרסו ממגורות · פירשו בו אוצרות · ואמרו שנקרא · מגורות
כן מפני שאוספין שם הממון נגזר מן יגורהו בחרמו · יגורו עלי עזים :
ישעיה י ותאמר עתידות · ועתידותיהם שושתי · אמרו שהרצון בו אוצרותיהם · עתידות
נקרא כן לפי שממון האוצרות טמון שם לעתיד אם יצטרך לו :
ירמיה נ ותאמר מאבוסים · פתחו מאבסיה · פירשו בו אוצרותיה : ותאמר · מאבוסים
יחזקאל כב חסן · חסן ויקר יקחו · פירשו בו אוצר מתרגום תחרסו ממגרות · חסן
ישעיה כג אתפגרו חסיניא · ומזה אמרו · לא יאצר ולא יחסן · ות' לא יתאצר
דה"א כט ולא יתגנז : ותאמר סגלה · יש לי סגלת זהב וכסף · ר"ל אוצר · סגלה
קהלת ב כדברי המתרגם אית לי אוצרי דהבא וכספא · וכמהו וסגלת מלכים
והמדינות :

מג ארב האחל על המארב תאמר לשלשה פנים · תאמר ארב · ארב
איוב לח · תלים י ישבו בסכה למו ארב · ישב במארב חצרים · וארב
דברים יט · במדבר לה לו וקם עליו : ותאמר צדיה · או השליך עליו כל כלי בלא צדיה · צדיה
ואשר

עקב וַאֲשֶׁר לֹא עָדַח · חרצון בחם המארב ; ותאמר עָקֵב · וְאֶת עֲקֵבוֹ מַיִם לָעִיר · חרצון בו כדברי המתרגם וית כמניא ממערב לקרתא · ותרגום וארב לו · וכמן · וכן מזה לפי המתרגם · וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַעֲמַיִם · ואכמני : — שמות כא · יהושע ח · בראשית כז

אריה מ״ד ארה האֹהל על האריה תאמר לששה פנים תאמר אֲרִיה · אַרְיֵה שָׁאָג · וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא ; ותאמר לָבִיא · — עמוס ג · במדבר כג
לביא כְּלָבִיא שָׁכַן · נַפְשִׁי בְּתוֹךְ לְבָאִים · אמרו כי לביא הוא האריה הגדול ; — דברים לג · תלים נז
ליש ותאמר לַיִשׁ · לַיִשׁ אֹבֵד מִבְּלִי טָרֶף · אמרו כי ליש גדול מלביא ; — איוב ד
שחל ותאמר שחל · וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ שָׁחַל · ר״ל אריה · וכן · עַל שַׁחַל וָפֶתֶן — הושע יג · תלים כא
כפיר תִּדְרוֹךְ ; ותאמר כְּפִיר · כְּפִיר וְתַנִּין · הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף · — תלים כא · תלים קד
גור אמרו כי הכפירים עולי חימים מהאריות ; ותאמר גוּר · גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה · נָעֲרוּ כְּגוֹרֵי אֲרָיוֹת · תרגום על שחל ופתן תדרוך · עַל גּוּר בר אריון · והמפרשים אמרו כי חרצון במלת גורים בני האריות בעודם קטנים · והכפיר גדול מכגו כאמרו · וַתַּעַל אֶחָד מִגֻּרֶיהָ כְּפִיר הָיָה ; וכבר נמצא זה הלשון גם כן לזולת בני האריות כגון אמרו · גַּם תַּנִּין חָלְצוּ שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן · אבל ברוב יאמר על בני האריות הקטנים ; — בראשית מט · ירמיה נא · יחזקאל יט · איכה ד

ארז מ״ה ארן האֹהל על הארזים תאמר לתשעה פנים · תאמר אֶרֶז · עֵץ אֶרֶז · כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם ; ותאמר בְּרוֹשׁ · תַּחַת — במדבר יט · במדבר כד
ברוש הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ · פירשו בומין ארז ; ותאמר ברוֹת · רַהִיטֵנוּ — ישעיה נה
ברות בְּרוֹתִים · כמו ברושים ותרגום חפה עץ ברושים · חפא נסרין דברותין ; — שיר א
שטה ותאמר שטה · שִׁטָּה וַהֲדַס · עֲצֵי שִׁטִּים · אמרו שהם מיני ארזים ; — ישעיה מא · שמות כה
שמן ותאמר שמן · וְעֵץ שָׁמֶן · פירשו בו מין ארז · אמנם המתרגם אמר בו אעי דזיתא · ר״א שהוא עץ שלועזין אותו פ״ין והוא שמן ; ותאמר — ישעיה מא
ארן · גפר אֹרֶן · נָטַע אֹרֶן · כתב רבי יונה שהוא מין ארז ; ותאמר גֹּפֶר · עֲצֵי — ישעיה מד
תדהר גֹפֶר · כתב גם כן רבי יונה שהוא מין ארז ; ותאמר תדהר ותאשור · — בראשית ו
תאשור בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר · אמרו שהם מיני ארזים · ובבראשית רבה פרק נ״א אמרו למה נקרא שמו תאשור שהוא מאושר מכל מיני ארזים · וית תאשור אשכרעין · ובלשונם ז״ל בסוף גמ׳ דהמוכר את הספינה אבל הוא עושה המחק של זית של אגוז של שקמה של אשכרע · ופי׳ הערוך כי בלשון ערבי קורין אותו בק״ס · ובלעז בוסו והוא פקסיטן עץ שאינו לא לבן ולא שחור ולא אדום אלא בינוני ; — ישעיה מא יט

ארך מ״ו ארך האֹהל על האורך תאמר לשני פנים · תאמר אוֹרֶךְ · אֹרֶךְ הֶחָצֵר · לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ ; ותאמר חשם · — שמות כז · שמות כ
חשם וּתְהִלָּתִי אֶחֱטָם לָךְ · פירשו בו אאריך · וכתב רבי יהודה בן בלעם — ישעיה מח

שהוא

שהוא נגזר מן חושה הידוע בדברי רז״ל שהוא האף וכאילו אמר אאריך י׳
חוטמי :

מז **ארץ** האחל על הארץ תאמר לארבעה פנים · תאמר ארץ · ארץ
בראשית ב בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְיָ אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם : ותאמר אדמה · אדמה
בראשי׳ ויקי׳ כ״ד תלי׳ לג עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה : ותאמר תבל · וּמִי שָׂם תֵּבֵל כֻּלָּהּ · יָגוּרוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תבל
תֵבֵל · הרצון בהם הארץ אבל אמרו שאינה כוללת זולתי הישוב
תלים מט ובלת ארץ כוללת המדבר והישוב : ותאמר חלד · הַאֲזִינוּ כָּל יוֹשְׁבֵי חלד
חָלֶד · ר״ל יושבי הארץ כדברי המתרגם אציתו כל דיירי ארעא · ומזה
ישעיה לח על צד ההפוך · עִם יוֹשְׁבֵי חָדֶל :

מח **אשך** האחל על האשכים תאמר לארבעה פנים · תאמר
ויקרא כא אשכים · אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ : ותאמר מבושים · אשכים
דברים כה · איוב מ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו · ר״ל אשכיו : ותאמר פחדים · גִּידֵי פַחֲדָו יְשֹׂרָגוּ · מבושים
הרצון בו אשכיו · ממה שתרגם אנקלוס מרוח אשך · מריס פחדין : פחדים
קהלת יב ותאמר חגב · וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב · כתב רבי יהודה בן בלעם שהרצה בו חגב
האשכים · וכן פירש רבי יפת :

מט **אשף** האחל על האשפה והזבל תאמ׳ לתשעה פנים · תאמר
תלים קיג · איכה ד אשפה · מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן · חִבְּקוּ אַשְׁפַּתּוֹת : אשפה
ירמיה ט · מלכים ב ט ותאמר דומן · לְדֹמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ · כְּדֹמֶן עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה · דומן
הרצון בהם הזבל והאשפה · כדברי המתרגם כזבל מבדר על אפי
נחום ג ארעא · כזבל מבדר על אפי חקלא : ותאמר ראי · וְשַׂמְתִּיךְ כְּרֹאִי · ראי
ויקרא א פירשו בו כדומן · ומזה אמרו · וְהֵסִיר אֶת מֻרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ : ותאמר
ישעיה כח · ישעיה ד צואה · קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם · צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן · הרצון בהם זבל יציאת צואה
איוב כ האדם ונגזר מן יציאה : ותאמר גלל · כְּגֶלְלוֹ לָנֶצַח יֹאבֵד · וּלְחַמָּם גלל
צפניה א בַּגְּלָלִים · הרצון בהם זבל יציאת האדם : ותאמר דב · וְרֹבַע הַקַּב דב
מלכים ב ו דִּבְיוֹנִים · פירשו בו צואת יונים כדברי המתרגם דזבל מפקת יוניא ·
ואמרו שהוא נגזר מתרגום כי יזוב זוב · ארי ידוב דב : ותאמר צפע · צפע
יחזקאל ד צְפִיעֵי הַבָּקָר · פירשו בו צואתם כדברי המתרגם ית גלילי תוריא :
מלאכי ב · במדבר יט ותאמר פרש · וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם · עַל פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף · הרצון בהם פרש
איכה ג הזבל שבכרס : ותאמר סחי · סְחִי וּמָאוֹס תְּשִׂימֵנוּ · הרצון בו גלל סחי
ואשפה · מתרגום ולחמם כגללים · ונבילתהון בסחותא · ועל דעתי כי
ישעיה ה מזה לפי המתרגם · וַתְּהִי נִבְלָתָם כַּסּוּחָה בְּקֶרֶב חוּצוֹת · משגרא
כסחיתא כגו שוקא :

נ **אשר** האחל כמו ש״ן השירות תאמר לארבעה פנים ·
במדבר יד · ויקרא כט תאמר אשר · וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה · וְקָם הַבַּיִת אשר
אשר

אם אֲשֶׁר בָּעִיר : ותאמר אִם · עַד אִם דִּבַּרְתִּי דְבָרַי · כמו שדברתי · בראשית כד
וכן · עַד אִם נוֹתַרְתֶּם · וְאַחַר אִם אֵינְכֶם שֹׁמְעִים אֵלַי : ותאמר זו · ישעיה ל · יחזקאל כ
בְּרֶשֶׁת זוּ טָמָנוּ · פירשו בו כמו שטמנו · וכן בִּמְזִמּוֹת זוּ חָשָׁבוּ · תהלים ט · תהלים י
שחשבו : ותאמר כי · כִּי נָתַן לִצְבָאֲךָ לָחֶם · כמו שנתן · וכן · כִּי הֶעֱלִיתָ · שופטים ח · במדבר יד
בְּכֹחֲךָ · כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחַתְּ : בראשית ג

את ## את האחל הוראת את תאמר לשני פנים : תאמר אֵת · אֵת
הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ · וַיּוּשַׁב אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן : בראשית א · שמות י
אל ותאמר אַל · אֲסַפְּרָה אֶל חֹק · וכן · וַיִּרְדְּפוּ אֶל מִדְיָן · אֶל דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם תהלים ב · שופטים ז
אַל תִּלְמָדוּ : ירמיה י

נשלמה אות האלף

בבת

בבת הִמלה אשר הונחה להורות השחור קטן שבאמצע
שחור לבן שבלובן העין שהצורה נראית בו תאמר
בבת לשני פנים : תאמר בָּבַת · נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ · וכבר הפילו בית אחת זכריה ב
אישון ואמרו · בַּת עֵינֶךָ : ותאמר אישון · וְתוֹרָתִי כְּאִישׁוֹן עֵינֶיךָ · הרצון בו איכה ב · משלי ז
בדברי המתרגם בבבת דעיינך · וכן תרגם הירושלמי כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ · דברים לב
כבבא דעיינא · ואמרו המפרשים שנקרא כן מצד הראות בו צורת האיש
והִוּון להקטין :

באר

באר האחל לחפירות והריצים אשר מדרך האדם לחפרם
למקוה מים למחייתם ולכל צרכם תאמר לארבעה
באר פנים · תאמר באר · בְּאֵר מַיִם חַיִּים · חָפַרְתִּי אֶת הַבְּאֵר הַזֹּאת : ותאמר בראשית מ · פס כא
בור בּוֹר · אַךְ מַעְיָן וּבוֹר · וּבֹרוֹת חֲצוּבִים · אמרו שהרצון בבור כמו בבאר ויקרא יא · דברים ו
זולת שהבאר בהפירה לבד בלי בנין והבור בבנין · וי״ם כי כל בור
הכתוב במקרא אין מימיו נובעין · ומזה אמרו בתמורת יו״ד בוי״ו · כְּהָקִיר
גבא בַּיִר מֵימֶיהָ · ות״י כגובא דמקיים מוהי · ותרגו׳ בור גיבא : ותאמר גֶּבֶא ·

ולחשוף

ירמיה ו׳ · ישעיה ל — ולחשוף מים מגבא · בצאתיו ובאיו · פירשום מתרגו׳ בור נובא · וכן
מלכים ב ג׳ · ירמיה יד — מזה · עשה הנחל הזה גבים גבים · באו על גבים לא מצאו מים · ר״ל
חפירות במין בורות · אמנם המתרג׳ תרגם כלם פצידין כמו שתרג׳ פלגי
מים בציון · כפצידי מיא · באיל תערוג על אפיקי מים · על פצידי מיא :
מלכים ב יח · קהלת ב — ותאמר ברכה · הברכה העליונה · בריכות מים · ובלשון רז״ל הפסקות — ברכה
והברכות שנתמלאו מים מערב יום טוב אסור לחשקות מהם בחולו
של מועד · פי׳ פסקות הריצים בלתי בנוים באבנים והבריכות הריצין
בנוים באבנים ובסיד ומכניסין שם מי הגשמים או מושכין שם מים מן
המעין :

׳ באש

האהל על הסרחון והבאשה תאמר לארבעה פנים ·
ישעיה לד · שמות ז — תאמר באשה · ופגריהם יעלה באשם · ובאש — באשם
יואל ב — היאור : ותאמר צחנה · ותעל צחנתו · הרצון בו באשו · ובפסיקת — צחנה
דדברי ירמיה אבל אוכל צחנת · ופירש הערוך סרחון : ותאמר סר · — סר
הושע ד · ירמיה מט — סר סבאם · ר״ל נבאש מתרגו׳ ויבאש · וסרי : ותאמר סרוח · נסרחה — סרח
חכמתם · פירשו בו נבאשה · ובלשונם ז״ל טיפה סרוחה :

׳ בגד

האהל על הבגדים תאמר לשלשה פנים · תאמר בגד · — בגד
בראשית כח — ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש : ותאמר שמלה · — שמלה
דברים ח — שמלתך לא בלתה מעליך · הרצון בו בגדיך · ומזה אמרו על צד
שמות כב — ההפוך · על שה על שלמה · אמנם ר׳ אברהם אב״ע כתב כי שלמה
בלשון הקודש איננה כמו שמלה כי שלמה שם פרט והיא שיתכסה
בה האדם וכן עשה אור כשלמה ושמלה כמו בגד והנה כל שלמה
יחזקאל כז — שמלה ואין כל שמלה שלמה : ותאמר ברומים · ובגנזי ברומים · אמרו — ברומים
שהוא שם כלל לבגדים הנאים שכן הוראתו בלשון ערב :

׳ בדל

האהל על ההבדל וההפרש תאמ׳ לשבעה פנים תאמר
דברים י׳ · במדבר יז — הבדל · הבדיל יי׳ את שבט הלוי · הבדלו מתוך העדה — הבדל
יחזקאל לד — הזאת : ותאמר הפרש · ביום היותו בתוך צאנו נפרשות · פירשו בו — הפרש
נבדלות · ותרגום ומן הגדי נבדלו אל דוד · אתפרשו לדוד : ותאמר
בראשית יג · שם ל — פרד · הפרד נא מעלי · הפריד יעקב · נפרד מקין · הרצון בהם — פרד
שופטים ד · במדבר יז — ההפרשה : ותאמר הרמה · הרמו מתוך העדה הזאת · הרצון בו — הרמה
ויקרא ו · בראשית כז — הבדלו · ומזה והרים את הדשן : ותאמר אצל · הלא אצלת לי ברכה · — אצל
קהלת ב · במדבר יא — פירשו בו הפרשת · וכן · לא אצלתי מהם · ויאצל מן הרוח : ותאמר
תהלים ד — פלה · כי הפלה יי׳ חסיד לו · ר״ל הבדיל בדברי המתרג׳ ארי פריש · וכן · — פלה
שמות ט · דברים כח — והפלה יי׳ בין מקנה ישראל · והפלא יי׳ את מכתך · והפליתי ביום
שמות ח · ויקרא כב — ההוא · הולתם : ותאמר נזר · וינזרו מקדשי בני ישראל · הרצון בו — נזר
יבדלו

יבדלו · וכן הַנָּזִיר כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כַּמֶּה שָׁנִים · כל יְמֵי נִזְרוֹ · וזולתם : זכריה ז · במדבר ו

בהלה · **בהל** האחל על הבהלה תאמר לחמשה פנים · תאמר בהלה ·

וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה · ובסופתך תְבַהֲלֵם · ובהפוך · ויקרא כו · תלים פג

בעתה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה בַלָּהָה · בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ : ותאמר בעתה · בִּעוּתֵי אֱלוֹהַּ ישעיה יז · יחזקאל כו

יַעַרְכוּנִי · הִנֵּה נָא רוּחַ אֱלֹהִים רָעָה מְבַעִתֶּךָ · הרצון בהם הבהלה · וכן איוב ו · שמואל א יו

מזה · כִּי נִבְעַת מִפְּנֵי חֶרֶב מַלְאַךְ יי · ות׳ ארום אתבהיל : ותאמר דה א כא

מהומה מהומה · קָרוֹב הַיּוֹם מְהוּמָה וְלֹא הֵיד הָרִים · כִּי יוֹם מְהוּמָה וּמְבוּסָה יחזקאל ז · ישעיה כב

הרצון במלת מהומה חוזק הבהלה · ות׳ יום אתרגשותא · ארי יום

רגוש · ותרגו׳ סכיב בעתותו בלהורת · יביעתינה אתרגישון

ותצעידהו למלך בלהות · למליך רגשותא · תשיגהו כמים בלהות ·

פילה תרבקינה היך מיא אתרגושתא : ותאמר שׁוֹאָה · שׁוֹאָה לֹא תֵדָעִי · ישעיה מז

ר״ל מהומה ובהלה · כדברי המתרג׳ אתרגושתא ולא תדעין · וכן · בְּבֹא משלי א

דהם בְּשׁוֹאָה פַּחְדְּכֶם · וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא : ותאמר דהם · לָמָּה משלי ג · ירמיה יד

תִהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם · פירשו בו נבהל :

בהם האחל כללות מיני הבהמות תאמר לשני פנים · תאמר

בהמה בהמה · בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ : ותאמר בעירה · וְשִׁלַּח אֶת בראשית א · שמות כב

בעירה בְּעִירֹה · תרגום בהמה בעירה :

ביאה **בוא** האחל על הביאה תאמר לשלשה פנים · תאמר ביאה ·

כִּי בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר · כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף : ותאמר חבקוק ב · בראשית מג

אתה אתא · אָתָא בֹקֶר וְגַם לָיְלָה · עָדֶיךָ תֵּאתֶה · הִנְנוּ אָתָנוּ לָךְ · קָרְבוּ ישע׳ כא · מיכ׳ ד · ירמי׳ ג

וַיֶּאֱתָיוּן · הָאֹתִיּוֹת שְׁאָלוּנִי · פירשו כלם לשון ביאה מתרגום ויבא ישעיה מא · ישעיה מד

ואתה · ויש מזה · הַשַּׁעַר הָאִיתוֹן · נקרא כן מפני שהיו באים ושבים יחזקאל מ

יבל שם · וי״מ השער האמצעי כדברי המתרג׳ מציעתא : ותאמר יבל · מִי

יֹבִלֵנִי עִיר מָצוֹר · יֻבְלוּהָ רַגְלֶיהָ · פירשום מתרגום ויבא אותם בבלה · תלים ס · ישעיה כג

ואוביל יתהון · וכן מזה · יוֹבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא · יוּבַל שַׁי : תלים עו · ישעיה יח

תבואה **בוא** האחל על התבואה תאמר לשבעה פנים · תאמר תבואה ·

תנובה וַאֲכַלְתֶּם מִן הַתְּבוּאָה יָשָׁן · כִּתְבוּאַת גֹּרֶן : ותאמר תנובה · ויקרא כה · במדבר יח

וְהִרְבֵּיתִי אֶת פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה · הרצון בו התבואה כדברי יחזקאל לו

המתרג׳ ועללת חקליא · ותרגום תבואה עללתא · וכמוהו · מִתְּנוּבוֹת איכה ד

דגן שָׂדָי · והפעל מזה · חַיִל כִּי יָנוּב · עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה : ותאמר דגן · תלים סב · תלים כב

וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ · אמרו כי מלת דגן אינה כוללת זולת חמשת המינים : דברים יא

עבור ותאמר עבור · וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ · תרגו׳ דגן · עבורא : תאמר יבול · יהושע ה

יבול וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת יְבוּל הָאָרֶץ · יִגֶל יְבוּל בֵּיתוֹ · וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ · הרצון שופטים ו · איוב כ

בהם התבואה והדגן כדברי המתרגם יה׳ עללתא וארעא · יטלטל עבור יחזקאל לד

איוב יח ביתיה: וארעא תתן עללתא׳ וכן מזה לפי המתרגם׳ כי בול הרים
ישאו לו׳ ארום עלל חקליא׳ וכן פירשו המפרשי׳ בול הרים כמו יבול
כי כל מוצא הארץ בין עשבים בין אלנות יקרא יבול׳ וכן פירשו מזה׳
ישעיה מד לבול עץ אסגוד׳ והרמז בו לענף עץ׳ אמנם המתרג׳ אמר בו לבליאע׳
ור׳ יונה פי׳ לבול כמו עץ ונסמך אל עץ כמו אדמת עפר׳ וכן פירש כי
בול הרים ישאו לו׳ ויסבול עור שיהיה פי׳ לבול עץ התיכרת עץ
ממאמרם ז״ל בסוף גמ׳ דבמה אשה יוצאה תנו רבנן נותנין בול של
מלח לתוך הנר בשביל שתאיר ותדליק׳ פי׳ בול של מלח התיכה של
מלח׳ ויאבי יגל יבול ביתו אין הרצון בו התבואה כי ר״ל קורות ביתו
לפי שאמר נגרות ביום אפו׳ כלומר שיהיו נגרות אבני ביתו ויחרב
בראשית מב משכנו על דרך והגרתי לגי אבניה: ותאמר בר׳: לשבר בר׳: נשאת כי
בראשית מה בר׳ הרצון בהם כדברי המתרג׳ למזבן עבורא׳ עיבורא ולחם׳ וכמוהם
איוב לט לפי המתרג׳ יחלמו בניהם ירבו בבר׳ מתחיילין בניהון יסגון
בעיבורא׳ וי״מ ירבו בבר ירבו בחוץ מתרגום חוץ ברא: ותאמר שבר׳ ספר
בראשית מב׳ סס וירא יעקב כי יש שבר׳ ר״ל דגן כדברי המתרגם עיבורא׳ וכן שבר
רעבון בתיכם:

בוש

האה״ל על הבושה תאמר לששה פנים׳ תאמר בושת׳ כושת
עובדיה א׳ תלי׳ מד וכב תכסך בושת׳ ובשת פני כסתני׳ בך בטחו ולא
תלים סט׳ ירמיה כג בושו: ותאמר כלמה׳ כסתה כלמה פני׳ וכלמות עולם׳ אל כלמה
תלים עד ישב דך נכלם׳ אמרו המפרשים כי כלמה יותר מהבושה כמו שאמר׳
ירמיה לא׳ ישעיה מה בשתי וגם נכלמתי׳ בושו וגם נכלמו: ותאמר חרפה׳ שמעת חרפה
איכה ג׳ איוב ו חרפתם יי׳ באו עדיה ויחפרו׳ הרצון בהם בושה וכלמה׳ ותרגם
המתרגם שמיע קדמי ביסופיהון׳ אתו לגבה ואתכסיפו׳ ותרגום
ותלענ ואין מכלים׳ זלית דמבסיף׳ ולא תכלימוה׳ ולא תכספינה׳ וכן
תלי׳ סט׳ איוב כו שופטים ה מזה׳ וחרפת חורפיך נפלו עלי׳ לא יחרף לבבי מימי׳ עם חרף נפשו
שמואל ב כג׳ ישעיה כד למות׳ בחרפם בפלשתים׳ ומזה על צד ההפוך׳ וחפרה הלבנה׳
מיכ׳ ג׳ ישעי׳ כד צפני׳ ב וחפרו הקוסמים׳ כי לא תחפירי: ותאמר גדוף׳ וגדופי בני עמון׳ גדוף
ישעיה כח׳ סס לז ומגדפתם אל תחתו׳ את מי חרפת וגדפת׳ אמרו המפרשים שחרוף
וגדוף אחד הוא׳ וכן ת׳ עם חרף נפשו למות׳ לקביל עממיא דגדיפו
ויקרא כ׳ משלי כה מסרו נפשיהון לקטלא: ותאמר חסד׳ חסד הוא׳ פן יחסדך שמע׳ חסד
פירשום לשון חרפה׳ מתרגום חרפת חסודא׳ וכן תרגום בחרפם
בפלשתים׳ כד חסידו פלשתאי׳ לא יחרף לבבי מימי׳ לא יחסד:
בראשית ד׳ סס ותאמר נפל׳ ולמה נפלו פניך׳ ויפלו פניו׳ פירשם רבי יונה לשון נפל
בושת וכלמה:

בזיון י״ח **בזה** האה֞ל על הבזיון תאמר לארבעה פנים ·תאמר בז֞ון ·
וכדי בִּזָּיוֹן וָקָצֶף · נִבְזֶה בְּעֵינָיו · כתב רבי מנחם בן אסתר א · תלים טו
שלמה ע״ה כי הבזיון ימצא לג׳ סבות האחת מעוט ערך הדבר אצלו או
היותו נבא״ה בעיניו מצד עצם הדבר כמו וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ · שהיתה שמואל ב ו
מבזתו להיות מעשיו בלתי נאותים בעיניה לאיש כערכו · והשנית
מעוט ערך הדבר אצלו גם כן מצד התנכרותו · דְּבַר יְיָ בָּזָה · או מצד מלאכי טו
הקנאה כמו · מַה יֹּשִׁעֵנוּ זֶה וַיִּבְזֻהוּ · והשלישית היות הדבר נבזה שמואל א י
בעיניו מצד שיודע בעצמו שלא יוכל להשיגו כאמרם ז״ל דרך צחות דלא
מטי בשרא אמר סרייה כלומר מי שאינו מגיע שיוכל לאכול בשר הוא
מבזה אותה לפני אחרים לומר שהיא מסרחת ופחותת · ומזה · וַיִּבֶז בראשית כה
עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה · לאמר שלא בזה אותה למיעוט ערכה אבל לפי
חמדות שהורגל בהם ידע בעצמו שלא יגיע לה · באמרו הנה אנכי
הולך למות ולמה זה לי בכורה · וכן מזה הסין · חָכְמָה וּמוּסָר אֱוִילִים משלי א
קלון בָּזוּ : ותאמר קָלוֹן · וְקִיקָלוֹן עַל כְּבוֹדֶךָ · וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ · חבקוק ב · בראשית יו
לְחַלֵּל כָּל נִכְבַּדֵּי אָרֶץ · וּבֹזַי יֵקָלּוּ · הרצון בהם הבזיון : ותאמר ישעיה כג · שמואל א ב
זלות זלות · כְּרֻם זֻלּוּת לִבְנֵי אָדָם · כִּי הָיִיתִי זוֹלֵלָה · כָּל מְכַבְּדֶיהָ הִזִּילוּהָ · תלים יב · איכה א · סס
הרצון בהם הבזיון · ותרגום שוב נקלה ועבד לו · טב זלילה · להבזות
שאט בעליהן בעיניהן · לזלזלא : ותאמר שאט · בִּשְׁאָט בְּנֶפֶשׁ · בְּכָל יחזקאל כה · סס
שָׁאטְךָ · הַשָּׁאטִים אֹתָךְ · הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם · פירשו כולם סס כו · סס כח
לשון בזיון מתרגום ויבז עשו · ושט עשו · וי״מ קצתם לשון בזה ושלל ·
ואפשר שנשתמשו בזה הלשון בענין בזיון ובענין בזה כמו שנשתמשו
במלת בזה וכן ת״י השאטים אותם · דבזזין יתהון :
בחירה י״ט **בחר** האה֞ל על הבחירה תאמר לשני פנים · תאמר בחֹר ·
כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ · כִּי בֹחֵר אַתָּה לְבֶן יִשָׁי : תלים קלה · שמואל א כ
ברר ותאמר ברֹר · בְּרוּ לָכֶם אִישׁ · וּשְׁאָר הַבְּרוּרִים אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת · שמואל א יז · ד״ה א יו
הרצון בהם הבחירה כדברי המתרגם בחרו לכון גבר · ושאר בחירייא
דאתפרשו בשמהן · וכן · וּבָרוֹתִי מִכֶּם · כמו ובחרתי : יחזקאל כ
י״ג **בטח** האה֞ל על הבטחון תאמר לשלשה פנים · תאמר
בטחון בטחוֹן · מַה הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה · בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה · ישעיה לו · סס ל
מחסה בִּטְחוּ בַיְיָ עֲדֵי עַד · בְּטַח אֶל יְיָ בְּכָל לִבֶּךָ : ותאמר מחסה · מַחֲסִי סס כו · משלי ג · ירמיה יז
אַתָּה בְּיוֹם רָעָה · ר״ל מבטחי כדברי המתרג׳ רחצני את · ותרגו׳
בטח · רחצן : ומזה · וְחָסוּ בְּשֵׁם יְיָ · אַשְׁרֵי כָּל חוֹסֵי בוֹ · צוּר צפניה ג · תלים ב
חָסָיוּ בוֹ · וכן תרג׳ המתרג׳ ויתרחצון בשמא דיי׳ · דרחיצין על דברים לב
כסל מימרא · תקיפא דהוו רחיצין ביה : ותאמר כסל · אִם שַׂמְתִּי זָהָב איוב לא

נסלי · הרצון בו בטחוני · ואמרו ב׳ למדנו פרש׳ שלח לך מהו וישימו
באלדי׳ כסלם פליגי תנאי בהאי מלתא חד אמר כסלם מחשבתם
שנאמר אשר על הכסלים · וחד אמר טפשותם שנאמר הכסיל חובק
את ידיו · וחד אמר בטחונם שנאמ׳ אם שמתי זהב כסלי :

יי בטל · האח׳ל על הפסק הדבר ובטלו תאמר לחמשה פנים ·
קהלת יב · תאמר בטל · ובטלו הטחנות : ותאמר שבת · בטל
תלים קיט · רות ד · סיגים השבת · לא תשבית לך גאל · הרצון בהם הפסק כדברי׳ סכת
איכה ד · המתרג׳ פסולי׳א פסקה · דלא פסק · וכמוהם · שבת משוש לבנו :
יחזקאל לג · שמות יב · ונשבת גאון עזה · תשביתו שאר · ורבים זולתם : ותאמר פוג · פוג
איכה ב · ע׳ · חבקוק א · אל תתני פוגת לך · מאין הפגות · על כן תפוג תורה · כתב הרב ר׳
בראשית מה · משה בר׳ נחמן ז׳ל כי לשון פוגה בטול ושביתה · וכן · ויפג לבו ·
שנתבטל לבו ופסקה נשימתו · וכן בלשון ר׳ז׳ל מפיגין טעמן :
שמות ה · ותאמר פרע · למה משה ואהרן תפריעו · תבטלון כדברי המתרג׳ · פרע
משלי טו · שם א · וכן · פורע מוסר · ותפרעו כל עצתי · ויש מפרשים המלה מלשון ר׳ז׳ל
מלכים ב ט · הקורא את המגלה למפרע : ותאמר עמד · ויעמד השמן · פירשו עמד
בראשית כט · בו פסק כדברי המתרגם ופסק משחא · וכן · ותעמוד מלדת :

יי בטן · האח׳ל על הבטן תאמר לשלשה פנים · תאמר בטן : בטן
משלי יג · תלים יז · ובטן רשעים תחסר · וצפונך תמלא בטנם :
ירמיה נא · ותאמר כרש · מלא כרשו מעדני · הרצון בו בטנו · תרגו׳ וצפונך כרש
ויקרא יא · תמלא בטנם · יתמליין כריסיהון : ותאמר גחון · כל הולך על גחון
בראשית ג · גחון · ר׳ל בטן · וכן · על גחנך תלך · ר׳ל בטנך :

יי בין : האח׳ל על התבונה תאמר לשני פנים · תאמר תבונה · תבונה
איוב יב · תלים קמז · וארך ימים תבונה · לתבונתו אין מספר · אין חקר
ישעיה מ · ירמיה ג · לתבונתו : ותאמר השכל · ורעו אתכם דעה והשכיל · מדע השכל
דניאל א · קהלת י · והשכל · ומזה ואם הוא בסמך · נתן הסכל במרומים · והרצון בהם
התבונה תרגו׳ ומה שגיתי הבינו לי · אסכילו לי :

יי בית · האח׳ל על הבתים תאמר לאחד עשר פנים · תאמר בית
דברים כ · אסתר ז · בית · כי תבנה בית חדש · ומזה פירשו · מגנת
ישעיה כז · הביתן · והרצון בו הבירה הגדול : ותאמר נוה · נוה משלח נוה
ישעיה לג · איוב ה · ונעזב · נוה שאנן · ואקוב נוהו פתאם · הרצון בהם הבתים ·
ד״ה א יז · ונאמר גב לבנין עראי שעושה הרועה נוה כנון · אני לקחתיך מן
צפניה ב · ירמיה כה · הנוה · נות כרות רעי׳ · והומרת הוי׳ו באלף · ונדמו נאות השלום · כי
יואל ב · ד״ה א ד · דשאו נאות מדבר : ותאמר מעון · ואת המעונים אשר נמצאו מעון
נחום ב · ישעיה לג · שמה · ומעונתיו טרפה · הרצון בהם במו נוה : ותאמר ארמון · כי ארמון
ארמון :

אַרְמוֹן נָטֹשׁ · וְאַרְמוֹן עַל מִשְׁפָּטוֹ · אַרְמְנוֹת בֶּן הֲדַד · אמרו בי הרצון ירמיה ל · עמוס א
במלת ארמון הבית הגדול והגבוה · וכן וְכָל אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂרְפוּ בָאֵשׁ · ד"ה ב לו
ותרג' המתרגם וכל פלטירה · ותרגו' הירושלמי בית פרעה · פלטירין ·
בירה וכן תרג' הבא את האנשים הביתה : ותאמר בירה · וְלַבִּנוּרה ד"ה א כט
הַבִּירָה אֲשֶׁר הֲכִינוֹתִי · כִּי לֹא לְאָדָם הַבִּירָה · הרצון בהם הארמון · סס
בדברי המתרגם ולמבני פלטרין דאתקנית · ארי לשום בר נש
פלטירא · וכן מזה · וַיִּבֶן בִּיהוּדָה בִּירָנִיּוֹת · ותרגו' ונשחיתה ד"ה ב יז
היכל ארמנותיה · ונחבל בירניתהא : ותאמר היכל · וְתַנִּים בְּהֵיכְלֵי ישעיה יג ·
עֹנֶג · וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ · וַיִּתְּנֵם בְּהֵיכָלוֹ בְּבָבֶל · הרצון בהם משלי ל · ד"ה ב לו
הארמונות · וכן ת' ויתנם בהיכלו בבבל · ויהבינון בפלטירידה
משכן בבבל : ותאמר משכן · מִשְׁכָּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב · ר"ל ארמונות · וכן תלים קלב
מקדש וּמִשְׁכְּנוֹתָיו מְלֵחָה : ותאמר מקדש · כִּי מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ הוּא · פירשו איוב לט · עמוס ז
טירה בו ארמון המלך : ותאמר טירה · תְּהִי טִירָתָם נְשַׁמָּה · הרצון בו תלים סט
ארמונם · וכן וַיֵּשְׁבוּ טִירוֹתֵיהֶם · ות"י בירניותיהון · ומענין זה כתב ר'
אולם יונה · טִירַת כָּסֶף · וי"מ בותל כמו שאמ' לוח ארז : ותאמר אולם · שיר ח
וְעָנָה אִיִּים בְּאַלְמְנוֹתָיו · וַיֵּדַע אַלְמְנוֹתָיו · הרצון בהם הארמונות ישעיה יג · יחזקאל יט
בדברי המתרג' וינפצון התולין בבירנתהון · ואצדי בירניתיה :
דביר ותאמ' דביר · בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל דְּבִיר קָדְשֶׁךָ · פירשו מלת דביר כמו
ארמון · ותרג' המתרג' כד אפרוש ידי בצלו קדם היכל קדשך :

בכר האות על הדברים הקודמים מציאותם בראשונה
בכור · תאמר לארבע פנים · תאמר בכור · בִּכּוּרֵי כָּל אֲשֶׁר במדבר יח
אבב בְּאַרְצָם · ר"ל הפירות המקדימין לבא בראשונה : ותאמר אבב ·
לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל · הרצון בו בכורי הנחל · ור"ל הצמחי' המקדימין שיר ו
לבא · וממנו · עֹדֶנּוּ בְאִבּוֹ לֹא יִקָּטֵף · כלומר עודנו בבכורתו שהוא רך איוב ח
ולח ובלשון המתרג' במה שהוסיף בפסוק כבכורה בתאנה בראשיתה
ראיתי אבותיכם · כביכורה בתינתא די באוול מאבבה הבבירה
אבהתכון · פי' די באוול מאבבה אשר בראשונה מבכרת וקודמת
לבא · וי"מ באבי הנחל בפירות הנחל מתרגו' פרי אבה · וי"מ באבי
הנחל בעצי הנחל · וכן עודנו באבו לא יקטף · פי' בעוד שהגומא
בעצו שעדין אינו נקטף יבש · וכן מזה הענין · אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ · ויקרא ב
בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב · השבולת עם הקנה תקרא אביב על שם הקנה שהוא שמות יג
העץ וכל דבר שיעלה בקנה יקרא בלשון עץ וכן הפשתה בפשתי העץ ·
וכן בדברי רז"ל קישות שהתליע באיביה אסורה כלומר בעצה שלא
נקטפה עדין · ואמרו שהמלה גזורה מענין אב המצטרף אל הבן כי

הען

העץ כמו האב המוליד הענפים והפרי ולפיכך יקרא גם הענף בן ׃
בן פורת יוסף ׃ אמנם הערוך פי׳ באיבה בקרקע מקום שמגדלת ׃
יואל ב ותאמר מורה ׃ גשם מורה ומלקוש ׃ ר״ל המטר הבא׳ ראשונה ׃ מורה
כדברי המתרגם מטר בכיר בעידניה ולקושא בירח ניסן ׃ ותאמר
בראשית ל קשורים ׃ והקשרים ליעקב ׃ ר״ל הצאן הקודמו׳ להוליד כדברי קשורים
איוב לח המתרג׳ ובביריא ליעקב ׃ וים מזה ׃ התקשר מעדנות כימה ׃ ר״ל כי בימה
תבכר הפירות ׃

יט בלל האחל על הבלבול תאמר לשלשה פנים ׃ תאמר בלל ׃ בלל
בראשית יא׳ הושע ז כי שם בלל יי׳ שפת כל הארץ ׃ בעמים הוא יתבולל ׃
ישעיה כב ׃ שמות יד ותאמר מבוכה ׃ כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה ׃ נבוכים הם מבוכה
אסתר ג בארץ ׃ והעיר שושן נבוכה ׃ הרצה בהם הבלבול ׃ ותאמר שרך ׃ שרך
ירמיה ב משרכת דרכיה ׃ פירשו בו מבלבלת ׃ וכתב ר׳ יהודה בן בלעם בספר
הפעלים שהם מגזרת השמות שהוא נגזר מן שרוך נעל ׃ ויסבול
עוד שיהיה הרצון בו כעוותת דרכיה מתרגום נתיבותי עוה ׃ שבילי
שרך ׃

י בלע האחל על הבליעה תאמר לשלשה פנים ׃ תאמר בלע ׃ בלע
שמות ז ׃ בראשית מא ויבלע מטה אהרן ׃ ותבלענה השבלים הדקות ׃
עובדיה א׳ ׃ איוב לט ותאמר לוע ׃ ושתו ולעו ׃ פירשו בו ויבלעו ׃ וממנו ׃ ואפרוחו יעלעו לוע
דם ׃ ולפי שכבד על הלשון לחבר שתי עיינין כאחד נקדמה למד
תהלים נו הפועל לפא הפועל ומשפטו ילועעו ׃ ותאמר שאף ׃ שאפו שוררי שאף
ונו ׃ עמוס ב׳ יחזקאל לו כל היום ׃ חרף שאפי סלה ׃ השאפים על עפר ארץ ׃ שמות ושאף
אתכם ׃ פירשו כלם לשון בליעה ׃

כא בנה האחל על הבנים תאמר לתשעה פנים ׃ תאמר בן ׃ בן
שמות כא ׃ בראשית ל או בן יגח ׃ הבה לי בנים ׃ ותאמר בר ׃ מה בר
משלי לא ׃ איוב יח ברי ומה בר בטני ׃ ותאמר נין ׃ לא נין לו ולא נכד בעמו ׃ ר״ל בן ׃ נין
בראשית כא ׃ תהלים עב וכמוהו ׃ ולניני ולנכדי ׃ ומענין זה פירשו ׃ ינון שמו ׃ כלומר יוציא
משלי כט בנים ׃ וכן פירשו ׃ ואחריתו יהיה מנון ׃ פי׳ בעל בנים ׃ וים יהיה
מנון כמו מושל ׃ ובן ינון שמו יתגדל באדנות ׃ ותאמר צאצאים ׃ צאצאים
ישעיה כב הצאצאים והצפיעות ׃ פירשו בו הבנים והבנות ׃ ואמרו שהלשון
ד״ה ב ג נגזר מן יציאה ׃ ותאמר צעצעים ׃ מעשה צעצעים ׃ פירשו בו כמו צעצועים
צאצאים ׃ אמנם המתרג׳ תרגם עובד שושנן ׃ ותאמר בדים ׃ לא בדים
ישעיה יז כן בדיו ׃ פירשו בו בניו ׃ ואמרו שנקראו הבנים בזה הלשון מצד
איוב יח היותם לאדם כמו הבדים לאילן ׃ וכמוהו לפי המתרג׳ ׃ יאכל בדיו
עמוס ט בכור מות ׃ יגבור בנוהי מלאך מותא ׃ ותאמר אחרית ׃ ואחריתם אחרית
בחרב

בחרב אהרג · ואחריהם בפיהם ירצו סלה · ואחריתכן בסירות תלים מט · עמוס ד
דוגה · אמרו כי הרצון בהם הבנים · נקראו כן על שם שנשארים אחר
שרידים האדם : ותאמר שרידים · שרידיו במות יקברו · פירשו בו בניו איוב כז
שיל נקראו כן כי הם השרידים הנשארים מן האדם : ותאמר שיל · עד בראשית מט
כי יבא שילה · פירשו בו בנו · נגזר מן ובשליתה :

בת כג **בנה** האהל על הבנורת תאמר לשני פנים : תאמר בת ·
ואחר ילדה בת · ובנורת אנשי העיר : ותאמר בראשית ל · יהושע כד
צפיעות צפיעות · הצאצאים והצפיעות · פירשו בו הבנים והבנות · ואמרו ישעיה כב
שהלשון נגזר מן צפיעי בקר שהרצון בו צואתם היוצאת מהם וכאילו
אמר הצאצאים והצאצאות · אמנם המתרגם אמר בו בניא ובני
בניא :

כד **בעל** האהל כללות מיני הצלמים והפסילים תאמר לשבעה
בעלים פנים · תאמר בעלים · את שמות הבעלים · אמרו הושע ב
אלילים שנקראו כן מצד היותם כאדונים לעובדיהם : ותאמר אלילים · אל
תפנו אל האלילים · ר״ל פסילים וצלמים נגזר מן רופאי אליל : ויקרא יט
עצבים ותאמר עצבים · פן תאמר עצבי עשם · לעצבי כנען · הרצון בהם ישעיה מח · תלים קו
צלמי עז · ואמרו שנקראו כן מפני שהם עצבון לעובדיהם : ותאמר
צירים צירים · חרשי צירים · הרצון בו צלמים · וכינו הצלמים בזה הלשון ישעיה מה
אמים כמו שקראם ג״כ עצבים : ותאמר אמים · ובאמים יתהוללו : פירשו ירמיה נ
בו צלמים · וכן תרגו׳ ובטעותא משתבחין · וקראם אימים מפני
גלולים שיפחדו מהם עובדיהם : ותאמר גלולים · על פגרי גלוליכם · ויקרא כו
אמרו שעל צד הגנאי נקראו כן הצלמים מן כגללו לנצח יאבד :
מפלצת ותאמר מפלצת · אשר עשתה מפלצת לאשרה ויכרת אסא את מלכים א טו
מפלצתה · אמרו שהרצון בו כדברי המתרג׳ דעבד טעותא · וכמותו ·
תפלצתך השיא אותך · ואמרו שהם מגזרת פלצות בעתתני · כמו ירמיה מט
שקראם ג״כ אמים · אמנם רז״ל אמרו מאי מפלצת אמר רב יהוד׳ דהוא
מפליא לצנותא תני רב יוסף כמין זכרות עשתה לה והיתה נבעלת לו
בכל יום · וי״מ תפלצתך השיא אותך · גאותך · וכן מזה אשר עשתה
מפלצת ואמרו שכנה הגאוה בלשון אימה ורעדה ללעג כי תפף הגאוה
האימה והיראה :

בצק כה **בצק** האהל על העיסה תאמר לשלשה פנים · תאמר בצק ·
עריסה מלוש בצק · את בצקו טרם יחמץ : ותאמר עריסה · הושע ז · שמות יב
משארת מראשית עריסותיכם · פירשו בו הבצק : ותאמר משארת · משארותם במדבר טו · שמות יב
צררת בשמלותם · הרצון בו העיסה :

בקע

בקע

בקע האה"ל על הבקיעה תאמר לעשרה פנים · תאמר בקע · בקע
תלים עח · שופטים טו בקע ים ויעבירם · ויבקע אלהים את המכתש : ותאמר
שמואל ב יט צלח · וצלחו הירדן לפני המלך · פירשוהו בתרגו' ויבקע עצי עולה · צלח
עמוס ה · תלים קמא וצלח · וכן פן יצלח כאש בית יוסף : ותאמר פלח · כמו פולח ובוקע · פלח
איוב יו · מלכים ב ד יפלח כליותי · ויפלח אל סיר הנזיד · הרצון בהם הבקוע : ותאמר
ויקרא א · שופטים יד שסע · ושסע אתו בכנפיו · הרצון בו יבקע · וממנו · וישסעהו כשסע שסע
איכה ג הגדי : ותאמר פשח · ויפשחני שמני שומם · הרצון בו בקעני כדברי פשח
המתרגם ושסעני · ובלשון רז"ל במשנה אילן שנפשח קושרין אותו
שמואל א טו בשביעית · פי' שנבקע : ותאמר שסף · וישסף שמואל · הרצון בו שסף
תלים ס ויבקע · כדברי המתרג' ופשח שמואל : ותאמר פצם · הרעשת ארץ פצם
פצמתה · הרצון בו בקעת מלשון רז"ל כדי ליתן בין פצים לחבירו · פי'
שיר ה · מלכים א כ פצים כקע : ותאמר פצע · הכוני פצעוני · הכה ופצוע · פירשו המלה פצע
לשון בקוע ממדה"ת שתרג' הירושלמי ויבקע עצי עולה ופצע קסיפין
יחזקאל יו לעלתא : ותאמר בתק · ובתקוך בחרבותם · הרצון בו יבקעוך · ות' בתק
ויבזעונך בסייפא · ותרגו' נבקעו כל מעיינות תהום רבה · אתבזעו :
ויקרא יא · שם ותאמר פרס · מפרסת פרסה · וממפריסי הפרסה · הרצון בהם הבקוע פרס
בדברי המתרג' כל דסדיקא פרסתא · וממסדיקי פרסתא · ובלשון רז"ל
בצק שבסידקי עריבה · פירוש בבקעי עריבה :

בקר

בראשית מד האה"ל על הבקר תאמר לשני פנים תאמר בקר · הבקר בקר
שם יט אור : ותאמר שחר · וכמו השחר עלה : שחר

בקר

האה"ל על הבקרים תאמר לשלשה פנים · תאמר בקר · בקר
שם יב · ישעיה יא צאן ובקר : ותאמר פרה · ופרה ודוב תרעינה · רז"ל פרה
מלכים א א בקר : ותאמר מריא · שור ומריא · אמרו שהרצון בו מין ממיני בקר מריא
הגדולים · ומחלוקת דרבינו סעדיה גאון ז"ל ורבינו האיי גאון ז"ל בזאת
המלה רבינו סעדיה אמר שהוא מין בקר והם בשרים לקרבן והלבם
אסור ויורה עליו שבעתי עולות אלים וחלב מריאים · ורבינו האיי גאון
ז"ל אמר שהם פסולים לקרבן וחלבם מותר והוא מין בקר שהם מחוץ
לישוב ופירוש מריאים אבוסים מדברי המשנה אין מפטמין אות
העגלים :

ברא

האה"ל ההתחדשות וההתהוות נמצא מה תאמר
יחזקאל כח לשלשה פנים · תאמר ברא · בראשית ברא · ביום ברא
בראשית ב · ישעיה מג הבראך בוננו : ותאמר יצר · את האדם אשר יצר · עם זו יצרתי לי · יצר
שם כב ויוצרה מרחוק לא ראיתם · הרצון בהם כענין בריאה · וכן ת' ויוצרה
דברים לב · משלי ח מרחוק ודי בראה : ותאמר חלל · ותשכח אל מחוללך · באין תהומות חלל
חוללתי

חוללתי ; הרצון בחם היצירה והבריאה · וכן · ולפני גבעות חוללתי · איוב טו
חרפאים יחוללו · חללת ידו נחש בריח · ותרג' חמתרג' וקדם גלימתא איוב כו · סם
אתבריתא · יתבריית · ברת ידיה לויתן ;

כרך יט **ברך** · האהל על הברך תאמר לשלשה פנים · תאמר ברך ·
כרמל ויהי ברך · ויך הברך ; ותאמר וכרמל · ושקמותם ▭ שמות ט · סם · תהלי עח
אלגביש בחנמל · פירשו בו ברד ; ותאמר אלגביש · אבני אלגביש · פירשו בו יחזקאל יג
אבני הברד הגדולות :

ברח ל **ברח** האהל על הבריחה תאמר לשלשה פנים · תאמר ברח ·
ודוד ברח וימלט · הפה הבריחו את יושבי גת ; שמואל א יט · דה"א ח
נס ותאמר נוס · וינס ויצא החוצה · ונסתם גיא הרי · הנים את עבדיו ; בראשי' לט · זכריה יד
ערק ותאמר ערק · הערקים ציה · פירשו בו הנסים · מתרגום ▭ וינס שמות יד · איוב ל
וערק :

לא **ברק** האהל על אש שלמעלה שיוצא ומבהיק העולם תאמר
ברק לשני פנים · תאמר ברק · ברוק ברק ותפיצם · התשלח תהלים קמד · איוב לח
בזק ברקים וילכו ; ותאמר בזק · כמראה הבזק · פירשו בו כמו ברק יחזקאל א
כדברי המתרגם בחיזו ברקא · אמנם רז"ל פירשוהו לשון פזור והוא
אמרם כמראה הבזק ר' יודא אמר בשם ר' סימון בשם ר' לוי בן פרטא
בזה שבוזק זפת בכירה · פי' כזה שמפזר זפת בכירה שהוא מתלהט
במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו שאמר רצוא ושוב · עוד
אמרו בזה הלשון בוזקין מלח על גבי הכבש כדי שלא יחליק פי' מפזרין ;

לב **ברק** האהל על להבי כלי זין תאמר לחמשה פנים · תאמר
ברק ברק · ברק חניתך · ר"ל ברזל שלו · ומזה אמרו · וברק חבקוק ג · איוב כ
להב ממררתו יהלך ; ותאמר להב · ולהב חרב וברק חנית · ולהבת נחום ג · שמואל א יז
להט חניתו · הרצון בחם כמו ברק ; ותאמר להט · ואת להט החרב · בראשית ג
פירשו בו כמו להב · ר"ל ברזל החרב ; וכן העתיק הערב ולמע
אבחת אסיף · וכן לועזין בלשון לעז לברזל החרב לאמ"ה ; ותאמר אבחת ·
אבחת חרב · פירשו בו כמו להט החרב · וי"מ כמו אבעת בחלוף ח"ת יחזקא' כא
בעי"ן מן בעתת והאל"ף נוסף · וי"מ כמו טבחת אל"ף בט"ית באלפא ביתא
קנה דאטבת ; ותאמר קנה · ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת · שמואל ב כא
פי' ר' יונה כמו להבת חניתו ; וי"מ עץ החנית כי כן בערבי נקרא
אלקנה ;

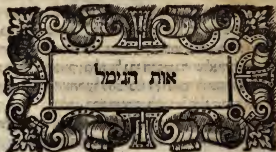
בשל לג **בשל** האהל על הבשול תאמר לשלשה פנים תאמר בשל ·
נזד ובשל מבשל במים · ובשלת ואכלת ; ותאמר נזיד · שמות יב · דברים טז
טבח ויזד יעקב נזיד · ר"ל בשל תבשיל ; ותאמר טבח · ואת טבחתי בראשי' כה · שמואל א כה

משלי ט אֲשֶׁר טָבַחְתִּי לְגִזְּזַי טָבְחָה טִבְחָהּ פירושם לשון בשול · וכן רבים
זולתן · ואמרו שכן בערבי אומרים למבשל הבשר שבך והח"ת בעברי
כנף בערבי :

לי בשם האהל כללות מיני הבשמים תאמר לשני פנים :
שמות לה · מלכים א י תאמר בושם · אֶת הַבֹּשֶׂם וְאֶת הַשֶּׁמֶן · לֹא בָא משם
שמות ל בַּבֹּשֶׂם הַהוּא : ותאמר סמים · קַח לְךָ סַמִּים · רוצה לומר בשמים : סמים

לה בשר האהל על הבשר תאמר לשלשה פנים · תאמר בשר · בשר
דברים יב · משלי יד אֲכֹלֶת בָּשָׂר · חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא : ותאמר לחם · לחם
איוב ו · צפניה א חֲמַת בְּדֹוֵי לַחְמִי · ר"ל בשרי · וכן · וּלְחֻמָם כַּגְּלָלִים · בשרם · וכתב
הערוך כי בלשון ישמעאל קורין לבשר לחם · וכן העתיק הערב והיו
תלים עח לבשר אחד · ויכוננון אלחמא והד : ותאמר שאר · וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם שאר
כֶּעָפָר שְׁאֵר · הרצון בו בשר כדברי המתרגם היך עפרא בישרא · וכן
מיכה ג · תלים עח וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי · יָכִין שְׁאֵר לְעַמּוֹ :

נשלמה אות הבית

י גאל האהל על הגאולה תאמר לארבעה פנים · תאמר
ויקרא כה · ישעיה מח גאלה · גְּאֻלַּת עוֹלָם · גָּאַל יְיָ עַבְדּוֹ יַעֲקֹב : ותאמר גאלה
תלי' קי"א · שם מט · וכה פדות · פְּדוּת שָׁלַח לְעַמּוֹ · וְיֵקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם · פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי · פדות
תלים קל וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל · הרצון בהם הגאלה : ותאמר כפר · אִישׁ כפר
שמות ל · שמות כא כֹּפֶר נַפְשׁוֹ · פירשו בו פדיון נפשו · וכן · אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו · וכן
איוב לג מָצָאתִי כֹפֶר · ותרגו' אשכחית פורקנא · ותרגו' פדות · פורקן :
שם ותאמר פרע · פְּרָעֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת · פירשו בו פדהו · וכן תרגו' פרוק פרע
יתיה :

י גבל האהל על הגבולים והתחומים תאמר לששה
פנים

גבול פנים׃ תאמר גבול׃ לא תסיג גבול רעך׃ שד ושבר בגבוליך׃ דברים יט׳ ישעיה ס

גליל ותאמר גליל׃ וכל גלילות פלשת׃ כל גלילות הפלשתים׃ יואל ד׳ יהושע יג

והרצון בהם התחומים כדברי המתרגם כל תחומי פלשתאי׃

יד ותאמר יד׃ אשר על ידי ארנון׃ אשר על יד אשדוד וחצריהן׃ שופטי׳ יא׳ יהושע טו

הרצון בהם כדברי המתרגם דעל תחומי ארנון׃ דעל תחום אשדוד׃

וכמוהם לפי המתרגם׃ להציב ידו בנהר פרת׃ לאשנאותה ד״ה א׳ יח

משפתים תחומית׃ ותאמר משפתים׃ למה ישבת בין המשפתים׃ פירשו שופטים ה

בו בין התחומין כדברי המתרגם בין תחומיא׃ וכמהו׃ רבץ בין בראשית מט

תאות המשפתים׃ ותאמר תאות׃ עד תאות גבעת עולם׃ פירשו בו שם

גבול׃ ומזה אמרו׃ והתאויתם לכם׃ והגבלתם׃ וכן׃ תתאו במדבר לד׳ שם

מצרים לכם׃ ותאמר מצרים׃ כל רדפיה השיגוה בין המצרים׃ פירשו בו איכה א

התחומין כדברי המתרגם בין תחומיא׃

גבן

האחד על הגבנת תאמר לשלשה פנים׃ תאמר

גבנה גבנת׃ וכגבנה תקפיאני׃ ותאמר שפות׃ ושפות איוב י׳ שמואל ב יז

שפות בקר׃ הרצון בו גבנת בקר כדברי המתרגם גובנין דחלב ותורין׃

חרץ ותאמר חרץ׃ עשרת חריצי החלב׃ פירשו בו הגבנות כדברי שמואל א יז

המתרגם וית עשר גובנין דחלבא׃

גבע

האחד על הכובעים המשימים על הראש תאמר לשני

מגבעות פנים׃ תאמר מגבעות׃ ומגבעות תעשה להם׃ שמות כח

פארים ותאמר פארים׃ פארי פשתים יהיו על ראשם׃ הפארים והצעדות׃ יחזקאל מד׳ ישעיה ג

הרצון בהם המגבעות׃ ואמרו שנקראו כן שהם פאר האדם כשהם

על ראשו׃

גדל

גדל האחד על הגדול תאמר לשבעה פנים׃ תאמר גדל׃ איוב לא

כי מנעורי גדלני כאב׃ מים גדלוהו׃ ושם יגדל׃ יחזקאל לא׳ ישעיה מד

פרה ותאמר פרה׃ פרו ורבו׃ בן פרת יוסף׃ אשתך כגפן פוריה׃ ונצר בראשית א׳ ומט׳ תלי׳ קכח

צמח משרשיו יפרה׃ הרצון בהם הגדול׃ ותאמר צמח׃ וצמחו בבין ישעיה יא׳ שם מד

חציר׃ הצומח לכם מן השדה׃ יער צומח עצים׃ עד יצמח זקנכם׃ שמו׳ קהלת׳ שמואל ב י

וקוץ ודרדר תצמיח לך׃ והולידה והצמיחה׃ פירשו כלם לשון בראשית ג׳ ישעיה נה

שגא גדול׃ ותאמר שגא׃ ישגא אחו בלי מים׃ הרצון בו יגדל׃ ומזה איוב ח

גאה אמרו׃ ביום נטעך תשגשגי׃ ותאמר גאה׃ חינאה גמא בלא ישעיה יז׳ איוב ח

עשה בצה׃ פירשו בו תגדל׃ ותאמר עשה׃ ועשתה את צפרניה׃ דברים כא

רז״ל תגדל אותם לדעת ר׳ עקיבה כדי שתתגנה בעיניו ולא יקחנה׃ ור׳

רבה אלעזר אמר הפך זה והוא שתסיר את צפרניה׃ ותאמר רבה׃

רבתה גוריה׃ אשר טפחתי ורביתי׃ הרצון בהם הגדול ותרג׳ יחזקאל יט׳ איכה ב

מגדלות מרקחים· מרבה בוסמין· מה אנוש כי תגדלנו· ארום
תרכיניה· לא יצמח עמל· לא ירבא לאות:

גדל

האחל על בנינים גבוהים רמי הקומה המיוחדים
להעמיד שם הצופה או להשגב שם מפני אויב ומתנגד

ישעיה ה· שופטים ח תאמר לשנים עשר פנים· תאמר מגדל· וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ· אֶתֹּץ מגדל
במדבר יג אֶת הַמִּגְדָּל הַזֶּה: ותאמר מבצר· הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים מבצר
זכריה ט הרצון בו מגדלים· ומזה פירשו: שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה· ר״ל
שמואל ב כב· תהלים לא לערי בצרון: ותאמר מצודה· וְדָוִד אָז בַּמְּצוּדָה· לְבֵית מְצוּדוֹת· מצודה
קהלת ט וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדוֹלִים· הרצון בהם המגדלים הגבוהים:
מיכה ד· ישעיה לב ותאמר עופל· עֹפֶל בַּת צִיּוֹן· פירשו בו מגדל· וכן· עֹפֶל וָבַחַן: עפל
ירמיה ו· ישעיה כג ותאמר בחון· בָּחוֹן נְתַתִּיךָ בְעַמִּי· פירשו בו מגדל: וכן הֵקִימוּ בַחוּנָיו: בחון
מיכה ט· דברים כ ותאמר מצור· וַתִּבֶן צֹר מָצוֹר לָהּ· פירשו בו מגדל· ומזה· וּבָנִיתָ מצור
יחזקאל ד מָצוֹר עַל הָעִיר: ותאמר דיק· וּבָנִיתָ עָלֶיהָ דָּיֵק· פירשו בו מגדל דיק
ישעיה כט שבונין נגד העיר ללכדה: ותאמר מוצב· וְצַרְתִּי עָלַיִךְ מֻצָּב· מוצב
פירשו בו כמו דיק· אמנם ית מוצב ברקום כמו שתרג ויבא המעגלה
ושאול שוכב במעגל· ברקומא· וכן תרגם ובנית עליה דיק·
ברקום· וכן תא ובנית מצור· ותבני ברקומין· ובדברי רז״ל עיר
שכבשה ברקום· עיר שהקיפה ברקום· ואמרו איזהו ברקום גגות
זנים ושלשלאות וכלבים ואוזים ותרנגולות ואיסטרשיאות מקיפין את
העיר וכל זה יעשו להבהיל העיר או מהנדים המתנגדים להם:
שופטים ט· ס ותאמר צריח· אֶל צְרִיחַ בֵּית אֵל· וַיַּצִּיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַצְּרִיחַ בָּאֵשׁ· צריח
שמואל א יג וּבַסְּלָעִים וּבַצְּרִחִים· הרצון בהם המגדלים· ואמרו שנקראו כן מפני
מלכים ב יד שהצופה העומד שם יריע אף יצריח וזועק: ותאמר סלע· וַיִּתְפֹּשׂ סלע
אֶת הַסֶּלַע בַּמִּלְחָמָה· פירשו בו מגדל ומבצר כדברי המתרגם וכבש
ית כרבא בקרבא· ותרגום כל מבצריך תאנים· כל כרכך· מבצרי
במדבר כד בת יהודה· כרכי· וכמוהו אמרו· וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: ותאמר
צפניה א פנה· וְעַל הַפִּנּוֹת הַגְּבֹהוֹת· פירשו בו מגדלים· נקראו כן על שם פנה
שמואל א יג חיות הפנורת חוזק הבנין ותקפו: ותאמר חוח· וַיִּתְחַבְּאוּ הָעָם חוח
בַּמְּעָרוֹת וּבַחֲוָחִים· פירשו בו מצדות כדברי המתרגם ואטמר עמא
במערתא ובמצדתא:

גדר

האחל על הגדר והסייג תאמר לשלשה פנים: תאמר
במדבר כב· מיכה ז גדר· גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה· יוֹם לִבְנוֹת גְּדֵרָיִךְ· גָּדַר גדר
מיכה ג· משלי טו דְּרָכַי בְּגָזִית: ותאמר משוכה· כִּמְשֻׂכַת חֵדֶק· ובסמך· יָשָׁר משוכה
מיכה ז· יחזקאל כח מִמְּסוּכָה· כָּל אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ· והרצון בהם הגדרים: ותאמר

סיג סוג׳ סוגה בשושנים׳ הרצון בו נגדרת׳ תרגום חנניסק את דרכך סיר ז
בסירים׳ כמה דסיינן בכוביא׳ גדר אבניו נהרסה׳ וסייגא דכפני׳
גדר מזה וגדר מזה׳ ת׳ סייג מן הכא וסייג מן הכא׳ ובלשון רז״ל
הנושע לסייג ולקרות׳ פי׳ לעשות גדר סביב לכרמו׳ עוד בו קרא
רבה סיגא למיסג גינין :

גוף האהל על גוף הדבר תאמר לשמנה פנים׳ תאמר
גוף גוף׳ את גופת שאול ואת גופת בניו׳ וי״מ מזה דה״א י
אם בגפו יבא׳ כלומר בגופו לבד בלא גוף אחר עמו שהיא אשתו : שמות כא
גו ותאמר גו׳ ושבט לגו חסר לב׳ גוי נתתי למכים׳ ותשימי כארץ משלי י ישעיה נ
גוך׳ הרצון בהם הגוף׳ ומזה׳ ואת גויתו תקעו׳ ות״י וית גופית שמואל א לא
גב צלבו : ותאמר גב׳ על גבי חרשו חורשים׳ פירשו בו כמו על תלים קכט
גופי׳ תרגו׳ גוי נתתי למכים׳ גבי יהבית למחן׳ וי״מ עקר המלה
לשון גבהות כי כל דבר הפנים העליונים שלו יקרא גב׳ וכן׳ גב יחזקאל מג
המזבח׳ ותבני לך גב׳ כמו שאמר ותעשי לך רמה׳ וכן מזה׳ הרים יחזקאל יו תלים סח
גבנונים׳ פי׳ גבוהים כי ההרים יש להם גב גבוה באמצעיתם
ומשופעים מכאן ומכאן׳ ואמר למה תרצדון הרים גבנונים׳ כלומר
אעפי׳ שאתם גבוהים אין הבחירה בהם כי זה ההר חמד אלהים
לשבתו׳ ואמר בו המתרגם למה אתון טפזין טורייא לית רעותי למתן
אורייתא על טוריא גיותניא וכו׳ ומזה פירשו בחלוף בי״ת בפא כי הם
ממוצא אחד׳ על גפי מרומי קרת׳ וכן תרגומו על גיב׳ וי״מ על גפי משלי ט
כמו על כנפי׳ וכן אם בגפו פי׳ בכנפו כלומר שבא יחידי בכנף בגדו
עצם לבד : ותאמר עצם׳ אדמו עצם מפנינים׳ לא נכחד עצמי ממך איכה ד׳ תלים קלט
הרצון בהם הגוף׳ ואמרו שנקרא הגוף כן מצד היות העצם חוזק
הגוף והמעמידו נגזר מן׳ ועצמותיהם יגרם׳ וכן גוף כל דבר יקרא במדבר כד
עצם׳ בעצם היום׳ בגופו של יום׳ וכעצם השמים לטהר׳ כגוף בראשית ו׳ שמות כד
גלם השמים : ותאמר גלם׳ גלמי ראו עיניך׳ הרצון בו גופי׳ ותרגומו תלים קלט
גושמי חזו עינך׳ ותרגום ושבט לגיו חסר לב׳ ושובטא לגושמהון
דסכלי׳ ידין בגוים מלא גויות׳ מלא ארעא גושמי׳ על גבי חרשו
חורשים׳ על גושמי דארו דאריח׳ את גופת שאול ואת גופת בניו׳
פגר ית גושמא דשאול וית גושמא בנוי : ותאמר פגר׳ כפגר מובס׳ ישעיה יד
פגרים מתים׳ אמרו כי הרצון במלת פגר גוף בלא רוח׳ ותרגום מלכים ב יט
כפיר והנה עדת דבורים בגוית האריה׳ בפגרת דאריה : ותאמר נפש׳
כל הנוגע במת בנפש האדם׳ רל׳ בגופו׳ וכן פירשו׳ ועל כל נפשות במדבר יט׳ ויקרא כא
גוף מת׳ אחד נפש מחמש המאות׳ רל׳ הגוף עצמו : ותאמר גרם במדבר לא

מלכים ב ט גרם המעלות · פירשו בו גוף המעלות · כלומר אל המעלות עצמן ·
וישתמשו בזה הלשון בלשון עצם ועצמות הדבר כמו שנשתמשו
במלת עצם אמנם המתרגם אמר בו דרג שיא · כלומר מדרגה
מסומנת לדעת השעות :

ט גוש האחל על התיכות העפר תאמר לשלשה פנים ·
איוב ז תאמר גוש · לבש בשרי רמה וגוש עפר · הרצון בו גיש
התיכת עפר · ורז״ל הפילו זה הלשון ג״כ לזולת התיכות העפר והוא
אמרם בהרוטב פ׳ ג׳ בטהרות וגוש של זתים שנפל לתנור · ופירש
איוב לח · איוב כא הערוך התיכה של זיתים : ותאמר רגבים · ורגבים ידבקו · מתקו רגבים
לו רגבי נחל · הרצון בו גושי העפר · ותרגם המתרגם ורגנישתא
ארבקו · גרגישתא דנחלא · ותרגום גוש עפר · גרגישתא דעפרא ·
ורבי יונה פי׳ רגבים מקומות שבעמקים הסמוכים לנחלים ויעומדין בהם
יואל א המים : ותאמר מגרף · עבשו פרדות תחת מגרפתיהם · אמרו מגרף
שמות כא שהרצון בו תחת גושיהם · ר״ל התיכות העפר · וי״ם כמוהו · באבן
או באגרף · והנכון כי אגרוף היד הכפופה כמו שיתבאר בעזרת
השי״ :

י גזל האחל על לקיחת קנין זולתו בעול ובלא משפט תאמר
ויקרא ה לשבעה פנים · תאמר גזל · והשיב את הגזלה אשר גזל
בראשית כא גזל · אשר גזלו עבדי אבימלך · אמרו בבראשית רבה פ׳ נח ורחובות
אברהם איזהו גזלן רבי אלעזר בר קפרא אמר זה שגוזל בפרהסיא היך
מה דאת אמר ויגזלו את כל אשר יעבר עליהם בדרך · מה דרך
פרהסיא אף גזלן פרהסיא רבי שמעון בן יוחי מייתי לה מהכא
והבאתם גזול את הפסח ואת העור · מה פסח ועור מומין שבגלוי אף
בראשית ו גזלן בגלוי : ותאמר חמס · כי מלאה הארץ חמס · ר״ל גזל · ות״א חמס
ואתמליאת ארעא חטופין · ותרגום גזלת העני בבתיכם · חטוף
מסכנא בבתיכון · ורז״ל נתנו חלוק בין גזל וחמס ואמרו בסוף גמ׳
דפרק הכונס צאן לדיר מה בין גזלן לחמסן גזלן לא יהיב דמי חמסן
יהיב דמי · ואי יהיב דמי חמסן קרית ליה והאמר רב תליוה וזבין
זביניה זביני לא קשיא הא דאמר רוצה אני הא דלא אמר רוצה אני ·
פי׳ אע״ג דיהיב דמי כיון דבעל כרחיה שקיל ולא אמר הנגזל רוצה אני
קהלת ז · ישעיה לג חמסן קרינא ליה · ותאמר עשק · כי העשק יהולל חכם · מאס בבצע עשק
ויקרא יט מעשקות · לא תעשק את רעך ולא תגזל · אמרו רז״ל בפרק המקבל
בגמר׳ שכיר שעות אמר אביי לא שכרתיך מעולם זהו עשק · יש לך
בידי ואיני נותן לך זהו גזל · רבא אמר היינו עושק היינו גזל להבי

אפקית

אפקיה רחמנא בתרי לישני לעבור עליו בשני לאוין · והמפרשים
אמרו כי העושק הוא כבישת ממון זולתו כגון שבא בידו ממון חברו
בתורת פקדון או בהלואה או שנתחייב לו משכירותו וכשישאלנו
מאתו יכבוש הממון ויאמר לא אחזירנו לך והגזל הוא שחוטף ממנו
או שלוקח ממונו בחזקה והו שאמר הכתוב לא תעשוק את רעך ולא
תגזול · או בגזל או עשק את עמיתו · ומה שאמר · והצילו גזול מיד ויקרא ה · ירמיה כא
עושק · וכן · והצילו גזול מיד עשוק · לא שהכל אחד זולת שבודאי ירמיה כב
הגוזל עושק כי מאחר שיגזול חברו ולוקח ממונו בחזקה אין צורך
לאמר שיעשקנו אם יגיע ממונו לידו · ומלת עשוק תאר בפלס גדול
אונאה רחוק : ותאמר אונאה · ולא יונו עוד נשיאי ארץ עמי · להונתם יחזקאל מה · יחזקאל מו
מאחוזתם · הרצון בהם הגזל כדברי המתרגם ולא ינוסון · למינסחהון
מאחסנתהון · ותרגום אשר לא גזלתי אז אשיב · דלא אנסית ·
והצילו גזול מיד עשוק · ושזיבו אניסא מיד דאניס · ואמרו המפרשים
כי ענין האונאה הוא קחת ממון אחרים בדרך מקח וממכר או בזולתו
או קחת קניינם בחזקה · ורז"ל אמרו כי יש אונאה ג"כ בדברים כגון
אמרו · לא תונה ולא תלחצנו · לא תונה בדברים ולא תלחצנו
בצע בממון : ותאמר בצע · כלו בוצע בצע · הוי בוצע בצע · הרצון ירמיה ו · חבקוק ב
בהם הגזל כדברי המתרגם כלהון אנסי ממון · ואי דאניס ממון · וכן
חמץ מוה · כי מה תקות חנף כי יבצע · ר"ל יגזול : ותאמר חמץ · מכף איוב כז · תלים עא
מעול וחומץ · הרצון בו כמו וחומס · בתמורת סמך בצדי כי מוצאם
קבע אחד · וכמהו · אשרו חמוץ · ות"י דכו דאניס : ותאמר קבע · ישעיה א
היקבע אדם אלהים כי אתם קובעים אותי ואמרתם במה קבענוך · מלאכי ג
וקבע את קובעיהם נפש · פירשו המלה לשון גזל והלקיחה כהכרח · משלי כב
ובלשונם ז"ל בראש גמ' דפ' ראוהו ב"ד קבען פלניא · ופירש הערוך
גזלני פלוני כדכתיב היקבע אדם :

נחלת גחל האהל על הגחלים תאמר לחמשה פנים תאמר גחלת ·
כי גחלים אתה חתה על ראשו · וכבו את גחלתי : משלי כה · שמואל ב יד
פחם ותאמר פחם · ופעל בפחם · נפח באש פחם · הרצון בהם הגחלת : ישעיה מד · ישעיה כד
רצפה ותאמר רצפה · ובידו רצפה · הרצון בו גחלת כדברי המתרגם · ישעיה ו
רשף וכמוהו · עגת רצפים : ותאמר רשף · ויצא רשף לרגליו · רשפיה מלכים א יט · חבקוק ג
שחור רשפי אש · הרצון בהם הגחלים : ותאמר שחור · חשך משחור שיר ח · איכה ד
תארם · ר"ל הפחם · תרגו' ופעל בפחם · ונפל נור בשחרורין · נופח
באש פחם · בשחרורין · וים משחור לשון אורה כמו שבארנו בשער
אור :

נד

יג **גיד** האהל על הגידים תאמר לשני פנים · תאמר גיד · גיד
בראשית לב · איוב מ · גיד הנשה · גידי פחדיו ישרגו : ותאמר עורקים · עורקים
איוב ל · ועורקי לא ישכבון · הרצה בו גידי · תרגום וגיד ברזל ערפך · ערקין
דפרזל · ובערבי קורין לגידים אל ערק :

יג **גלל** האהל על הגלים תאמר לששה פנים · תאמר גל · גל
בראשית לא · הושע יב · עד הגל הזה · גם מזבחותם כגלים : ותאמר
חבקוק ג · שופטים טו · חמר · חמר מים רבים · חמור חמרתים · ויצברו אתם חמרים · חמר
שמות ח · איכה א · חמרים · הרצון בהם הגלים · ומזה לפי המתרגם · מעי חמרמרו ·
שמות טו · אדגחו · ותרגום וחיתה בכל לגלים · ליגרין : ותאמר נד · נצבו · נד
יהושע ג · מיכה א · כמו נד · פירשו בו כמו גל · וכן · קמו נד אחד : ותאמר עי · לעי · עי
חשדה · הרצון בו לגל · כדברי המתרגם לגרי חקלין · וכמוהו ·
תלים עט · דברים יג · שמו את ירושלם לעיים : ותאמר תל · תל עולם · פירשו בו גל · תל
שיר ה · ומזה · קווצותיו תלתלים · ותרגם המתרגם דגורין דגורין : ותאמר
בראשית יט · נציב · נציב מלח · פירשו בו תל מלח : נציב

יג **גלה** האהל על הגלוי תאמר לששה פנים · תאמר גלה · גלה
איוב מא · ירמיה מט · מי גלה פני לבושו · גליתי ארת מסתריו · תגל
ישעיה מז · ישעיה נב · ערותך : ותאמר חשף · חשף יי את זרוע קדשו · הרצון בו גלה · חשף
ירמיה יג · ישעיה מז · בתרגומו גלה יי · וממנו · חשפתי שוליך · חשפי שבל : ותאמר
חבקוק ג · ישעיה לב · ערה · עריה תעור קשתך · פשטה וערה · פתחן יערה · את מקרה · ערה
ויקרא כ · במדבר ה · הערה · הרצון בהם הגלוי : ותאמר פרע · ופרע את ראש האשה · פרע
ויקרא יג · ויקרא י · הרצון בו יגלה : וכן · וראשו יהיה פרוע · ראשיכם אל תפרעו :
איוב טו · ירמיה יג · ותאמר חמס · יחמס כגפן בסרו · פירשו בו יגלה · וכן · נחמסו · חמס
בראשית מא · עקביך · נתגלו : ותאמר פענח · צפנת פענח · פירשו בו צפונות · פענח
מגלה :

טו **גם** האהל תוספת דבר תאמר לשני פנים · תאמר גם · גם
בראשית כ · שם כו · וילכו גם אחיו · ויעש גם הוא מטעמים : ותאמר
ויקרא כו · בראשית יח · אף · אף אני אעשה זאת לכם · האף תספה · הרצון בהם כמו גם : אף

יו **גמא** האהל על הגומא תאמר לשני פנים · תאמר גמא · גמא
איוב ח · ישעיה נח · היגאה גמא · ובהפוך · הלכף כאגמן ראשו · וכן
ירמיה נא · פירשו מורה · ואת האגמים שרפו באש · רל כל הגמא הגדל על
הנהרות שרפו באש כדי שלא ימנעם רוב הגמא מלבא במדינות · ורבי
יונה פירשו כמו מבצרים מלשון הערב שקורין למבצרים אגמים : עוד
ישעיה ט · פירשו מלשון גמא · כפה ואגמון · ואמרו כפה רמז אל החזקים
ואגמון על החלשים · ויש אגמון שם לשלטון מלשון רזל מצאו אותו
הגמון

סוף הגמון : ותאמר סוף · קָנֶה וָסוּף קָמֵלוּ · פירשו בו גמא כדברי ישעיה יט
המתרגם קנה וגמא · וכמוהו · וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל שְׂפַת הַיְאֹר · וַתֵּרֶא שמות ב · שם
אֶת הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף · וישנו שהוא גדל בקרקע הים כגון אמרו :
סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי · אמנם הירושלמי תרגם בתוך הסוף · בגו יונה ב
גומייא · כמו שתרגם ותרעינה באחו · בגו גומייא · סא בתוך הסוף ·
בגו אפרא · וכן ותשם בסוף על שפת היאר · באפרא על גיף נהרא ·
ובפרק קמא דפסחים בגמרא דכל מקום שאין מכניסין בו חמץ מלמד
שתהא פרתך רועה כאפר · ופי׳ הערוך אפר הוא אחו ובלעז פראשו :

גמל יז גמל האהל על הגמול תאמר לשני פנים · תאמר גמול ·
הַגְמוּל אַתֶּם מְשַׁלְּמִים · יִגְמְלֵנִי יי כְּצִדְקִי : ותאמר יואל ד · תלים יח
שלום שִׁלּוּם · בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם · כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ · הֵן צַדִּיק הושע ט · תלים סב
בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם : הרצון בהם הגמול · וכן · יְשַׁלֵּם יי פָּעֳלֵךְ · ותרגומו משלי יא · רות ב
יגמול לך יי :

גמל יח גמל האהל על הגמלים תאמר לשני פנים : תאמר גמל ·
בכר בְּכַר הַגָּמָל · גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת : ותאמר בכר · בִּכְרֵי בראשית לב · שם לג
מִדְיָן : הרצון בו גמלי מדין · ות׳ הוגני מדין · ותרגום וגמלים ישעיה ס
נושאים בשמים · והוגנין טעינן בושמין · ובלשון רז״ל נפישי גמלי ·
דטעיני משכי דהוגני · פי׳ הוגני גמלים קטנים · כלומר נשחטו
הקטנים ונשארו הגדולים נושאים עורותיהם אחריהן · וכתב בעל
הערוך כי ג׳ שמות יש לו לגמל בלשון ערבי כשנולד קורין לו א״ל קעוט ·
וכשגדלה קורין לזכר בכר ולנקבה בכרה · כשראויה למשאוי קורין
לזכר גמל ולנקבה נקה :

גן יט גן האה״ל על הגנות תאמר לשלשה פנים · תאמר גן ·
כְּגַן יי כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם · מַעְיַן גַּנִּים · וי״ם מזה בתמורת בראשית יג · שיר ד
גימ״ל בכף · וְכַנָּה אֲשֶׁר נָטְעָה יְמִינֶךָ · כמו כנינה · וי״ם כמו מכון תלים פ
והכונה בו ארץ ישראל על דרך אמרו מכון לשבתך פעלת יי מקדש יי
פרדס כוננו ידיך : ותאמר פרדס · פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים · שֹׁמֵר הַפַּרְדֵּס · הרצון שיר ד · נחמיה ב
בהם הגנות · ואמרו שכן הוראת המלה בלשון ערב : ותאמר
שלחים שְׁלָחִים · בְּרֵכַת הַשֶּׁלַח לְגַן הַמֶּלֶךְ · שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים · הרצון נחמיה ג · שיר ד
בהם הגנות · ופירשו מזה · בְּשַׁלְּחָה תְּרִיבֶנָּה · ואמרו בפרק המוכר ישעיה כז
את הבית בגמ׳ המוכר את העיר מ׳ סברת מאי שלחין באני לא מאי
שלחין גינוניתא דכתיב שלחיך פרדס רמונים :

מגן כ גנן האהל על המגנים תאמר לארבעה פנים · תאמר מגן ·
מָגֵן גִּבֹּרֵהוּ מְאָדָּם · וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת ר[illegible]ם זָהָב שָׁחוּט : נחום ב · דה״ב ט

דה״ב כט · ותאמר צנה · מָאתַיִם צִנָּה · ר״ל מגינים · ות׳ מאתן תריסין · ותרגו׳ · כנה
שמואל א׳ יז · דה״א יב · לא יקדמנה מגן · תריסין · ובמוחו · וְנֹשֵׂא הַצִּנָּה הֹלֵךְ לְפָנָיו · עֹרְכֵי
ירמיה נא · צִנָּה וּמָגֵן · וזולתן ׃ ותאמר שלטים · הָבֵרוּ הַחִצִּים מִלְאוּ הַשְּׁלָטִים · סלטים
שיר ד · כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים · אמרו שהרצון בהם המגינים · ובאמרו · וְאֶת
דה״ב כג · הַחֲנִיתוֹת וְאֶת הַשְּׁלָטִים · ידמה שיתחלפו מתכונת המגינים ׃
תלים נא · ותאמר סחרת · צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ · פירשו בו מגן · נקראת כן מפני · סחרה
שהיא עגולה סביב ׃

יא גפן · האחד על הגפנים תאמר לשלשה פנים · תאמר
בראשית מ · יחזקאל יז · גפן · וּבַגֶּפֶן לְפָנַי · לִהְיוֹת לְגֶפֶן אַדֶּרֶת ׃ · גפן
דברים לב · ותאמר שדמות · וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה · פירשו בו גפנים · וכן · כִּי · סדמות
ישעיה יו · חבקוק ג · שַׁדְמוֹת חֶשְׁבּוֹן אֻמְלָל · וּשְׁדֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל ׃ ותאמר שרק · שרק
ירמיה ב · ישעיה ה · נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק · וַיִּטָּעֵהוּ שֹׂרֵק · וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ · הֲלָמוּ שְׂרוּקֶּיהָ ·
בראשית מט · ישעיה יו · אמרו שהרצון בהם הגפנים הנבחרים · וכן ת׳ ויטעהו שורק ·
וקימתכון כמצב גפן בחיר · וכתב רב האיי גאון אבן גיאת ז״ל שהם
הגפנים שהענבים שלהם לא ימצא בהם הרצן ׃

יב גרל · האחד על הגורל תאמר לשלשה פנים · תאמר
יונה א · אסתר ג · גורל · וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל יוֹנָה ׃ ותאמר פור · הִפִּיל · גורל
ישעיה יד · פור הוא הַגּוֹרָל ׃ ותאמר חלש · חוֹלֵשׁ עַל גּוֹיִם · פירשוהו לשון · פור
גורל · ור״ל מפיל גורלו עליהם · ובלשונם ז״ל מטילין חלשים על · חלש
הקדשים ביום טוב אבל לא על המנות · ואמרו מאי משמע דהאי
חלשים לישנא דפוריא הוא דכתיב חולש על גוים ׃

יג גרף · האחד על האגרוף תאמר לארבעה פנים · תאמר
שמות כא · ישעיה כח · אגרוף · בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף · וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רֶשַׁע · אגרוף
ובלשונם ז״ל בריש גמרא דהיכן מורה רבי יהודה כמלא אגרוף ׃
ויקרא יו · קהלת ד · ותאמר חפנים · וּמְלֹא חָפְנָיו · מְלֹא חָפְנַיִם · הרצון בהם האגרופים ׃ · חפנים
ישעיה מ · מלכים א׳ כ · ותאמר שעלים · מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם · ר״ל אגרופו · וכן · אִם יִשְׂפֹּק · שעלים
יחזקאל יג · ויקרא ב · עֲפַר שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים · בְּשַׁעֲלֵי שְׂעוֹרִים ׃ ותאמר קמץ · וְקָמַץ מִשָּׁם · קמץ
מְלֹא קֻמְצוֹ · פירשו בו אגרופו ׃

יד גרש · האחד על הגרישה תאמר לארבעה פנים · תאמר
שמות לד · דברים לג · גרש · הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ · וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב ׃ · גרש
משלי יט · ותאמר טרד · וְדֶלֶף טֹרֵד מִדְיְנֵי אִשָּׁה · הרצון בו מגרש · ומלת דלף · טרד
חסרה כ״ף והראוי כדלף · ור״ל כדלף שמגרש בני האדם כן מדיני
אשה · ותרגום והרשעים כים נגרש · כימא דטריד · וכן תרגם
דניאל ג · הירושלמי גרש יגרש אתכם מזה · מטרד יטרד · ובדניאל · וְלָךְ
טרדין

ירש טרדין ׃ ותאמר ירש · ואת כל אשר הוריש יי אלהינו מפנינו · יי סופטים יא
אלהיך מורישם מפניך · ואם לא תורישו את ישבי הארץ · הרצון דברים ט · במדבר לג
שלח בחם הגרישה ׃ ותאמר שלח · וישלחהו יי אלהים מגן עדן · בראשית ג
פירשו בו ויגרשהו · וכן · וישלחם ביד פשעם · מחוץ למחנה איוב ח · במדבר ה
תשלחום · וזולתם ׃

גת

האהל המקום המיוחד לדרוך בו הענבים או הזתים
גת תאמר לשלשה פנים · תאמר גת · כי מלאה גת · יואל ד
יקב בדרך בגת ׃ ותאמר יקב · גרן ויקב · מגרנך ומיקבך · אמרו ישעיה סג · הושע ט
שהרצון בחם הגת · וכן · והשיקו היקבים תירוש ויצהר · ות׳ וכריא דברים טו · יואל ב
משחא · ובלשון רז״ל בפרק אחרון משהרות הנועל בירת הבד בפני
הבודין · ופי׳ הערוך גת שמבעטין בו הזתים שמו בית הבד הפועלים
פורה העושים שמן בודין ׃ ותאמר פורה · פורה דרכתי לבדי · לחשף ישעיה סג · חגי ב
חמשים פורה · הרצון בחם הגת · ות׳ פורה מעצרתא · ותרגום גת
דרך יי מעצרתא · כדורך בגת · כחמר במעצרתא · יקבים דרכו
ויצמאו · מעצרתא עצרו · ותירוש יקביך יפרוצו · ומעצרתך חמרא
נשפען · גורן ויקב לא ירעם · מאדרא וממעצרתא לא יתבזון ׃
ואמרו המפרשים שנקראת פורה מפני שדורכים ורוצצים הענבים
או הזתים בתוכה נגזר מן אתה פוררת בעזך ים ׃

גרגר

האהל על גרגרי הזרע תאמר לשלשה פנים · תאמר
גרגר גרגר · שנים שלשה גרגרים בראש אמיר · ובלשון ישעיה יז
פרודה רז״ל גרגרת הבד ׃ ותאמר פרודה · עבשו פרדות תחת מגרפתיהם · יואל א
פירשו בו גרגרי הזרע · נקראו כן מפני שהם נפרדות ונפרשות בארץ
רפאים נגזר מן יתפרדו כל פועלי און ׃ ותאמר רפאים · הרפאים יחוללו ׃ איוב כו
אמרו שהרצון בו גרגרי הזרע שהם מתחת לארץ כמתים ויחיו אחריכן
ויחוללו נגזר מן בקהל רפאים ינוחו ׃

נשלמה אות הגימל

ידאה חמלה אשר הונחה להורות על הדאה תאמר לשני פנים ׳

ויקרא יא׳ דברים יד תאמר דאה ׳ וְאֶת הַדָּאָה ׃ ותאמר ראה ׳ וְהָרָאָה דא״ה

וְאֶת הָאַיָּה ׳ אר״זל למה נקרא שמה ראה שרואה ביותר ׃ רא״ה

ידבק האה״ל על הדבוק תאמר לאחד עשר פנים ׳ תאמר

איכה ד׳ תה״לים סג דבק ׳ דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק ׳ דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ ׃ דבק

שמות כו׳ איוב יז ותאמר חבר ׳ וְחִבַּרְתָּ אֶת חֲמֵשׁ הַיְרִיעוֹת לְבָד ׳ אַחְבִּירָה עֲלֵיכֶם חבר

ישעיה יד בְּמִלִּים ׳ הרצון בהם הדבוק ׃ ותאמר לוה ׳ וְנִלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם ׳ לוה

ירמיה נ׳ ישעיה נו וְנִלְווּ אֶל יְיָ ׳ הַנִּלְוִים עַל יְיָ ׳ יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי ׳ הרצון בהם חבור

ראשית כט׳ מלכים א ז ודבוק ׳ ומזה ׳ כְּמַעַר אִישׁ וְלֹיוֹת סָבִיב ׳ וכן ת״י ומדבק סחור סחור ׃

במדבר כה׳ ספ ותאמר צמד ׳ הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר ׳ וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל ׳ הרצון בהם צמד

החבור ודבוק ׳ ובלשונם ז״ל בפרק מי שמתו בגמרא רבי יהודה אומר

אצטמיד הצביה דרב נחמן ׳ ופ׳ הערוך נתחבר השבר שנשבר כלומר

איוב יג עלתה לו ארוכה ומרפא ׃ ותאמר טפל ׳ וְאוּלָם אַתֶּם טֹפְלֵי שָׁקֶר ׳ טפל

תה״לים קיט הרצון בו בדברי המתרגם מחברי שקר ׳ ובן ׳ טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים ׳

איוב יד׳ ספ ל וַתִּטְפֹּל עַל עֲוֹנִי ׃ ותאמר ספח ׳ תַּחַת חָרוּל יְסֻפָּחוּ ׳ הרצון בו ספח

שמואל א ב יתחברו כדברי המתרגם תחות היגי מתחברין ׳ וכמוהו ׳ סְפָחֵנִי נָא אֶל

ישעיה יד אַחַת הַכְּהֻנּוֹת ׳ וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב ׳ וזולתם ׃ ותאמר צפד ׳ צפד

איכה ד צָפַד עוֹרָם עַל עַצְמָם ׳ הרצון בו דבק ׳ ותרגומו ארק משכיהון על

גרמיהון ׳ ותרגום ולשוני מדבק מלקוחי ׳ אריק למוריני ׳ ובלשון

רז״ל שנים ארוקים בשופס ושנים ארוקים בתורף ׳ פי׳ ארוקים דבוקים ׃

ישעיה כב ותאמר ערה ׳ וְקִיר עֵרָה מָגֵן ׳ הרצון בו כדברי המתרגם ועל שורא ערה

דבקו תריסין ׳ ובלשון רז״ל בפרק אילו טריפות בגמ׳ נטלה הכבד

נתדלדלה הכבד ומעורה בטרפשין מהו ׳ ופי׳ הערוך מעורה דבוקה ׳

ומזה פי׳ רז״ל ׳ כמער איש וליות סביב ׳ והוא אמרם בפרק הוציאו לו

בגמ׳ מי שנטל מאי כמער איש וליות אמר רבא בר רב שילא כאיש

המעירה

המצורת בלויית שלו כלומר כאיש הדבק כאשתו פה כנגד פה:
רפק ותאמר רפק · מתרפקת על דודה · פירשו בו מתחברת נגזר מלשון שיר ח
תכה ערבי שקורין לחבר רפק ולחבורא רפקא: ותאמר תכה · והם תכו דברים לג
ספף לרגלך · פירשו בו לפי מקומו נתחברו: ותאמר ספף · בחרתי תלים פד
הסתופף בבית אלהי · הרצון בו הדבוק כדברי המתרגם בחרית
לארבקא · ואפשר שתהיה המלה ממה שמתרגמין וכה תרבקין עם
נערותי · והבא תתוספון עם עולמתי · ונלוה הגר עליהם · ויתוספת
באו ונלוו אל יי · ויתוספון:

דבר

האחל על הדבור והאמירה תאמר לאחד ועשרים
דבר פניכם · תאמר דבר · ואין דבר אליו דבר · איוב ב
אמר נכבדות מדבר בך: ותאמר אמר · אין אמר ואין דברים · כה תלים פז . סם יט
מלה אמר יי: ותאמר מלה · אין מלה בלשוני · מי ימלל גבורות יי · סמות יא · תלים קלט
תרגום וידבר ומלל · ומזה · קול המלה · כמו מלה והוא נוספת · תלים קו · יחזקאל א
שיח וא ששרשו המל: ותאמר שיח · ישא בשיחי משכבי · ישיחו בי איוב ז · תלים סט
ישבי שער · במעשה ידיך אשוחח · הרצון בהם הדבור: ותאמר תלים קמג
נאם נאם · וינאמו נאם · נאם יי · הרצון בהם הדבור · ומזה אמרו ירמיה כג · בראשית כב
מסיר שפה לנאמנים · הרצון בו לאותם שיש להם ידיעה בחכמת איוב יב
ניב הדבור והחלצת וממהרים לדבר צחות: ותאמר ניב · ניב שפתים · ישעיה נז
רל דבור שפתים כדברי המתרגם ממלל ספוון · וכן מזה · ינוב חכמה · משלי י
ותירוש ינובב בתלות · ונקרא הדבור בזה הלשון מצד היותו פרי זכריה ט
הגה הלשון מתרגום פרי בל יעשון · ניב לא יעבד: ותאמר הגה ·
והגה מפיו יצא · והגיתי בכל פעלך · הרצון בהם הדבור: ותאמר איוב לז · תלים עז
פתגם פתגם · ונשמע פתגם המלך · תרגום דבר פתגם: ותאמר פי · אסתר א
פי על פי יי יחנו · הרצון בו דבורו נגזר מן פה · וכמוהו · איה אפוא פיך · במדבר ט · שופטים ט
עדים ותי אן אנון פתגמך: ותאמר עדים · האזינה עדי · הרצון בו במדבר כג
אמרי · וכמוהו · ועדיכם אתבוננו · רל דבריכם · ואמרו שהמלה איוב לב
רוח נגזרת מן · עדיו לבלום · אשר הרצון בו פיו: ותאמר רוח · תלים לב
וברוח שפתיו ימית רשע · פירשו בו כדבר שפתיו כי הדבר יצא מהפה ישעיה יא
בהבל ורוח · וכן ת' ובמימר · וכן תרגום · ורוחו כנחל שוטף · ישעיה ל
ומימריה כנחל מגבר · וים מזה · לרוחתי לשועתי · ורל אל תעלם איכה ג
אזנך לדברי ולזעקתי · וכן פירשו מזה · והריחו ביראת יי: ותאמר ישעיה יא
להג להג · ולהג הרבה יגיעת בשר · פירשו בו דבור הרבה · ותרגום קהלת יב
לחש שפתי קמי והגיונם · שפוון קמין עלי ולהגיתון: ותאמר לחש ·
יחד עלי יתלחשו כל שנאי · הרצון בו הדבור החשאי כדברי המתרגם תלים מא
בחרא

תלים יט כחדא עלי ממללין בחשאי ׃ ותאמר נבע ׳ יום ליום יביע אמר ׳ נבע
שם עם׳ סם קיט אביעה חידות ׳ תביענה שפתי תהלה ׳ הרצון בהם הדבור ׃ ואמרו
שנאמר הדבור בזה הלשון מצד היותו יוצא מהפה כמים מהמקור נגזר
תלים כו מן נחל נובע ׳ וצמאון למבועי מים ׃ ותאמר יפח ׳ ויפח חמס ׳ יפח
משלי ו הרצון בו מדבר כדברי המתרגם וממלל חטופא ׳ וכמוהו ׳ יפיח
כזבים ׳ ותרגם המתרגם ורסועי כדבותא ׳ ותרגום יביע אמר ׃
מיכה ב יחזקאל כא ורמועי מימרא ׃ ותאמר יטף ׳ אטף לך ליין ולשכר ׳ והטף אל יטף
מיכה ב דרום ׳ אל תטיפו יטיפון ׳ פירשום לשון דבור ונגזר הלשון מן
ישעיה נב יטפו הרים עסיס ׃ ותאמר יזה ׳ כן יזה גוים רבים ׳ אמרו יזה
שהרצון בו ידבר ׳ ונשתמשו בזאת המלה בלשון דבור וטפטוף כמו
שנשתמשו במלת נטף ׳ אמנם המתרגם אמר בו בן יברר עממין
תלים מה סגיאין ׃ ותאמר רחש ׳ רחש לבי דבר טוב ׳ פירשו המלה לשון רחש
דבור ׳ ובלשון רז״ל שפתותיהן של צדיקים כיון שאומרים הלכה מפיהם
שפתותיהם מרחשות עמהם בקבר ׳ ותרגום כי עבדיו מתלחשים ׃
שיר ז ארום עבדוהי מרחשן ׃ ותאמר דבב ׳ דובב שפתי ישנים ׳ פירשו דבב
המלה לשון דבור וכן כל לשון דבה מזה הענין ׃ ותאמר מבטא ׳ מבטא
במדבר ל׳ ויקרא ה מבטא שפתיה ׳ ר״ל דבור שפתיה ׳ וכן מזה ׳ לבטא בשפתים ׳ לכל
שם ׳ משלי יב אשר יבטא האדם ׳ וכן מזה בתמורת הא באלף ׳ יש בוטה כמדקרות
תלים כא חרב ׃ ותאמר ארשת ׳ וארשת שפתיו ׳ פירשו בו מבטא שפתיו ׃ ארשת

י דבר האחל כמו על ענין כך וכך תאמר לשני פנים ׳ תאמר
שמות ח׳ בראשית מג דבר ׳ על דבר הצפרדעים ׳ על דבר הכסף ׳ כמו על דבר
בראשית כו ענין הצפרדעים ׳ על ענין הכסף ׃ ותאמר אודות ׳ על אודות הבאר אודות
במדבר יב אשר חפרו ׳ על אודות האשה הכשית ׳ כמו על דבר כך וכך ׃

י דבר האחל על המדבר תאמר לשני פנים ׳ תאמר מדבר ׳ מדבר
שמות יט ׳ דברים א מדבר סיני ׳ המדבר הגדול ׳ אמרו כי הוראת
מדבר מקום שומם בלתי נושב ונעבר ׳ וכן נקרא ג״כ מדבר למקום
שמואל ב טו מרעה הבהמות כגון ׳ על פני דרך את המדבר ׃ ותאמר ערבה ׳ ערבה
ירמיה ב׳ איוב לט ציה וערבה ׳ פירשו בו כמו מדבר ׳ וכן ׳ שמתי ערבה ביתו ׳ ורבים
כמוהם ׃

י דבר האחל על הדוברות תאמר לשני פנים ׳ תאמר
מלכים א ה דוברות ׳ אשימם דברות בים ׳ ואמרו שהם דוברות
קורות גדולות קושרים אותם בראשיהם ומנהיגים אותם בים ׳ ומפני
שמנהיגים אותם נקראים דוברות מתרגום וינהג ׳ ודבר ׃ ותאמר
דה״ב ב רפסודות ׳ ונביאם לך רפסודות על ים יפו ׳ הרצון בו כמו דוברות רפסודות
ותרגומו

ותרגומו ותיכון לך תורנסין · וכן תרגום אשימם דוברות בים ·
תורנסין בימא :

ידחה

ידחה חאחל על הדחיה תאמר לארבעה פנים · תאמר
דחה דחה דחיתני · גדר הדחויה : ותאמר · תלים קיח · שם סב
דחף דחף · והמן נדחף · יצודנו למדחפת · הרצון בהם הדחייה : · אסתר ו · תלים קמ
דחק ותאמר דחק · ויגש ניחזי להדפה · הרצון בו כדברי המתרגם · מלכים ב ד
למידחה · וכן · וחדפתיך ממצבך · וחות רשעים יחדף · וזולתם : · ישעיה כב · משלי י
סחף ותאמר סחף · מטר סחף · מדוע נסחף אביריך · הרצון בהם הדחיה · משלי כח · ירמיה מו
והחדיפה · תרגום וחות רשעים יחדף · וקיינא דרשיעא נסחוף ·
והמן נדחף · והמן אסתחיף · ברעתו ידחה רשע · בבישותידה
אכתחיף רשיעא :

ידי

די ידי חאחל על הספוק תאמר לששה פנים · תאמר די · ודי · משלי כז
ספק חלב עזים · והמלאכה היתה דים : ותאמר ספוק · שמות לו
בספלאות ספקו יצר לו · אם ישפק עפר שמרון · תרגום ודי חלב עזים · איוב כ · מלכים א כ
מסת ללחמך · וסופקנא דחלב עזי למטלתך : ותאמר מסת · מסת · דברים טז
חון נדבת ידך · תרגום די מחסורו · כמסת חוסרניה : ותאמר הון ·
לא אמרו הון · פירשו בו די ומספיק ותרגומו דלא אמרין מיסתא : · משלי ל
רב ותאמר רב · ורב מהיות קלת אלהים · רב עתה הרף ידך · רב לכם · שמות ט · שמואל ב כד
מצא בני לוי · הרצון בהם כמו די : ותאמר מצא · אם את כל דגי הים · במדבר יא · שם יא
יאסף להם ומצא להם · ואל ארץ גלעד ולבנון אביאם ולא ימצא להם · זכריה י
ולא מצאו להם כן · הרצון בהם הספוק : · שופטים כא

דלג

דלג · דלג חאחל על הדלוג תאמר לעשרה פנים · תאמר דלג ·
אז ידלג כאיל פסח · מדלג על ההרים : ותאמר · ישעיה לה · שיר ב
רקד רקד · ההרים רקדו כאילים · ושעירים ירקדו שם · וירקידם כמו · תלים קיד · ישעיה יג
קפץ עגל · הרצון בהם הדלוג : ותאמר קפץ · מקפץ על הגבעות · תלים כט · שיר ב
הרצון בו מדלג · וממנו · ככל יקפצון · ותרגום על ראשי ההרים · איוב כד
ירקדון · על ראשי טוריא מקפצון · ומרכבה מרקדה · ורתיכין
זנק מקפצן : ותאמר זנק · יזנק מן הבשן · הרצון בו ידלג : ותאמר · דברים לג
נתר נתר · לנתר בהן על הארץ · הרצון בו לדלג · כתרגומו לקפצא בהון · ויקרא יא
וממנו · ויתר ממקומו · ותרגומו ויטפז מן אתריה · ותרגום וילדיהם · איוב לז
ירקדון · ורוביהון יטפזון · מרקד ומשחק · מטפז ומשבח : ותאמר
פסח פסח · ופסח יי על הפתח · פירשו בו מדלג · וכן · עד מתי אתם · שמות יב · מלכים א יח
פזז פסחים : ותאמר פזז · מפזז ומכרכר · פירשו בו מדלג וכן ת׳ · שמואל ב ו
מרקד · וכן במקומו בדה מרקד · ומ׳ מפזז מתחזק · וכן ויפזו זרועי ·
ידין

שמואל ב ו ידיו : ותאמר כרכר · וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל עֹז · אמרו המפרשים כירכר
שם שהרצון בו מרלג · וכן · מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר · והכפל לרוב הרקוד · אמנם
תלים סח ית מכרכר משבח : ותאמר רצד · לָמָּה תְּרַצְּדוּן הָרִים גַּבְנֻנִּים · רצד
פירשו בו כמו תרקדון · וים לשון עיון ותולדת מלשון ערב האומרים
לעיון הרבר אל רצד · כלומר למה אתם מעיינים ומייחלים לכבוד אין
נחום ג הכבוד בא בהר והוא הר הבית : ותאמר דהר · וְסוּס דֹּהֵר · פירשו דהר
שופטים ה בו כמו דולג · וכן · מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו · וים כי דריסת הסוס בבה
הליכתו תקרא דהרה :

י דלף האהל על הטיפה תאמר לארבעה פנים תאמר דלף · דלף
משלי כז דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר · רל טיפה · ובלשון רזל
שיר ה נותנין כלי תחת הדלף בשבת · רל טיפה : ותאמר רסיסים · קְוֻצּוֹתַי רסיסים
רְסִיסֵי לָיְלָה : רל טיפי · כתרגומו כגבר דציצת נזרוחי מליין מטיפי
איוב לח מטרא דנחתין בליליא : ותאמר אגלים · אוֹ מִי הוֹלִיד אֶגְלֵי טָל · אגלים
הרצון בו טיפי הטל · כרה או מאן אוליד רסיסי טלא : ותאמר מר · מר
כְּמַר מִדְּלִי · פירשו בו כטיפה הנוזלת מן הדלי כתרגומו כטיפת
מדול :

יא דם האהל על הדם תאמר לשני פנים · תאמר דם · אַל דם
בראשית לז תִּשְׁפְּכוּ דָם : ותאמר נצח · וְיֵז נִצְחָם עַל בְּגָדַי · נצח
ישעיה סג פירשו בו דמם · נקרא כן מצד היותו חוזק האדם וחיין :

יב דנג האהל על השעות תאמר לשני פנים · תאמר דונג · דונג
תלים סח בְּהִמֵּס דּוֹנַג מִפְּנֵי אֵשׁ · רל שעוה כדברי המתרגם
כשעיתא קדם נורא · ובלשון רזל לא בזפת ולא בשעוה : ותאמר
בראשית לז נכאת · נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט · מפרש בבראשית רבה נכאת שעוה · וכן נכאת
תרגם הירושלמי שעוה :

יג דקר האהל על הדקירה תאמר לשני פנים · תאמר דקר · דקר
זכריה יב · ירמיה נא וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר דָּקָרוּ · וּמְדֻקָּרִים בְּחוּצוֹתֶיהָ :
ישעיה יד ותאמר טען · מְטֹעֲנֵי חָרֶב · הרצון בו מדוקרי חרב · תרגום טען
ומדוקרים בחצותיה · ומטוענין בשוקהא · ונשארו בה אנשים
מדוקרים · גברין מטענין :

יד דרג האהל על המדרגות תאמר לשלשה פנים · תאמר
יחזקאל לח מדרגה · וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת : ותאמר מעלות · וְלֹא מדרגה
שמות כ תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת · רל מדרגות · נקראו כן מפני שאדם עולה בהם · מעלות
יחזקאל מ · שם וכן · וַיַּעַל בְּמַעֲלוֹתָיו וַיָּמָד אֶת סַף הַשַּׁעַר · וּבְמַעֲלוֹת שֶׁבַע יַעֲלוּ בוֹ · ותרג
בראשית כח וסליק בדרגוהי · ובדרגין שבעה : ותאמר סלם · וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב סלם
ארצה

ארצה · פירשו בו כמו מדרגת :

יי דרך

האהל על הדרכים תאמר לשבעת פנים · תאמר

דרך · דרך · דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ : ותאמר ארח · לָרוּץ — במדבר כ · תהלים יט

ארח · ארח · אֲשֶׁר אָרְחֹתֵיהֶם עִקְּשִׁים · תרגום דרך ארחא : ותאמר — משלי ב

נתיב · נתיב · יְפַלֵּס נָתִיב לְאַפּוֹ · בִּנְתִיבוֹת לֹא יָדְעוּ אֲדִירֵיהֶם · מְנַע רַגְלְךָ — תהלים עח · ישעיה מב

שביל · מִנְּתִיבָתָם · הרצון בהם הדרכים : ותאמר שביל · שְׁבִילֵי עוֹלָם · — משלי א · ירמיה יח

וּשְׁבִילְיךָ בְּמַיִם רַבִּים · תרגום בנתיבות לא ידעו אדריכם · בשבילין — תהלים עז

מסלה · דלא אליפו אדרבינון : ותאמר מסלה · בַּמְּסִלָּה נַעֲלֶה · סֹלּוּ סֹלּוּ — במדבר כ · ישעיה סב

הַמְּסִלָּה · וְהָיְתָה מְסִלָּה · תרגום השומני ארח · אנטו לכא — ישעיה יא

מעגל · ממסילתא : ותאמר מעגל · מַעְגַּל צַדִּיק תְּפַלֵּס · כָּל מַעְגַּל טוֹב · — ישעיה כו · משלי ב

הרצון בהם הדרכים כדברי המתרגם ארחת צדיקיא · שבילי שפיר ·

משעול · וכמוהם · פְּרֻשׂוּ רֶשֶׁת לְיַד מַעְגָּל : ותאמר משעול · בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים · — תהלים קמ · במדבר כב

הרצון בו כדברי המתרגם בשביל כרמיא :

יי דרם

האהל על פאת דרום תאמר לשלשה פנים · תאמר

דרום · דרום · יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה : ותאמר ימין · צָפוֹן — דברים לג · תהלים פט

ימין · וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם · פירשו בו דרום · ואמרו שנקרא כן מפני שהוא

תימן · לימין האדם בעת שפניו למזרח · ובתוספת תיו · אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא : — חבקוק ג

נגב · ותאמר נגב · וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה · אמרו שהדרום נקרא כן מצד היותו — בראשית כח

בפאת דרום חורב חרבה נגזר מלשון ארמי · חרבו פני האדמה ·

נגובו אפי ארעא :

יי דשן

דשן · האהל על הדשן תאמר לשלשה פנים · תאמר דשן ·

אפר · אֶל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן : ותאמר אפר · וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר · — ויקרא ד · בראשית יח

עפר · הרצון בו דשן : ותאמר עפר · מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת · ר"ל הדשן : — במדבר יט

יי דרבן

האהל על הדרבן תאמר לשלשה פנים · תאמר

דרבן · דרבן · וּלְהַצִּיב הַדָּרְבָן · דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת · — שמואל א יג · קהלת יב

ואמרו שהוא מחט תקוע בראש מקל שדוקרין בו הבהמות :

מתג · ותאמר מתג · מֶתֶג לַחֲמוֹר · פירשו בו כמו דרבן : ותאמר מלמד · — משלי כו

מלמד · בְּמַלְמַד הַבָּקָר · פירשו בו הדרבן · נקרא כן מפני שמלמד ומורה בו — שופטים ג

הבקר לחרוש :

נשלמה אות הדלת

אות ההא

הון תאחל על קניינים חמרומים תאמר לאחד עשר פנים ·
משלי כד · תאמר הון · אם יתן איש את כל הון ביתו · כל הון
הושע יב · יקר ונעים : ותאמר און · אך עשרתי מצאתי און לי · פירשו בו — און
איוב כ · איכה ג · כמו הון · וכן · ויריו תשבנה אונו · ומזה לפי חמתרגם · מה יתאונן
אדם חי · מה ממון ישכח אינש דיחיב כל יומי חיותי : ותאמר
קהלת ה · המון · ומי אחב בהמון · פירשו בו כמו הון · וכן תרגומו ומן דרחים — המון
תלים לז · למיכנש ממון · וכן פירשו · טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים ·
דה״א כט · תלים כב · כל ההמון הזה אשר הכינונו : ותאמר הות · יעז בהותו · פירשו — הות
משלי י · בו ממונו · כתרגומו ועשין בממוניה · וכמוהו · והות רשעים יהדף ·
ותרגומו וקנייגא דרשיעי נסחוף · ותרגום הח עשיר קרית עזו · קניינא
שמות יח · דעתירא : ותאמר בצע · שנאי בצע · ר״ל ממון כדברי המתרגם — בצע
תלים קיט · חבקוק ב · ממונא · וכן · ואל אל בצע · הוי בוצע בצע · וכן מתרגמין לא לות
מיכה ד · ממונא · אנסי ממון : ותאמר חיל · והחרמתי לאדון כל הארץ · ר״ל — חיל
ממונם כדברי המתרגם וסמון יקריחון קדם רבון כל ארעא · וכן · ואת
בראשית לד · ירמיה טו · כל חילם ואת כל טפם · חילך ואוצרותיך לבז אתן · וזולתם :
יהושע כב · ותאמר נכסים · בנכסים רבים שובו אל אהליכם · תרגום ושאף צמים — נכסים
חילם · ויבזון ליסטים נכסיהון · והחרמתי ליי בצעם · ותגמרון
קדם יי נכסיחון · כל החמון חזה אשר הכינותו · כל נכסין סגיאין — רכוש
שופטים ו · במדבר יו · דאתקנית · ובארמית · הן לענש נכסין : ותאמר רכוש · ואת כל
בראשית יד · הרכוש · והרכש קח לך · אמרו המפרשים כי מלת רכוש ומלת נכסים
כוללות כל ממון וקנין האדם הזהב והכסף והמקנה והבהמה וכל
דברים ו · המטלטלים : ותאמר מאד · ובכל מאדך · הרצון בו ממונך · — מאד
איוב לו · כתרגומו בכל נכסך : ותאמר שוע · היערך שועך לא בצר · פירשו — שוע
איוב לד · בו ממונך · ואמרו שהלשון נגזר מן · ולא נכר שוע : ותאמר כבודה — כבודה
שופטים יח · ואת הכבודה לפניהם · מקנה קנין עבודה :

י היה

היה חאחׂל על החויה תאמר לשני פנים · תאמר היׂה ·
הוא הָיָה גִבֹּר צַיִד · אֱנִי אֶהְיֶה לוֹ לְאָב ׃ ותאמר — בראשית י · שמואל ב ז
הוה הוׂה · וְאַתָּה הוֶֹה לָהֶם לְמֶלֶךְ · פירשו בו כמו היׂה · וכן הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ ׃ — נחמיה ו · בראשית כז

י הלך

חאחׂל על החליכה תאמר לשלשה פנים · תאמר
הלך הלׂךְ · הַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ לְמֵרָחוֹק · כתב רבי מנחם בן — משלי ז
שלמה עׂה כי מלת הליכה תאמר על הרוב להעתק האדם או הבעל חי
ממקום למקום · וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו · וַיֵּלֶךְ אַבְרָם · הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ · — בראשית כב · בראשית יב · סס
ופעמים תאמר להתנועעות הגוף והעתקו ממקום למקום אעׂפי שאינו
בעל חי · וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר · ופעם להתפשטות ענין · קוֹלָהּ — בראשית ז · ירמיה מו
כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ · מִפִּיו לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ · ופעם תאמר להסתלקות השגחת — איוב מא
ייׂ · אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי · ופעם תאמר לחמשבת האדם לאיזו — הושע ה
מרה · הֹלֵךְ עִקְּשׁוּת פֶּה · ופעם תאמר על הנעת שכל האדם להתעורר — משלי ו
לאיזה דבר ולהזרז בו · לְכוּ נְרַנְּנָה לַיְיָ · לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים · — תלים צה · תלים סו
וכן מזה · לֵךְ אֶל נְמָלָה עָצֵל · כלומר הזדרז להנע שכלך להתבונן — משלי ו
בענין הנמלה ולראות דרכיה עד שתקנה לעצמך זריזות וחריצות ממה
אזל שתראה בענייניה ׃ ותאמר אזל · הַלֶּחֶם אָזַל מִכֵּלֵינוּ · אָזְלוּ מַיִם — שמואל א ט · איוב יד
שקק מִנִּי יָם · וְאֹזֵל לוֹ אָז יִתְהַלָּל · תרגום וילך ואזל ׃ ותאמר שקק · — משלי כ
בָּעִיר יָשֹׁקּוּ · כְּמַשַּׁק גֵּבִים שֹׁקֵק בּוֹ · פירשום לשון הליכה נגזר מן — יואל ב · ישעיה לג
שוק · וכן מזה · יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת ׃ — נחום ב

י הם

האחׂל על כינוי הנסתרים תאמר לשני פנים · תאמר
הם הם · הֵם יָצְאוּ אֶת הָעִיר · וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן ׃ — בראשית מד · בראשית יא
מו ותאמר מו · וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ · כמו להם ׃ — דברים לג

י הן

חאחׂל הוראת החראות תאמר לשני פנים · תאמר
הנה הנה · וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ · הִנְנוּ אָתָנוּ לָךְ · ואמרו — בראשית כח · ירמיה ג
שמזה נגזר · וַתָּהִינוּ לַעֲלוֹת הָהָרָה · כלומר אמרתם הננו · ויׂם — דברים א
ותהינו ותאבו נלקח ממלת הין כלומר אמרתם הין · ודונש בן לברט
הא פירשו לפי ענינו כמו ותאיצו ׃ ותאמר הא · הֵא לָכֶם זֶרַע · כמו — בראשית מז
הנה · וכן · אֲנִי הֵא דַּרְכֵּךְ בְּרֹאשׁ נָתַתִּי · ותרגום הנה הא ׃ — יחזקאל יו

י הן

חאהׂל הוראת קירוב המקום תאמר לששה פנים ·
הנה תאמר הנה · לֹא אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֵנָּה · וְהוֹרַדְתֶּם — בראשית מה · סס
פה אֶת אָבִי הֵנָּה ׃ ותאמר פה · וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי · עַד פֹּה תָבֹא · — דברים ה · איוב לח
הלום הרצון בהם כמו הנה ׃ ותאמר הלום · כִּי הֲבִיאָךְ הֲלֹם · כמו — שופטים יח
כה הנה · וכן · אַל תִּקְרַב הֲלֹם ׃ ותאמר כה · נֵלְכָה עַד כֹּה · פירשו — שמות ג · בראשית כב

בראשית לא · במדבר יא | בו כמו הנה · וכן · שים כה · כדרך יום כה וכדרך יום כה : ותאמר
במדבר כב · שמות יז | זה · שבו נא בזה · מזה אחד ומזה אחד · הרצון בהם כמו הנה : זה
מלכים א ב | ותאמר אנה · ולא תצא משם אנה ואנה · פירשו כו כמו הנה אנה
והנה · כתרגומו ולא תפוק מתמן לכא ולכא :

הרר

האהל על ההרים תאמר לארבעה פנים · תאמר
שמות יט · תלים ל | הר · והר סיני עשן כלו · העמדתה להררי עז : הר
מלכים א טו · יהושע ה | ותאמר גבע · גבע בנימן · גבעת הערלות · גבעת שאול · אמרו כי גבע
שמואל א טו | הרצון בהם במין הרים אבל אינה הגבעה גבוהה כמו ההר :
דברים ג | ותאמר פסגה · עלה ראש הפסגה · הרצון בו כמו גבעה : ותאמר פסגה
ישעיה מ | רכסים · והרכסים לבקעה · פירשו בו ההרים הגבוהים · נגזר מן · רכסים
תלים לא | מרכסי איש · שרל מגאות בני האדם וגבהותם והמתרגם אמר בו
ובית גדודין · ובלשון רזל בסוף גמר דפר כל גגות דריש מרימר גידוד
ה ומחיצה ה מצטרפין · ופירש הערוך כגון גבשושית שבקרקע
גבוהה ה טפחים ותוסיף בנין ה טפחים · ופי׳ גבשושיות כמין תל וחר
קטן ממאמרם זל בפרק כלל גדול אמרו כשבת בגמ אבורת מלאכות
אמר רב ששת תיתה לו גבשושית ובטלה בבית חייב משום בונה
בשדה חייב משום חורש :

הרג

האהל על ההריגה תאמר לארבעה פנים · תאמר הרג · הרג
אסתר ט · שמואל א כב | מכת חרב והרג ואבדן · כי הרג שאול את כהני יי :
עובדיה ה · תלים קלט | ותאמר קטל · מהר עשו מקטל · אם תקטל אלוה רשע · הן יקטלני קטל
איוב יג · תלים מב | לו איחל · הרצון בהם ההרג : ותאמר רצח · ברצח בעצמותי · רצח
במדבר לה | ורצח גואל הדם · הרצון בהם ההריגה : ותאמר חלל · ואבכה חלל
ירמיה ט | יומם ולילה את חללי בת עמי · הרצון בו כדברי המתרגם קטילי
יחזקאל כח · שם לב | כנישתא דעמי · וכן · ואתה אדם ולא אל ביד מחללך · מחללי חרב ·
שם כח | ממותי חלל בלב ימים :

הרה

האהל על ההריון תאמר לשלשה פנים · תאמר הריון · הריון
רות ד · פסוקים יג | ויתן יי לה הריון · והרית וילדת בן : ותאמר זרע · זרע
במדבר ה · ויקרא יב | ונקתה ונזרעה זרע · פירשוהו לשון הריון · וכן · אשה כי תזריע ·
איוב כא | בשתהר : ותאמר עבר · שורו עבר ולא יגעל · ובלשונם זל פרה עבר
מעוברת רל הרה :

כשלמה אות ההא

שי״ס א׳ וו — האהל על האונקליות תאמר לשני פנים· תאמר ווים·
וָוֵי הָעַמֻּדִים· פירשו בו אונקליות כמין ווים נתונים — שמות כז
פתים בעמודים להפשיט שם הקרבנות׃ ותאמר שפתים· וְהַשְׁפַתַּיִם — יחזקאל מ
טֹפַח אֶחָד· פירשו בו גב׳ אונקליות תולים בם הקרבנות להפשיטם·
ות׳ ועונקלין נפקין פשח חד קביעין בעמודי בית מטבחיא׃

נשלמה אות הוו

זבח א׳ זבח — האהל על הזביחה תאמר לשני פנים· תאמר זבח·
וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר· אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב׃ — בראשית לא· דברים טז
פנים ותאמר טבח· וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן· יוּבַל לִטְבוֹחַ· הרצון בהם — בראשית מג· ירמיה יא
הזביחה׃

ב׳ זבח — האהל על המזבח תאמר לשלשה פנים· תאמר
פנים מזבח· וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמִּזְבֵּחַ· וְאִם מִזְבַּח — שמות כט· שמות כ
אבנים

מלכים א ג אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי : ותאמר במה · וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גִּבְעֹנָה לִזְבֹּחַ שָׁם כִּי כמה
הִיא הַבָּמָה הַגְּדוֹלָה · ר״ל המזבח הגדול · ואמרו שהוא מזבח הנחשת
שעשה משה · וכן בדברי הימים ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת
לפני יי אשר לאוהל מועד ויעל עליו עולות אלף : ותאמר אריאל · אריאל
יחזקאל מג ומֵהָאֲרִאֵיל וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע · פירשו בו מזבח · ודמה כי
לכך נקרא המזבח אריאל לענין שאז״ל כי האש הקדושה שירדה מן
השמים היתה רובצת בו כארי · והיא מלה מורכבת מארי ומאל ·
שם וכבר נהפכה האלף בה״א ונגרעה היו״ד כגון · וְהַהַרְאֵל אַרְבַּע
אַמּוֹת :

י זהב האחל על הזהב תאמר לשבעה פנים · תאמר זהב · זהב
שמות כה · ויקרא יג זָהָב וָכֶסֶף · ומזה אמרו בתמורת ז״ן בצדי · שֵׂעָר
עזרא ח צָהֹב · כמו זהוב · וכן · וּכְלֵי נְחֹשֶׁת מֻצְהָב · כמו מזהב · והעתים
איוב כב הערב · אשר שם הזהב · אצהב · ותאמר בצר · וְשִׁית עַל עָפָר בצר
שם בֶּצֶר · פירשו בו הזהב · וכן · וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ : ותאמר חרוץ · חרוץ
זכריה ט וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת · ר״ל זהב בדברי המתרגם ודהבא כטיין שוקין ·
תהלים סח · איוב מא וכן · בִּירַקְרַק חָרוּץ · יִרְפַּד חָרוּץ עֲלֵי טִיט : ותאמר פז · אוקיר פז
ישעיה יג · איכה ד אֱנוֹשׁ מִפָּז · הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז · הרצון בהם הזהב · כדברי המתרגם
תהלים כא אחביב דחלי מדהבא · לדהב טב · וכן · תָּשִׁית לְרֹאשׁוֹ עֲטֶרֶת פָּז ·
שם יט · בראשית מט וּמִפַּז רָב · ומזה פירשו · וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו : ותאמר כתם · נִצְּבָה כתם
תהלים מה שֵׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר · אמרו שהרצון בו הזהב · ותרגומו
באובריזון דמן אופיר · ותרגום ומפז רב · ומן אובריזון סגיא :
איוב כח ותאמר סגור · לֹא יֻתַּן סְגוֹר תַּחְתֶּיהָ · פירשו בו הזהב הטוב והנקי · סגור
ישעיה יד ותרגומו דהב סכין חילופיה : ותאמר דהב · שָׁבְתָה מַדְהֵבָה · דהב
פירושהו מתרגום זהב דהבא · ור״ל שבתה העיר שהיתה גובה
הזהב :

ד זה האחל על הודעת דבר הנמצא תאמר לשלשה פנים ·
בראשית ה · ישעיה מג תאמר זה · זֶה יְנַחֲמֵנוּ : ותאמר זו · עַם זוּ יָצַרְתִּי זו
זכריה ב · בראשית כד לִי : ותאמר לז · הַנַּעַר הַלָּז · ובתוספת הא · הָאִישׁ הַלָּזֶה : זה
יחזקאל מז ותאמר גה · גֵּה גְבוּל · כמו זה כדברי המתרגם דין תחומית : גה

י זהם האחל על הזוהמא תאמר לשני פנים · תאמר זוהמא · נה
איוב לג וְזִהֲמַתּוּ חַיָּתוֹ לָחֶם · ר״ל תחשוב נפשו המאכל לזוהמא · זוהמא
ובלשונם ז״ל להעביר את הזוהמא · בידים מזוהמות : ותאמר
יחזקאל כד חלאת · סִיר אֲשֶׁר חֶלְאָתָהּ בָהּ · הרצון בו כדברי המתרגם דזהומיתא חלאת
ביה :

מזוזה **זזן** האהל על המזוזות תאמר לשלשה פנים · תאמר מזוזה ·
ספים וכתבתם על מזזות ביתך ובשעריך : ותאמר ספים · דברים ו
הך הכפתור וירעשו הספים · הרצון בו המזוזות · תרגום על מזוזת עמוס ט
איל היכל יי · בסטר סיפא : ותאמר איל · ואל איל תמרים · ואילו יחזקאל מ · מם
שתים אמות · אמרו שהרצון בהם המזוזות :

מזון **זון** האהל על המזון תאמר לחמשה פנים · תאמר מזון ·
ומזון לאביו לדרך · ומזה פירשו · רחב הזונה · ר״ל בראשית מה · יהושע ו
מוכרת מזון · ומזה הענין כתב רבי יעקב בן אלעזר · סוסים מיזנים · ירמיה ה
וי״מ מן כלי זין · והוא כמו מזוינים · אמנם ית סוסין אגיריסין · ופי׳
הערוך סוסים שאינן בני תרבות מלשונם ז״ל כלב אגריאון וארי נומירון ·
פי׳ אגריאון בלעז סלבטקו גומירון פי׳ בהמה ביער שאין לה אדון :
ציד ותאמר ציד · ביום מכרם ציד · צדה שלח להם לשבע · וגם צידה לא נחמיה יג · תלים עח
שאר עשו להם · הרצון בהם המזון : ותאמר שאר · שארה כסותה · בראשית מ · שמות כא
טרף פירשו בו מזונה כתרגומו זיונה : ותאמר טרף · ותתן טרף לביתה · משלי לא
טרף נתן ליראיו · ויהי טרף בביתי · הרצון בהם המזון כדברי תלים קיא · מלאכי ג
המתרגם ויהבו מזונה · מזונה יהב לדחלוי · ויהי פרנוס לדמשמשין
חית בבית מקדשי : ותאמר חית · וחית כפירים תמלא · ר״ל מזונם איוב לח
כדברי המתרגם ופרנסת דאריתא :

זמן **זמן** האהל על הזמן תאמר לאחד עשר פנים · תאמר זמן ·
עת לכל זמן · וכזמנם בכל שנה ושנה : ותאמר עת · לא קהלת ג · אסתר ט
עת האסף המקנה · וקרוב לבוא עתה · ונתתי גשמיכם בעתם : בראשית כט · ישעיה יד
מועד ותאמר מועד · במועד שנת השמטה · והיו לאתת ולמועדים · הרצון ויקרא כו · דברים לא
בהם כמו זמן · ותרגום הירושלמי במועד שנת השמטה · באשון · בראשית א
וכן תרגום לא עת האסף המקנה · לא אשון למיכנס בעירא · והעתיק
הערב והיו לאותות ולמועדים · ויכוננו לאיש ולאזמנא ולאים וסנין :
עונה ותאמר עונה · שארה כסותה ועונתה · פירשו המלדה לשון זכן שמות כא
הרצון בו עת הקבוע לתשמיש · ובלשון ר״זל עונה של תלמידי חכמים
מערב שבת לערב שבת · עוד בלשונם ז״ל המקדיש פירותיו עד שלא
הגיעו לעונת המעשרות · פי׳ לעת זמן המעשרות · ומזה פירשו ·
מעונן ומנחש · ומעוננים לא יהיו לך · ואמרו ר״זל מעונן זה האוחז דברים יח · מיכה ה
את העינים · רבי עקיבא אומר זה המחשב העתים והשעות ואומר
תור היום יפה לצאת היום יפה לקח : ותאמר תור · ובהגיע תר נערה · אסתר ב
פירשו בו זמן בדברי המתרגם וכד מטא זימנא דרביתא ורביתא :
חלד ותאמר חלד · וחלדי כאין נגדך · פירשו בו זמני · ומזה אמרו תלים לט

תלים לט · איוב יד בהפוך · מָה חָדֵל אָנִי : ותאמר צבא · כָּל יְמֵי צְבָאִי אֲיַחֵל · חרצן כנא
ישעיה מ · · עיה לא בו זמני · ובן · כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ · זמנה : ותאמר די · מִדֵּי דַבְּרִי די
שמואל א יח · ישעיה כח בו · וַיְהִי מִדֵּי צֵאתָם · מִדֵּי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם · פירשו בהם עת וזמן
משלי ז כדמתרגמי בכולהון בעידן : ותאמר כסא · לְיוֹם הַכֵּסֶא יָבוֹא בֵיתוֹ · כסא
תלים פא פירשו בו זמן · וכן · בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ · בהא תמורת האלף :
איוב ה ותאמר כלח · תָּבוֹא בְכֶלַח אֱלֵי קָבֶר · פירשו בו עת וזמן · והרמז בו כלח
לעת הזקנה · והפך זה למה תמות בלא עתך · וכמהו אמרו · עָלֵימוֹ
איוב ל אָבַד כָּלַח · וארז״ל ככלח בגימטריא ששים · אמנם המתרגם תרגם
תבא בכלח · תיעול בשלמות שנין בכוכא לבית קבורתא · וכן תרגם
עלימו אבד כלח · עילויתהון חיבד כוך · ובלשון רז״ל בפרק א׳ במשקין
אין חופרין כוכין וקברות במועד · גמרא מאי כוכין : אמר רב יהודה
כוכין בחפירה וקברות בבנין · ובבראשית רבה אמרו תבא בכלח
תבוא כך לכלוכית אלי קבר · פי׳ כמו לחלוחית : ותאמר יום · יום
ישעיה יא וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי · פירשו בו במו כעת ההוא · וכן · יוֹם
תלים פח · במדבר ג צָעַקְתִּי בַלַּיְלָה נֶגְדֶּךָ · בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל בְּכוֹר · וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם הַהוּא ·
דברים יז וזולתם ;

ט זקן האהל על הזקנה תאמר לששה פנים · תאמר זקנה · זקנה
ישעיה מו · בראשית כד וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא · וְאַבְרָהָם זָקֵן : ותאמר שיבה · סיבה
הושע ז · שמואל א יב גַּם שֵׂיבָה זָרְקָה בּוֹ · זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי · גַּם שָׂב גַּם יָשִׁישׁ בָּנוּ · אמרו כי
איוב טו השבה היא יותר מהזקנה · ומורה עליו אמרו זקנתי ושבתי · וארז״ל
בראשית יח בן ששים לזקנה בן שבעים לשבה : ותאמר בלת · אַחֲרֵי בְלֹתִי · בלת
יחזקאל כג פירשו בו זקנותי נגזר מן · לא בלו שלמותיכם · וממנו · לַבָּלָה
דברים ד · ויקרא יג נִאֻפִים : ותאמר ישן · וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ · נוֹשֶׁנֶת הִוא · וַאֲכַלְתֶּם ישן
שה״ש ז · תלים ו יָשָׁן נוֹשָׁן · חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים : ותאמר עתק · עָתְקָה בְּכָל צוֹרְרָי · עתק
פירשו בו נתישנה · כתרגום נושנת היא · עתיקה היא : ותאמר
דה״ב לו · איוב טו ישיש · זָקֵן וְיָשֵׁשׁ · גַּם שָׂב גַּם יָשִׁישׁ בָּנוּ · בִּישִׁישִׁים חָכְמָה · אמרו ישיש
איוב יב שנקרא כן הזקן ישיש לפי שעומד חישות בו זמן הרבה :

י זרע האהל על הזרוע תאמר לשני פנים · תאמר זרוע · זרוע
שמות ו · תלים לז בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה · כִּי זְרוֹעוֹת רְשָׁעִים תִּשָּׁבַרְנָה ;
ירמיה נא ותאמר אמת · אַמַּת בִּצְעֵךְ · פירשו בו זרוע בצעך · כלומר שהיית אמת
מבצעת אחרים בזרוע ובחזקה · וי״מ מדת בצעך כלומר במדה שמדדת
ובצעת ירושלם בן מדו לך האל ית׳ :

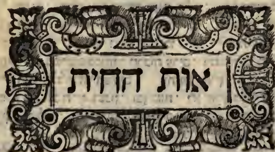
יא זרע האהל כללות צאצאי מיעי האדם תאמר לשני פנים ·
בראשית כח תאמר זרע · וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ : ותאמר זרע

מי׳ ומִמֵּי יְהוּדָה יָצָאוּ׳ הרצון בו כדברי המתרגם ומזרעית יהודה נפקו׃ ישעיה מח

יב׳ זרק האהל על המזרקות תאמר לארבעה פנים׳ תאמר מזרק׳ מוֹרק׳ מִזְרְקֵי כֶסֶף׳ וְיָעָיו וּמִזְרְקֹתָיו׃ ותאמר אגנות׳ וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת׳ הרצון בו כדברי המתרגם ושוי במזרקיא׃ ותאמר ספל׳ בְּסֵפֶל אַדִּירִים׃ תרגום ירושלמי ושם באגנות׃ ותאמר כפורות׳ בספלים׃ כְּפוֹרֵי זָהָב׳ הרצון בהם המזרקות לדעת רז״ל והוא אמרם ודם הסכין במאי מקנח בשפת מזרק כדכתיב כפורי זהב׳ פי׳ נקראו כן המזרקות מפני שמקנח בהם הסכין מן הדם מלשון מכפר ליה בכליתא דפרסא׳ פי׳ מקנח׳ והמפרשים פירשו כפורי זהב כמו כפות׳ ורבינו סעדיה פי׳ כפורי רדודי טסין של זהב׃

במדבר ז׳ שמות כו · שמות כד · שופטים ה · עזרא א

כשלמה אות הזין

א׳ חבת האהל על זבת תאמר לשני פנים׳ תאמר מחבת׳ וְאִם מִנְחָה עַל הַמַּחֲבַת׃ ותאמר משרת׳ וַתִּקַּח אֶת הַמַּשְׂרֵת׳ תרגום מחבת׳ משריתא׃ ויקרא ב׳ שמואל ב יג

ב׳ חגר הַאהל על החגירה תאמר לארבעה פנים׳ תאמר חגר׳ וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט׳ חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר׃ ותאמר אזר׳ וְאַתָּה תֶּאְזוֹר מָתְנֶיךָ׳ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה׃ ותאמר אפד׳ וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד׳ פירשו בו וחגרת׳ וכן וַיֶּאְפֹּד לוֹ בּוֹ׃ ותאמר שנס׳ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו׳ הרצון בו ויחגור ות׳ וזריז חרציה׳ ותרגום וחגרת אותם אבנט׳ ותזריז יתהון המיינין׃ שמות כט׳ תלים מה · ירמיה א׳ תלים סה · שמות כט · ויקרא ח׳ מלכים יח

ג׳ חדד האהל על החדוד והחשחוז תאמר לשמנה פנים׳ תאמר חדד׳ לְמַעַן טְבֹחַ טֶבַח הוּחַדָּה׳ חֶרֶב יחזקאל כא׳ ...

חֶרֶב חוּחַדָּה וְגַם מְרוּטָּה · וַיָּשֶׂם פִּי כְּחֶרֶב חַדָּה · ובלשון רז"ל נפל — ישעיה מט
לטש תורא חדדו סכינא · ומזה · בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד : ותאמר לטש — משלי כז
חַרְבּוֹ יִלְטוֹשׁ · הרצון בו יחדד · ותרגומו סייפא שחיז · ובלשון רז"ל — תלים ז
השחיז את הסכין בכלי מתכות : וכמהו · כְּתַעַר מְלֻטָּשׁ · לְלוֹטֵשׁ — תלים נב · שמואל יג
אִישׁ אֶת מַחֲרַשְׁתּוֹ · לֹטֵשׁ כָּל חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל · ותרגום ברזל — בראשית ד
סנן בברזל יחד · ברזלא בברזלא לטיש : ותאמר שנן : וְכִלְיוֹתַי — תלים עג
אֶשְׁתּוֹנָן · שָׁנְנוּ לְשׁוֹנָם כְּמוֹ נָחָשׁ · אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי · פירשום — תלים קמ · דברים לב
לשון חדוד · וכן · אֲשֶׁר חִצָּיו שְׁנוּנִים · ות"י דגירוהי מחרפין · ותרגו — ישעיה ה
כחרב חדה · חרבא חריפא : כתער מלטש : חיך אזמל חריף :
חדד ותאמר חבר · חֲבֵרוּ הַחִצִּים : הרצון בו בדברי המתרגם שננו — ירמיה נא
קלל גרריא · וכמוהו · לְחֵץ בָּרוּר : חריף ושנון : ותאמר קלל · וְהוּא — ישעיה מט
לֹא פָנִים קִלְקַל · פירשוהו לשון חדוד ור"ל שלא לוטשו פני הברזל · — קהלת י
ומענין זה אמרו · נְחֹשֶׁת קָלָל · וכן חבר מזה הענין מנחם בן סרוק · — דניאל י
קִלְקַל בַּחִצִּים · ורבי יונה פירשו מענין קלות · ור"ל שצוה לירות — יחזקאל כא
צור החצים למעלה ואם יפול לצד בני עמון ילך שם : ותאמר צור · אַף — תלים פט
תָּשִׁיב צוּר חַרְבּוֹ · פירשו בו חדוד חרבו · כדברי המתרגם חריפא —
דסייפא · ויש מפרשים כמוהו · חַרְבוֹת צֻרִים · וי"מ צורים מן בצורות — יהושע ה
חרץ יאורים בקע · ר"ל חדודי הצורים : ותאמר חרץ · לְמוֹרַג חָרוּץ · — ישעיה מא
פירשו בו למורג חריף ושנון · וכן מזה · לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשׁוֹנוֹ · אָז — שמות יא
תֶּחֱרָץ · וזולתם · ותאמר פי · לְפִי חָרֶב · פירשו בו חדו של חרב · — שמואל ב ה · שמות יז
וכן · וְלָהּ שְׁנֵי פֵיּוֹת · שתי חדים : — שופטים ד

חדר

האהל על החדרים תאמר לשלשה פנים · תאמר
חדר חדר · חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהֵחָבֵה · וַיָּבֹא הַחַדְרָה : — מלכים כב · בראשית מג
לשכה ותאמר לשכה · וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת שָׁאוּל וְאֶת נַעֲרוֹ וַיְבִיאֵם לִשְׁכָּתָה · — שמואל ט
אֶל הַלְּשָׁכוֹת לְבֵית הָאוֹצָר · הרצון בהם במו חדרים : ותאמר — נחמיה י
נשכה נשכה · לַעֲשׂוֹת לוֹ נִשְׁכָּה · כמו לשכה · וכן · וַיִּפָּקְדוּ בַּיּוֹם הַהוּא — נחמיה יג · שם יב
אֲנָשִׁים עַל הַנְּשָׁכוֹת · כמו לשכות :

חדש

האהל על החדש תאמר לשני פנים · תאמר חדש · חדש
בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי · ר"ל יום שני מהחדש · עַתָּה — שמואל כ
יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת חֶלְקֵיהֶם · ר"ל החדש שנגזר עליהם · וישנו שאינו — הושע ה
כולל זולת יום ראשון מהחדש כגון אמרו · לֹא חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת · מִדֵּי — מלכים ב ד
ירח חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ · בְּשַׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים · וזולתם : ותאמר ירח · — ישעיה סו · יחזקאל מו
בְּיֶרַח הָאֵתָנִים · מִי יִתְּנֵנִי כְּיַרְחֵי קֶדֶם · אמרו שנקרא החדש ירח מפני — מלכים ח · איוב כט
התחדשות הירח בו :

חוט

חוט י חוט תאחל על החוט תאמר לשלשה פנים · תאמר חוט ·
אם מחוט ועד שרוך נעל · כחוט השני : ותאמר בראשית יד · שיר ד
קו קו · קו המדה · וקו שלשים באמה · הרצון בהם כמו חוט : ירמיה לא · מלכים ז
פתיל ותאמר פתיל · פתיל תכלת · ר״ל חוט · כתרגומו חוטא דתכלא : במדבר יו

י חוץ האחל תוראת חוץ תאמר לחמשה פנים · תאמר
חוץ חוץ · ומי יחוש חוץ ממני : ותאמר זולת · זולתי קהלת ב · ישעיה מה
זולת אין אלהים · ואלהים זולתי לא תדע · בעלונו אדנים זולתך · כי אין הושע יג · ישעיה כו
אחרת זולתה בזה · הרצון בהם כמו חוץ ממני ומנך ומינא בדברי שמואל כא
בלתי המתרגם בר מיני · בר מינך · בר מינא ; ותאמר בלתי · בלתי במדבר לב
לבד בלב · ומושיע אין בלתי · הרצון בהם כמו זולתי : ותאמר לבד · הושע יג
לבד מאשר יושיט לו המלך · כמו חוץ וזולת · ועם המם · מלבד אסתר ד · ויקרא כג
בלעד שבתת יי : ותאמר בלעד · בלעדי אלהים יענה · ובלעדיך לא ירים בראשית מא · שם
איש את ידו · הרצון בהם כמו זולתי זולתך :

י חור תאחל על הנקב והחור תאמר לארבעה פנים · תאמר
חור חור · ויקב חר בדלתו · וימלא טרף חריו · מן החרים מלכים ב יב · נחום ב
אשר התחבאו שם · על חר פתן · ומזה פירשו · וארגים חורי · שמואל יד · ישעיה יא · יט
והרמז בו אל הרשתות שהם נקבים נקבים · וכן פירשו מזה · סלי בראשית מ
חרי · סלים נקובים · וי״מ מתרגום לבן חור כלומר סלים עשוים מן
נקיק המקלות המקולפות והם לבנים אחר הקלוף : ותאמר נקיק · בנקיק ירמיה יג
הסלע · ובנקיקי הסלעים · אמרו שהרצון בהם חורי הסלעים · וי״מ ישעיה ז
מאורת שני הסלעים : ותאמר מאורת · מאורת צפעוני · פירשו בו חור שם יא
חגוי צפעוני : ותאמר חגוי · יונתי בחגוי הסלע · פירשו בו חורי שיר ב
הסלע · וכן · שכני בחגוי סלע · ותרגם המתרגם יונתי בחגוי עובדיה א
הסלע · ליונה דסגירא בחגוי טינרא ותיוית מעיק ליה מלגיו :

י חזק תאחל על החוזק תאמר לששה ושלשים פנים · תאמר
חוזק חוזק · והשמדתי חוזק ממלכות הגוים · ויהי כי חזק חגי ב · שופטים א
תוקף ישראל : ותאמר תוקף · וכל מעשה תקפו · ואם יתקפו האחד : אסתר י · קהלת ד
אומץ ותאמר אומץ · יסיף אמץ · ולאם מלאם יאמץ · ואמיץ כח : איוב יז · בראשית כה · ישעיה מ
עוצם ותאמר עוצם · כחי ועצם ידי · כי עצמת ממנו מאד · ואיבי חיים דברים ח · בראשית כו
כח עצמו : ותאמר כח · כחי וראשית אוני · בכחו רגע חיים : ותאמר תהלים לח · בראשית מט
חיל חיל · ותאזרני חיל למלחמה · כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל · איוב כא · תהלים יח · דברים ח
איל וברב חילו לא ימלט · תרגום כח · חיל : ותאמר איל · כגבר אין תהלים לג · שם פח
איל · ר״ל כח · וכן · אילותי לעזרתי חושה · יש לאל ידי · ואין לאל תהלים כב · בראשית לא
יד ידך · ומזה פירשו · וברא אולם · פי׳ ובריא כחם : ותאמר יד · דברים כח · תהלים עג

שמות יד · במדבר יא את היד הגדלה · היד יי תקצר · הרצון בחם חכח : ותאמר
שמות לב · שמואל ב א גבורה : קול ענות גבורה · מאריות גברו · הוא החל להיות גבור גבורה
בראשית י · תלים כט בארץ : הרצון בחם הכח והאומץ : ותאמר עוז · יי עז לעמו יתן : עוז
וכח · סוכסיסא · ישעיה ל יי בעזך ישמח מלך · ותעז יד מדין · לעוז במעוז פרעה · הרצון בחם
ישעיה מ חחק וגבורה : ותאמר און · ולאין אונים עצמה ירבה · כחי און
בראשית מט · הושע יב וראשית אוני · הרצון בחם הכח והאומץ · וכן · ובאונו שרה ארת
תלים כ אלהים · ות׳ ובתקפיה אתרכב עם מלאכיא : ותאמר רהב · ורהבם רהב
ישעיה ג · משלי ו עמל ואון : ירהבו הנער בזקן · ורהב רעיך · הרצון בהם הכח
שמואל שני והאומץ : ותאמר נצח · וגם נצח ישראל · ר״ל חוזק ישראל · וכן : נצח
איכה ג · שמואל ב׳ ואמר אבד נצחי · ותרגומו הובד תוקפי : ותאמר עתק · יצא עתק עתק
תלים לא מפיכם · הדברות על צדיק עתק · פירשו המלה לשון חוזק ואומץ
איוב כא · ישעיה כב וכן · עתקו גם גברו חיל · ותרגומו אתקפו : ותאמר מזח · אין מזח מזח
עוד · פירשו בו אין חוזק · כדברי המתרגם לית תקוף עוד · וכמוהו
איוב יב לפי המתרגם : ומזיח אפיקים רפה · ותקוף מלכיא מחלש : ותאמר
תלים קיב קרן · קרנו תרום בכבוד · הרצון בו חזקו כדברי המתרגם תקפיה קרן
שמואל ב תרים במיקרא · וכמוהו רמה קרני · ואמרו שנקרא התוקף והאומץ
בזאת הלשון מצד היות הקרנים חוזק הבהמה ותקפה : ותאמר
במדבר כג · תלים כה תועפות · כתועפת ראם לו · ותועפות הרים לו · הרצון בחם התוקף תועפות
איוב לט · דניאל יא והאומץ : ותאמר הוד · הוד נחרו אימה · הוד מלכות · פירשו הוד
משלי ה בחם כמו כח · וכן · פן תתן לאחרים הודך · כחך : ותאמר דבא · דבא
דברים לג וכימיך דבאך · פירשו בו תקפך לפי עניינו כדברי המתרגם וכיומי
שמות טו · ישעיה מב עולימתך תוקפך : ותאמר אדר · נאדרי בכח · יגדיל תורה אדר
סם לב · יחזקאל יז ויאדיר · וצי אדיר · לגפן אדרת · הרצון בחם התוקף והאומץ :
דברים ב · תלים כ ותאמר שגב · אשר שגבה ממנו · ישגבך שם אלהי יעקב · שגב
תלים נט · סם ט מתקוממי תשגבני · משגב לעתות בצרה · הרצון בחם כח וגבורה
עמוס ה · איוב ט : ותאמר בלג · המבליג שד על עז · אעזבה פני ואבליגה · הרצון בלג
בחם כח וגבורה · כדברי המתרגם דמגבר חלשין על תקיפין · אשבוק
ירמיה ח רגזי ואתגבר · וכמוהם · מבליגיתי עלי יגון : ותאמר אפק · אפק
אסתר ה · בראשית מג ויתאפק המן · ויתאפק ויאמר שימו לחם · פירשו בחם כמו ויתחזק ·
איוב יב וכן · ומזיח אפיקים רפה · ר״ל החזקים : ותאמר חלם · יחלמו חלם
איוב לט · ישעיה לח בניהם ירבו בבר · פירשו בו יחזקו · וכן · ותחלימני והחייני · וכתב
רבי יונה שהם מתרגום חזק ואמיץ · תקוף ועלם · וחזקהו ואמצהו ·
תקפוהי ועלמוהי · והע״ין תמורת החי״ת · או תהיה תמורת האלף
מתרגום ותרא כי נתאמצת · וחזית ארום מאלמא : חכם לבב ואמיץ

כח · ואלים חילא · ותרגם המתרגם יחלמו בניהם · מתחיילין בניהון
אשש יסגון בעיבורא : ותאמר אשש · זִכְרוּ זֹאת וְהִתְאֹשָׁשׁוּ · פירשו בו ישעיה מו
התחזקו כמתרגם יונתן אדכרו דא ואתקפו · ואמרו שהלשון נגזר מן
אשישי קיר חרשת · שר"ל היסודות שהם חוזק הקיר · ובלשון רז"ל
בבראשית רבה פ ע"ט ויאמר עשו יש לי רב אמר רבי אייבו לפי שהיו
מפוקפקות בידו הברכות תיכן נתאששו בידו כאן אחי יהי לך אשר לך ·
א"ר אלעזר אין קיום גט אלא לחותמיו · ופי' הערוך נתאששו נתחזקו
ונתקימו · וי"מ זכרו זארת והתאוששו · מלשון איש כלומר היו
אנש לאנשים : ותאמר אנש · וּמַכָּתִי אֲנוּשָׁה · אָנוּשׁ לְשִׁבְרֵךְ · הרצון ירמיה טו · סם ל
ינק בהם כדברי המתרגם ומחתי תקיפה · תקוף לתברך : ותאמר יצק ·
לִבּוֹ יָצוּק כְּמוֹ אָבֶן · חֲזָקִים כִּרְאִי מוּצָק · וְהָיִיתָ מֻצָּק וְלֹא תִירָא · איוב מא · סם לז · יא
איתן הרצון בהם החוזק והתוקף : ותאמר איתן · וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ · בראשית מט
אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ · גּוֹי אֵיתָן · וְהָאֵיתָנִים יְסַלֵּף · הרצון בהם החוזק · במדבר כד · ירמיה ה
מרץ וכן תרגום גוי איתן · עם תקיף : ותאמר מרץ · וְחֶבֶל נִמְרָץ · איוב יב · מיכה ב
הרצון בו חזק · וכמוהו · קְלָלָה נִמְרֶצֶת · וכן פירשו מזה · מַה מלכים ב
נִּמְרְצוּ אִמְרֵי יֹשֶׁר · אמנם המתרגם אמר בו מה בסימו · כלומר מה איוב ו
עריץ נמתקו : ותאמר עריץ · וְעָרִיצִים יִתְמְכוּ עֹשֶׁר · ר"ל החזקים · ותרגו' משלי יא
ועשיני רחשין כתרעותא · ותרגום מגדל עוז שם יי · מגדלא דעישנא
שמא דה' · וכמוהו · כְּגִבּוֹר עָרִיץ · עָרִיצֵי גוֹיִם · וכן מזה · וְהוּא ירמיה כ · יחזקאל ל
מַעֲרִיצְכֶם · וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ · ות' והוא תקפכון · יאמרון ישעיה ח · סם כט
כביר תקיף : ותאמר כביר · כַּבִּיר כֹּחַ לֵב · וְרוּחַ כַּבִּיר אִמְרֵי פִיךָ · יָרֹעַ איוב לו · סם ח
כַּבִּירִים לֹא חֵקֶר · כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים · הרצון בהם החוזק והאומץ · איוב לד · ישעיה כח
חסן וכן ת' כזרם מים כבירים · כזרמית מין תקיפין : ותאמר חסן ·
וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים · וְהָיָה הֶחָסֹן לִנְעֹרֶת · מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ · עמוס ב · ישעיה א
הרצון בהם החזק והתוקף · תרגום גוים עריצים יראוך · עממין תלים פט
חסנין · הנה חזק ואמיץ · הא מהן תקיפין וחסינין · וברכים כושלות
אמצו · חסינו · ואת מצחך חזק · חסין · יפקוד יי בחרבו הקשה
צור הגדולה והחזקה · תקיפתא וחסינתא : ותאמר צור · וְאֵין צוּר שמואל ב
כֵּאלֹהֵינוּ · ר"ל חזק ותקיף · וכן · הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ · צוּר עוֹלָמִים · דברים לב · ישעיה כו
ומזה כתב רבי יונה · בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר · פי' צרתם חזקם ואמצם · ישעיה סג
שדי ומלת צר פועל יוצא : ותאמר שדי · כְּקוֹל מַיִם רַבִּים כְּקוֹל שַׁדַּי · יחזקאל א
פירשו בו כקול חזק ותקיף · וכן · וּכְשֹׁד מִשַּׁדַּי יָבוֹא · כלומר שיצא יואל א
מחזק ותקיף · וכן · וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ · ר"ל שיהיה תקיף וחזק · כמו איוב כב
אביר שאמר וכסף תועפות לך : ותאמר אביר · אֲבִיר יַעֲקֹב · אַבִּירֵי בראשית מט · תלים כב

תלים עו׳ איוב ח׳ בָּשָׁן׳ אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב סִלָּה כָל אַבִּירַי׳ תרצון בחם החזקים׳
וכן תרגום סלה כל אבירי׳ נתש כל תקיפי׳ : ותאמר חלמיש׳ חלמיש
דברים ח מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׳ ר״ל מצור החזק והתקיף :

חשף
האהל על החשיפה תאמר לשלשה פנים׳ תאמר
מיכאים כא׳ תלים ו חשׂף׳ וַחֲשַׂפְתֶּם לָכֶם׳ יֶאֱרַב לַחֲטוֹף עָנִי : חטף
איוב ט ותאמר חתף׳ הֵן יַחְתֹּף מִי יְשִׁיבֶנּוּ׳ תרצון בו כמו יחטוף בטית : חתף
משלי כג׳ תלים כ וכן׳ אַף הִיא כְּחֶתֶף תֶּאֱרֹב : ותאמר חלץ׳ וַיְחַלְּצוּ הַמְמֻנִּי׳ חלץ
פירשו המלה לשון חטיפה כדברי המתרגם וחטיפת מיניה׳ כלומר
חטפו האמירה ממנו שאמרו אחי הוא והם מהרו וכאילו חטפו
האמירה ממנו ואמרו אחיך הוא :

יא חיך
האהל על החיך תאמר לשני פנים׳ תאמר חך׳ וְחִךְּ
איוב יב׳ שיר ב אֹכֶל יִטְעַם לוֹ׳ וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי׳ ותאמר מלקוחים׳ מלקוחים
תלים כב וּלְשׁוֹנִי מֻדְבָּק מַלְקוֹחָי׳ תרגומו ולישני אדביק למוריגי׳ ותרגום ופריו
מתוק לחכי׳ ופתגמי דאוריתא בסימן למוריגי׳ אל חכו בצמא׳
למוריגי בצחותא :

יב חכה
האהל על החכה תאמר לארבעה פנים׳ תאמר חכה׳ חכה
ישעיה יט׳ איוב מ כָּל מַשְׁלִיכֵי בַיְאוֹר חַכָּה׳ תִּמְשֹׁךְ לִוְיָתָן בְּחַכָּה׳
ואמרו שהוא כלי ברזל כפוף שיצודו בו הדגים ומושכין אותם מן המים :
תלים כ׳ יחזקאל לח ותאמר חח׳ וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ׳ וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ׳ אמרו שהרצון חח
איוב מ בחם כמו חכה : ותאמר אגמון׳ הֲתָשִׂים אַגְמֹן בְּאַפּוֹ׳ פירשו בו אגמון
כמו חכה׳ ואמרו שנקרא כן מפני שהוא כפוף כמו הגומא׳ מן הלכוף
כאגמון ראשו׳ ותרגומו אי אפשר דתשוי אונקלא׳ ותאמר צלצל׳ צלצל
איוב מ ובְצִלְצַל דָּגִים ראשו׳ פירשו בו גם כן כלי ברזל כמו חכה׳ ויש אומרים
שהוא כלי עשוי משבטים יכנס בו ראש הדג וילכד בו :

יג חלל
האהל על התחלה תאמר לשלשה פנים׳ תאמר
משלי ט׳ דברים ב תחלה׳ תְּחִלַּת חָכְמָה יִרְאַת יְיָ׳ אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ תחלה
שמואל כב׳ תלים קיט וְיִרְאָתְךָ׳ הַיּוֹם הַחִלֹּתִי : ותאמר ראש׳ ראש דְּבָרְךָ אֱמֶת׳ רוצה ראש
ישעיה מח לומר תחלת דברך׳ וכן׳ מַגִּיד מֵרֵאשִׁית׳ ותי׳ מן חוי מן אולא׳
יחזקאל לו ותרגום ויועציך כבתחלה מן אולא׳ וכן תרגום׳ וְהֵטִבֹתִי מֵרִאשֹׁתֵיכֶם׳
הושע ט׳ ואוטב לכון כיד מן אולא׳ וכן׳ כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ׳ די
באול מאבבא׳ וכן העתיק הערב בראשית ברא אלהים את השמים
ואת הארץ אול בלק אללא אלשמא אלאבן : ותאמר ענה׳ כֻּלָּם׳ ענה
ישעיה יד׳ דברים כו יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ אֵלֶיךָ׳ וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ׳ הרצון בחם התחלה׳ וכן׳
איוב ג וַיַּעַן אִיּוֹב׳ הראשון :

יד **חלל** האהל על החלונות תאמר לשבעה פנים · תאמר
חלון חלון · בְּעַד הַחַלּוֹן · מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלֹּנוֹת : ותאמר שופטים ה · שיר ב
חרכים חרכים · מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים · תרגום ותרד מיכל את דוד בעד החלון : ש״ס
ארבה ושלשלת מיכל ית דוד מן חרכא : ותאמר ארבה · וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה · הושע יג
וְכַיּוֹנִים אֶל אֲרֻבֹּתֵיהֶם · וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת · הרצון בהם החלונות · ישעיה ס · קהלת יב
וכן תרגום וחשכו הרואות בארבות · ויתעממון עינך דמסתכלין
בחרכי · וכן מזה · אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם · וְהִנֵּה יְיָ מלאכי ג
עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם · ות״י אם לא אפתח לכון ית כוי שמיא · אילו יי מלכים ב ז
פתח כוין · ותרגום חלוני שקופים אטומים · כוין פתיחן מלגיו וסתימן
אשנב מלברא : ותאמר אשנב · בְּעַד הָאֶשְׁנָב · פירשו בו חלון · שופטים ה
שמשות וכן : בְּעַד אֶשְׁנַבִּי נִשְׁקָפְתִּי : ותאמר שמשות · וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד משלי ז · ישעיה נד
שִׁמְשֹׁתַיִךְ · פירשו בו חלונות · נקראו כן מצד הכנס השמש בהם :
לול ותאמר לול · וּבְלוּלִים יַעֲלוּ עַל הַתִּיכֹנָה · פירשו בו בארובות · מלכים א ו
כלומר דרך ארובה היו עולין מזו לזו · ובלשון רז״ל בהלכה קמא
דפרק כל שעה לולין היו פתוחין בעליית בית קדשי הקדשים · ופירש
הערוך ארבות בעליות בית קדש הקדשים כמו ובלולים יעלו :
צהר ותאמר צהר · צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה · פירשו בו חלון · ואפשר שתהיה בראשית ו
המלה נגזרת מלשון ראיה ממה שהעתיק הערב ותראה היבשה ·
וניצהור אל יב״ס · או תהיה מלשון אורה מתרגום יאר פניו אתע
צהיר זיו אנפוי עמנא :

חלב טו **חלב** האהל על החלב תאמר לשני פנים · תאמר חלב ·
פדר כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם : ותאמר פדר · וְאֶת רֹאשׁוֹ וְאֶת ויקרא ג · ויקרא א
פִּדְרוֹ · הרצון בו חלבו · כדברי המתרגם וית תרביא · ותרגום
חלב תרבא :

יז **חלה** האהל על העדר הבריאות תאמר לשלשה פנים ·
חלי תאמר חלי · וִידוּעַ חֹלִי · וַיָּמֻת בְּתַחֲלֻאִים רָעִים : ישעיה נג · דה ב כא
מדוים ותאמר מדוים · מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים · הרצון בו חלאים · וכן · עַל דברים ז
דלה עֶרֶשׂ דְּוָי : ותאמר דלה · מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי · פירשו בו מחלי · וכן תלים מא · ישעיה לח
מזה · מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן הַמֶּלֶךְ · אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל : שמואל ב יג · תלים מא

יח **חלף** האהל על החלוף והתמורה תאמר לששה פנים ·
חלף תאמר חלף · חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם · וַאֲרָזִים נַחֲלִיף : במדבר יח · ישעיה ט
תמורה ותאמר תמורה · וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ · לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ · ויקרא כז · ש״ס
הרצון בהם התחלפות · וכן מזה · עַל כֵּן לֹא נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ · תלים מו
ותרגו׳ בערך דאשתחליפו אבהתנא · וכן פירשו מענין זה · מָרָה מְאֹד מלכים ב יד
פירוש

שמות כא פירוש משתנה ומתחלף מרעה אל רעה : ותאמר תחת · עין תחת תחת
ישעיה נה עין · תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת · הרצון בהם החלוף כמתרגם
דברים כג וחלף : ותאמר מחיר · ומחיר כלב · פירשוהו לשון חלוף כתרגו׳ מחיר
ואמרו רז״ל איזהו מחיר כלב האומר לחבירו הא לך טלה זה תחת כלב
משלי כז זה · ומזה פירשו · ומחיר שדה עתודים · ויש אומרים שמזה נאמר
מחר · רוצה לומר חלוף ותמורת מן היום שכבר עבר : ותאמר
מלאכים · מלכים ב כב שנה · כי אני יי׳ לא שניתי · ושנא את בגדי כלאו · קומי נא והשתנית · שנה
מלכים יד · מלכים כב תרגום ויחלוף ושני : ותאמר חפש · ויתחפש מלך ישראל · חפש
שמואל כח ויתחפש שאול וילבש בגדים אחרים · הרצון בהם ההשתנות כתרגו׳
ואשתני מלכא דישראל · ואשתני שאול :

יח חלץ האחל על ההתחלצות והחזרינות למלחמה תאמר
במדבר לא לשלשה פנים · תאמר חלץ · החלצו מאתכם אנשים חלץ
שם לב · שמות יג לצבא · נחלץ חשים : ותאמר חמש · וחמשים עלו · הרצון בו חמש
מזויינים בתרגומו ומזרזין · ותרגום החלצו מאתכם אנשים לצבא :
בראשית יד זריזו סנכון גוברין לחילא : ותאמר ירק · וירק את חניכיו · הרצון ירק
בו כתרגומו וזריז :

יט חלץ האחל על החלצים תאמר לשני פנים · תאמר חלצים · חלצים
איוב לח · בראשית לה אזר נא כגבר חלציך · מחלציך יצאו : ותאמר
שמות כח · משלי לא מתנים · ממתנים ועד ירכים יהיו · חגרה בעוז מתניה · הרצון בהם מתנים
החלצים :

כ חלץ האחל על הסרת המנעל תאמר לשני פנים · תאמר
דברים כה · רות ד חלץ · וחלצה נעלו : ותאמר שלף · שלף איש חלץ
נעלו · תרגום ירושלמי וחלצת נעלו · ותשלוף סנדליה : שלף

כא חלק האחל על החלקים תאמר לאחד עשר פנים · תאמר
בראשית יד · איכה ג חלק · וחלק האנשים · חלקי יי׳ אמרה נפשי : חלק
במדבר לא · במדבר לא ותאמר מחצת · מחצת העדה · ותהי המחצה · הרצון בהם החלקים · מחצת
שם · איוב מ ומזה · אשר חצה משה · יחצוהו בין כנענים : ותאמר בתר · בתר
בראשית טו · ירמיה לד ויתן איש בתרו · רוצה לומר חלקו · וכן מזה · ויעברו בין בתריו ·
בראשית טו · שופטים ה ואת הצפור לא בתר : ותאמר פלג · לפלגות ראובן · לפלגות בית פלג
דה״ב לה · איוב לח האבות · פירשום מתרגום חלק · פלגא · וכן מזה · מי פלג לשטף
בראשית י · תהלים נה תעלה · נפלגה הארץ · פלג לשונם : ותאמר מנה · למשה היה מנה
ויקרא ח · שמואל א למנה · מנה אחת אפים · הרצון בהם כמו חלק : ותאמר שכם · שכם
בראשית מח · הושע ו ואני נתתי לך שכם אחד · פירשו בו חלק אחר · וכן מזה · דרך ירצחו
בראשית ל שכמה : ותאמר זבד · זבדני אלהים אתי זבד טוב · פירשו בו לפי זבד
מקומו

חבל מקומו חלק טוב : ותאמר חֹבל · וְחֶבֶל אֶחָד · חֲבָלִים נָפְלוּ לִי יהושע יז · תלים טז
בַּנְּעִמִים · וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה · הרצון בהם החלקים · וכן יהושע יז
יד מזה · יוֹסֵף חֲבָלִים · ות׳ יוסף יתקבל תרין חולקין : ותאמר יד יחזקאל מז
עֶשֶׂר יָדוֹת לִי בַּמֶּלֶךְ · וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה לָכֶם · הרצון בהם החלקים : שמואל ב יט · בראשית מז
כוס ותאמר כוס · יְיָ מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי · מְנָת כּוֹסָם · אמרו המפרשים כי תלים טז · שם יא
אשפר נאמר זה הלשון על חלק הגדול : ותאמר אשפר · וְאֶשְׁפָּר אֶחָד · שמואל ב ו
פירשו בו חלק · ותרגומו ופלוג חד · ויש אומרים כי הוא נגזר מן ·
אַף נַחֲלָת שָׁפְרָה עָלָי · כלומר חלק יפה · ורז״ל פירשו המלה מורכבת תלים טז
משלש מלות ואמרו אחד מששה בפר · רוצה לומר כי היו עושים
מהפר ששה חלקים ולכל אחד נותן הששית :

כג **חלק** האה״ל על החליקות תאמר לשלשה פנים · תאמר
חלק חֹלק · חָלְקוּ מַחְמָאֹת פִּיו · לְשׁוֹנָם יַחֲלִיקוּן · וְעַל תלים נה · שם ה
שעה חֶלְקַת צַוָּארָיו : ותאמר שעה · לֹא רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי · פירשו בו בראשית כז · יחזקאל טז
לחחליק · ותרגום חלקו מחמאות פיו · שעיעין יתיר מן שמן :
להם ותאמר להם · דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים · פירשו בו חלקים · כלומר משלי יח
דברי נרגן הם חלקים ואין האדם מרגיש בהם והם ירדו חדרי בטן ·
ויש מפרשים שהוא הפוך כמו כמתחלמים · כלומר שדבריו נאמרים
בענוה ובשפלות בדברים מכותתים ומשוברים והם חזקות וחדות
יורדות חדרי בטן :

חום כג **חמם** האה״ל על החום תאמר לארבעה פנים · תאמר חום ·
סלד וְקוֹר וָחֹם · וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ : ותאמר סלד · וַאֲסַלְּדָה בראשית ח · שמות טז
בְחִילָה · פירשו בו ואתחמם ממאמר רז״ל כלי שהיד סולדת בהם : איוב ו
סכן ותאמר סכן · וּתְהִי לוֹ סֹכֶנֶת · פירשוהו לשון חמימות · ומורה עליו מלכים א
אמרו ושכבת בחיקך והם לאדוני המלך · ויש מפרשים מזה · בּוֹקֵעַ
עֵצִים יִסָּכֶן בָּם · רוצה לומר יתחמם בעמלו בם · ואמרו כי בערבי קהלת י
קורין לדבר החם אל סכ״ן · ויש מפרשים יסכן בם · מלשון סכנה ·
וכבר פירשו עוד ותהי לו סכנת · אוצרת מן ערי מסכנות : ותאמר
חרה חֹרה · הֶחֱרָה הֶחֱזִיק · פירשו בו חמם עצמו להתחזק במלאכה ואמרו נחמיה ג
שמזה נגזר ויחר אפו · כי מרוב החמימות יכעס האדם :

כד **חמה** האה״ל על החומות תאמר לששה פנים · תאמר
חומה חוֹמָה · חוֹמָה הָיוּ עָלֵינוּ · עַד רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ : שמואל כה · דברים כח
קיר ותאמר קִיר · נַעֲשֶׂה נָּא עֲלִיַּת קִיר קְטַנָּה · בְּקִירֹת הַבַּיִת · הרצון בהם מלכים ב ד · ויקרא יד
כותל החומות : ותאמר כותל · אַחַר כָּתְלֵנוּ · תרגום קיר כותל : שיר ב
שור ותאמר שׁוּר · בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר · וּבֵאלֹהַי אֲדַלֶּג שׁוּר · עָלוּ בְשָׁרוֹתֶיהָ · בראשית מט · שמואל ב כב
ירמיה ה

יחזקאל יג תרגום חומת שור ׃ ותאמר חַיִץ ׃ וְהוּא בֹּנֶה חָיִץ ׃ פירשו בו חיץ
שמואל ב כ כותל ׃ וכן בלשון רז״ל אבל עושהו חיץ ׃ ותאמר חֵיל ׃ וַתַּעֲמֹד בַּחֵל ׃ חיל
תלים מח ׃ סם קכב שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה ׃ יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ ׃ וַיַּאֲבֶל חֵל וְחוֹמָה ׃ פירשו
איכה ב בהם החומות ׃ ואמרו רז״ל מאי חיל וחומה אמר רבי חנינא שורא
ובר שורא ׃

כה חמט ׃ האה״ל על החמט תאמר לשני פנים ׃ תאמר חֹמֶט ׃ חמט
ויקרא יא וְהַחֹמֶט וְהַתִּנְשֶׁמֶת ׃ ותאמר שַׁבְּלוּל ׃ כְּמוֹ שבלול
תלים נח שַׁבְּלוּל תֶּמֶס יַהֲלֹךְ ׃ פירשו בו החמט ׃ והוא השרץ לועזין אותו
לומקא ׃ ובלשון רז״ל כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לא ברא דבר
לבטלה ברא שבלול לכתית ׃ והוא שכותשין השבלול ומניחין אותו
על הכתית והיא רפואה לו ׃ פירוש כתית מורסא ׃

כו חמר האה״ל על החמור תאמר לשני פנים ׃ תאמר חֲמוֹר ׃ חמור
שמואל ב יט ׃ בראשית מט ׃ אֶחְבְּשָׁה לִּי הַחֲמוֹר ׃ ותאמר עַיִר ׃ אֹסְרִי לַגֶּפֶן עיר
ישעיה ל עִירֹה ׃ וְהָאֲלָפִים וְהָעֲיָרִים ׃ אמרו שהרצון בהם החמורים קטנים ׃
ותרגום והאלפים והעירים ׃ ותוריא וחמוריא ׃

כז חמר האה״ל על מדת החמר תאמר לשני פנים ׃ תאמר
הושע ג חוֹמֶר ׃ וְחֹמֶר שְׂעֹרִים ׃ ואמרו שהוא עשר איפות חומר
מלכים ה שהם שלשים סאים ׃ ותאמר כֹּר ׃ עֶשְׂרִים אֶלֶף כֹּר חִטִּים ׃ תרגום כור
זרע חומר שעורים ׃ זרע כור ׃

כח חנן האה״ל הוראת חנם תאמר לשלשה פנים ׃ תאמר
שמות כא חִנָּם ׃ וְיָצְאָה חִנָּם ׃ אמרו המפרשים שכל חנם חנם
איוב מא שבמקרא הם מענין חן ׃ ופירשו מזה ׃ וְחִין עֶרְכּוֹ ׃ ובא בחירק כמו
בצרי וכן מֵץ מִיץ ׃ בֵּין בִּין ׃ ופירוש הפסוק לא אחריש גבורותיו אם
יוכל להלחם אתו ולא אחריש חן ערך מלחמתו כלומר אם יהיה גבור
ויערוך מלחמה אודה לו גבורותיו וימצא חן לפני בערך מלחמתו ׃
ורבי יונה פי׳ חין ערכו לפי ענינו חזקת ערכו ׃ ותאמר שוא ׃ לַשָּׁוְא שוא
ירמיה ב ׃ תלים קלט הִכֵּיתִי אֶת בְּנֵיכֶם ׃ נָשׂוּא לַשָּׁוְא עָרֶיךָ ׃ פירשו בהם כמו חנם ׃ וכן ת״י
למגן אלקתי ית בניכון ׃ משתבען על מגן בעלי דבבך ׃ ותרגו׳ ויצאת
שמות כ חנם ׃ ויפוק למגן ׃ וכמוהם אמרו ׃ לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא ׃
שמואל כה וכן ת״א למגנא ׃ ותאמר שקר ׃ אַךְ לַשֶּׁקֶר שָׁמַרְתִּי ׃ פירשו בו כמו שקר
תלים לה ׃ סם קיט לחנם ׃ וכן ׃ אֹיְבַי שֶׁקֶר ׃ שֶׁקֶר רְדָפוּנִי ׃

כט חנה האה״ל על החניה תאמר לעשרה פנים ׃ תאמר חָנֹה ׃ חנה
ישעיה כט ׃ זכריה ט קִרְיַת חָנָה דָוִד ׃ וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה ׃ ותאמר
יהושע כב ׃ בראשית יד שֹׁכֵן ׃ אֲשֶׁר שָׁכַן שָׁם ׃ וְהוּא שֹׁכֵן בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא ׃ הרצון בהם כענין שכן
חניה

חלה חנייה : ותאמר חלה · ולא חלו בה ידים · הרצון בו ולא חנו · איכה ד
וכמוהו · וחלה חרב בעריו · יחלו על ראש יואב · על ראש רשעים הושע יא · שמואל ב ג
נפל יחול : ותאמר נפל · על פני כל אחיו נפל · פירשו בו שכן · כתרגו׳ ירמיה ל · בראשית כה
שרא · וכן · וממנשה נפלו על דוד · כי נפלו עליו מישראל לרב · וכן ד״ה יב · ד״ה ב טו
חסה ת״י שרו עם דוד · ארום שרו עימיה · ותאמר חסה · באו חסו בצלי · שופטים ט
הרצון בו חנו · כתרגומו עולו שרו בטולי · וכן מזה · ובצל כנפיך תלים נז
אחסה · בצל כנפיך יחסיון · אחסה בסתר כנפיך · וזולתם : סס לו · סס סא
גור ותאמר גור · גור בארץ הזאת · וגר זאב עם כבש · מי יגור באהלך · בראשית כו · ישעיה יא
דור הרצון בהם בעניין חנייה : ותאמר דור · מדור באהלי רשע · תלים טו · תלים פד
כמו מגור · וכן מזה · דורי נסע ונגלה : רוצה לומר מגורי בעולם הזה ישעיה לח
נסע ונגלה · ותרגום גור בארץ הזאת · דור בארעא הדא : ותאמר
זבל זבל · הפעם יזבלני אישי · פירשו בו ידור עמי : ותאמר מכר · על בראשית ל
מכר ארץ מכורתם · כמו מגורתם · ות״י בארע תותבותהון · ותרגום לגור יחזקאל כט
בארץ באנו · לאתותבא בארעא · וכמהו · מכרתיך ומלדתיך : יחזקאל יו
לין ותאמר לון · ולנה בתוך ביתו · פירשו בו כמו יחנה · וכן · עד מתי זכריה ה
תלין בקרבך מחשבות אונך · בצוארו ילין עז · וזולתם · ואמרו ירמיה ד · איוב מא
המפרשים כי מלת לינה לא נאמרת אלא על לינת הלילה והשכיבה
לבד אבל לפעמים היא מלה מונחת על הורת הענין ההוא שוקד
ומתמיד במקום אחד כמלת חנה ושכן על התמדת העומד ושקדתו
במקום מה · ובאשר יאמר לשון שכינה וחנייה על ענין ששוקד
ומתמיד על דבר אחד כן יאמר גם כן לשון לינה :

חסרון ל׳ **חסר** האחל על החסרון תאמר לששה פנים · תאמר חסרון ·
וחסרון לא יוכל להמנות · יי׳ רעי לא אחסר : קהלת א · תלים כג
גרע ותאמר גרע · ולא תגרע ממנו · כי אין נגרע מעבדתכם דבר · למה דברים יג · שמות ה
עדר נגרע · הרצון בהם החסרון : ותאמר עדר · איש לא נעדר · במדבר ט · ישעיה מ
הרצון בו לא חסר · וכן מזה · אחת מהנה לא נעדרה · ותהי האמת סס לד · סס כט
פקד נעדרת : ותאמר פקד · ולא נפקד ממנו איש · ולא נפקד להם במדבר לא · שמואל כה
מאומה · כי יפקד מושבך · ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש סס כ · שמואל ב ב
פחות ועשהאל · הרצון בהם החסרון : ותאמר פחות · פחתת הוא · ויקרא יג
חטא פירשו בו חסרת היא מלשון רז״ל לא פחות ולא יתר : ותאמר חטא ·
אנכי אחטנה · אל תשערה ולא יחטא · פירשום לשון חסרון · וכן · בראשית לא · שופטים כ
והייתי אני ובני שלמה חטאים · חסרים מן המלוכה · ות״א אנכי מלכים א
אחטנה · דהות שגית ממנינא · פירוש שהיתה חסרת מן המנין ·
ותרגום לתפקד היום מישראל שבט אחד · למישגי · ויפקדו מעבדי

דוד · שגו מעבדי דוד · אם הפקד יפקד והיתה נפשך תחת נפשו ·
אם משגא ישגא · ולא נעדר לחס מן הקטן ועד הגדול · ולא שגא
לחון :

לא חפר האהל על החפירה תאמר לעשרה פנים · תאמר
בראשית כו במדבר כא חפר · כי חפרתי את הבאר הזאת · באר חפרוה חפר
תלים ז · שמות כא שרים : ותאמר כרה · בור כרה ויחפרהו · כי יכרה איש בור · כרה
צפניה ב ומזה אמרו · ומכרה מלח · ו״מ תל מלח מלשונם ז״ל התחיל למור
ישעיה נא אומר ברוך המשלח ברכה בכרי הזה : ותאמר נקר · ואל מקבת נקר
שמואל יא בור נקרתם · פירושהו לשון חפירה · וממנו · בנקור לכם כל עין
שופטים יו · שמות לג ימין · וינקרו את עיניו · והשם מזה · בנקרת הצור · לבוא בנקרת
ישעיה ב · שם ה · שם ז הצרים : ותאמר עדר · לא יזמר ולא יעדר · וכל ההרים אשר עדר
במעדר יעדרון · אמרו שהרצון בהם החפירה בעבודת האדמה ·
ובלשון רז״ל עדור עמי ואני אעדור עמך · עוד אמרו בסוף פ׳ הגוזל
ומאכיל מגשבי זרעים ועודרי ירקות · ופי׳ הערוך חופרי ירקות :
ישעיה ה ותאמר עזק · ויעזקהו ויסקלהו · פירשו בו חפרו מלשון רז״ל בגמרא עזק
דפרק כל קרבנות הצבור הלך בשדה ומצאו שהיה יושב ועוזק תחת
הזיתים · ופי׳ הערוך חופר · ו״מ ויעזקהו סבבהו גדר סביב כטבעת
איוב כד עגול מתרגום טבעת · עזקא : ותאמר חתר · חתר בחשך בתים · חתר
יחזקאל יב · עמוס ט חתר לך בקיר · אם יחתרו בשאול · הרצון בהם החפירה · ומזה על
שמות לב · ישעיה כב צד ההפוך · חרות על הלחות : ותאמר חקק · חקקי בסלע משכן חקק
איוב יג · מלכים ו לו · הרצון בו חופר · וכן : על שרשי רגלי תתחקה · מישר על
ירמיה יז המחקה · וזולתם : ותאמר חרש · חרושה על לוח לבם · הרצון חרש
בו חרותה · כדברי המתרגם חריתין על לוח לבהון : ותאמר פתח · פתח
שמות כח · שם · שם ופתחת עליהם · תפתח את שתי האבנים · פתוחי חתם · פירושם
ויקרא יט בענין חקיקה : ותאמר קעקע · וכתבת קעקע · פרשו בו חרות : קעקע

לא חפש האהל על החירות תאמר לשלשה פנים · תאמר
שמות כא · איוב ג חפש · יצא לחפשי · ועבד חפשי מאדניו · ומזה חפש
מלכים ב טו פירשו · בבית החפשית · ואמרו רז״ל כי המלכות היא עבודה שהרי
הוא צריך לשאת משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט את
משפטיהם בין ברצונו בין שלא ברצונו אם כן המלכות היא עבדות ·
וכשנצטרע עזיהו וישב לו בבית אחת לבדו הנה הוא חפשי מן העבודה
שהיה בה לפיכך נקרא הבית בית החפשית · עוד פירשו מענין זה ·
יחזקאל כז בבגדי חפש לרכבה · כלומר בגדים יקרים הראוים לחפשי ולבן
ויקרא כה הורין : ותאמר דרור · וקראתם דרור בארץ · ר״ל חפשות : דרור
ותאמר

חירות ותאמר חירות· שמלכך בן חורים· הרצון בו חפשי· תרגום ועבד קהלת י
חפשי מארוניו· בר חורין· לקרא לחם דרור· למיקרי לחון חירו:

חץ לג **חצץ** האחל על החצים תאמר לשלשה פנים· תאמר חץ·
בן חץ שחוט לשונם· בחצים ביד גבור: ותאמר בן· ירמיה ט· תלים קכז
לא יבריחנו בן קשת· בני אשפתו· הרצון בהם החצים כדברי איוב מא· איכה ג
המתרגם גירא דקשתא· גירי תרקיה· ותרגום כמטרא לחץ· כפלגליבא
רשפים לגירא: ותאמר רשפים· שמה שבר רשפי קשת· ר״ל החצים תלים עו
כדברי המתרגם תמן תבר גררין וקשתין:

חצר לד **חצר** האחל על החצר תאמר לשני פנים· תאמר חצר·
אל החצר הפנימי· בחצרות בית יי׳: ותאמר יחזקאל מ· תלים קיו
עזרה עזרה· והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה· הרצון בהם החצר כדברי ד״ה ב ד
המתרגם ודרתא רבתא ורשון לדרתא· ותרגום חצר· דרתא· עוד
מצאנו דמתרגמין חצר ג״כ עזרה כגון מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי·
ות״י לא תדושון עזרתי· וגם תשמור את חצרי· ואף את תטר ירת
עזרתי· והמפרשים אמרו שנקרא החצר שהיה בבית המקדש עזרה
לפי שמתאספים שם בלב שלם ונעזרים ביי׳:

לה **חצר** האחל על החצוצרות תאמר לשני פנים· תאמר
חצוצרות חצוצרות· בחצצרות וקול שופר: ותאמר תלים צח
צלצלים צלצלים· בצלצלי תרועה· אמרו שהרצון בהם החצוצרות לבד: תלים קנ

לו **חקר** האחל על החקירה תאמר לאחד עשר פנים· תאמר
חקר חקר· חקרתני ותדע· הלא אלהים יחקר זאת: תלים קלט· שם מד
חפש ותאמר חפש: חפש כל חדרי בטן· וכמטמונים תחפשנה· תמנו משלי כ· שם ב
בקש חפש מחפש· הרצון בהם החקירה: ותאמר בקש· בקשתיהו תלים סד· שיר ה
ולא מצאתיהו· ויבקש הדבר וימצא· ותבקשי ולא תמצאי· הרצון אסתר ב· יחזקאל כו
בקר בהם החפוש: ותאמר בקר· ודרשתי את צאני ובקרתים· ולבקר יחזקאל לד· תלים כז
בהיכלו· כבקרת רעה עדרו· הרצון בהם החקירה· ותרגום יחזקאל לד
נחפשה דרכינו ונחקורה· נבלוש אורחותנא ונבקר· ומזה· יהיה
לי לבקר· כלומר לפעמים כשארצה לבקרו ולהעלות עליו: ותאמר מלכים ב יו
שחר שחר· שחר טוב יבקש רצון· ושחרתני ואינני· ושבו ושחרו אל· משלי יא· איוב ז· תלים עח
אלי אתה אשחרך· בצר להם ישחרנני· ומשחרי ימצאנני· הרצון תלים סג· הושע ה· משלי ח
תור בכלם החקירה: ותאמר תור· תרתי בלבי· אשר תרו אתה· קהלת ב· במדבר יג
ויתירו בית יוסף· פירשום לשון חקירה וחפוש· ומזה פירשו· יתור שופטים א
רגל הרים מרעהו: ותאמר רגל· וירגלו אתה· כמו ויתורו· וכן· איוב לט· דברים א
חפר עלו ורגלו את הארץ: ותאמר חפר· לחפור את כל הארץ· הרצון יהושע ז· שם ב

בו לרגל׳ וכן׳ מִשָּׁם חָפַר אֹכֶל׳ וַיַּחְפְּרֻהוּ מִמַּטְמוֹנִים : ותאמר — איוב לט׳ · פס נ
סוט שׁוּט׳ שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַםִ׳ עֵינֵי יְיָ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ׳ — ירמיה ה׳ זכריה ד
וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת׳ פירשום לשון חפוש וחקירה : ותאמר — ירמיה מט
כלס כָּלֵס׳ ובוֹלֵס שִׁקְמִים׳ פירשוהו מתרגום ויחפש׳ ובלש׳ ובולס — עמוס ז׳
כדק כמו ובולש : ותאמר בדק׳ לִבְדּוֹק וּלְחַזֵּק הַבָּיִת׳ הרצון בו לחפש׳ — דה״ב לד
ותרגום לרגל את הארץ ולחקרה׳ לאללא ית ארעא ולמבדקא׳
מקצת שבעה חדשים יחקרו׳ ישבון למבדק׳ ויחקרו מוסדי ארץ׳
ואף לאלמבדק יסודי ארעא׳ ובלשון רז״ל בודקין אר״ת החמץ לאור
הנר׳ ומענין זה׳ לְחַזֵּק אֶת בֶּדֶק הַבָּיִת׳ מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ׳ אמנם — מלכים ב כב׳ יחזקאל כז
הרמז בו למקום השבר והחרס ונקרא כן לפי שהוא צריך חפוש׳
אמנם ית מחזיקי בדקך׳ מתקפי צרכך׳ וכן תרגום לבדוק ולחזק
הבית׳ לצורכא ולתקפא ביתא׳ ורבי יונה פי׳ בדק הבית׳ מחזיקי
בדקך׳ מתרגום ערות הארץ׳ בדקא דארעא׳ ופי׳ ערות הארץ׳ מן
ערו ערו :

חרב

האחל על החרב תאמר לחמשה פנים׳ תאמר
חרב חרב׳ וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד חֶרֶב׳ וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם — שופטים ג׳ ישעיה ב
לְאִתִּים׳ ומזה ננזר׳ הָחֳרֵב נֶחֶרְבוּ הַמְּלָכִים׳ כלומר נהרגו ביניהם — מלכים ב ג
בחרב מבנין הפעיל׳ ואמרו המפרשים שלפעמים הושאל זה השם
לכל דבר החותך או ברזל או אבן חזקה כנגד אמרו׳ חַרְבוֹת צֻרִים׳ — יהושע ה׳
ר״ל חדודי הצורים׳ וכן הושאל על התער׳ קַח לְךָ חֶרֶב חַדָּה׳ וכן — יחזקאל ה׳
הושאל גם אל המקבת שמסתתין בו האבנים׳ כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ׳ — שמות כ׳
וכן אל כלי אחר המיוחד להפיל בו הבניינים׳ וּמִגְדְּלֹתַיִךְ יִתֹּץ — יחזקאל כו
בְּחַרְבוֹתָיו׳ הַנִּתָּצִים אֶל הַסֹּלְלוֹת וְאֶל הֶחָרֶב׳ בְּחַרְבֹתֵיהֶם סָבִיב : — ירמיה לג׳ דה״ב לד
סלח ותאמר שֶׁלַח׳ בְּשֶׁלַח יַעֲבֹרוּ׳ וְאִישׁ שִׁלְחוֹ בְיָדוֹ׳ וְאֵין מִשְׁלַחַת — איוב לג׳ דה״ב כג׳ קהלת ח
בַּמִּלְחָמָה׃ הרצון בהם החרבות׳ ומזה פירשו׳ אִישׁ שִׁלְחוֹ הַמָּיִם׳ — נחמיה ד
כלומר כשהיו הולכים אל המים איש שלחו בידו׳ וי״מ מתרגום
והפשיט׳ וישלח׳ כלומר שלא היה פושט בגדיו לא ביום ולא
בלילה ולא היה איש פושט בגדיו אלא אל המים לכבס אותם׳ וזהו
פתיחות שאמר אין אנחנו פושטים בגדינו : ותאמר פתיחות׳ וְהֵמָּה
פְתִחוֹת׳ פירשו בו חרבות׳ וכן׳ וְאֶת אֶרֶץ נִמְרֹד בִּפְתָחֶיהָ׳ — תהלים נה׳ מיכה ה
בחרבותיה׳ וכמוהם כתב רבי יונה׳ וְיָבֹאוּ פִּתְחֵי נְדִיבִים ; ותאמר — ישעיה יג
תלי תְּלִי׳ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ׳ פירשו בו הסיף׳ כמתרגם אנקלוס סיפך — בראשית כז
מכירין וקשתך : ותאמר מכירין׳ כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם׳ פירשו בו — בראשית מט
חרבותיהם׳ וכן אמרו שבלשון יוני קורין לחרב מכירין :

חרד

ל״ו **חרד** האחל על החרדה תאמר לשלשת עשר פנים ·
חרדה תאמר חרדה · ויחרד יצחק חרדה גדלה · וחרד בראשית כז · ישעיה יט
רגז ופחד : ותאמר רוגז · מעצבך ומרגזך · ותחתי ארגז : ותאמר ישעיה יד · חבקוק ג
רעדה רעדה · רעדה אחזתם שם · יאחזמו רעד · המביט לארץ ותרעד : תלים מח · שמות טו
רעש ותאמר רעש · רעש גדול · תרעשנה חומותיך · הרעשתה ארץ תלים קד · יחזקאל ג · וכו
פלצות פצמתה · הרצון בהם החרדה : ותאמר פלצות · נפלצות בעתתני : תלים ס · ישעיה כא
רתת פירשו בו רעדת ; וממנו · ועמודיה יתפלצון : ותאמר רתת · איוב ט
רטט כדבר אפרים רתת · פירשוהו מתרגום רעד רתתא : ותאמר רטט · הושע יג
שבץ הפנתה לנוס ורטט החזיקה · פירשו בו כמו רתת : ותאמר שבץ · ירמיה מט
כי אחזני השבץ · אמרו שהרצון בו כדברי המתרגם ארי אחדני שמואל ב א
זלעפה רתתא : ותאמר זלעפה · זלעפה אחזתני מרשעים · הרצון בו תלים קיט
רפף רעדה · כדברי המתרגם רתיתא אחזת יתי מרשיעי : ותאמר רפף ·
עמודי שמים ירופפו · תרגום ועמודיה יתפלצון · ועמודיה מתרופפין : איוב כו
חגא ותאמר חגא · יחוגו וינועו כשכור · פירשו בו יחרדו כדברי המתרגם תלים קז
ירתתון ינועון · ופירשו כמוהו · אדמת יהודה למצרים לחגא · ישעיה יט
צלל לחרדא : ותאמר צלל · לקול צללו שפתי · פירשו בו רעדו · וכן חבקוק ג
מזה · אשר כל שמעה תצלנה אזניו · אשר כל שמעו תצלינה שתי ירמיה יט · שמואל א ג
עלז אזניו : ותאמר עלוז · והשכרתים למען יעלזו · פירשוהו לשון ירמיה נא
חרערה · וכן · כי רעתכי אז תעלזי : שם יא

ל״ט **חרף** האחל על החורף תאמר לשני פנים · תאמר חורף ·
חורף · סתיו וקיץ וחרף : ותאמר סתיו · כי הנה הסתו עבר · בראשית ח · שיר ב
תרגום קיץ וחרף · קיטא וסיתוא :

מ **חרץ** האחל על החרוץ תאמר לשני פנים · תאמר
חרוץ חרוץ · כי לא בחרוץ יודש קצח · ואמרו שהוא לוח ישעיה כח
מורג עץ תחוב תחתיו יתדות ודשין בו התבואות : ותאמר מורג ·
והמורגים לעצים · והמרגים וכלי הבקר לעצים · תרגום חרוץ דה״א כא · שמואל ב כד
מוריגי :

מא **חרש** האחל על החרישה תאמר לשלשת פנים · תאמר
חרש חרש · ולחרש חרישו : ותאמר ניר · נירו שמואל א ח
ניר לכם ניר · תרגום לחרוש חרישו · למינר נירת · ובן פירשו מזה · ירמיה ד
רב אכל ניר ראשים · נר רשעים חטאת · ובלשון רז״ל נר שנה וזרע משלי יג · שם כא
שדד שנה : ותאמר שדד · אם ישדד עמקים אחריך · יפתח וישדד איוב לט · ישעיה כח
אדמתו · פירשום לשון חרישה · אמנם אמרו שהמלה נגזרת מן
שדה · וכן כמוהם · ישדד לו יעקב : הושע י

חשב

חאהל על המחשבות תאמר לשנים עשר פנים׳

עשלי יט — תאמר מחשבה׳ רבות מחשבות בלב איש׳ כי — מחשבה
ירמיה יח׳ משלי כ — עלי חשבו מחשבות ׃ ותאמר מזמה׳ מזמה תשמר עליך׳ זמותי — מזמה
איוב יז׳ איכה ב — נתקו׳ עשה יי אשר זמם׳ הרצון בהם המחשבה׳ ותרגום וארית
ויקרא יט — מחשבתו אשר חשב׳ וית זמיוניה דחשיב׳ ומענין זה פירשו׳ זמה
הוא׳ ואמרו כי מלת זמה ענין מחשבה הן לטוב הן לרע ׃ ותאמר
תלים קמו — עשתונות׳ אבדו עשתנתיו׳ הרצון בו מחשבותיו׳ תרגום — עשתונות
מחשבותיהם מחשבות און׳ עישתונהון עישתוני שקר׳ ומזה פירשו׳
יונה א — אולי יתעשת האלהים לנו׳ כלומר יתרצה ויתחשב׳ ובדניאל׳ ומלכא
דניאל ו׳ ישעיה ג — עשית להקמותיה ׃ ותאמר חרשים׳ ויועץ וחכם חרשים׳ ר״ל — חרשים
משלי ג׳ איוב ד — חכם מחשבות׳ וכן מזה׳ אל תחרש על רעך רעה׳ חרשי און ׃
קהלת כ׳ תלים קלט — ותאמר רעיון׳ וברעיון לבו׳ ר״ל מחשבת לבו׳ וכן פירשו׳ ולי מה — רעיון
קהלת א׳ תלים קלט — יקרו רעיך׳ ורעות רוח׳ בנתה לרעי׳ ותרגום זמותי נתקו׳ רעיוני
איוב ד — אתבטלו ׃ ותאמר סעיפים׳ בשעפים מחזינות לילה׳ ר״ל — סעפים
איוב כ — מחשבות׳ וכן׳ לכן שעפי ישיבוני׳ ותרגומו מטול דרעיוני מתיבין
תלים קלט — לי ׃ ותאמר סרעפים׳ בחנני ודע שרעפי׳ כמו שעיפי׳ וכן ברב — סרעפים
תלים כד׳ דברים כט — שרעפי בקרבי ׃ ותאמר שרירות׳ כי בשרירות לבי אלך׳ אחרי — שרירות
ירמיה ט׳ איוב יז — שרירות לבם׳ הרצון בהם המחשבות ׃ ותאמר מורשים׳ מורשי — מורשים
שמואל ב כא — לבבי׳ פירשו בו מחשבות לבבי ׃ ותאמר דמה׳ ואשר דמה — דמה
ישעיה י׳ אסתר ד — לנו׳ הרצון בו חשב׳ וכן׳ והוא לא כן ידמה׳ אל תדמי בנפשך׳
נחמיה ב — הולתם ׃ ותאמר שבר׳ ואהי שבר בחומת ירושלם׳ פירשו בו — סבר
שמואל ב כ — חושב׳ ובלשון רז״ל סברא ׃ ותאמר שוחת׳ משחיתם להפיל — סוחת
החומה׳ פירשו בו חושבים כדברי המתרגם ומתעשתין לחבלא
חומא ׃

חשך

חאהל על החושך תאמר לארבעה עשר פנים׳

בראשית א׳ שמות י — תאמר חשך׳ וחשך על פני תהום׳ ויחשך — חשך
ישעיה כ׳ מיכה ג — הארץ ׃ ותאמר קדרות׳ אלביש שמים קדרות׳ וקדר עליהם — קדרות
יואל כ׳ מלכים יח — היום׳ שמש וירח קדרו׳ והשמים התקדרו עבים׳ הרצון בהם
ישעיה נט׳ איוב י — החשך ׃ ותאמר אפלה׳ באפלות נהלך׳ ותפע כמו אפל׳ — אפלה
עמוס ה׳ שמות י — ואפל ולא נגה לו׳ הרצון בהם החשך׳ ובאמרו חשך אפלה׳ יראה
מלכים ב ה — כי האפלה יותר מן החשך׳ ויש מזה בחילוף א׳ בע׳ ויבא אל העפל
שמות כ — ויקח מידם׳ כמו אופל ׃ ותאמר ערפל׳ ומשה נגש אל הערפל׳ — ערפל
תלים כו — ענן וערפל סביביו׳ הרצון בהם חשך העבה ׃ ותאמר עלטה׳ — עלטה
בראשית טו׳ יחזקאל יב — ועלטה היה׳ בעלטה תוציא׳ הרצון בהם חשך אפלה ׃ ותאמר

נשף

נשף נשף · על הרי נשף · פירשו בו על הרי חשך · כדברי המתרגם על ירמיה יג
טורי קבל · ותרגום ומפני כסה אופל · טמר קבלא · בעלטת תוציא
פניך · בקבלא · ומודה לפי המתרגם · וישפו עצמתיו · וקבילו איוב לג
גרמוהי · ומענין זה פירשו המפרשים · אך חשך ישופני · ותרגום תלים קלט
ברם חשיך מחברבר עלי · ותרגום באישון לילה ואפלה · בחשוכא
דליליא ובקבלא · דרך רשעים באפלה · ואורחא דרשיעי חבירת·
סא חבירה בהא · ובלשונם זל בערבי פסחים אמר רב פפא לא ליעול
איניש בביתא דאית ביה שונרא בחברא בלא מסאגי · פי׳ בחברא
בחשובא · עוד אמרם בפק דכריתות בגמ׳ המפשס את חשמן בביתא
אישן דחברא · פי׳ בית אפל : ותאמר אישון · באישון לילה ואפלה · משלי ז
הרצון בו כחשך · כדברי המתרגם בחשוכא דליליא : ותאמר
עיפה עיפת · עשה שחר עיפה · פירשו בו החשך · וכן · מעוף צוקה · עמוס ד ישעיה ח
צלם ארץ עפתה כמו אפל · כי לא מועף לאשר מוצק לה : ותאמר צלם · איוב י ישעיה ח
אך בצלם יתהלך איש · הרצון בו בחשך · וכמהו אמרו · תשלג תלים לט סס סח
בצלמון · והעתיק הערב · וחשך על פני תהום · וצלם עלא רנה אל
גמור · ויבדל אלהים בין האור ובין החשך · ופרז אללא בין אצ׳ו ובין
אצלם · אמנם המתרגם תרגם אך בצלם יתהלך איש · ברם בדיוקנא
כהה דה יתהלך גבר : ותאמר כהה · כהה הנגע · ותכהין עיניו מראות · ויקרא יג בראשית כז
יעם פירשו המלה לשון חשך : ותאמר יעם · איכה יועם זהב · פירשו איכה ד
בו יוחשך · וכן מזה · ארזים לא עממהו · כל סתום לא עממוך · יחזקאל לא יסס כח
ותרגום וחשכו הרואות בארובות · ויתעממון עינך דמסתכלין בחרכי
עב רישך · וכן תרגום כהה · עמיא : ותאמר עב · איכה יעיב באפו · איכה ב
ערב פירשו בו יחשיך · נגזר מן עבים סתר לו : ותאמר ערב · ערבה כל ישעיה כד
עתם שמחה · פירשו בו חשכה נגזר מן ערב : ותאמר עתם · בעברת יי ישעיה ט
צבאות נעתם ארץ · פירשו המלה לשון חושך אמנם המתרגם תרגם
חרובת ארעא :

יד חתת

האחל על המחתה תאמר לשני פנים · תאמר
מחתה מחתה · קח את המחתה · ומלקחיה ומחתתיה : במדבר יז · שמות כה
מקטרת ותאמר מקטרת · ובידו מקטרת · פירשו בו מחתה · וכן · ואיש לה כ כח
מקטרתו בידו · נקרא כן מצד הנתן הקטורת בה : יחזקאל ח

טו חרמש

האחל על הכלי המיוחד לטרורת בו התבואה
חרמש תאמר לשני פנים · תאמר חרמש · וחרמש לא דברים כג
מגל תניף : ותאמר מגל · שלחו מגל · רוצה לומר חרמש · ואמרו כי יואל ד
בערבי נקרא מנגלל :

א **טבר** האה״ל על הטבור תאמר לשני פנים · תאמר טבור · טמא
שופטים ט · יחזקאל לח מעם טבור הארץ · יושבי על טבור הארץ · עקר
המלת הונחה להורות על טבור האדם כמפורסם הלשון בדברי רז״ל ·
אמנם במקרא לא נמצא כי אם בשם מושאל · ולפי שהטבור אמצע
הגוף הושאל זה הלשון למקום שהוא מצוע הארץ וגבהה : ותאמר
שיר ז · יחזקאל יו שור · שררך אגן הסהר · לא כרת שרך · הרצון בהם הטבור : סיר
ב **טהר** האה״ל על הטוהר והנקיות תאמר לשבעה פנים ·
שמות כד · יחזקאל כב תאמר טהר · וכעצם השמים לטהר · ארץ לא טאר
מלאכי ג · הושע ח מטהרה · וישב מצרף ומטהר כסף : ותאמר נקיון · לא יוכלו נקין · נקיון
תלים כד · תלים יט נקי כפים · מנסתרות נקני · הרצון בהם בענין ההטהרות : ותאמר
איכ ד · איוב ט · שמו׳ כו זך · זכו נזיריה משלג · והזכותי בבר כפי · שמן זית זך · אם זך וישר ד
איו ח · שם לג · שמות ל אתה · זך אני בלי פשע · ולבונה זכה · תרגום ותאמרי כי נקיתי ·
תלים יח · תלים עג ואמרת ארי זכיתי : ותאמר בור · כבר ידי ישיב לי · לברי לבב · כור
משלי יד · שיר ו באין אלפים אבוס בר · ברה כחמה · תרגום זכו נזירית משלג · הוו
בריריז נזרתא יתיר מן תלגא · וארחץ בנקיון כפי · ושזיבא בברירו
שמות ל ידי · לב טהור ברא לי אלדים · לב בריר : ותאמר דרור · מר דרור · דרור
פירשו בו זך וטהור · כתרגומו מירא דכיא : ותאמר חמיץ · חמיץ
ישעיה ל בליל חמיץ יאכלו · פירשו בו טהור ונקי שכן בערבי קורין למספא
זכריה ד הבחמה הטהור והנקי חמצא : ותאמר זהב · המריקים מעליהם זהב
ירמיה נא הזהב · פירשו בו השמן הזך והנקי · וכן · כוס זהב בבל ביד יי ·
איוב לו רוצה לומר היין הזך והנקי · וכן מזה · מצפון זהב יאתה · רוצה
לומר הרוח הזכה והנקיה ואמרו שנקרא כן הדבר הזך והנקי מצד

חיות

חיות הזהב נקי וזך · ויש מפרשים מצפון זהב יאתה · זוהר השמים
הדומה לעין הזהב כי מפאת צפון יחל להתזכך :

טחורים ג **טחר** האהל על הטחורים תאמר לשני פנים · תאמר טחורים·
עפלים וַיִּשָּׁתְרוּ לָהֶם טְחֹרִים : ותאמר עפלים · בִּשְׁחִין מִצְרַיִם שמואל ה · דברים כח
וּבַעְפֹלִים · רוצה לומר טחורים :

טיט י **טיט** האהל על הטיט תאמר לחמשה פנים · תאמר טיט·
חמר הַצִּילֵנִי מִטִּיט וְאַל אֶטְבָּעָה : ותאמר חמר · וְהַחֵמָר תלים סט · בראשית יא
הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר · בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר · וּלְשׂוּמוֹ מִרְמָס כְּחֹמֶר חוּצוֹת · בראשית יד · ישעיה י
הרצון בהם הטיט · ותרגום כחמר חצות · כסיין שוקין · ותרגום
כטיט חצות · כסיין שוקין · ומענין זה פירשו · יֶהֱמוּ יֶחְמְרוּ מֵימָיו · תלים מו
יון רוצה לומר ישובו מים עכורים שהם כמו טיט : ותאמר יון · טָבַעְתִּי
בִּיוֵן מְצוּלָה · הרצון בו הטיט · וכן · מִטִּיט הַיָּוֵן · והוא עוד אמרו תלים סט · שם מ
אדמת עפר · ותרגם המתרגם מטיט היון · מבטן טרטשא · ותרגום
רפש יחמרו מימיו · ומטששין מויהי : ותאמר רפש · וַיִּגְרְשׁוּ
מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט · הרצון ברפש כמו בטיט · ותרגומו סין וטין : ישעיה נז
בוץ ותאמר בוץ · הָטְבְּעוּ בַבֹּץ רַגְלֶךָ · פירשו בו הטיט · ויש מפרשים ירמיה לח
מזה · הֲיִגְאֶה גֹּמֶא בְּלֹא בִצָּה · בְּסֵתֶר קָנֶה וּבִצָּה · ותרגום טבעתי ביון איוב ח · שם מ
מצולה · טמעית בגלותא היך בוצא דמצולתא :

טמא ה **טמא** האהל על הטומאה תאמר לשני פנים · תאמר טמא·
קדש וְשִׁמְאָתוֹ עָלָיו · לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ : ותאמר קדש · ויקרא כב · שם יג
וְאֶל כָּל מַאֲכַל הַיִּקְדָּשׁ · פירשו בו היטמא : חגי ב

י **טנף** האהל על הטנוף והלכלוך תאמר לארבעה פנים ·
טנף תאמר טנף · אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם · ובלשונם זל מבואות שיר ה
גאל המטונפות : ותאמר גאל · נְגֹאֲלוּ בַדָּם · יִגְאָלֻהוּ חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת · ישעיה נט · איוב ג
הרצון בהם הטנוף והלכלוך כדברי המתרגם אטנפו בדמא · ישנפון
יתיה · וכן · וְכָל מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי · לֶחֶם מְגֹאָל · אֲשֶׁר לֹא יִתְגָּאַל ישעיה סג · מלאכי א
כפש בְּפַת בַּג הַמֶּלֶךְ : ותאמר כפש · הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר · פירש בו רבי דניאל א · איכה ג
שער יונה לכלכני וטנפני : ותאמר שער · שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרָה · ובנביאי ירמיה ה
יְרוּשָׁלַם רָאִיתִי שַׁעֲרוּרָה · שַׁעֲרֻרִית עָשְׂתָה מְאֹד · אמרו שהרצון בהם שם כג · שם יח
הטנוף והלכלוך :

י **טען** האהל על טעינת המשא תאמר לארבעה פנים · תאמר
טען טְעַן · טַעֲנוּ אֶת בְּעִירְכֶם : ותאמר עמס · וַיַּעֲמֹס בראשית מה · שם מד
עמס אִישׁ עַל חֲמֹרוֹ · וְעֹמְסִים עַל הַחֲמֹרִים · נְשֻׂאֹתֵיכֶם עֲמוּסוֹת · הרצון נחמיה יג · ישעיה מו
נשא בהם הטעינה : ותאמר נשא · לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי · רוצה במדבר טז

בראשית לו · דברים טו לומר עמסתי · ונמליחם נשאים : ותאמר ענק · העניק תעניק לו : ענק
רוצה לומר טען עליו :

כשלמה אות הטית

יבש האהל על היובש תאמר לשנים עשר פנים · תאמר
מלכים יז · בראשית ח יבש · ויבש הנחל · ותראה היבשה : ותאמר יבש
שופטים ו · יחזקאל ל חרב · יחי נא חרב אל הגזה · ונתתי יארים חרבה · הרצון בהם חרב
איוב כד היובש : ותאמר ציה · ציה גם חם · רוצה לומר חורב · וכן · ציה
תלים עח · סס קה לַמרות עליון בציה · הלכו בציות נהר : ותאמר צחצח · והשביע צחצח
ישעיה נח · ישעיה ה בצחצחות נפשך · פירשו בו בזמן יבש · ומזת · והמונו צחה צמא ·
תלים סח · נחמיה ד וכן פירשו מענין זה · שכנו צחיחה · מאחרי לחומה בצחיחים · ר״ל
מקום יבש שבסלע · ותרגום ציה גם חום · חיך צחותא וחומא :
תלים קז · ישעיה לה ותאמר צמא · ישברו פראים צמאם · וצמאון למבועי מים · וצמאון צמא
שמות יז · ישעיה מט אשר אין מים · הרצון בהם היובש : ותאמר שרב · ולא יכם שרב שרב
סס לה ושמש · והיה השרב לאגם · תרגום אכלני חורב · שרבא :
תלים קכו ותאמר נגב · כאפיקים בנגב · פירשו בו מקום יבש וצמא · וכן · כי נגב
יהושע טו ארץ הנגב נתתני · ארץ יבשה וחרבה · ותרגום חרבו פני האדמה ·
נגיבו אפי ארעא · ובלשון רז״ל בפרק אילו מציאות בגמרא רבי שמעון
אומר דמשי ידיה ונגיב אגלימא דחבריה · ופירש הערוך מייבש :
בראשית מא ותאמר צנם · צנומות דקות · פירשו בו יבשות מלשון רז״ל בפרק כיצד צנם
מברכין בגמרא על הירקות פת הצנומה בקערה מברך עליו המוציא
לחם מן הארץ · ופירש הערוך צנומה יבשה ואינו יכול לאכלה אלא
בקערה במקפה · ויש מפרשים צנומות קשות נגזר מלשון רז״ל אבל
עושת

עושה הוא של צונמה ושל זכוכית · פירוש צונמה סלע · ורוצה לומר
תלאב צנומות דקות שהיו קשות כסלע ׃ ותאמר תלאב · בְּאֶרֶץ תַּלְאוּבֹת · הושע יג
פירשו בו בארץ צמאון יבשים · וכתב רבי יונה שכן קורין · בערבי
נשת למקום יבש וצמא לאבה ׃ ותאמר נשת · וְנִשְּׁתוּ מַיִם מֵהַיָּם · ישעיה יט
לְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נָשָׁתָּה · הרצון בהם היובש ׃ ותאמר דלל · דָּלְלוּ ישעיה מא
וְחָרְבוּ יְאֹרֵי מָצוֹר · הרצון בו יבשו · כתרגומו יבשון ויחרבון נהריחון ׃ שם יט
צמק ותאמר צמק · וְשָׁדַיִם צֹמְקִים · הרצון בו יבשים · כתרגומו רחם הושע ט
מתכול ודדין יבשין ׃

יגע כ יגע · האחל על היגיעה תאמר לשמנה פנים · תאמר יגיע ·
עמל וְכָל יְגִיעֲךָ · יָגַעְתִּי בְקָרְאִי ׃ ותאמר עמל · רְאֵה דברים כח · תהלים סט
עָנְיִי וַעֲמָלִי · אֲשֶׁר לֹא עָמַלְתָּ בּוֹ · הרצון בהם היגיעה ׃ ותאמר שם כה · יונה ד
טורח שורח · הָיוּ עָלַי לָטֹרַח · טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם · תרגום שמח בכל עמלי · ישעיה א · דברים א
תלאה בכל טרחותי ׃ ותאמר תלאה · אֵת כָּל הַתְּלָאָה · וַיִּלְאוּ לִמְצֹא שמות יח · בראשית יט
הַפָּתַח · הרצון בהם היגיעה והעמל · ותרגום לא יצמח עמל · לא
ירבא ליאות · וכן מזה · הַלְאוֹת אֲנָשִׁים כִּי תַלְאוּ · ות׳ מחלן ית נביאיה ישעיה ז
ארי תהלון · ותרגום ויגעו עמים בדי ריק · ויהלון עממיא · לא יגעו
עצבון לריק · לא יהלון לריקנו ׃ ותאמר עצבון · בְּעִצָּבוֹן תֹּאכֲלֶנָּה · בראשית ג
וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ · פירשום לשון עמל ויגיעה כדברי המתרגם בעמל שם ה
תאכלנה · ומלאות ידנא · וכמוהם אמרו · בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר · משלי יד
מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם · ומזה עוד לפי המתרגם · וַעֲצָבֶיךָ בְּבֵית קהלת י · משלי ה
נָכְרִי · וליעותך תיעול לביתא דאחרינא · ותרגום נפש עמל עמלה לו ·
נפשא דלעיא לעותא תסובר · יגענו ולא הונח לנו · לעינא ולא הות
ניחא לנא · פרי אדמתך וכל יגיעך · תרגום ירושלמי וכל לעותכון ·
ובלשון רז״ל בויקרא רבה כי ימוך אחיך פרשת אשרי משכיל לית את
אזיל לעיי תגים · ופירש הערוך אין אתה הולך ומתיגע במלאכה
ואוכל · עוד בלשונם ז״ל בבראשית רבה פרק י״ד ראין לא לעי לא ננוס׃
עיף פירוש כל מי שאינו מתיגע אינו אוכל ׃ ותאמר עיף · עָיְפָה נַפְשִׁי ירמיה ד ·
לַהֹרְגִים · וַיָּעַף דָּוִד · עָיֵף וְיָגֵעַ · הרצון בהם היגיעה והליאות · וכן שמואל ב כא · דברים כה
עלף תרגם הירושלמי · עיף ויגע · לעין ומשלהן ׃ ותאמר עלף ·
תִּתְעַלַּפְנָה הַבְּתוּלוֹת · הרצון בו היגיעה והעיפות · כדברי המתרגם עמוס ח
ישתלהיין · וכן · וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף · בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ · יונה ד · ישעיה נא
ואמרו המפרשים שהרצון בהם רוב היגיעה והעייפות עד שלא יוכל
עטף אדם לעמוד על עצמו ׃ ותאמר עטף · נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף · תהלים קז
בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי · הרצון בהם העיפות כדברי המתרגם נפשתהון יונה ב
תשלהיא

תשלחיא · באשתלחיות עלי נפשי · ובלשון רז״ל בבראשית רבת פר
נ״ת כי רוח מלפני יעטוף · אמר רב הונא הרוח זו בשעה שיוצאה לעולם
מושלה בהרים ומשברת בגבעות ואומר הזהרי שלא תזיקי לבריות
מה טעם כי רוח מלפני יעטוף מהו יעטוף משלהי ליה · הה״א בהתעטף
עלי נפשי :

ג **יחד** האחל על היחידות תאמר לארבעה פנים · תאמר
משלי ד יחד · רך ויחיד לפני אמי : ותאמר בדד · איכה יחד · בדד
איכה א · מיכה ז ישבה בדד · רוצה לומר יחידה · וכן · שכני לבדד : ותאמר גלמוד · גלמוד
איוב ג · ישעיה מט יהי גלמוד · רוצה לומר יחיד · וכן · שכולה וגלמודה · ות״י תבלא ערירי
בראשית טו ויחידה : ותאמר ערירי · ואנכי הולך ערירי · פירשו בו יחיד בלא
ירמיה כב בנים · וכן · כתבו את האיש הזה ערירי :

ד **ישב** האחל על מיטב הדבר והמשובח ממנו תאמר לארבעה
שמות כב פנים · תאמר מיטב · מיטב שדהו ומיטב כרמו : מיטב
בראשית מג ותאמר זמרת · קחו מזמרת הארץ · רוצה לומר ממיטב פירות הארץ : זמרת
ש״ה ד ותאמר ראש · עם כל ראשי בשמים · רוצה לומר הנבחרים והמשובחים · ראש
כדברי המתרגם מירא דכיא ואקסיל אלואין עם כל מיני שבח בוסמין ·
עמוס ו וכן מזה · וראשית שמנים ימשחו · רוצה לומר מבחר השמנים :
במדבר יח · בראשית מה ותאמר חלב · כל חלב יצהר וכל חלב תירוש · ואכלו את חלב הארץ · חלב
אמרו שנקרא מיטב הדבר ומבחרו חלב מצד תורת החלב מבחר
הבשר :

ה **יין** האחל על היין תאמר לששה פנים · תאמר יין · היין יין
תהלים קד · דברים לב ישמח לבב אנוש : ותאמר חמר · ודם ענב תשתה חמר
בראשית כז חמר · תרגום יין חמרא : ותאמר תירוש · ורב דגן ותירש · הרצון תירוש
במדבר ו בו יין החדש : ותאמר שכר · מיין ושכר יזיר · הרצון בהם היין
הישן כדברי המתרגם חמר חדת ועתיק : ותאמר סבא · סבאך סבא
ישעיה א מהול במים · רוצה לומר יינך · כתרגומו חמרך מערב במיא :
במדבר יח ותאמר מלאה · וכמלאה מן היקב · פירשו בו היין : מלאה

ו **ילד** האחל על ההולדה תאמר לארבעה פנים · תאמר ילד · ילד
שופטים יג · ישעיה כג הנך הרה וילדת בן · לא חלתי ולא ילדתי : ותאמר
איוב ג · ד״ה ד הרה · והלילה אמר הרה גבר · פירשו בו ילד גבר · וכן · ותהר את הרה
ישעיה סו מרים ואת שמי ואת ישבח אבי אשתמע · רוצה לומר ותלד :
סס לד (?) ותאמר מלט · והמליטה זכר · הרצון בו ותלד · וכן · שמה קננה מלט
מיכה ו קפוז ותמלט : ותאמר פלט · ותסג ולא תפליט ואשר תפלט לחרב פלט
אתן · הרצון בהם ההולדה · ואפשר שתהיה המלה נגזרת ממדת
שתרגם

שתרגם הירושלמי · ולא תקיא הארץ אתכם · ולא תפלט · חיל בלע
ויקיאנו : נכסין דסלעם ופלט :

ז **ילד** האה״ל על הודעת שלשלת המשפחה או בית אבות
ילד תאמר לשני פנים · תאמר ילד · וַיִּתְיַלְדוּ עַל מִשְׁפְּחֹתָם : במדבר א
יחש ותאמר יחש · הַמִּתְיַחְשִׂים וְלֹא נִמְצָאוּ · כמו המתילדים · והשם מזה · עזרא ב
וָאֶמְצָא סֵפֶר הַיַּחַשׂ : נחמיה ז

ח **יכח** האה״ל הוראת בנחת תאמר לשני פנים · תאמר בנחת · בנחת
לאט דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים : ותאמר לאט · וְדַבֵּר קהלת · איוב טו
לְאַט עִמָּךְ · הרצון בו בנחת · וכן מזה · אֶתְנָהֲלָה לְאִטִּי · וַיְהַלֵּךְ בראשית לג · מלכים כא
אַט · וזולתם :

ט **יסד** האה״ל על היסודות תאמר לשלשה פנים · תאמר
יסוד יסוד · יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ · יְסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ : שמות כט · תהלים פז
אשש ותאמר אשש · לַאֲשִׁישֵׁי קִיר חֲרֶשֶׂת · נָפְלוּ אָשְׁיוֹתֶיהָ · הרצון בהם ישעיה יו · ירמיה נ
היסודות · ובארמית · יְהַב אֻשַּׁיָּא דִּי בֵית אֱלָהָא · וְאֻשַּׁיָּא יַחִיטוּ · עזרא ה · סס ד
ותרגום ותאכל יסודותיה · ואכלת אשוותהא · ובלשון רז״ל בפרק
שור שנגח ארבעה והפרה בגמר׳ החופר בור ברשות היחיד כגון אילו
החופרין לאושים · ופי׳ הערוך יסודות כדכתיב ואושיא יחיטו :
שתות ותאמר שתות · כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן · הרצון בו היסודות · וכן תרגומו תהלים יא
ואושיא יתרעון :

י **יסר** האה״ל על המוסר תאמר לשלשה פנים · תאמר מוסר · מוסר
מוּסַר יְיָ בְּנִי אַל תִּמְאָס · שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ · אמרו משלי ג · סס א
המפרשים כי יש מוסר בדברים · ויש מוסר במכות · ומה שהוא
במכות כגון · אַל תִּמְנַע מִנַּעַר מוּסָר כִּי תַכֶּנּוּ בַשֵּׁבֶט לֹא יָמוּת · וְיָסַפְתִּי סס כג · ויקרא כו
לְיַסְּרָה אֶתְכֶם · וכן מזה · וְיִסְּרוֹ לַמִּשְׁפָּט · ר״ל הכות אגרופי ההרישה ישעיה כח
תוכחה כמשפט הזריעה : ותאמר תוכחת · טוֹבָה תּוֹכַחַת מְגֻלָּה · הוֹכֵחַ משלי כז
תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ · הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ · הרצון בהם המוסר בדברים ויקרא יט · משלי ט
וישנו ג״כ במכות · כגון אמרו · בְּתוֹכָחוֹת עַל עָוֹן · וְהוּכַח בְּמַכְאוֹב : תהלים לט · איוב לג
שבט ותאמר שבט · אִם לְשֵׁבֶט אִם לְאַרְצוֹ · פירשו בו כמו מוסר · איוב לז
וכמוהו פי׳ רבי יונה · בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים · כמוסר אנשים · ופי׳ אם לשבט שמואל ב ז
אם לארצו · ר״ל פעמים יבא המטר למוסר בעולם שישטוף הזרעים
וישחית הבל · ופעמים לארצו ר״ל לצורך העולם לפי שהם עושים
רצונו לפיכך נאמר לארצו · אם לחסד · ופעמים לחסד ימציאהו
אעפי שבני העולם חייבין :

יא **יעל** האה״ל על התועלת תאמר לשני פנים · תאמר
תועלת

איוב לה · סס כח תועלת · מה אעיל מחטאתי · ומה נועיל כי נפגע בו : ותאמר תועלת
סס טו · סס כב סכן · הוכח בדבר לא יסכון · כי יסכן עלימו משכיל · הרצון בהם סכן
התועלת :

יב יעל האחל על היעלה תאמר לשני פנים · תאמר יעלת · יעלת
משלי ה · איוב לט אילת אהבים ויעלת חן · יעלי סלע : ותאמר אקו · אקו
דברים יד ואקו ודישון · תרגום אקו · יעלה :

יג יעץ האחל על העצה תאמר לארבעה פנים · תאמר עצה · עצה
מלכים א · ישעיה יד איעצך נא עצה · כי יי צבאות יעץ ומי יפר : ותאמר
איוב יב · משלי כו טעם · וטעם זקנים יקח · פירשו בו עצה · וכן משיבי טעם · טעם
תלים לד · שמואל ב יד טעמו וראו כי טוב יי : ותאמר יד · היד יואב אתך · פירשו בו יד
נחמיה ה · דניאל ג עצתו : ותאמר מלך · וימלך לבי עלי · ובארמית · מלכי ישפר · מלך
עלך · ר"ל עצתי · ובלשון רז"ל המלך בקונך וצא :

יד יער האחל על היער תאמר לשני פנים · תאמר יער · כנוע · יער
ישעיה ז · שיר ב עצי יער · בעצי היער : ותאמר חרשה · ודוד · חרשה
שמואל כג · דה ב כז במדבר זיף בחרשה · ובחרשים בנה בירניות ומגדלים · תרגום יער
חרשה :

טו יפה האחל על היופי תאמר לעשרה פנים · תאמר יופי · יופי
תלים נ · שיר ז מכלל יופי · מה יפית ומה נעמת : ותאמר הוד · הוד
תלים קד · תלים קמח הוד והדר לבשת · הודו על ארץ ושמים · הרצון בהם היופי :
דה כו דניאל · משלי יד ותאמר הדר · הוד והדר לפניו · הדר מלכות · ברב עם הדרת מלך · הדר
סס כה · ישעיה סג אל תתהדר לפני מלך · הדור בלבושו · הרצון בהם היופי : ותאמר
שמות טו אדר · נאדר בקדש · פירשו בו כמו נהדר בחלוף אותיות יהוא · וכן אדר
זכריה יא · מיכה ב · שיר א פירשו · אדר היקר · אדר תפשטון : ותאמר נאה · נאוו לחייך · נאה
ישעיה נב · משלי כו בתורים · מה נאוו על ההרים · לא נאוה לכסיל כבוד · שחורה אני
שיר א · משלי יט ונאוה · הרצון בהם היופי · וי"מ סוה · תאות אדם חסדו · כלומר
מלכים ו יופי האדם ומה שנאה לו לעשות הוא חסדו : ותאמר זיו · בחדש זיו
זו · פירשוהו לשון נוי ויופי · ותרגום והשמיע יי את הוד קולו · ית
זיו קל מימריה · ומהדר גאותו · ומזיו יקריה · הדר הכרמל והשרון ·
ישעיה סו זיו כרמלא ושרונא : ותאמר זיז · והתענגתם מזיז כבודה · פירשו זיז
יחזקאל ז · ישעיה כח בו כמו מזיו : ותאמר צבי · וצבי עדיו · צבי תפארתו · לעטרת צבי
סס · סס ד צבי · לצבי ולכבוד · פירשו המלה לשון יופי והדר : ותאמר שפר · שפר
תלים יו · בראשית מט אף נחלת שפרה עלי · הנותן אמרי שפר · תרגום יפת תאר · שפיר
שמואל א בריוא : ותאמר טוב · ואין איש מבני ישראל טוב ממנו · פירשו טוב
סס בו יפה · וכן תרגו' שפיר מניה · וכן תרגו' בחור וטוב · טוב תאר :

יו יפת — האחל על המופת תאמר לשני פנים · תאמר מופת·
תנו לכם מופת ; את כל המפתים האלה : ותאמר — שמות ז · סס יא
אות · ובא האות והמופת · והיה כי תבאנה האתות האלה · אמרו — דברים ג · שמואל י
המפרשים כי מלת אות ומופת ענינם אחד זולת שמלת אות נופלת
במקומות שלא תפול מלת מופת כגון · איש על דגלו באתת · והיתה — במדבר ב
לאות ברית · ובאלה המקומות והנוהג מנהגם לא תפול מלת מופת · — בראשית ט
ומלת מופת הונחת להורות על דבר הנראה להאמין בו דבר ביוצא בו
שעתיד להראות · וכן מלת אות הנחתו הראשונה אל זה הענין גם
זולת שפעמים תבא לסימן לבד ולא כן מלת מופת :

יז יצא — האחל על היציאה תאמר לחמשה פנים ·· תאמר
יצא · ויצא יצא ושוב · ויוצא אתו החוצה : — בראשית ח · סס טו
ותאמר פוק · ותפק לרעב נפשך · זממו אל תפק · מפיקים מזן אל — ישעיה נח · תלים קמ
זן · תרגום ויצא · ונפק : ותאמר גוח · כי אתה גחי מבטן : — סס קמד · סס כב
הרצון בו מוציאי כדברי המתרגם מטול דאנתי הוא דאפקתני מכריסא·
וכמוהו · מגיח ממקמו · בגיחו מרחם : ותאמר פכה · והנה מים — שופטים כ · איוב לח
מפכים מן הכתף הימנית : הרצון בו יוצאים בתרגומו נפקין : ותאמר — יחזקאל מז
געל · שורו עבר ולא יגעל : פירשו המלדה לשון יציאה ור״ל לא — איוב כא
יוציא הזרע לחוץ :

יח יצע — האחל על היציע תאמר לשלשה פנים · תאמר יציע·
ויבן על קיר הבית יציע סביב · היצוע התחתונה — מלכים ו · סס
ואמרו שהוא בנין עשוי חוץ לקיר בירת המקדש כמין לשכות סביב
סביב : ותאמר צלע · ויעש צלעות סביב · פירשו בו כמו יציע : — סס
ותאמר תא · והתא קנה אחד ארך · ובין התאים חמש אמות · הרצון — יחזקאל מ · סס
בהם היציע · וכן אר״זל תני רב יוסף ג׳ שמות יש לו יציע צלע והתא :

יט יקץ — האחל על התעורה תאמר לשני פנים : תאמר יקץ·
וייקץ יעקב משנתו : ותאמר עור · העירה — בראשית כח · תלים לה
והקיצה · אעירה שחר · תרגום ויקץ · ואתער : — סס נז

כ ירד — האחל על הירידה תאמר לחמשה פנים · תאמר ירד·
ולא ירד עמנו במלחמה · וירדתי ודברתי עמך : — שמואל כט · במדבר יא
ותאמר נחת · ותנחת עלי ידך · שמה הנחת יי גבוריך · האמרים מי — תלים לח · יואל ד
יחת עלינו · תרגום וירד · ונחת : ותאמר שכב · ונבלי שמים מי — ירמיה כא · איוב לח
ישכיב · פירשו בו מי יוריד : וכן מזה · היתה שכבת הטל . — שמות יו

כא ירה — האחל על הנימוס התוריי תאמר לחמשה פנים ·
תאמר תורה · תורת יי תמימה משיבת נפש · זכרו — תלים יט

מלאכי ג · משלי ג תורת משה עבדי : ותאמר תושיה · יצפן לישרים תושיה · הגדיל תושיה
ישעיה כח · אסתר ג תושיה · הרצון בהם התורה : ותאמר דת · ודתיהם שנות מכל דת
משלי ד · סם א עם : ותאמר לקח · כי לקח טוב נתתי לכם · ישמע חכם ויוסף לקח
לקח · הרצון בהם התורה והדת :

כו ירך האחל על הירך תאמר לשני פנים · תאמר ירך · ירך
יחזקאל כד · שמואל ט ירך וכתף : ותאמר עליה · את השוק והעליה · עליה
פירשו בו הירך כתרגומו וירכיה :

כו ירע האחל על היריעות תאמר לשלשה פנים · תאמר
תלים קד · שמות כו יריעה · נוטה שמים כיריעה · יריעות עזים : יריעה
סם ותאמר פרוכת · ועשית פרכת · דל יריעה · ובברייתא דרבי אליעזר פרוכת
פרק מא ותלה בחופה בנו פרכיות שחורות · ופי׳ הערוך יריעות
[illegible] · סם כו שחורות : ותאמר קלעים · קלעים לחצר · הרצון בו יריעות : קלעים

כו ישה האחל הוראת יש תאמר לשני פנים · תאמר יש · יש
מלכים ב י · משלי יד ויאמר יהונדב יש · יש דרך ישר לפני איש : ותאמ
[illegible] · מיכה ו איש · האש בית רשע · כמו היש · בתרגומו האית בית רשיעא · איש
שמואל ב יד וכמוהו · אם אש להמין ולהשמיל · ותרגומו אם אית למיסטי לימינא
ולשמאלא :

כו ישט האחל על החושטה תאמר לארבעה פנים · תאמר
אסתר ה · סם ד ישט · ויושט המלך לאסתר · מאשר יושיט לו ישט
בראשית [illegible] · שמות כב המלך : ותאמר שלח · וישלח ידו ויקחה · אם לא שלח ידו · שלח
זכריה ב · ישעיה יא בכל משלח ידך · הרצון בהם החושטה : ותאמר הדה · גמול ידו הדה
הדה · הרצון בו פשט · כתרגומו חסילה ידוהי יושיט : ותאמר
רות ב צבט · ויצבט לה קלי · הרצון בו הושיט · כתרגומו ואושיט לה קמח צבט
קלי :

כו ישן האחל על השנה תאמר לארבעה פנים · תאמר שנה · שנה
משלי כ · איוב ג אל תאהב שנה · ישנתי אז ינוח לי : ותאמר תנומה · תנומה
משלי ו · סם כג · כו ותנומה לעפעפיך · וקרעים תלביש נומה · נמו רעיך · אמרו כי
בראשית ב תנומה היא השינה הקלה : ותאמר תרדמה · ויפל יי׳ אלהים תרדמה
איוב לג · יונה א תרדמה · בנפל תרדמה על אנשים · וישכב וירדם · אמרו כי
התרדמה היא השינה החזקה · ותרגום בנפל תרדמה על אנשים :
ישעיה נו בד נפל שינתא עמיקתא : ותאמר הוה · הוים שכבים · הרצון בו הוה
ישנים כתרגומו נימין שכבין :

כו ישע האחל על הישועה תאמר לשני פנים · תאמר ישועה · ישועה
שמות טו · חבקוק ג ויהי לי לישועה · יצאת לישע עמך · כי הושיעתנו
מצרינו

פרק מצרינו : ותאמר פרק · ויפרקנו מצרינו · תרגום ויושע · ופרק : תלים קלו

ישר כח **ישר** האוהל על הישר תאמר לשבעה פנים · תאמר יושר ·
ישר לבי אמרי · כי ישרים דרכי יי׳ : המישרים איוב לג · הושע יד
ארחותם · ומזה פירשו בתמורת יוד באלף · אשרו חמוץ · כמו משלי ט · ישעיה א
ישרו · וכן · עמי מאשריך מתעים · מאשרי העם הזה : ותאמר שם ג · שם ט
נכון נכח · לא נכון לעשות כן · ר״ל איננו ישר · וכן · אמת נכון הדבר : שמות ח · דברים יג
כן ותאמר כן · וישתכחו בעיר אשר כן עשו · פירשו בו המעשה הישר קהלת ח
אשר עשו · וכן · ופיה עגל מעשה כן · כלומר מעשה כן כלומר מלכים ז
מעשה ישר · ובן מזה · לא כן עשו · כן בנות צלפחד דוברות · כן ירמיה מח · במדבר כז
דברת · כן מטה בני יוסף דוברים · אם כנים אתם : ותאמר נכוחה · במדבר לו · בראשית מב
ולא ידעו עשות נכוחה · ר״ל יושר · וכן · בארץ נכוחות יעול : כלם עמוס ג · ישעיה כו
הכשר נכוחים למבין : ותאמר הכשר · ויתרון הכשר חכמה · וכשר משלי ח · קהלת י
הדבר · תרגום לא כן עשו · לא כדכשר עבדו · והוריתי אתכם בדרך אסתר ח
פלס הטובה והישרה · באורח תקנא וכשרא : ותאמר פלס · פלס משלי ד
מעגל רגליך · הרצון בו הישר · וכן · מעגל צדיק תפלס · יפלס נתיב ישעיה כו · תלים עח
חגן לאפו : ותאמר חגן · דרך בפני הגדרת חגינה · פי׳ בו רבי יונה יחזקאל מב
נבונה וישרה · ממאמרם ז״ל עשה שלא כהוגן · אמנם המתרגם אמר
בו אורח קדם דוכן ליואי :

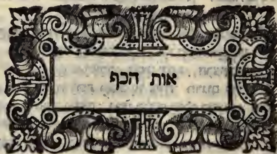
יתד כט **יתד** האוהל על היתדות תאמר לחמשה פנים · תאמר יתד ·
יהיה ליתד תשלחנה · וכל היתדות למשכן : ותאמר שופטים ה · שמות לח
יד יד · שתי ידות לקרש האחד · לשתי ידתיו · הרצון בהם היתדות : שמות כו · שם
ציר ותאמר ציר · הדלת תסוב על צירה · תרגום שתי ידות · תרין משלי כו
קלעים צירין : ותאמר קלעים · ושני קלעים הדלת השנית · הרצון בו ג״ב מלכים ו
שכים היתדות כדברי המתרגם תרין צירין : ותאמר שכים · לשכים במדבר לג
בעיניכם · פירשו בו יתדות כמתרגם וכל יתדות התצר · וכל סיכי
דרתא :

יתרון ל **יתר** האוהל על היתרון תאמר לששה פנים · תאמר יתרון ·
מה יתרון לאדם · על כן יתרה עשה · הותר בני קהלת א · ישעיה טו
שאר תמותה : ותאמר שאר · ושאר רוח לו · פירשו המלה לשון יותר תלים עט · מלאכי ב
בשרש יתר שמשתמשין בו בלשון יתרון ובלשון שארית · ופי׳ שאר
סרח רוח לו · ר״ל יתרון המעלה לו : ותאמר סרח · וסרח העודף · שמות כו
וסרוחים על ערשתם · סרוחי טבולים · מרזח סרוחים · הרצון בהם עמוס ו · יחזקאל כג
עדף היתרון : ותאמר עדף · העודפים על הלוים · חצי היריעה העודפת · עמוס ו · במדבר ג
שרע ולא העדיף המרבה · הרצון בהם היתרון : ותאמר שרע · כי קצר שמות כו · שם יו

חִמֵּצַע מַחְשְׁתָּרֵעַ׃ הרצון בו מתעדיף ׃ ומזה אמרו ׃ שָׂרוּעַ וְקָלוּט ׃ | ישעיה כח׳ ויקרא כב
ותאמר עשק ׃ עָשְׁקָה לִּי עָרְבֵנִי ׃ פירשו חמלה לשון יתור מִמאמרם | עשק | ישעיה לח
ז״ל עשיק לגביך ושוי לכריסיך ׃ כלומר לכסורת עצמך קנה כסורת
בויתור ובתוספת דמים אבל לבטנך קנה כשוה ׃ ופי׳ עשקה לי
וותר והוסף לי ימי ושנותי ׃ וי״מ עשקה כמשמעו ר״ל עשקת לי מחלתי
וערבני אתה ׃

יתר האחל על המיתרים והחבלים תאמר לארבעה פנים ׃
תאמר מיתרים ׃ וְאֶת מֵיתְרֵיהֶם ׃ ותאמר חבל ׃ | מיתרים | במדבר ד
וַתּוֹרִידֵם בַּחֶבֶל ׃ חֲבָלִים בְּרָאשֵׁנוּ ׃ ותאמר אטון ׃ חֲטֻבוֹת אֵטוּן | חבל | יהושע ב׳ מלכים כ
מִצְרָיִם ׃ תרגום מיתריהם ׃ אטוניהון ׃ ותאמר עבות ׃ וְכַעֲבוֹת | אטון | משלי ז׳ ישעיה ה
הָעֲגָלָה ׃ עֲבֹתִים חֲדָשִׁים ׃ אמרו כי עבות היא החבל משלשה חוטין ׃ | עבות | שופטים יו
ואמרו שנגזר מזה ׃ וְהַגָּדוֹל דֹּבֵר הַוַּת נַפְשׁוֹ הוּא וַיְעַבְּתוּהָ ׃ כלומר | מיכה ז
בין שלשתם השר והשופט והגדול יעשו ההוה והשקר כמו עבורת
כלומר יחזוקות עד שיוציאו הגזלה לעצמם ׃

נשלמה אות היוד

כאב האחל על הכאב תאמר לשבעה פנים ׃ תאמר כאב ׃ | כאב
וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב ׃ אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב ׃ | ישעיה סה׳ איוב יד
ותאמר עצב ׃ וְלֹא יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ ׃ הרצון בו כאב כדברי המתרגם | עצב | משלי י
ולא ניוסף כיבה עימה ׃ וכן הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי | בראשית ג
בָנִים ׃ ות״א מסגאה אסגי צערייכי בצער תלדי בנין ׃ וכן מזה לפי
המתרגם ׃ יָגֹרְתִּי כָל עַצְּבֹתָי ׃ כנשית כלחון צערי ׃ ותאמר חיל ׃ | חיל | איוב ט
צָרָה הֶחֱזִקַתְנוּ חִיל כַּיּוֹלֵדָה ׃ הרצון בו כאב ׃ ומזה חֹולֵל אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר ׃ | ירמיה ו׳ איוב לט
ותרגומו כד מצטערין אילתא תנטור ׃ ותאמר חבל ׃ בְּטֶרֶם יָבוֹא | חבל | ישעיה סו
חבל

חבל לה · חבלי יולדה · הרצון בהם הכאב · תרגום חיל כיולדה · בחבלין ללידתא · ומזה · חבליהם תשלחנה · ותרגום צעריהון משדרן : ותאמר צירים · כי נהפכו עליה ציריה · הרצון בו כתרגומו ארי כניתוה חבלהא · וכן · צירים אחזוני כצירי יולדה · נהפכו צירי עלי : ותאמר מאר · סלון ממאיר · פירשו בו מכאיב · וכן מזה · צרעת ממארת : ותאמר באה · יען הכאות לב צדיק · ונכאה לבב למותת · ובאו בו ציים בתים ונכאת · פירשום לשון כאב · ומזה אמרו · ונפל בעצומיו חלכאים · פירוש מחנה הכאים :

כבד ב האחל על הכבוד תאמר לשני פנים · תאמר כבוד · את כל הכבוד הזה · ושמר תוכחת יכבד :
ותאמר יקר · יקר תפארת גדולתו · יתנו יקר לבעליהן · תרגום כבוד יקרא :

כבד ג האחל על הכבדות תאמר לשני פנים · תאמר כובד · כבד אבן ונטל החול · כמשא כבד יכבדו ממני ·
ותאמר יקר · אבנים יקרות ליסד הבית · הרצון בו כבדות בשורש כבד שנשתמשו בו בלשון כבוד ובלשון כובד :

ד כבד האחל על השאטות תאמר לחמשה פנים · תאמר כבד · התכבד כילק התכבדי כארבה · ובלשון רז״ל מכבדין בין המטות · וכן שם היעים שמכבדין בהן את הבית מכבדות של תמרה : ותאמר טאטה · וטאטאתיה במטאטא השמד · ובמאמר רז״ל לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה שמעוה לאמתיה דרבי דקאמר לחתיא איתתא שקיל טאטיתא וטאטי ביתא · פירוש מכבדת שמכבדין בה הבית : ותאמר גרף · נחל קישון גרפם · פירשו בו טאטם : ותאמר יעה · ויעה ברד מחסה כזב · פירשוהו לשון גריפה · וכן שם כלי שהיה מכבד וגורף הדשן מהמזבח · ואת היעים · והא ומגרופיתא: ותאמר סחה · וסחיתי עפרה ממנה · הרצון בו וטאטיתי :

ה כבה האחל על הכבוי תאמר לשני פנים · תאמר כבה · וכבו את גחלתי · ופשתה כהה לא יכבנה : ותאמר דעך · ירעך נרו · דעכו כאש קוצים · תרגום באפס עצים תכבה אש · היכנא דלית קיסי דעכא נורא · לא יכבה בלילה נרה · ולא דעיך בליליא שרגא :

ו כבש האחל על הכבשים תאמר לתשעה פנים · תאמר כבש · כבש אחד · ולנקבה · כי אם כבשה אחת · ובחפוף · אם כשב הוא מקריב : ותאמר איל · איל תמים מן הצאן · ומאה אלף אילים צמר · אמרו כי הגדול יותר מכן שנה יקרא איל :

ותאמר

ישעיה סה׳ · סס · ותאמר טלה · זְאֵב וְטָלֶה · בּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים · הרצון בחם הכבשים · טלה
בדברי המתרגם דיכא ואמרא · מכניש אמרין · ותרגום כבש · אמרא ·
ואמרו שנקרא כן בעבור שרבים במינם נקודים וטלואים ; ותאמר
יהושע ו · יובל · וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל · הרצון בו האיל · כתרגומו בקרן · יובל
סס · דכריא · ותרגום איל · דכרא · וכן · שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים · ובלשון
רז״ל מאי משמע דהאי יובל לישנא דדכרא הוא דתניא אמר רבי עקיבה
בשהלכתי לערביא היו קורין לדכרא יובלא ; ותאמר שׂה · אֱלֹהִים · סס
בראשית כב · שמואל יד · יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה · אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ שֵׂיֵהוּ · אמרו שהרצון בחם הכבשים
דברים לב · ירמיה כח · הקטנים ; ותאמר כר · עִם חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים · אוֹרִידֵם כְּכָרִים · כר
תלים לז · לִטְבוֹחַ · פירשו בחם כמו כבשים · וכן · כִּיקַר כָּרִים · רוצה לומר
סס קיח · המשובח שבכבשים ; ותאמר חג · אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים · הרצון בו · חג
ישעיה כט · בדברי המתרגם כפיתו טליא · וכן · חַגִּים יִנְקֹפוּ · רוצה לומר כבשים ;
שמואל כה · ותאמר צאן · וְלוֹ צֹאן שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְאֶלֶף עִזִּים · רוצה לומר הכבשים · צאן
ויקרא א · לבד · ולפעמים כולל כל בהמה דקה כמו · וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ ·
שמואל א · ולפעמים כולל אף לגסה כגון · צֹאנְכֶם יַעְשֹׂר ; ותאמר רחל · וּכְרָחֵל · רחל
ישעיה נג · בראשית לב · לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה · רְחֵלִים מָאתַיִם · הרצון בחם הכבשות ;

כבש

האהל על הכבשן תאמר לשני פנים · תאמר כבשן · כבשן
שמות יט · שמואל ב יב · כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן ; ותאמר מלבן · וְהֶעֱבִיר אוֹתָם · מלבן
בַּמַּלְבֵּן · פירשו בו כבשן · אמנם המתרגם אמר בו וגרר יתהון
בשוקיא ;

כול

האהל על חזקת הכלי תאמר לשני פנים · תאמר כול · כול
מלכים ז · יחזקאל כג · אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל · מִרְבָּה לְהָכִיל ; ותאמר חזק · חזק
דה״ב ב · מַחֲזִיק בָּתִּים · רוצה לומר יכיל · ובלשונם ז״ל כלי ריק מחזיק מלא
אינו מחזיק ;

כון

האהל על ההכנה וההזמנה תאמר לשנים עשר פנים ·
בראשית מג · שמות כג · תאמר הכנה · וַיָּכִינוּ אֶת הַמִּנְחָה · אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר · הכנה
עזרא י · הֲכִנֹתִי ; ותאמר הזמנה · יָבֹא לְעִתִּים מְזֻמָּנִים · רוצה לומר מוכנים · הזמנה
נחמיה יג · שמות ל · וכן · בְּעִתִּים מְזֻמָּנוֹת ; ותאמר יעד · אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה · וְנוֹעַדְתִּי · יעד
סס כב · סס כא · לְךָ שָׁם · וְאִם לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה · הרצון בחם ההזמנה ; ותאמר עות · עות
ישעיה נ · לָדַעַת לָעוּת אֶת יָעֵף דָּבָר · הרצון בו לזמן ליעף דבר · וכן מזה · איש
ויקרא יו · עִתִּי · מזומן לכך · וכמו שנשתמשו במלת זמן ובמלת מועד בלשון
שמות כא · זמן וחזמנה כן נשתמשו במלת עת ; ותאמר אנה · וְהָאֱלֹהִים אִנָּה · אנה
תלים צא · לְיָדוֹ · רוצה לומר זימן · וכן · לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה ; ותאמר מנה · מנה
יונה ב · וַיְמַן יְיָ דָּג גָּדוֹל · הרצון בו זימן כתרגומו וזמן · וכן פירשו · אֲשֶׁר
כנה

עתד מֹנֶה אֶת מַאֲכַלְכֶם · וְלֵילוֹת עָמָל מִנּוּ לִי : ותאמר עתד · בְּמֶלֶךְ דניאל א · איוב ז
עָתִיד לַכִּידוֹר · הרצון בו מזומן · וכן · לִהְיוֹת הַיְּהוּדִים עֲתִידִים · איוב טו · אסתר ח
מזומנים · וְחָשׁ עֲתִדוֹת לָמוֹ · מה שמזומן להם מן הפורענות : דברים לב
הוכחה ותאמר הוכחה · אֲשֶׁר הֹכִיחַ יי׳ לְבֶן אֲדֹנִי · הרצון בו זימן · וכן · אֹתָהּ בראשית כד
קדש הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק : ותאמר קדש · קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ מִלְחָמָה וַיְקַדֵּשׁ ספ · ירמיה ו
אֶת קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל · וַיְקַדֵּשׁ אֶת יִשַׁי וְאֶת בָּנָיו · הרצון בהם ההזמנה : יהושע כ · שמואל יו
הבה ותאמר הבה · הָבָה נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ · הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים · הרצון בהם בראשית לח · ספ יא
ההזמנה · וכן פירשו רבים זולת אילו וקרובים הם לענין נתינה :
מצא ותאמר מצא · וְאֶת חַטֹּאתָם הִמְצִיאוּ · פירשו בו הזמינו · ומזה פירשו · ויקרא ט
דִּרְשׁוּ יי׳ בְּהִמָּצְאוֹ · כהזדמנו לכם · וכן · לְעֵת מְצוֹא : ותאמר ישעיה נה · תלים לב
דרש דרש · דְּרוּשִׁים לְכָל חֶפְצֵיהֶם · פירשו בו מזומנים · וכן · נִדְרַשְׁתִּי תלים קיא
לְלוֹא שָׁאָלוּ · נזדמנתי : ישעיה סה

י כוס האחל על הכלי המיוחד לשתות בו תאמר לשני פנים ·
כוס תאמר כוס · וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי · כּוֹסִי רְוָיָה : ותאמר בראשית מ · תלים כג
גביע גְּבִיעַ · אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ · כמו כוס · ותא גביע · כליד · ותרגום בראשית מד
כוסי רוית · כלידי רויתא · ובאמרו · גְּבִעִים מְלֵאִים יַיִן וְכֹסוֹת · ידמה ירמיה לה
שהוא עשוי בתכונה אחרת :

יא כיס האחל על הכים תאמר לשני פנים : תאמר כיס ·
כיס כִּיס אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּנוּ : ותאמר חריט · בִּשְׁנֵי משלי א
חריט חֲרִיטִים · פירשו בו כיסים · וכן · וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהַחֲרִיטִים · ואמרו שכן מלכים ב ה · ישעיה ג
בערבי נקרא הכים כריטה והח׳ית כעברי ככף בערבי במקומות רבים :

יב כלה האחל כללות מיני כלים תאמר לשני פנים · תאמר
כלים כֵּלִים · לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן : ותאמר סף · מִשְׁמְרֵי שמות כז · אסתר ב
סף הַסַּף · רוצה לומר שומרי הכלים · כדברי המתרגם מניא :

יג כלה האחל על הכליון תאמר לאחר עשר פנים · תאמר
כלה כלה · כָּלָה אַתָּה עֹשֶׂה · וְיַחְדָּו כָּלָם יִכְלָיוּן : ותאמר יחזקאל יא · ישעיה לא
גמר גֹּמַר · כִּי גָמַר חָסִיד · תרגום וכלה לא אעשה · וגמירא לא אעביד : תלים יב
תם ותאמר תם · יִתַּמּוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ · הרצון בו יכלו · וכן · עַד תֹּם ספ קד
שמד כָּל הַדּוֹר · לֹא יָבוֹל עָלֵהוּ וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ · וזולתם : ותאמר שמד · דברים ב · יחזקאל מז
וְנִשְׁמַד כָּל תְּמוּנָה · וְנִשְׁמְרוּ בָּמוֹת אָוֶן · הרצון בהם הכליון : ספ לב · הושע י
אכל ותאמר אכל · וְאָכַלְתָּ אֶת כָּל הָעַמִּים · רוצה לומר תכלה · וכן · עַל דברים ז
כחד כֵּן אָלָה אָכְלָה אֶרֶץ · אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא : ותאמר כחד · ישעיה כד · במדבר יג
וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ · הרצון בו נשמדו · וכן · לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי · איוב ד · תלים פג
אפס נִכְחַד כָּל גִּבּוֹר חָיִל · וזולתם : ותאמר אפס · אָפֵס חָמֵץ · הֶאָפֵס דה ב לב · ישעיה יו
לנצח

לָנֶצַח חַסְדּוֹ · הרצון בחס הכליון · ובהפוך · אָסֹף אָסֵף כֹּל מֵעַל פְּנֵי — תלים עז · צפניה א
הָאֲדָמָה ׃ ותאמר ספה · סְפַּחַת בְּחֵמוֹת וָעוֹף · וְגַם אֶת הַזָּקֵן תִּסְפֶּה · ספה — ירמיה יב · ישעיה ז
וְיֵשׁ נִסְפֶּה בְּלֹא מִשְׁפָּט · הרצון בחס הכליון ׃ ותאמר פס · כִּי פַסּוּ — פס — משלי יג · תלים יב
אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם · כמו אספו ׃ ותאמר חסל · כִּי יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה — דברים כח
פירשו בו ידלנו · ואמרו שמזה נאמר למין ממיני הארבה חסיל מפני
שמכלה ביותר ׃ ותאמר כרסם · יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר · פירשוהו — כרסם — תלים פ
לשון כליון ממה שתרגם הירושלמי כי יחכלנו הארבה · ארי יקרסם
יתיה גובא ׃ ובמשנה שרה שקרסמוה נמלים · והקוף והחף ממוצא
אחד · ויש מפרשים המלה מורכבת יכרם מנה כלומר ימלא כריסו
ממנו ׃

יד **כלה** · האהל על הכליות תאמר לשני פנים · תאמר כליות — כליות
צָרְפָה כִלְיוֹתַי וְלִבִּי ׃ ותאמר טוחות · הֵן אֱמֶת — טוחות — תלים כו
חָפַצְתָּ בַטֻּחוֹת · מִי שָׁת בַּטֻּחוֹת חָכְמָה · הרצון בחס הכליות כדברי — תלים נא · איוב לח
המתרגם הא קושטא רעיתא בכולין · מן שוי בכולין חכמתא · ואמרו
המפרשים שנקרא כן מפני שהן טוחות ומכוסות בחלב ׃

טו **כמר** · האהל על הכומרים תאמר לשני פנים · תאמר
כמרים · וְהִשְׁבִּית אֶת הַכְּמָרִים · וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ · כמרים — מלכים ב כג · הושע י
ואמרו שהלשון נגזר מן עורנו כתנור נכמרו · והם אותם הלובשים
מלבושים שחורים ׃ ותאמר כהן · רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים · רוצה לומר — כהן — בראשית מז
בומרים כתרגומו לחוד ארע כומריא ׃

טז **כן** · האהל על הדמות דבר לדבר והשואת ענין לענין
תאמר לשלשה פנים · תאמר כן · וַיַּעַשׂ כֵּן — כן — שמות ח
הַחַרְטֻמִּים ׃ ותאמר כה · כֹּה אָמַר יי · כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם · הרצון — כה — במדבר לב
בחס כמו כן ׃ ותאמר ככה · כָּכָה לֹא תֵדַע אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים · הרצון — ככה — קהלת יא
בו כמו כן ׃

יז **כנף** · האהל על הכנפים תאמר לארבעה פנים · תאמר כנף · כנף
כְּנַף רְנָנִים נֶעֱלָסָה · כַּנְפֵי יוֹנָה ׃ ותאמר אבר · מִי — אבר — איוב לט · תלים סח
יִתֶּן לִּי אֵבֶר כַּיּוֹנָה · יִשְׁאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ · הרצון בחס הכנפים ׃ — תלים נה · דברים לב
ותאמר ציץ · תְּנוּ צִיץ לְמוֹאָב · פירשו בו תנו לו כנף · ותרגום אשא — ציץ — ירמיה מח
כנפי שחר · אוקיף ציצין בקרין · אמנם המתרגם תרגם תני ציץ · אעדו
כתרא מן מואב ארי מגלא תגליה ׃ ותאמר סנפיר · סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת · סנפיר — ויקרא יא
רוצה לומר כנפי הדג כתרגומו ציצין ׃

יח **כנר** · האהל על הכנור תאמר לשלשה פנים · תאמר כנור · כנור
כִּנּוֹר וְעוּגָב · תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ ׃ ותאמר שמינית · לַמְנַצֵּחַ — שמינית — בראשית ד · תלים קלז
על

עַל הַשְּׁמִינִית · רוצה לומר כנור משמנה נימין כדברי המתרגם לשבחא תלים ע
גתית על כנרא דתמניא נימי : ותאמר גתית · לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית · פירשו סס ח
בו כנור · ואמר בו המתרגם לשבחא על כנרא דאתא מן גת · ויש
אומרים שעשה רוד זה המזמור בהיותו בגת :

יט כסה האהל על הכסוי תאמר לשמנה עשר פנים · תאמר
כסה כסה · וְעֹרִים יְכַסֶּה בֶּגֶד · וַיְכַס הֶעָנָן · ובשין תמורת יחזקאל יח · שמות כד
חסמך · עֲבִית כָּשִׂית · ומזה אמרו · וּכְדַם עֲנָבִים סותה · כמו כסותו : דברים לב · בראשית מט
חפה ותאמר חפה · וְחָפוּ רֹאשָׁם · וַיְחַפֵּהוּ זָהָב טוֹב · תרגום ויכס וחפא · ירמיה יד · דה ב ג
ומזה הענין פירשו · וַיְחַפְּאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל · והאלף תמורת הא למד מלכים ב יז
הפועל · ופירוש ויחפאו · כלומר הסתירו הידיעה מחבורא · כמו שאמר
יחזקאל שהיו אומרים אין יי רואה אותנו עזב יי את הארץ · וכן אמר
ישעיה ויאמרו מי רואנו ומי יודיענו · וכן פירשוהו רבותינו ז״ל מאי
ויחפאו בני ישראל אמור העמוד הזה אינו רואה ואינו שומע :

חפף ותאמר חפף · חֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם · פירשו בו מכסה עליו · אמנם דברים לג
רז״ל אמרו בריש גמרא ופרק בני העיר והיה בנימין הצדיק מצטער
עליה בכל יום שנאמר חופף עליו כל היום · ופי׳ הערוך לשון צער ·
כמתרגמי׳ יהא מגן עלוהי · וכתיב תתן להם מגנת לב : ותאמר

סכך סכך · סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכַּפֹּרֶת · סַכֹּתָה בֶעָנָן לָךְ · ובשין שמות לז · איכה ג
וְשַׂכֹּתִי כַפִּי · והרצון בהם הכסוי · ומענין זה פירשו · וְאֶת מוּסַךְ שמות לג · מלכים ב יו
הַשַּׁבָּת · והוא כתוב ביו״ד וקרי בוי״ו · ואחד הוא · ושרשו יסך מענין
סכך שני שרשים וענין אחד · וי״א ששרשו סכך · בשקל מעשה
מורד · ואעפ״י שזה בשורק וזה בחולם משקל אחד הם · ואמרו שהוא
בנין עשוי לאנשי משמר לחסות תחתיו · ובסומכו אותו לשבת נראה
כי למשמר היוצא היה עשוי אותו בנין והיה יוצא בשבת והיו פנוים
מעבודה אותו היום והיו יושבים שם עד פנות היום שהיו הולכים

טלל להם : ותאמר טלל · הוא יִבְנֶנּוּ וִיטַלְלֶנּוּ · הרצון בו יכסנו · נחמיה ג
נסך תרגום סכות לראשי ביום נשק · טללת על ראשי : ותאמר נסך ·
כִּי נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְיָ רוּחַ תַּרְדֵּמָה · פירשו בו כסה · ומזה פירשו · ישעיה כט
צפה וְהַמַּסֵּכָה הַנְּסוּכָה : ותאמר צפה · וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם · וַיְצַף אֶת ספכה · כמו לג דה כג
ספן הַבַּיִת · הרצון בהם הכסוי בדברי המתרגם וחפה : ותאמר ספן ·
וְסָפֻן בָּאָרֶז · וַיִּסְפֹּן אֶת הַבַּיִת גֵּבִים · הרצון בהם הכסוי כדברי מלכים ו · סס ו
המתרגם וטלל בכיורי ארזא · וטליל ית ביתא · ובמוהם רבים :

אחז ותאמר אחז · וַיֶּאֱחֹז אֶת הַבַּיִת · הרצון בו כסה · כתרגומו וטליל ית סס
תפש ביתא : ותאמר תפש · הִנֵּה הוּא תָּפוּשׂ זָהָב וָכֶסֶף · ר״ל מכוסה חבקוק ב

בדברי המתרגם מחפא דהבא וכספא : ותאמר עטף · ועמקים עטף
תלים סה · איוב כג יעטפו בר · פירשו בו יתכסו · וכן פירשו · יעטף ימין ולא אראה ·
וכן רבים · ובלשון רז״ל בסוף גמרא דפרק אילו מגלחין כל עטיפה
שאינה בעטיפת ישמעאל · ופי׳ הערוך מכסה שפמו וזקנו וחוטמו
תלים קט במצנפתו או בטליתו : ותאמר עטה · תהי לו כבגד יעטה · הרצון עטה
ירמיה מג בו הכסוי בדברי המתרגם כלבושא דיתעטיף · וכן · כאשר יעטה
ישעיה ככ · שיר ה הרעה את בגדו · ועטך עטה · וזולתם : ותאמר עלף · מעלפת עלף
בראשית לח ספירים · פירשו בו מכוסה · וכן · ותכס בצעיף ותתעלף · ותרגם
שמואל׳ כ יט הירושלמי ברדידא ואיתעטפת : ותאמר לאט · והמלך לאט את לאט
פניו · פירשו בו כסה · ותרגומו כריך על אפוהי · ותרגום וראש לו
ישעיה כה חפוי · וריש ליה מכרך · ומזה אמרו בתמורת אלף בוו · פני חלוט ·
מלכים יט · ירמיה ו וילט פניו באדרתו : ותאמר פלש · והתפלשי כאפר · באפר פלש
יחזקאל כז יתפלשו · הרצון בהם הכסוי באפר · בדברי המתרגם חופי רישיכון
ד״ה טו בקטמא · בקוטמא יהון חפיין : ותאמר כרבל · ודויד מכרבל כרבל
במעיל בוץ · הרצון בו מעוטף ומכוסה כתרגומו הוה מתעטף :
במדבר ז ותאמר צב · שש עגלת צב · פירשו בו עגלות מכוסות כתרגומו עגלן צב
כד מחפיין · אמנם הירושלמי תרגם שית עגלן מזווגן · ר״ל שכל עגלה
שם ד היו לה זוג בקר שמושכין אותה : ותאמר בלע · כבלע את הקדש · בלע
פירשו בו בהתכסות כתרגומו כד מכסן ית קרשא ולא ימותון · וי״ם
איוב י מזה · יחד סביב ותבלעני · כמו ותסוככני :

כעס

האה״ל על הכעס תאמר לחמשה עשר פנים · תאמר
שמואל א כעס · וכעסתה צרתה גם כעס · ובשין תמורת כעס
איוב ו · יחזקאל ז חסמך · לו שקול ישקל כעשי : ותאמר חרון · כי חרון אל כל חרון
זכריה י המונה · על הרעים חרה אפי · הרצון בהם הכעס : ותאמר חמה · חמה
ישעיה כז · אסתר ז חמה אין לי · וחמת המלך שככה · הרצון בהם הכעס והחרון :
איוב ג · מלכים ב יט ותאמר רוגז · חדלו רגז · ואת התרגזך אלי · תרגום כעס · רוגז : רוגז
תלים עח · דברים ג ותאמר עברה · עברה וזעם וצרה · ויתעבר יי׳ בי · הרצון בהם הכעס עברה
ירמיה טו · זכריה א והחרון : ותאמר זעם · זעם מלאתני · אשר זעמת זה שבעים זעם
מיכה ז · ד״ה ב כו שנה · הרצון בהם הכעס : ותאמר זעף · זעף יי׳ אשא · ובזעפו זעף
במדבר יז עם הכהנים · הרצון בהם החרון והכעס : ותאמר קצף · כי יצא קצף
זכריה א הקצף · קצף יי׳ על אבותיכם · הרצון בהם הכעס והחרון : ותאמר
דברים ו · שמות לב אף · פן יחרה אף · ר״ל כעס · וכן · ארך אפים · ארך הכעס · אף
ואמרו שנאמר הכעס בזה הלשון מפני שהכעס יתראה באף :
ירמיה ג ותאמר פנים · לא אפיל פני בכם · ר״ל כעסי בדברי המתרגם לא אשלח פנים
רוגזי

דוגזי בכון · ובן · אכפרה פניו · פני יי בעושי רע · וזולתם · ואמרו בראשית לב · תלים לד
שנאמר הכעס בזה הלשון מפני שהכעס יראה בפנים : ותאמר
עשן עשן · עלה עשן באפו · ר״ל בעס · וכן · יעשן אף יי · עשנת בתפלת תלים יח · דברים כט
אנף עמך : ותאמר אנף · גם בי התאנף יי · הרצון בחם הכעס : תלים פ · דברים יט
נאץ ותאמר נאץ · עד אנה ינאצני · הרצון בו יכעיסוני · וכן · נאצו במדבר יד · שם יז
עצב האנשים האלה · וכל מנאצי לא יראוה · וזולתם : ותאמר עצב · שם יד
ולא עצבו אביו מימיו · פירשו בו לא הרגיזו · וכן · והמה מרו ועצבו מלכים א · ישעיה סג
רעם את רוח קדשו · יעציבוהו בישימון : ותאמר רעם · רעמו פנים · תלים עח · יחזקאל כז
בעבור הרעימה · פירשו בחם זעף פנים : שמואל א
כף כא כפף האחל על כף היד תאמר לשני פנים · תאמר כף ·
מלא כף קמח · הנה עב קטנה ככף איש · ומזה מלכים יז · שם יח
אמרו · ואכפי עליך לא יכבד · כמו וכפי · והאלף נוסף : ותאמר איוב לג
פס פס · יהי פסת בר בארץ · פירשוהו מתרגום ככף איש · כפיסת ידא · תלים עב
וכאילו אמר יזרעו כף מלא תבואה אפי׳ בהרים ירעש בלבנון פריו ·
וי״ם מענין זה · כתנת פסים · שכל פס ממנו מצבע מתחלף : בראשית לז
כב כפר האחל על הכפרים תאמר לתשעה פנים · תאמר
כפר כפר · כפר העמוני · נלינה בכפרים : ותאמר בנות · שמואל א · שיר ז
בנות את קנת ואת בנתיה · ר״ל כפריה · כתרגומו כפרנה · וכן · וארת במדבר לב
חצרים תמנה ואת בנותיה · ורבים זולתן : ותאמר חצרים · ובתי דה״ב כח · ויקרא כה
החצרים · בחצריהם ובטירתם · הרצון בהם הכפרים כמתרגם בראשית כה
הירושלמי כפרניא · כפרניהון · וכמוהם · חצרים תשב קדר : ישעיה מב
פרזות ותאמר פרזות · פרזות תשב ירושלם · ר״ל כפרים · ומזה · על כן זכריה ב
היהודים הפרזים · ותרגם המתרגם משול הכנרת יהודאי דחוו אסתר ט
חות בכפרניא : ותאמר חות · וכל חות יאיר · וילכד את חותיהם · יהושע יג · במדבר לב
ר״ל הכפרים · כדברי המתרגם כפרני יאיר · כפריהון · וכתמורת
הויו ביוד · ויאספו פלשתים לחיה · ואמרו שבלשון ערבי קורין שמואל ב כג
מחנים לקבוץ הבתים אל חי : ותאמר מחנים · הבמחנים אם במבצרים · במדבר יג
פרור ר״ל הכפרים כדברי הירושלמי בכפרניא : ותאמר פרור · אל לשכת
נתן מלך הסרים אשר בפרורים · הרצון בו הכפרים · ובלשון רז״ל מלכים ב כג
בפרק המביא גט בגמרא קמא רבי מאיר אומר הקונה שדה בסוריא
מגרש כקונה בפרוורי ירושלם · ר״ל כפרי ירושלם : ותאמר מגרש ·
לקול זעקת חבליך ירעשו מגרשות · הרצון בו כדברי המתרגם יזועון יחזקאל כז
פרוריא · וכן · בשדי מגרש עריהם · והלוים בערי מגרשיהם · דה״ב לא · דה״א ו
ומת רגמי בחקל פרווילי קרויהון · בקירווי פרווליהון · ותרגום את

תמנת ואת בנותיה׃ ית תמנא וית פרזילהא׃ ותאמר איים׃ איים
יחזקאל כו בְּהֶרֶג חֶרֶב בְּתוֹכֵךְ יֵרָעֲשׁוּ הָאִיִּים׃ פירשו בו הכפרים׃ כדברי
המתרגם יזועון פרוריא׃ וכמוהו׃ עַתָּה יֶחֶרְדוּ הָאִיִּן׃ והנון תחת ס״ס
חמס׃ וכן תרגומו כען יזועון פרוריא׃

כ״ג **ככר** האחל על חתיכת הדבר תאמר לחמשה פנים׃ תאמר
ככר׃ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר לָחֶם׃ פירשו בו חתיכת לחם׃ ככר
בראשית יח ותאמר פת׃ פַּת לֶחֶם׃ ר״ל חתיכת לחם׃ תרגום וככר לחם׃ פת
שמואל ל ופיתא דלחמא׃ ותאמר פלח׃ פֶּלַח דְּבֵלָה׃ פירשו בו חתיכת פלח
תהלים סח דבלה׃ ותאמר רץ׃ מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי כָסֶף׃ פירשו בו חתיכות רץ
חבקוק ב כסף׃ ותאמר כפיס׃ וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה׃ פירשו בו חתיכה כפיס
מהעץ׃ ואמרו שלזה נטה המתרגם באמרו ושפא מגו מרישא עני
ליה׃

כ״ד **כרת** האחל על הכריתה תאמר לשלשים וארבעה פנים׃
ירמיה מו׳ שופטים ו תאמר כרת׃ כָּרְתוּ יַעְרָהּ׃ וְהָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו כרת
דניאל ט כָּרָתָּ׃ ותאמר חתך׃ נֶחְתַּךְ עַל עַמְּךָ וְעַל עִיר קָדְשֶׁךָ׃ הרצון בו חתך
תהלים קלו׳ מלכים ג נכרת׃ ותאמר גזר׃ לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים׃ גִּזְרוּ אֶת הַיֶּלֶד הַחַי׃ גזר
תהלים לא הרצון בו הכריתה׃ ומזה על צד ההפוך׃ נִגְרַזְתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ׃
איכה ב׳ ישעיה ט ותאמר גדע׃ גָּדַע בָּחֳרִי אַף׃ ר״ל כרת׃ וכן׃ וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדוּעִים׃ גדע
ירמיה מח׳ תהלים קכט נִגְדְּעָה קֶרֶן מוֹאָב׃ וזולתם׃ ותאמר קצץ׃ קִצֵּץ עֲבוֹת רְשָׁעִים׃ קצץ
דברים כה וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ׃ תרגום והאשרה אשר עליו כרתה׃ דעלוהי
יחזקאל יז׳ איוב ח קציצה׃ ותאמר קטף׃ אֵת רֹאשׁ יְנִיקוֹתָיו קָטָף׃ עֹדֶנּוּ בְאִבּוֹ לֹא קטף
יִקָּטֵף׃ תרגום נגדעה קרן מואב׃ אתקטפו׃ ותאמר קצב׃ קצב
מלכים ב ו׳ ס״ס ו וַיִּקְצָב עֵץ׃ הרצון בו ויכרות׃ ומזה אמרו׃ מִדָּה אַחַת וְקֶצֶב אֶחָד׃
ישעיה לג מדה אחת וחתוך אחד׃ ותאמר קפל׃ הֶחְפִּיר לְבָנוֹן קָמַל׃ קָנֶה קמל
ס״ס יט׳ איוב י וְסוּף קָמֵלוּ׃ הרצון בהם הכריתה׃ ותאמר קטט׃ נָקְטָה נַפְשִׁי׃ קטט
יחזקאל ו׳ דברים לב בְּחַיָּי׃ הרצון בו נכרתה׃ וְנָקֹטּוּ בִּפְנֵיהֶם׃ ותאמר קטב׃ וְקֶטֶב קטב
הושע יג מְרִירִי׃ פירשוהו לשון כריתה׃ וכן׃ אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל׃ ותאמר
יחזקאל יז קסס׃ וְאֶת פִּרְיָהּ יְקוֹסֵס׃ הרצון בו יקטף׃ והוא כמו יקוצץ בצר״י׃ קסס
מלכים ב י והרגומו וית איבה יקטוף׃ ותאמר קצה׃ לְקַצּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל׃ קְצוֹת קצה
חבקוק ב עַמִּים רַבִּים׃ פירשום לשון כריתה וחתוך׃ ובלשון רז״ל לקצורת
ירמיה מו בתאנים׃ כלומר לחתוך דבלת תאנים׃ ותאמר קרץ׃ קֶרֶץ קרץ
איוב לג מִצָּפוֹן׃ פירשוהו לשון כריתה׃ וכן מזה׃ מֵחֹמֶר קֹרַצְתִּי׃
ישעיה לח נגזרתי׃ ותאמר קפד׃ קִפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי׃ פירשוהו לשון קפד
יחזקאל ו׳ תהלים צ כריתה׃ וכן׃ קְפָדָה בָא׃ ותאמר מלל׃ יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ׃ יְדוֹדֵךְ מלל

חִצָּו כְּמוֹ יִתְמֹלָלוּ· הרצון בהם הכריתה· ומזה אמרו· הַתְמַלֵּא תלים כט· איוב מ
אמל בְשֻׂכּוֹת עוֹרוֹ: ותאמר אמל· כִּי שַׁדְמוֹת חֶשְׁבּוֹן אֻמְלַל· פירשוהו ישעיה יו
חלף לשון כריתה· וכן· מָה אֲמֻלָה לִבָּתֵךְ· וזולתם: ותאמר חלף· יחזקאל יו
כָּלִיל יַחֲלֹף· וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ· הרצון בהם הכריתה· ומזה ישעיה ב· שופטים ה
אמרו· בְּנֵי חֲלוֹף· ר״ל בני העולם שנכרתים מן החיים: ותאמר משלי לא
עלה עָלֵה· בַּעֲלוֹת גָּדִישׁ בְּעִתּוֹ· אַל תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי· פירשוהו לשון איוב ה· תלים קב
כריתה· וי״מ מזה· וְעָלְתָה יָדוֹ עַל יַד רֵעֵהוּ· תברת: ותאמר זכריה יד
חצב חצב· עַל הַחֹצֵב בּוֹ· הַמַּחְצֶבֶת רַהַב· הרצון בהם הכריתה· ישעיה י· שם נא
ומענין זה פירשו· עַל כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים· כלומר שהיה כורת אותם הושע ו
פסל בדבריו: ותאמר פסל· פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לֻחֹת· אמרו שזה הלשון שמות לד
נופל ברוב על כריתת האבנים· וכן גב״ על העצים· הַנֹּשְׂאִים אֶת עֵץ ישעיה מה
פִּסְלָם· ומזה אמרו· וְהוּא עָבַר אֶת הַפְּסִילִים· ר״ל מקום שהיו שופטים ג
פוסלים שם האבנים· ותרגום לעד בצור יחצבון· לעלמא בטינרא
חרץ יתפסלון: ותאמר חרץ· אִם חֲרוּצִים יָמָיו· פירשו בו כרותים· איוב יד
וכן· כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה· ומורי פי׳ רבי מנחם בן שלמה ע״ה· וְיַד ישעיה י
חָרוּצִים תַּעֲשִׁיר· כלומר אנשים שמעשיהם נגזרים ונחתכים על חק משלי י
חטב ידוע לא יעברוהו: ותאמר חטב· לַחְטֹב עֵצִים· הרצון בו לכרות דברים יט
כדברי הירוש׳ למקטב קיסין· ומזה אמרו· חֲטֻבוֹת אֵטוּן מִצְרָיִם· משלי ז
ורבי יונה פי׳ חטבות גבוהות ונשאות מתרגום ויי האמירך· חטבך:
בצר ותאמר בצר· כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ· ר״ל תקטוף· וכן· כְּבוֹצֵר עַל דברים כד· ירמיה ו
זמר סַלְסִלּוֹת· וזולתם: ותאמר זמר· וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר· לֹא יִזָּמֵר ויקרא כה· ישעיה ה
וְלֹא יֵעָדֵר· הרצון בהם הקטיפה· ומזה לפי המתרגם· עֵת הַזָּמִיר שיר ב
כסח הִגִּיעַ· ועדן קטיף בוכריא מטא: ותאמר כסח· שְׂרֻפָה בָאֵשׁ תלים פ
כְּסוּחָה· קוֹצִים כְּסוּחִים· תרגום לא תזמור· לא תכסוח: ישעיה לג
צמת ותאמר צמת· יַצְמִיתֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ· וּמְשַׂנְאַי אַצְמִיתֵם· פירשום לשון תלים כד· שם יח
נקף כריתה· וכן מזה· בְּעֵת יְזֹרְבוּ נִצְמָתוּ: ותאמר נקף· חַגִּים איוב ו
יִנְקֹפוּ· וְנִקַּף סִבְכֵי הַיַּעַר בַּבַּרְזֶל· הרצון בהם הכריתה: ותאמר ישעיה כט· שם י
דמה דמה· וְדָמִיתִי אִמֶּךָ· כִּי נִדְמָה כָּל עַם כְּנַעַן· פירשום לשון כריתה הושע ד· צפניה א
ברא וכמוהם רבים: ותאמר ברא· וּבָרֵא אוֹתְהֶן בְּחַרְבוֹתָם· פירשו יחזקאל כג
בו נכרת· וי״מ מזה· וּבֵרֵאתָ לְךָ שָׁם· כלומר שתכרות עצי היער יהושע יז
זעך ותבנה שם ערים לשבת: ותאמר זעך· יָמַי נִזְעָכוּ· פירשו בו איוב יז
גרר נכרתו: ותאמר גרר· מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה· פירשוהו לשון כריתה· מלכים ז
ומגרה שם הכלי שכורתין בו· ומזה אמרו· שֹׁד רְשָׁעִים יְגוֹרֵם· משלי כא
גזז סַעַר מִתְגּוֹרֵר: ותאמר גזז· וְכֵן נָגֹזּוּ וְעָבָר· פירשוהו לשון ירמיה ל· נחום א
כריתה

דברים יא כריתה · וכן על חצמר שכורתין מן חצאן · גֵּז צֹאנְךָ · ועל הרשא
תלים עב · עמוס ז שנכרת ונקצר · יֵרֵד כְּמָטָר עַל גֵּז · אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ · וכן על תאבנים
מלכים ו שנכרתות ונפסלות · לא תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית · כלומר אבני כריתה ·
וי״ם גנוזו ועבר לשון העברה · מתרגום וצי אדיר לא יעברנו · לא
תגוזינה · דרך לעבור גאולים · למינז שיזביא · וכן כתב הערוך כי
בלשון ישמעאל עבור גזו · ובלשון רז״ל בויקרא רבה ויהי ביום
השמיני פרש׳ אל תרא יין א״ל כדון גזוז נשוריא מן הכא · ופי׳ הערוך
עכשיו יעברו שומרי העיר · עוד בלשונם ז״ל בבראשית רבה פרק י׳
וכל צבאם רבי אחא הוה משתעי הדין עובדא חד בר נש קאים על גף
נהרא חמא חד עורדען טענה חד עקרב ומגוזאיתיה נהרא כיון דעבד
דברים כה. שליחותיה אחזרתיה ; ותאמר זנֵּב · וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים זנב
יהושע י אַחֲרֶיךָ · וְזִנַּבְתֶּם אוֹתָם · פירשם רבי יונה לשון כריתה · ובלשונם
ז״ל המזנב בגפנים · ופי׳ הערוך הקוטע מקצת גפנים להגביר כחם
מלשון ויזנב · ור״ל הקוטע הבורות · תרגום לבורתו עצים · ולמקטעי
ישעיה יח קיסין ; ותאמר תז׳ · חָסִיר חָתַז · הרצון בו גרת · ובמשנה התיז
את הראש בבת אחת ;

כשל

כ״ה האה״ל על המכשול תאמר לחמשה פנים · תאמר
נחמיה ד · נחום ב כשל · כָּשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל · יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכָתָם ; כשל
דברים יב ותאמר נקש · פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם · הרצון בו תכשל · ותרגומו דלמא
תתקל בתריהון · ותרגום ואין למו מכשול · ולית לחון תקלא · וכן
תלים ט · שם לח מזה · בְּפֹעַל כַּפָּיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע · וַיְנַקְשׁוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי · וזולתם ;
נחום ב ותאמר פיק · וּפִק בִּרְכַּיִם · רוצה לומר כשלון כתרגומו ניקוש רכובין · פיק
משלי כה · ישעיה כח וכן מזה : לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵב · וכן · פָּקוּ פְּלִילִיָּה · ורוצה לומר
תלים צא בפליליה כלומר כשלו במשפט ; ותאמר נגף · פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ · נגף
רוצה לומר תכשל · כתרגומו דילמא תתקל · וכמוהו רבים ;
משלי י ותאמר לבט · וֶאֱוִיל שְׂפָתַיִם יִלָּבֵט · פירשו בו יכשל · כלומר יכשל לבט
הושע ד בדבריו · וכמוהו · וְעָם לֹא יָבִין יִלָּבֵט · ויש מפרשים לשון עוות יתעוות
ויתעקל בדרכיו ובדבריו · ויש מפרשים כמו ימהר פירוש ימהר ולא
יאריך במחשבת להתבונן היאך יעשה המצות · ויש מפרשים כמו
פוסח כלומר עומד נבוך במה שיצוהו גדוליו ויהיה כמו פוסח על שתי
הסעפים אם לא יעשה ולא יוכל לבחון האמת · ודמו שתי
לשונות אחרונות ללשון הערב ;

כתב

י האה״ל על הכתיבה תאמר לשני פנים · תאמר כתב · כתב
יהושע כד וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים ·
וזה

ספר וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיְיָ · רוצה לומר יכתוב בידו : ותאמר ספר · יְיָ יִסְפֹּר יסעיה מד · תלים פז

בִּכְתוֹב עַמִּים · רוצה לומר יכתוב · וכמוהו אמרו · נֹדִי סָפַרְתָּה אָתָּה : תלים נו

כתף כז׳ כתף האהל על הכתף תאמר לשני פנים · תאמר כתף ·

שכם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ · ותאמר שכם · עַל שִׁכְמָם שְׁנֵיהֶם · רוצה במדבר ז · בראשית ט

לומר כתף כתרגומו על כתף תרויהון · ויש אומרים כי מה שעל הכתף

שהוא כנגד הצואר יקרא שכם · וזהו שאמר · כְּתֵפִי מִשִּׁכְמָהּ תִפּוֹל : איוב לא

כתר כח׳ כתר האהל על הכתר תאמר לארבעה פנים · תאמר כתר ·

עטרת כֶּתֶר מַלְכוּת : ותאמר עטרת · תָּשִׁית לְרֹאשׁוֹ אסתר ב · תלים כא

נזר עֲטֶרֶת פָּז · רוצה לומר כתר : ותאמר נזר · וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הַנֵּזֶר מלכים ב יא

צפירה וְאֶת הָעֵדוּת · רוצה לומר העטרת : ותאמר צפירה · לַעֲטֶרֶת צְבִי ישעיה כח

וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה · פירשו בו עשרת כדברי המתרגם לכלל דחדוות

ולכתר תושבחתא :

כט׳ כתר האהל על הכותרות הנתונים בראשי העמודים תאמר

כותרת לשני פנים · תאמר כותרת · וְכֹתָרֹת עַל שְׁנֵי מלכים ז

צפת הָעַמּוּדִים : ותאמר צפת · וְהַצֶּפֶת אֲשֶׁר עַל רֹאשׁוֹ אַמּוֹת חָמֵשׁ · דה ב ג

רוצה לומר כותרת · ותרגומו וקרונתא היך כדמות שרגא די על רישיה

אמין חמש · ותרגום וכותרות על שני העמודים · וקרונתהון על תרין

עמודיא :

כתש ל׳ כתש האהל על הכתישה תאמר לשמנה פנים · תאמר

כתש כתש · אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ : ותאמר משלי כז

כתת כתת · כָּתִית לַמָּאוֹר · הרצון בו כדברי המתרגם כתישא לאנהרא · שמות כז

וממנו · וְכַתּוֹתִי מִפָּנָיו צָרָיו · כֹּתּוּ אִתֵּיכֶם לַחֲרָבוֹת · וזולתם : תלים פט · יואל ד

טחן ותאמר טחן · וּפְנֵי עֲנִיִּים תִּטְחָנוּ · רוצה לומר תכתתו · וידוע הוא ישעיה ג

שפה שהטחינה היא כתיתת הריחים זו בזו : ותאמר שפה · וְשֻׁפּוּ איוב לג

עַצְמֹתָיו · הרצון בו נכתתו לדעת המפרשים · ומזה · הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ · בראשית ג

ותרגום ואכות אותו טחון · ושפית יתיה · וכתותי מפניו צריו · ואשוף

דכא מן קדמי מעיקוי : ותאמר דכא · וּתְדַכְּאוּנַנִי בְמִלִּים · וּזְרֹעוֹת יְתֹמִים איוב יט · שם כב

יְדֻכָּא · תְּגַלַּגְנָה עַצְמוֹת דִּכִּיתָ · הרצון בהם הכתיתה כדברי המתרגם תלים נא

דקק ותשפנוני במיליא · תשפף · דשפית : ותאמר דקק · תָּדוּשׁ הָרִים ישעיה מא

וְתָדֹק · וּפָרָשָׁיו לֹא יְדֻקֶּנּוּ · תרגום כתות לא יחמל · דמדקיק ולא נחיים · שם כח

שחק וכל פסיליה יכתו : וכל צלמנהא ידקדקון : ותאמר שחק · וְאֶשְׁחָקֵם תלים יח

כְּעָפָר עַל פְּנֵי רוּחַ · הרצון בו הדקות · וכן מזה · אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם · איוב יד

ותרגומו אבנא שיפי מיא · ואמרו המפרשים כי השחיקה היא יותר

דוש מהדיקה : ותאמר דוש · אָדוֹשׁ יְדוּשֶׁנּוּ · כְּחָדוּשׁ מַתְבֵּן · וְדַשְׁתִּי ישעיה כח · שם כה

יהושע ז אֶת בְּשַׂרְכֶם׳ תרגום ואשחקם כעפר׳ ודוששתינון כעפרא :

נא **כתש** האהֹל על הכלי המיוחד לכתוש בו תאמר לשני

משלי כז פנים׳ תאמר מכתֹש׳ אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל מכתש

במדבר יא בַּמְּכְתֵּשׁ : ותאמר מְרוֹכה׳ אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה׳ תרצון בו המכתש : מדוכה

נשלמה אות הכף

א **לא** האהֹל על השלילה תאמר לשבעה פנים׳ תאמר לאֹ׳ לא

דברים כו׳ ישעיה ס לא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ׳ לֹא יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ :

רות ד׳ נחמיה ח ותאמר אֹין׳ אֵין זוּלָתְךָ׳ לְאֵין נָכוֹן לוֹ׳ אמרו המפרשים כי מלת אין ולא ענינם אחד אבל יש מן החלוק ביניהם׳ וזה כי מלת אין בלתי מסכמת הוראתה עם הוראת לא בכל המקומות׳ כי בעוברים ובעתידים בלתי צודק האמר בהם אין רוצה לומר שיהיה צודק אמרו אין פעל ואין יפעול כמו שיצדק אמרו לא פעל ולא יפעול׳ אבל בשמות נופלת

בראשית לז׳ משלי ז מלת אין כגון אמרו׳ וְהִנֵּה אֵין יוֹסֵף בַּבּוֹר׳ אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ׳ וכן

ירמיה י׳ איוב כ גם כן במלין ובבינוני כגון׳ מֵאֵין כָּמוֹךָ׳ וְאֵין דֹּבֵר אֵלָיו דָּבָר׳ וְאֵין

ישעיה נב׳ ירמיה לח אֹמֵר חָשַׁב׳ ומה שבאה מלת אין עם העתיד כאמרו׳ כִּי אֵין הַמֶּלֶךְ יוּכַל אֶתְכֶם דָּבָר׳ מפני שמלת יוכל היא במקום הבינוני במו שבאו רבים מן העתידים במקום הבינוני׳ והרצון במאמר ההוא כי אין המלך יכול אתכם דבר׳ והנה גם כן כל שאר המלות המורות על השלילה אין מקומם בכל המקומות כמלת לא זולתי במקומות מעטים ובכל אחת ואחת יש לה מקום יוכל המעיין להכיר ולהפריש : ותאמר אֹל׳ אל

שמואל ב׳ שמות יב אַל בָּנַי כִּי לֹא טוֹבָה׳ אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא׳ אמרו כי מלת אל ברוב

משלי כג תבא על האזהרה או על התחנה והבקשה : ותאמר בלֹ׳ וְלִבּוֹ בַּל בל

עמך

בלתי עַמְּךָ · כמו לא · ובתוספת יוד · מֻרְדָּף בְּלִי חָשָׂךְ : ותאמר בלתי · ישעיה יד
מַכַּת בִּלְתִּי סָרָה · רוצה לומר שלא תסור · וכן · עַד בִּלְתִּי הִשְׁאִיר לוֹ · שם · במדבר כא
שָׂרִיד · עַד בִּלְתִּי שָׁמַיִם · עד לא שמים · וכל בלתי שהוא קשור עם · איוב יד
מם פירשום כמו מאין · מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְיָ · מאין יכולת · וכן כולם · ואשר · במדבר יד
הוא קשור עם למד הוא כמו שלא · לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ · שלא לרום : · דברים יז
אפס · לְבִלְתִּי הַקְרִיב · שלא להקריב : ותאמר אפס · עַד אֶפֶס מָקוֹם · במדבר ט · ישעיה ה
פירשו בו עד לא מקום · וכן · הַאֶפֶס עוֹד אִישׁ : ותאמר אי · שמואל ב ט
ולרוזנים אֵי שֵׁכָר · כמו אין שכר · וכן · אִי כָבוֹד · אין כבוד : · משלי לא · שמואל א ד
לאך תאהל על השכלים הנפרדים תאמר לשמנה פנים :
מלאך תאמר מלאך · מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים : ותאמר שרף · בראשית כח
שרף שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ · רוצה לומר מלאכי אש : ותאמר חיות · ישעיה ו
חיות וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב · הרצון בו המלאכים : ותאמר חשמל · כְּעֵין · יחזקאל א
חשמל הַחַשְׁמַל · פירשו בו מלאך · ורוצה לומר שבעין גוון שלו ראה מתוך · שם
האש · ואמרו רז״ל מעשה בתינוק שהיה דורש במעשה מרכבה והיה
אלים מבין בחשמל ויצא האש מחשמל ואכלתו : ותאמר אלים · הָבוּ לַייָ · תהלים כט
בְּנֵי אֵלִים · יִדְמֶה לַייָ בִּבְנֵי אֵלִים · הרצון בהם המלאכים : כדברי · שם פט
המתרגם הבו קדם יי תושבחתא כתי מלאכיא · ידמה ליי באוכלוסי
מלאכיא · ומזה · וּמִצְרַיִם אָדָם וְלֹא אֵל · רוצה לומר מלאך : · ישעיה לא
אלהים ותאמר אלהים · וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת אֱלֹהִים · רוצה לומר מלאך כתרגומו · הושע יב
רוח אתרבב עם מלאכיא : ותאמר רוח · וְסוּסֵיהֶם בָּשָׂר וְלֹא רוּחַ · פירשו · ישעיה לא
שנאן בו מלאך : ואמרו שנקרא כן מפני שהוא רוחני : ותאמר שנאן ·
אַלְפֵי שִׁנְאָן · הרצון בו המלאכים כתרגומו אלפין דאנגליא · תהלים סח
ובאלפבטין דשבועות בפסוק ודבר אלהים את כל הדברים אנגלי
מרומא פתחו לי ונעול · פירוש מלאכי מרום · והוא לשון לעז ממש :
לאך תאהל על השלוחים תאמר לשלשה פנים · תאמר
מלאך מלאך · וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל בִּלְעָם : ותאמר ציר · במדבר כב
ציר צִיר נֶאֱמָן לְשֹׁלְחָיו · הַשֹּׁלֵחַ בַּיָּם צִירִים · הרצון בהם השלוחים · משלי כה · ישעיה יח
ומענין זה פירשו · וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטַיָּרוּ · אמנם הערוך פירשו לשון בקוע · יהושע ט
ממאמרם ז״ל בראש גמרא דפרק מי שהחשיך מיצטרו זיקי · ופירש
הערוך מתבקעין הנודות שחרבש בהן כדכתיב וילכו ויצטירו :
אראל ותאמר אראל · הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חֻצָה · פירשו בו מלאך שלחם · וכן · ישעיה לג
תרגם יונתן הא כד תתגלי להון יצוחו במרר אזגרי עממיא · ורז״ל קראו
גם כן למלאכים רוחניים בזה הלשון ואמרו בכתובות בפרק הנושא
את האשה אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש נצחו אראלים את

המצוקים נשבה: ארון הקדש ופירוש אראלים מלאכים קדושים:
ופירוש מצוקים בני אדם החשובים כמו שכתוב כי ליי מצוקי ארץ:

לאך האהל על המלאכה תאמר לששה פנים: תאמר
מלאכה · ותשלם כל המלאכה: נתאמר מעשה · מלאכה
אשר נסתרת שם ביום המעשה · את כל המעשים שנעשו: הרצון · מעשה
בהם המלאכה ופירוש ביום המעשה ביום שעושין בו מלאכה כי
אותו יום היה חול והיה מותר שלא לעשות מלאכה בו כמו
שנו הגות הנשים היום הזה: ותאמר פעל · בפעל כפיו נוקש רשע · פעל
לכו חזו מפעלות יי · הרצון בהם כמו מלאכה: ותאמר מעבד · מעבד
לכן יכיר מעבדיהם · הרצון בו מעשיהם · ובלא מם הנוספת ·
ועבדיהם ביד האלהים · ותרגום מעשה · עובדא · וכן תרגום ויגידו
פועל אלהים · ביתנון עובדא דיי: ותאמר עלילה · נורא עלילה · עלילה
רוצה לומר נורא מעשה: כלומר שמעשיו נוראים · וכן לבני ישראל
עלילותיו · ובעלילותיך אשיחה: ותאמר שיח · ומגיד לאדם מה · שיח
שחו · פירשו בו מעשיו · ותרגומו לחוואה לאינשא מה עובדוהי:
וכן פירשו: כי שיח וכי שיג לו · אתם ידעתם את האיש ואת שיחו:

לב האהל על הלב תאמר לשני פנים · תאמר לב · גם לי לב
לבב במובם · של לבבך: ותאמר שכוי · או מי נתן · שכוי
לשכוי בינה · פירשו בו הלב · ויש מפרשים התרנגול · וכן בדברי רז״ל
בשהלכתי לתחום קן נשריא היו קורין לכלה נינפי ולתרנגול שכוי:

לבן האהל על הלבנות תאמר לשלשה פנים · תאמר לבן · לבן
ולבן שנים מחלב: בשלג ילבינו: ותאמר חור · חור
ולא עתה פניו יחוורו · תרגום לבן חור: ותאמר צחר · אתנות · צחר
צחורות · פירשו בו לבנות · וכן · וצמר צחר · ובלשונם ז״ל בראש
גמרא דפר אין עומדין לא ארוך ולא גוץ לא אוכם ולא צוחר · פירוש
צוחר: לבן:

לבן האהל על הלבנה תאמר לשלשה פנים · תאמר לבנה · לבנה
וחפרה הלבנה: ותאמר ירח · וירחך לא יאסף · ירח
רוצה לומר הלבנה: ותאמר סהר · שררך אגן הסהר · תרגום · סהר
ירח · סהרא:

לבש האהל על המלבושים תאמר לשלשה פנים · תאמר
לבוש · ונתון הלבוש והסוס · ובתוספת מם · לבוש
מלבוש נכרי: ותאמר מד · ומדיו קרעים · מתחת למדיו · הרצון · מד
בהם המלבושים כדברי המתרגם ולבושותי מבזעין · מלרע ללבושוהי:
ותאמר ·

כל ותאמר כלי · וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ · רוצה לומר מלבושיה : ישעיה סא

ט להב האה"ל על האויר המתלהט מן האש תאמר לשלשה

להב פנים · תאמר להב · וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב : ותאמר שופטים יג

פלהבת שלהבת · יוֹתֶקֶתוֹ תְּיַבֵּשׁ שַׁלְהֶבֶת · תרגום פני להבים פניהם · אפי איוב טו

לבת שלהובין אפיהון : ותאמר לבת · בְּלַבַּת אֵשׁ · רוצה לומר שלהבת : שמות ג

כתרגומו שלהובית אישתא :

לוה י לוה האה"ל על ההלואה תאמר לשני פנים · תאמר לוה ·

נשה לְוִינוּ כֶסֶף · אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי : ותאמר נשה · נחמיה ה · שמות כב

וְהַנֹּשֶׁה בָּא · כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה · הרצון בהם ההלואה מלכים ב ד · דברים כד

ובן תרגום והנושה בא · והוה יזיף · ותרגום אם כסף תלוה את עמי ·

אם כספא תוזיף · ואמרו המפרשים כי מה שאמר הכתוב כנושה

באשר נושה בו אחר שאמר כמלוה כלוה ר"ל באחרית משאת כסף

והאחת משאת אוכל :

יא לוח האה"ל על הלוחות תאמר לארבעה פנים · תאמר

לוח לוח · נָבוּב לֻחֹת · שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים · בְּרוֹשִׁים שמות כז · שמות לד

קרש מִשְּׂנִיר בָּנוּ לָךְ אֵת כָּל לֻחֹתָיִם : ותאמר קרש · עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ יחזקאל כז · שמות כו

סרנים הַקָּרֶשׁ · קַרְשֵׁךְ עָשׂוּ שֵׁן · הרצון בהם הלוחות : ותאמר סרנים · יחזקאל כז

וְסַרְנֵי נְחֹשֶׁת · פירשו בו לוחות · והוא הפוך ממאמרם ז"ל במשנה מלכים ז

ספיף מסכבין בנסרים · וכן תרגומו ונסרין דנחש : ותאמר שחיף ·

שְׂחִיף עֵץ סָבִיב סָבִיב · פירשו בו כמו לוחות · כתרגומו נסרין וארזא : יחזקאל מא

לח יב לח האה"ל על הלחות תאמר לששה פנים · תאמר לח ·

רטב וְלֹא נָס לֵחֹה · לַחִים וִיבֵשִׁים : ותאמר רטב · דברים לד · במדבר ו

רָטֹב הוּא לִפְנֵי שָׁמֶשׁ · מִזֶּרֶם הָרִים יִרְטָבוּ · הרצון בהם הלחות : איוב ח · סס כד

טריה ותאמר טריה · וּמַכָּה טְרִיָּה · פירשו בו לחות · וכן · לְחִי חֲמוֹר ישעיה א · שופטים טו

רענן טְרִיָּה · ואמרו שכן הוראת המלה בלשון ערב : ותאמר רענן ·

דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ · הרצון בו לחים כתרגומו רחשין ורטיבין יהון תלים צב

ערה ובן · וְכִפָּתוֹ לֹא רַעֲנָנָה · וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן : ותאמר ערה · איוב טו · ירמיה יז

וּמִתְעָרֶה כְּאֶזְרָח רַעֲנָן · פירשו בו מתלחלח · ומזה פירשו · עָרוֹת תלים לז

לשד עַל יְאוֹר · ואמרו שהוא תואר לירקות ולדשאים : ותאמר לשד · ישעיה יט

נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ · פירשו בו לחותי · וכן תרגומו מתהפיך תלים לב

רושבי · וכמוהו אמרו · לְשַׁד הַשָּׁמֶן · ר"ם מזה בהעדר הלמד · כִּי במדבר יא

אֶפֶס הַמֵּץ כָּלָה שֹׁד : ישעיה טז

לולי יג לול האה"ל כמו אם לא תאמר לשני פנים · תאמר לולי ·

לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר · ביו"ד · ויש כתוב באלף · דברים לב

שופטים יד · לולא חרשתם בעגלתי · והרצון בהם כמו אם לא : ותאמר אולי · אולי
במדבר כב · אולי נטתה מפני · פירשו בו כמו לולי :
יג לון · האחל על התלונה תאמר לשני פנים · תאמר תלונה · תלונה
שמות יו · שם · שמעתי את תלונת בני ישראל · ונחנו מה כי תלינו
דברים א · עלינו : ותאמר רגן · ותרגנו באהליכם · פירשוהו לשון תרעומת · רגן
משלי יו · ותלונה · כתרגומו ואתרעמתון · וכן מזה · ונרגן מפריד אלוף ·
איש שכל מחשבתו בתלונה וסכסוך :
יד לחך · האחל על הלחיכה תאמר לשני פנים · תאמר לחך · לחך
במדבר כב · מלכים יח · כלחך השור · ואת המים אשר בתעלה לחכה :
שופטים ז · ותאמר לקק · כל אשר ילק בלשונו · והרצון בו ילחך כתרגומו כל · לקק
מלכים כא · שם כב · דילחך בלישניה · וכן · אשר לקקו הכלבים · וילקו הכלבים :
יה לחם · האחל על הלחם תאמר לשני פנים · תאמר לחם · לחם
דברים ח · איוב לא · כי לא על הלחם לבדו : ותאמר פת · ואכל פתי · פת
משלי כג · לבדי · פתך אכלת תקיאנה · הרצון בהם הלחם :
יו לחם · האחל על המלחמה תאמר לארבעה פנים · תאמר
דברים כא · שמות יד · מלחמה · כי תצא למלחמה · יי ילחם לכם : מלחמה
זכריה יד · קהלת ט · ותאמר קרב · ביום הלחמו ביום קרב · טובה חכמה מכלי קרב · קרב
ישעיה ט · תרגום מלחמה · קרבא : ותאמר סאן · כי כל סאון סאן ברעש · סאן
פירשו בו לפי מקומו כי כל עושה מלחמה לוחם ברעש : ותאמר
ישעיה כב · איוב לח · שות · שת שתו השערה · ופא ישית בגאון גליך · פירשום לשון · שות
תלים ג · מלחמה · וכן · אשר סביב שתו עלי :
יז לחץ · האחל על הלחץ תאמר לארבעה פנים · תאמר
שופטים ד · שמות כג · לחץ · והוא לחץ את בני ישראל · וגר לא תלחץ : לחץ
ישעיה יד · דברים טו · ותאמר נגש · איך שבת נגש · לא יגש את רעהו · הרצון בהם · נגש
יואל ב · הלחץ : ותאמר דחק · ואיש אחיו לא ידחקון · תרגום לחץ · דחק
שופטים יו · דוחקא : ותאמר אלץ · ותאלצהו · פירשו בו כמו ותלחצהו : אלץ
יח למד · האחל על הלמוד תאמר לשלשה פנים · תאמר
ישעיה כו · דברים יז · למד · בל למד צדק · למען ילמד ליראה את יי · למד
ירמיה ט · הושע · אלהיו · למדו לשונם · עגלה מלמדה : ותאמר אלף · פן תאלף · אלף
משלי כב · איוב לג · ארחתיו · ואאלפך חכמה · הרצון בהם הלמוד : ותאמר ירה · ירה
מלכים ב יב · איוב ו · אשר הורהו יהוידע הכהן · הורוני ואני אחריש · הרצון בהם
הלמוד :
יט לעג · האחל על הלעג תאמר לתשעה פנים · תאמר לעג · לעג
תלים שם · ירמיה · לעג וקלס לסביבותינו · הלת לעג לי : ותאמר
לעב

לעב · הַיְהיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי אֱלֹהִים · תרגום כלה לועג לי · חותי דה״ כלו
ללעיב כל יומא · תלעג לכל גוים · תלעב לכל עממיא : ותאמר
תעתע תעתע · וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ · הרצון בו כדברי המתרגם ואחי בראשית כז
שחק בעינוהי כמתלעב · וכן · וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִיאָיו : ותאמר שחק · ד״ה כלו
וְהָיְתָה לִשְׂחֹק גַּם הוּא · ר״ל ללעג כתרגומו ויהון ללעיב אף אינון : ירמיה מח
צחק וכמוהו · וְרֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ : ותאמר צחק · אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם חבקוק א · בראשית כא
התל מְצַחֵק · הרצון בו מלעיג : ותאמר התל · וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ · מלכים יח
קלס אִם כְּהָתֵל בֶּאֱנוֹשׁ תְּהָתֵלּוּ בוֹ · הרצון בהם הלעג : ותאמר קלס · איוב יג
וּלְקֶלֶס כָּל הַיּוֹם · וַיִּתְקַלְּסוּ בוֹ · וְהוּא בַּמְּלָכִים יִתְקַלָּס · הרצון בהם ירמיה כ · מלכים ב ב
הלעג כדברי המתרגם וללעיב כל יומא · ויתלעבו ביה · והוא על חבקוק א
עלל מלאכיא מתלעב : ותאמר עלל · אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בְּמִצְרַיִם · שמות י
פירשוהו לשון לעג · ממאמרם ז״ל אף החונה את השם באותיותיו
תנא בגבולין ובלשון עתא : פירוש בלשון לעג :

לקח כא **לקח** האה״ל על הלקיחה תאמר לשני פנים · תאמר לקח ·
וְלַקַח עֵץ אֶחָד · ובהעדר הפ״א · וְאַתָּה קַח לְךָ : יחזקאל לז · בראשית ו
חתה ותאמר חתה · לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד · פירשום לשון לקיחה · ובן · ישעיה ל
יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל · והנוהג מנהגם : תהלים נב

כב **לקט** האה״ל על הלקיטה תאמר לשלשה פנים : תאמר
לקט לקט · לְלַקֵּט אֹרֹת · וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים : ותאמר מלכים ב ד · שיר ו
קשש קשש · לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן · הרצון בהם הלקיטה · כדברי המתרגם שמות ה
ויגבבון לחון תבנא לגבבא נילי לתבנא · ותרגום ללקוט שושנים ·
ולגבר דמגבב וורדין · ובלשונם ז״ל בפרק המביא מגבב מן החצר
ארה ומדליק · פ׳ לוקט : ותאמר ארה · וְאָרוּהָ כָּל עֹבְרֵי דָרֶךְ · הרצון בו תהלים פ
לקשות · וכן · אָרִיתִי מוֹרִי · לקטתי · ובלשון רז״ל בפרק השוכר את שיר ה
הפועלים ואילו אוכלין מן התורה פועלין שהיו אורין בתאנים · פ׳
לוקטים · עוד בלשונם כמלא אורה וסלו · ופ׳ הערוך שם הלוקט
תאנים מן התאנה · כגון קוצר בתבואה ונודר בתמרים ובוצר
בענבים ומוסק בזתים :

כג **לקש** האה״ל על הדברים המאחרין לבוא תאמר לשלשה
מלקוש פנים · תאמר מלקוש · יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ · ר״ל המטר דברים יא
המאוחרת · וש״ם מזה · וְכֶרֶם רָשָׁע יְלַקֵּשׁוּ · ר״ל שיאחרו הכרם איוב כד
לצורך הרשע · וכן מזה · בִּתְחִלַּת עֲלוֹת הַלָּקֶשׁ וְהִנֵּה לֶקֶשׁ אַחַר גִּזֵּי עמוס ז
עטף הַמֶּלֶךְ · והרצון בהם העשב המאוחר : ותאמר עטף · וּבְהַעֲטִיף בראשית ל
אפל הַצֹּאן לֹא יָשִׂים · הרצון בו כתרגומו ובלקישת ענא : ותאמר אפל ·

כי

שמות ט כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה · הרצון בו מתאחרות :

כד **לשן** האהל על המלשינות תאמר לשלשה פנים · תאמר

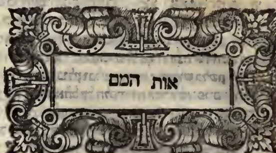
משלי ל · תלים קא · לשן · אַל תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו · מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר לשן

ויקרא יט · יחזקאל כב · רֵעֵהוּ : ותאמר רכל · לא תֵלֵךְ רָכִיל · אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ · הרצון רכל

תלים טו · שמואל ב יט · בהם המלשינות : ותאמר רגל · לא רָגַל עַל לְשֹׁנוֹ · וַיְרַגֵּל רגל

בְּעַבְדְּךָ · הרצון בהם הרכילות :

נשלמה אות הלמד

י **מאד** האהל חזק הענין בהפלגה תאמר לשני פנים ·

בראשית א תאמר מאד · וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד : ותאמר היטב · מאד

יונה ד הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ · כמו מאד כתרגומו לחדא · ותרגום מאד · לחדא · היטב

דניאל יג וכמוהו · וְשָׁאֲלָתְ הֵיטֵב · וזולתם :

כ **מאן** האהל על הסרבנות תאמר לשני פנים · תאמר

במדבר כב מאן · מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ : ותאמר סרב · כִּי מאן

יחזקאל ב סָרָבִים וְסַלּוֹנִים · פירשו בו ממאנים מתרגום וימאן · וסרב · סרב

ובלשון רז״ל ולא יהיה סרבן באותה שעה · ודונש בן לברט פי׳ סרבים

מין קוצים כמו סלונים :

י **מדד** האהל על המדידה תאמר לארבעה פנים · תאמר

ישעיה מ · שמות יו מדד · מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם · וַיָּמֹדּוּ בָעֹמֶר : ותאמר מדד

ישעיה מ כל · וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ · תרגום וימדו בעומר · וכלו : כל

שם כח ותאמר שור · וְשָׂם חִטָּה שׂוֹרָה · פירשו בו מדודה · ואמרו שהלשון שור

נגזר מן במשקל ובמשורה · ופירשו רז״ל שהמשורה היא מדה קטנה

מאד :

י **מדן** האהל על המדינות תאמר לששה פנים · תאמר

אסתר א מדינה · מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ · ואמרו שהוא שם מדינה

כולל

בולל ערים רבות וכן בעֵילָם הַמְּדִינָה: או הוא פעם כלל ופעם דניאל ח
מלך פרט: ותאמר מלך חֲצִי מֶלֶךְ קְעִילָה: תרגום וסגלת מלכים נחמיה ב
והמדינות: וטפסרי מלכין ופלכין: אשר בכל מדינות המלך: דבבל
פלכיא: ובלשון רז״ל בסוף פרק כיצד העדים, בשעריך אתה מושיב
בתי דינין בכל פלך ופלך ובבל עיר ועיר אבל בחוצה לארץ בכל פלך
ופלך אתה מושיב ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר: ופי׳ הערוך ז׳ או ח׳
עירות שהן מקובצות במקום אחד קורין מדינה והיינו פלך: ותאמר
נפת נפת: ובנפות דור: שְׁלשֶׁת הַנָּפֶת: הרצון בהם כדברי המתרגם יהושע יא · שם יז
בפלכי דור: תלתא פלכין: וי״מ מזה: יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ: תהלים מח
דיפי וי״מ יפה נוף יפה ענף: מתרגם יפה ענף וחורש מצל: דנופירה
חבל שפיר וסיכיה מטלן: ותאמר חבל: כָּל חֶבֶל אַרְגֹּב: פירשו בו דברים ג
ופלך: כתרגומו כל בית פלך טרכונה: ומזה פירשו: הוי יֹשְׁבֵי חֶבֶל נפניה ב
מחוז הַיָּם: ותאמר מחוז: וַיַּנְחֵם אֶל מְחוֹז חֶפְצָם: פירשו בו מדינה תהלים קז
ופלך: תרגום להנתן דת בכל מדינה ומדינה: ועל ארכוני מחוזאי: פי׳
שלטני המדינות: ובאלפביתין דשבועות בפסוק לא תרצח וכרכין
ומחוזין כבישת קדמוהי: פי׳ כרכים ומדינות: וי״מ מחוז כמו גבול.
וכן מזה: וְיָדְעוּ לֹא חָזוּ יָמָיו: כלומר לא גבלו: ואמרו שכן בערבי איוב כד
איי הגבול חוז: ותאמר אי: מֵאִיֵּי כִתִּים: מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה: הרצון בהם יחזקאל כז · שם
כדברי המתרגם ממדינת איפוליא: ממדינת איטליא: ואמרו
המפרשים כי הרצון במלת אי מחוז שהנהר או הים מקיף אותו: וכן
על המחוז שאין הנהר או הים מקיף אותו נקרא ג״כ אי כגון: וְאָמַר
יֹשֵׁב הָאִי הַזֶּה: שהוא אומר על ירושלם: ונאמר ג״כ על הכפרים ישעיה כ
כמו שבארנו בשער כפר:

מדע

האחל על שאלת טעם הענין תאמר לשני פנים:
מדוע תאמר מדוע: וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ: ותאמר למה: במדבר טז
למה לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ: כמו מדוע: שמות ה

מהר

האחל על המהירות תאמר לשמנה פנים: תאמר
מהר מהר: מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז: מַהֵר לְחָפְתָּהּ: מַהֲרָה וְלֵכָה: ישעיה כה · שמואל כח
חפז ותאמר חפז: בְּחָפְזָהּ לָנוּס: וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי: הרצון בהם שמואל ב ד · תהלים לא
המהירות: ומענין זה פירשו בחלוף זיי״ן בצד״י כי הם ממוצא אחד:
יַחְפֹּץ זְנָבוֹ כְמוֹ אָרֶז: ורז״ל זנבו שהוא גדול כמו ארז ימהר לנענעו איוב מ
בהל במהירות: ותאמר בהל: וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת הָמָן: אַל תְּבַהֵל אסתר ו · קהלת ה
בְּרוּחֲךָ: תרגום כי לא בחפזון: ארי לא בבהילו: לא במהרה יתק:
ולא בבהילו מנתק: ומזה פירשו: וֵאלֹהִים אָמַר לְבַהֲלֵנִי: למהרני דה״ב לה

ולזרזני

שמואל כא ולזרוני : ותאמר נחץ · כי היה דבר המלך נחוץ · הרצון בו כיון
חמהירות · כתרגומו ארי הוה פתגמא דמלכא בבהילו : ותאמר
איוב כא · ירמיה א שקד · ועל גדיש ישקוד · כי שוקד אני · הרצון בהם חמהירות : סקד
כתרגומו ועל גדישין יוחי · ארי מוחי אנא · ותרגום וימהר
דברים לב ואוחי · וכמוהם רבים : ותאמר חש · וחש עתידות למו · כנשר חש
חבקוק א · ישעיה ס חש לאכול · אני יי בעתה אחישנה · הרצון בהם המהירות :
סם כב ותאמר אץ · אל תאיצו לנחמני · הרצון בו אל תמהרו · ותרגומו לא אץ
תבעיתו · ותרגום וחש עתידות למו · ומבע · מהרת מכיחו · אבע
יהושע · בראשית יט מיכיחו · וכמוהו · ולא אץ לבוא · ויאיצו המלאכים · וזולתם :
איוב ט ותאמר טוש · כנשר יטוש עלי אכל · הרצון בו יחוש · תרגום טוש
כנשר חש לאכול · כנשרא דטאיס למיכל :

מוט האהל על המוט תאמר לשני פנים · תאמר מוט · מוט
במדבר יג · שמות כה וישאהו במוט בשנים : ותאמר בד · ועשית בדי כל
עצי שטים · ר״ל מוטות :

מום האהל על המום תאמר לשני פנים · תאמר מום · מום
ויקרא כא · דניאל א מום בו · ומזה פירשו · ילדים אשר אין בהם כל
תהלים נ מאום : כמו מום : ותאמר דופי · בבן אמך תתן דופי · פירשו בו דופי
כמו מום :

מות האהל על המות תאמר לחמשה פנים · תאמר מות · מות
סם קיו יקר בעיני יי המותה לחסידיו : ותאמר גוע · לא גוע
יהושע כב גוע בעונו · הרצון בו לא מת · כתרגומו לא מית בחוביה · ואמרו
המפרשים כי הגויעה היא מיתה קלה שאינה באריכות החולי :
בראשית מד ותאמר אסון · וקראהו אסון · רוצה לומר מות כתרגומו מותנא : אסון
שמות ט ותאמר דבר · דבר כבד מאד · רוצה לומר מות כתרגומו מותנא · דבר
תהלים מז · ד״ה ב כב ומזה אמרו · ידבר עמים תחתינו · ותדבר את כל זרע הממלכה ·
במדבר יז וזולתם : ותאמר מגפה · והמגפה נעצרה · רוצה לומר דבר : מגפה

מזג האהל על מזיגת היין תאמר לשלשה פנים · תאמר מזג · מזג
שיר ז אל יחסר המזג · ובלשונם ז״ל יין מזוג : ותאמר מסך · מסך
משלי ט · תהלים קב ושתו ביין מסכתי · ושקוי בבכי מסכתי · הרצון בהם המזיגה · כדברי
המתרגם מחמרא מזגית · נבביותא מזגית : ותאמר מהל · מהל
ישעיה א סבאך מהול במים · פירשו בו מזוג :

מטה האהל על המטה תאמר לשלשה פנים · תאמר מטה · מטה
בראשית מז · אסתר א וישב על המטה · מטות זהב וכסף : ותאמר ערש · ערש
דברים ג · עמוס ו הנה ערשו ערש ברזל · וסרוחים על ערשותם · תרגום מטה · ערשא :

ותאמר

יצע ותאמר יצע · אם זכרתיך על יצועי · הרצון בו מטתי · כתרגומו על תהלים סג
דרגשי · ותרגום והמן נופל על המטה · גחין עלוי דרגשא · כי אמרתי
תנחמני ערשי · תנחמנני דרגשי · וכן תרגם הירושלמי וישב על
המטה · דרגשה · וכמוהו · יצועי עלה · ואמרו שנקרא כן המטה בראשית מט
על שם הבגדים המציעין תחת האדם :

מטר יג **מטר** האחל על המטר תאמר לחמשה פנים · תאמר מטר ·
נשם ונתתי מטר ארצכם בעתו : ותאמר גשם · וגשם דברים יא
מטרות עזו · אמרו שהרצון במלת גשם המטר החזק · ומזה אמרו איוב לז
וגשם ינדל · וכן תרגומו ומטרא ירבא · ויש מפרשים כמו גוף מלשון ישעיה מד
רבב ארמי גשמה יצטבע : ותאמר רבב · וכרביבים עלי עשב · כרביבים דברים לב
שעירים זרזיף ארץ · פירשו בו המטר החזק · נגזר מן רב : ותאמר שעירים · תהלים עב
כשעירים עלי דשא · אמרו שהמטר הדק נקרא כן · והלשון נגזר דברים לב
מן שער · ויש מפרשים שהרצון בו המטר החזק נגזר מן סערה :
אור ותאמר אור · יפיץ ענן אורו · הרצון בו מטרו כתרגומו מיטריה · וכמוהו איוב לז
כחום צח עלי אור · ובלשון רז״ל אמר רבי יוחנן כל אורה שנאמר ישעיה יח
באליהו אינה אלא בירידת גשמים · ויש מפרשים כי נקרא המטר אור
בעבור המאור הקטן · כי בתנועותיו יהיה המטר כצווי הבורא :

מין יג **מין** האחל על מין הדבר תאמר לשני פנים · תאמר מין
עשה פרי למינו · את חית הארץ למינה : ותאמר בראשית א · סם
זון זן · מפיקים מזן אל זן · פירשו בו ממין למין · ותרגום למינו · לזנוהי · תהלים קמד
וכן פירשו · וזנים מרקחים · פירוש ומיני בשמים מרקחים : דה ב יו

מכר יד **מכר** האחל על המכירה תאמר לשני פנים · תאמר מכר ·
שבר לאיש אשר מכר לו : ותאמר שבר · וישבר למצרים · ויקרא כה · בראשית מא
אכל בכסף תשברני · הרצון בהם המכירה : דברים ב

טו **מלך** האחל על קדימת מעלת האדונות והשררה תאמר
מלך לשבעה וחמשים פנים · תאמר מלך · ומלך מלך ירמיה כג
אדון והשכיל ; ותאמר אדון · שמו אדון לביתו : ותאמר נגיד · ואתה תהלים קה
נגיד תהיה נגיד · רוצה לומר מלך · ואמרו שנקרא כן מפני שהעם שמים דה יא
פניהם תמיד לנגדו ופונים אליו בכל דרושיהם · ומזה פירשו
נגיד חסר תבונות ורב מעשקות · ואמרו שהוא חסר מלת ימות · משלי כח
ומשפט הפסוק כן הוא נגיד חסר תבונות ורב מעשקות ימות בקצר
ימים ושונא בצע יאריך ימים · ויש מפרשים המלה מתרגום נגשו ·
נגידו · רוצה לומר ימשך מן העולם מי שהוא רוב מעשקות אך שונא
בצע יאריך ימים · ויש מפרשים מתרגום ויגע · ואתנגיד · רוצה

משלי ח לומר ימות קודם זמנו · עוד פירשו מלשון זה · שמעו כי נגידים אדבר ·
רוצה לומר דברים טובים וגדולים במעלה : ותאמר נשיא · כי נשיא
מלכים יא · יחזקאל מו נשיא אשתנו כל ימי חייו · וכי יעשה הנשיא נדבה · אמרו שנקרא
כן נפני התנשאותו ביתרון המעלה והחשיבות : ותאמר שר · שר שר
שמות ב · א עב כט ושפט עלינו · שרים עצרו במלים · ומזה פירשו בתמורת שין בסמך ·
ירמיה ו כלם סרי סוררים · רוצה לומר שרים סוררים · וכן תרגומו כל רברבנהון
מרדין · וכן פירשו גם כן מזה בתמורת שין בסמך · יסר במשא · רוצה סמך
לומר שחית שר ומעלה בנבואה או בהרמת קול לשיר : ותאמר
תלים קה · ישעיה כב מושל · משל עמים ויפתחהו · משלו יהילילו : ותאמר שליט · מושל
קהלת ח · שם ו אין אדם שליט · מעשרה שליטים · ולנקבה · כעשת אשה זונה
יחזקאל יו · דברים א שלטת : ותאמר שוטר · ושטרים לשבטיכם · כמו מושלים · ומזה סוטר
איוב לח אמרו · אם תשים משטרו בארץ · כמו ממשלתו · ויש מפרשים כתבו
כלומר גזרתו וחקו · מדברי רבותינו ז"ל שטר חוב : ותאמר קצין · קצין
שופטים יא · משלי ו והייתה לנו לקצין · אשר אין לה קצין שוטר ומושל · כתב רבי מנחם בן
שלמה עליו השלום כי מה שאמר הכתוב קצין שוטר ומושל · הם
מדרגות זו למעלה מזו כסדר כתיבתם כי הקצין למטה מכלם והשוטר
למעלה מן הקצין ולמטה מן המושל והמושל הוא למעלה מכולם וזה
כי הקצין אינו ממונה מצד המלכות רק מצד העם לצורך שנה או
ישעיה ג שנתים או להנהגת המלחמה כמו · והיית לנו לקצין · לא תשימני
שם כב קצין עם · כל קציניך נדדו יחד · רוצה לומר מנהיגי העם · והשוטר
ממונה מצד המלכות שנאמר ושוטרים לשבטיכם · ומושל הוא המלך
או הממונה במקומו להנהגה כללית · ויש אומרים כי השלשה שהזכיר
לא יתחלפו במדרגה אמנם רמז לשלשה מיני מלכות הראשון מלך
המדינה · והשני כל מלכות איש בביתו · והשלישית כל מלכות איש
חגי א · יחזקאל כג בבהות נפשו : ותאמר פחה · פחת יהודה · פחות וסגנים כלם · פחה
נחמיה ב הרצון בהם הנגידים : ותאמר חורים · ואריבה את החרים · ואת חורים
ירמיה כו כל חרי יהודה · הרצון בהם השרים · ואמרו כי הלשון נגזר מתרגום
לבן · חור · וכן בלשון ישמעאל יכנו השרים הגדולים בלשון לובן :
מלכים ב ז · שמות יד ותאמר שליש · ויען השליש · רוצה לומר הקצין · וכן · ושלשם על שליש
כלו · ויש אומרים שנקרא שליש מי שהוא תחת המשנה למלך :
שם יא ותאמר גדול · גם האיש משה גדול מאד · רוצה לומר גדול במעלה · גדול
שופטים ה · ישעיה יט וכן · גדולים חקקי לב : ותאמר רב · מושיע ורב והצילם · רוצה רב
אסתר א לומר גדול במעלה והחשיבות · וכן מזה · על כל רב ביתו · וכן פירשו
הושע ח מזה · אכתוב לו רבי תורתי · דברים גדולים והחשובים שבתורה :
ותאמר

אצילים ותאמר אצילים · ואל אצילי בני ישראל · רוצה לומר גדולי ישראל · שמות כד
וכמוהו אמרו · ומאציליה קראתיך · רוצה לומר מגדולי הארץ · ישעיה מא
ומגבגריה שתצא מרשותם · והמתרגם אמרבו וממלכותא נחרתיך ·
ויש מפרשים מענין זה · שש אמות אצילה · כלומר אמות גדולות · יחזקאל מא
ויש מפרשים מלשון אצילות ידיך · כלומר מרות גדולות עד בית השחי :
גביר ותאמר גביר · הוי גביר שמתיו לך · רוצה לומר אדון · ולנקבה · בראשית כז
גבירה לעולם אהיה גברת : ותאמר בכור · אף אני בכור אתנהו · רוצה · ישעיה מז · תלים פט
כהן לומר גדול ושר : ותאמר כהן · כהן מדין · פירשו בו גדול · כדברי · שמות ג
המתרגם רבא דמדין · ובן · ובני דוד כהנים היו · רוצה לומר שרים · שמואל ב׳ ח
כתרגומו רברבין הוו · ומזה נגזר · יכהן פאר · כלומר יגדל פארו · ישעיה סא
אב כמלבושים נאים : ותאמר אב · וישימני לאב לפרעה · רוצה לומר · בראשית מה
קצין וגדול כמו אב שהוא קצין לבן · ומזה פירשו · והיתה יד יי בכם · שמואל יב
אבן ובאבתיכם · כלומר במלככם ובגדוליכם : ותאמר אבן · משם רעה · בראשית מט
אבן ישראל · פירשו בו נגיד ונשיא ישראל · וכן פירשו · תשתפכנה · איכה ד
אלהים אבני קדש · רוצה לומר הנשיאים הגדולים : ותאמר אלהים ·
ואתה תהיה לו לאלהים · פירשו בו קצין וגדול · וכן · ויראו בני · שמות ד
האלהים · האצילים והנגידים · וכן לגדולי המרע שופטי העם בכל · בראשית ו
שבט עת · אלהים לא תקלל : ותאמר שבט · לא יסור שבט מיהודה · שמות כב · בראשית מט
פירשו בו הנגיד והמושל · ואמרו שנקרא כן מפני שדרך המושל להיות
שבט בידו · וכמוהו אמרו · הדברתי את אחד שבטי ישראל · גדולי · שמואל ב׳ ז
מחוקקים ישראל : ותאמר חוקקים · לבי לחוקקי ישראל · פירשו בו גדוליו · שופטים ה
ואציליו · ואמרו שנקראו כן מפני שמשימין חקים על העם · ויש
מפרשים כמהו · ומחקק מבין רגליו · חלקת מחקק ספון : ותאמר · בראשית מט · דברים לג
בעל בעל · בעל בעמיו · פירשו בו אדון בעמיו · בתרגומו רבא דעמיה · ויש · ויקרא כא
מפרשים · בעליל לארץ · פירוש אדון הארץ · ושבח תהלה כנגד יי · תלים יב
יתעלה שאמר בתחלה · אמרות יי אמרות טהורות · ואמר כי אמרותיו
כסף צרוף מאדון הארץ שהוא יי יתברך צרף וחקק אותם · ויש מפרשים
בעליל לשון עליונות · כלומר ככסף הצרוף במשובח שבעפר ובעליון
שבו כי כורי המצרף יעשה אדם מן העפר המשובח · ויש מפרשים
בעליל חכיר שמתיבין לתוכו הזהב והכסף לפי שדומה לו · ורבותינו
ז״ל פירשו בעליל במקום הנראה והנגלה · כאמרם בפרק קמא בראש
השנה בין שנראה בעליל · בגמרא מאי משמע דהאי לישנא דמגלי
חרש הוא דכתיב בעליל לארץ : ותאמר חרש · החרש והמסגר · פירשו · מלכים ב׳ כד
בהם גדולים ואצילים · חרש על ששותקים העם ועושים עצמן בחרשים ·

מסגר על שם שסוגרין העם פיהם לפניו · ובויקרא רבה אמרו החרש
והמסגר אלו הבליוטים · ובלשונם ז"ל בגמרא דפרק קמא דיומא
ללשכת הפרהדרין · לשכת בילוטי היתה · ופירש הערוך גדולים
יחזקאל כז חכמי העצה · ולשון יון הוא : ותאמר כרים · ושים עליה כרים · כרים
סס כא · מלכים ב יא לשום כרים · ויקח את שרי המאות לכרי ולרצים · פירשו בהם
הנגידים והקצינים ושרי החילות · ובמגלת איכה לשון כרים
פילימרכוס · ובפסקתא דשובה שלח המלך פילימרכוס אחר
להחריבה · ופירש הערוך שלטונים ושרי חיילים · וכן פירשו מותי
ישעיה טז שלחו כר מושל ארץ · ורבי יונה פי' בן הגמל · ונקרא מושל ארץ
מרוב מרוצתו וקלותו והנעתו אל המקומות אשר יכוין אליהם :
שמואל יג · ד"ה יז ותאמר נציב · נציב פלשתים · ויתן נציבים בארץ יהודה · פירשו נציב
שמואל יג בהם הקצינים והשרים · ומזה לפי המתרגם · מצב פלשתים ·
תרגומו מסטרטיג פלשתאי · כמו שתרגם נציב פלשתים · ית מסטרטיג ·
ובלשון רז"ל בבראשית רבה ויקרא אלהים לאור יום · רבי יוחנן וריש
לקיש הבדיל אבדלה ממש משל למלך שהיו לו שני איסטרטיגין אחד
שליט ביום ואחד שליט בלילה · פירוש שני שרים : ותאמר
אסתר א פרתמים · הפרתמים · פירשו בו השרים הגדולים · ויש אומרים כי פרתמים
המם נוספת כמו פתאום · והם הפחות שלעבר נהר פרת :
סס ט ותאמר אחשדרפנים · וכל שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות · אחשדרפני'
אמר בו המתרגם וכל שלטוני דמדינתא ומגסטרני · ובלשון רז"ל
בסוף גמרא דפרק קמא דסוטה וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל
גסטרא של בית פעור הראיני היכן משה קבור · פירוש גסטרא שליש :
ויש אומרים אחשדרפנים מלה מורכבת כי אחש הוא שם הגדול בלשון
איוב יז ארמית · ובן אחשורוש אחש וראש : ותאמר תופת · ותופת לפנים תופת
אהיה · פירשו בו אדון ושר כתפתיא האמור בדניאל · ורוצה לומר
הציגני לחיות למשל ולשנינה תחת אשר הייתי קודם זה לאדון
ולשר עד שכהתה עיני מכעס אשר הם מכעיסים אותי בלעגם עלי ·
ויש אומרים כי הרצון בו אש של גיהנם · כמו כי ערוך מאתמול תפתה ·
ורוצה לומר אני נידון בגיהנם לפני מותי מה שאין כן בשאר בני אדם
שאינם נדונים אלא אחר מיתתם · ואמר בו המתרגם ועתדני למשלט
ירמיה מח בעממיא וגיהינם מן לגיו אהי : ותאמר שכירים · גם שכיריה בקרבה · סכירים
פירשו בו השרים גדולי המעלה כתרגומו אף רברבהא בגוא · ויש
ישעיה ז מפרשים מענין זה · בתער השכירה · כלומר גדולה · ויש מפרשים
מלשון שכירות כי התער שישכור האדם הוא חשוב והמחודד :

ותאמר

תערבות ותאמר תערבות ׃ ואת בני התערבות ׃ פירשו בו חשרים ׃ כתרגומו בני רברביא ׃ ואמרו שנקראו כן מצד היות מעשיהם ערבים וחשובים מלכים ב יד
קוע נגזר מן וערבת ליי מנחת יהודה ׃ ותאמר קוע ׃ פקוד ושוע וקוע ׃ יחזקאל כג
חשמן פירשו בו לפי מקומו שם לשרים גדולים ונכבדים ׃ ותאמר חשמן ׃ יאתיו חשמנים מני מצרים ׃ פירשו בו נגידים וגדולים ׃ ותאמר תלים סח
מגנים מגנים ׃ כי לאלהים מגני ארץ ׃ אהבו הבו קלון מגניה ׃ פירשו בהם הקצינים והשרים ׃ ואמרו שנקראו כן מפני שהם מגנים על העם ׃ שם מז׳ הושע ד
אלוף ותאמר אלוף ׃ אלוף תימן אלוף אומר ׃ אל תבטחו באלוף ׃ הרצון בהם שר וגדול ׃ וארז״ל כל אלוף מלכותא דלא תגא ׃ כלומר אינו חסר מהיותו מלך אלא הכתר כי מלך יקרא כשהוא מוכתר ואלוף שאינו מוכתר ׃ בראשית לו ׃ מיכה ז
משיח ותאמר משיח ׃ למשיחו לכורש ׃ אל תגעו במשיחי ׃ אמרו שהרצון בהם הגדולים והקצינים ׃ ואמרו שמפני שרוב מנוי המלוכה והשררה על ידי משיחה נאמר כן מנוי הגדולה בזה הלשון ואם אינו על ידי משיחה ׃ ישעיה מה׳ תלים קה
מנזרים ותאמר מנזרים ׃ מנזריך כארבה ושפסריך כגוב גבי ׃ אמרו שהרצון בהם השרים הגדולים ׃ נקראו כן על שם העטרות הנתונות על ראשיהם ׃ נחום ג
רוזנים ותאמר רוזנים ׃ הנותן רוזנים לאין ׃ הרצון בו שרים ושלטונים ׃ כתרגומו דמסר שלטונין ׃ ישעיה מ
סגנים וכן ׃ ורוזנים נוסדו יחד ׃ ותאמר סגנים ׃ והסגנים לא ידעו אנה הלכתי ׃ ויבא סגנים כמו חמר ׃ הרצון בהם שרים גדולים ׃ ובלשון משנה המשנה לכהן גדול יקרא סגן ׃ תלים ב׳ נחמיה ב ישעיה מא
סרן ותאמר סרן ׃ ובעיני הסרנים לא טוב אתה ׃ וסרני פלשתים ׃ הרצון בהם השרים ׃ שמואל כט׳ שופטים יז
סריסים ותאמר סריסים ׃ והיו סריסים בהיכל מלך בבל ׃ פירשו בו שרים כתרגומו ויהון רברבין ׃ וכן תרגם ׃ על שני סריסיו ׃ על תרין רברבנוהי ׃ ישעיה לט ׃ בראשית מ
נסיכים ותאמר נסיכים ׃ נסיכי סיחון ׃ וגם אלהיהם עם נסכיהם ׃ הרצון בהם הקצינים והגדולים ׃ יהושע יג׳ דניאל יא
סלע ותאמר סלע ׃ וסלעו ממגור יעבור ׃ אמרו שהרצון בו כדברי המתרגם ושלטונוהי מן קדם דחילא יעדון ׃ ישעיה לא
טפסר ותאמר טפסר ׃ פקדו עליה טפסר ׃ וטפסריך כגוב גבי ׃ הרצון בהם הקצינים והשרים ׃ ירמיה נא׳ נחום ג
נדיב ותאמר נדיב ׃ אל תבטחו בנדיבים ׃ פירשו בו גדולים ואצילים ׃ וכמוהו לפי המתרגם איה בית נדיב ׃ תרגומו אן בית ארכונא ׃ ותרגום ואתה תהיה נגיד על עמי ישראל ׃ את תהי ארכון ׃ קול נגידים נחבאו ׃ קול ארכונין אשתקו ׃ כמו נגיד אקרבנו ׃ כמו ארכונא ׃ ובלשון רז״ל בבראשית רבה פרק עת ויותר יעקב לבדו לארכי ליסטים נראה לו אמר לו העבר את שלי ואני אעביר את שלך ׃ ופי׳ הערוך שר של לסטים ׃ תלים קמו איוב כא

עוד

עוד אמרם בפרק נש' פר' ויחי חיי שרה ועפרון יושב רבי יצחק אמר
ישב כת'יב אותו היום מנוהו ארכסרטיגוס דלא יהא בר נש רב זבין
מבר נש זעיר · ופי' בערוך · שר חשרים לשון יון נקראים ארכון
שופטים ו סטרטיגי · ותאמר איש · גדעון בן יואש איש ישראל · ר'ל גדול איש
שמואל א' וקצין · וכמוהו · הלוא איש אתה ומי כמוך בישראל · וכתב מנחם
משלי יח בן שלמה ע'ה שמוזו התפשט במלת אשה כגון אמרו · מצא אשה
מצא טוב · ר'ל גדולה וחשובה ובעלת שכל : ותאמר ראש · ראש
דברים א ואתן אותם ראשים עליכם · ר'ל קצינים · ואמרו שנקראו כן מבחר
האנשים והקצינים מצד היות הראש מבחר הגוף : ותאמר פנות · פנות
שמואל יד · שופטים כ גשו הלם כל פנות העם · ויתיצבו פנות כל העם · הרצון בהם
הקצינים והראשים כדברי המתרגם אתקריבו הלכא כל רישי עמא
רישי כל עמא · ואמרו שמפני שפנות הבית מן האבנים הגדולות
ישעיה ג קרא בזה הלשון הגדולים והקצינים ; ותאמר חובש · לא אהיה חובש
חובש · ר'ל שליט וראש כדברי המתרגם לא אנא כשר למיהוי ריש
ואמרו שנקרא כן מפני שהמושל אוסר וחובש העוברים על מצותו
איוב לד ומזה פירשו · האף שונא משפט יחבוש · ר'ל ימשול · ותאמר
ירמיה כב · יחזקאל כג פקיד · אשר היה פקיד על אנשי המלחמה · ר'ל קצין · ומזה · פקוד
ד'ה ב' · דניאל א' ושוע · ותאמר ממונים · ממונים על חכלים · אשר מנה שר
ויקרא כו הסריסים · הרצון בהם הפקידות : ותאמר רדה · ורדו בכם
תהלים עב · הושע יא שנאיכם · וירד מים עד ים · הרצון בהם הממשלה · ומזה · עוד רד
עם אל · על דרך כי שרית עם אלוהים : ותאמר עוצר · זה יעצר עצר
ד'ה ב' יד · שמואל א' ט בעמי · אל יעצור עמך אנוש · יורש עצר · אמרו שהרצון בהם
המלכות והממשלה · ואמרו שנאמר בזה הלשון מפני שהמלך אף
המושל עוצר העם מלצאת ומלעשות דבר בלי רשותו כענין שנאמר
ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו : ותאמר ניר · למען ניר
מלכים יא היות ניר לדוד עבדי · פירשוהו לשון מלכות · כתרגומו מלכו · וכן
ונירם אבד חשבון : ותאמר בית · כי בית יעשה לך יי' · ואשר בית
מלכים ב עשה לי בית · הרצון בהם כדברי המתרגם ארי מלכו יקים לך
דמקים לי מלכו :

מן האחד הוראות מן תאמר לארבעה פנים · תאמר מן · מן
יחזקאל לט · במדבר כ מן היום ההוא והלאה · המן הסלע הזה : ותאמר
בראשית מא אל · וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף · ר'ל מן יוסף : אל
שם מד ותאמר את · הם יצאו את העיר · הרצון בו מן העיר · וכן · ואת
שם מט · עובדיה א שדי ויברכך · מן שדי : ותאמר עד · עד הגבול שלחוך · פירשו

בומו הגבול:

מנה האהל על המנין והחשבון תאמר לשבעה פנים:

מנה תאמר מנה גם זרעך ימנה ומנות והמפלאים
למני ממסך במו מנין כלומר מנין הכוכבים והם שבעה כוכבי
לכת ויא שהוא שם כוכב ותאמר חשב וחשב ארת שני
ממכרו לא יחשב יי לו עון הרצון בהם המנין ותאמר מספר
ומספר את רבע ישראל אשר לא יספר מרב הרצון בהם המנין
פקודים ותאמר פקודים אלה פקודי המשכן ויפקדם בטלאים הרצון
בהם כמו מספר ותאמר סף כי אעבר בסך פירשו בו במנין
הקהל תרגום היש מספר לגדודיו האית סכום לאוכלסוהי
תכן מונה מספר לכוכבים מאני סכום ותאמר תכן ותכן לבנים
תתנו רל חשבון כתרגומו וסכום לבנייא תתנון ומזה פירשו
את הכסף המתכן ותאמר ראש כי תשא את ראש בני ישראל
ואת ראשם לא תשא נשא את ראש בני גרשון נשא ארת ראש
מלקוח השבי הרצון בהם המנין במתרגמי בכלהון ית חושבן:

מנחה האהל על הדורונות והמתנות תאמר לשמנה פנים:

מנחה תאמר מנחה והורידו לאיש מנחה רל דורון
וכן אכפרה פניו במנחה קח בידך מנחה ולך לקראת איש
האלהים וזולתם ותאמר תשורה ותשורה אין להביא
הרצון בו מנחה ומזה לפי המתרגם תשורי מראש אמנה ויהון
מקרבין לך דורונין רישא עמא דיתבון על נהרא דאמנה: ותאמר
ברכה ועתה הברכה הזאת אשר הביא שפחתך קח נא ברכתי
מאת עבדך הרצון בהם כמו מנחה ותרגם המתרגם ובען
תקרובתא הדא קבל כען תקרובתא ותרגום קח בידך מנחה סב
בידך תקרובתא וכמוהם הנה לכם ברכה משלל איבי יי:
ותאמר מתנות ומתנות לאבינים הרצון בו מנחות ודורונות
ותרגום הנה לכם ברכה משלל איבי יי הא לכון מתנא ומזה
מהר ומתן ואתנה לך מתת ותאמר שי יובלו שי הל מנחה
כתרגומו יתוניה בתוקרבא וכן יובילו שי למורא לך יובילו
מלכים שי: ותאמר שלוחים ויתנה שלחים לבתו רל מתנה
כתרגומו ויהבא מתנה לברתיה וכן פירשו לכן תתני שלוחים
פי מנחות ותשורות: ותאמר משאת ותצא אחריו משאת המלך
פירשו בו תשורה וכן וישא משאת וכן מזה אם נשאת נשא
לנו ותרגומו אם מתנה יהב לנא: ותאמר אשכר אשכר

יקריבו

יקריבו · הרצון בו דורון · כתרגומו דורון יקריבון · וכמוהו אמרו ·
יחזקאל כו חשיבו אשברך :
יט מנע האחל על המניעה תאמר לשבעת פנים · תאמר מנע · מנע
בראשית ל · תלים כא אשר מנע ממך פרי בטן · כל מנעת סלה : ותאמר חדל : חדל
ירמיה כא · שמות ט חדלו גבורי בבל להלחם · הקלות יחדלון · הרצון בהם המניעה :
איוב ז ותאמר חשך · לא אחשך פי · הרצון בו לא אמנע · כתרגומו הלא חשך
משלי כא · שם י אמנע פומי · וכן · וצדיק יתן ולא יחשך · וחושך שפתיו משכיל :
חגי א · בראשית ח ותאמר כלא · כלאו שמים מטל · ויכלא הגשם מן השמים · הרצון כלא
שם יא בהם המניעה : ותאמר בצר · ועתה לא יבצר מהם · הרצון בהם בצר
איוב מב · ירמיה יד לא ימנע · וכן ולא יבצר ממך מזמה · וכן פירשו מזה על דברי הבצרות ·
בראשית יו מניעת הגשמים : ותאמר עצר · הנה נא עצרני יי מלדת · פירשו עצר
מלכים ח בו מנעני · כתרגומו הא כען מנעני · וכן בהעצר שמים ולא יהיה מטר ·
ותרגומו כד יתכלון שמיא · וכמוהם רבים : ותאמר חלל · רוח חלל
משלי כה צפון תחולל גשם · פירשו בו מונע הגשם · מלשון חלילה שגם הוא
לשון מניעה :
כ מנר האחל למנור אורגים תאמר לשני פנים · תאמר מנור · מנור
שמואל יז כמנור אורגים · ואמרו שהוא הכלי שמקפל בו הארג
שופטים יו את הבגד · ותאמר יתד · את היתד הארג · פירשו בו מנור אורגים · יתד
ותרגומו אבסן דגרדאין · ותרגום מנור אורגים · אבסן דגרדאי :
כא מסס האחל על המסיסה תאמר לשלשה פנים · תאמר
שמות יו · מיכה א מסס · והם השמש ונמס · ונמסו ההרים : מסס
עמוס ט · שמואל יד ותאמר מוג · הנוגע בארץ ותמוג · והנה ההמון נמוג · ברביבים מוג
תלים סה · ויקרא כו תמוגגנה · הרצון בהם המסיסה : ותאמר מק · ימקו בעונם · מק
תלים עג הרצון בו המסיסה · כתרגומו יתמסון · וכן · ימיקו וידברו ברע עשק ·
פירוש ימסו בדבריהם · ובלשונם ז״ל בפרק תינוקת הזב והזבה והיולדת
והמצורע שמתו מטמאין במשא עד שימק הבשר · פירוש עד שימס
הבשר :
כב מסר האחל על המסירה תאמר לששה פנים · תאמר מסר · מסר
במדבר לא · בראשית יד וימסרו מאלפי ישראל : ותאמר מגן · אשר מגן צריך · מגן
הושע יא · הרצון בו מסר · כתרגומו דמסר שנאך · וכן · אמגנך ישראל :
דברים כג · שמואל יו ותאמר סגר · לא תסגיר עבד אל אדניו · יסגרך יי בידי · הרצון בהם סגר
ישעיה יט המסירה : ותאמר סכר · וסכרתי את מצרים · הרצון בו כמו וסגרתי · סכר
שמואל כג כתרגומו ואמסר ית מצראי : ותאמר נכר · נכר אותו אלהים בידי · נכר
הרצון בו מסר · כתרגומו מסר יי יתיה בידי : ותאמר מכר · כי מכר
צורם

צוֹרִם מְכָרָם · וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא · הרצון בהם המסירה : דברים לב · שמואל יב

מעים כג **מעה** האחל על המעים תאמר לשני פנים · תאמר מעַיִם ·
קרבים מֵעַי מֵעַי אוֹחִילָה · מִמְּעֵי הַדָּגָה : ותאמר קרבים · ירמיה ד · יונה ב
וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעָיִם · הרצון בהם המעים · ואמרו שנקראו כן מפני שהם ויקרא א
בקרב הגוף :

מעט כד **מעט** האחל על המיעוט תאמר לשבעה פנים · תאמר מְעַט ·
מְעַט מַיִם בְּכֵלָיו · וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ : ותאמר מלכים יז · ירמיה ל
זער זְעֵר · כְּתַר לִי זְעֵיר וַאֲחַוֶּךָּ · תרגום מעט · זעיר : ותאמר מצער · וְהָיָה איוב לו
מצער רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר · הרצון בו מעט · ומזה פירשו · לַמִּצְעָר יָרְשׁוּ עַם סס ח · ישעיה סג
קָדְשֶׁךָ · רוצה לומר לזמן מועט ירשו נחלתם עם קדשך כי לא עמדו בה
אלא זמן מועט ובאו אויבים ובוססו מקדשך ותרגומו זעיר דיריתו עמא
אחד דקדשך : ותאמר אחד · וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים · פירשו בו בראשית כט
מעטים · ואמרו לפי שהאחד מעוט המספר קראו הדבר המועט
שמץ בלשון אחד : ותאמר שמץ · וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ · רוצה לומר איוב ד
מעט דבר ממנו · ויש מפרשים מזה · וּמַה שֵּׁמֶץ דָּבָר נִשְׁמַע בּוֹ : סס כו
קט ותאמר קט · כִּמְעַט קָט · פירשו בו מעט · והכפל לחולשת המיעוט : יחזקאל יו
שצף ותאמר שצף · בְּשֶׁצֶף קֶצֶף · פירשו בו לפי מקומו במעט קצף : ישעיה נד

מערה כה **מער** האהל על המערות תאמר לשני פנים · תאמר מְעָרָה ·
מנהרות בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה : ותאמר מנהרות · בראשית מט
הַמִּנְהָרוֹת אֲשֶׁר בֶּהָרִים · פירשו בו כמו מערות · ואמרו שנקרא כן שופטים ו
מצד הכנס האורה בהם :

כו **מרט** האחל על המריטה תאמר לארבעה פנים · תאמר
מרט מֹרָט · וָאֶמְרְטָה מִשְּׂעַר רֹאשִׁי · כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ : עזרא ט · ויקרא יג
קרחה ותאמר קרחה · וּבְכָל רָאשֵׁיהֶם קָרְחָה · הרצון בהם כתרגומו מרט · יחזקאל ז
גבח וכן · קָרְחִי וָגֹזִּי · וכן מזה · וְכִי יִהְיֶה בַקָּרַחַת : ותאמר גבח · גִּבֵּחַ מיכה א · ויקרא יג
הוא · בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ · פירשום לשון מריטה · אמנם יש מן סס · סס
החלוק בין קרחת לגבחת והוא כי מקדקד שופע לאחריו נקרא קרחת ·
גלש ומקדקד שופע לפניו נקרא גבחת : ותאמר גלש · שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר שיר ד
גִּלְעָד · פירשוהו מתרגום גבח הוא · גלוש הוא · ורוצה לומר שנמרטו
ונסרקו בינות עצי יער וכתיפו באילו נסרקו במסרק · ורבי יונה פירש
השכימו לקרח מלשון הערב שקורין לשחר גלם :

כז **מרק** האחל על המריקה והעברת החלודה תאמר לשני
מרק פנים · תאמר מרק · מִרְקוּ הָרְמָחִים · וּמֹרַק וְשֻׁטַּף : ירמיה מו · ויקרא ו
מרט ותאמר מרט · חֶרֶב הוּחַדָּה וְגַם מְרוּטָה · וַיִּתֵּן אֹתָהּ לְמָרְטָה · הרצון יחזקאל כא · סס

בהם המריקה :

כח **משש** האהֹל על המישוש תאמר לשני פנים ·תאמר משֹש · משש
בראשית כז · סם לא אולַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי · . כִּי מִשַּׁשְׁתָּ אֶת כָּל כֵּלַי : מש
ישעיה נט ותאמר גשֹש · נְגַשְׁשָׁה כַעִוְרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה · הרצון גשש
בהם המישוש :

כט **משה** האהֹל על חמשי תאמר לשני פנים · תאמר משִׁי · משי
יחזקאל יו וָאֲכַסֵּךְ מֶשִׁי · רוצה לומר בגדי משי : ותאמר פּס · פס
בראשית לז כְּתֹנֶת פַּסִּים · פירשו בו משי · ויש מפרשים מתרגום כבף איש ·
כפיסת ידא · כמו שבארנו בשער כפף :

ל **משח** האהֹל על המשיחה תאמר לשלשה פנים · תאמר
ויקרא ב · דניאל י משֹח · מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן : ותאמר סוֹךְ · וְסוֹךְ לא משח
יחזקאל יו סָכְתִּי · וָאֲסֻכֵךְ בַּשָּׁמֶן · הרצון בהם המשיחה : ותאמר מרֹח · סוך
ישעיה לח וְיִמְרְחוּ עַל הַשְּׁחִין · פירשו בו כמו וימשחו : מרח

לא **משך** האהֹל על ההמשכה תאמר לארבעה פנים · תאמר
מלכים כב · איוב מ משֹךְ · וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ · תִּמְשֹׁךְ לִוְיָתָן משך
שמות ב · תלים יח בְּחַכָּה : ותאמר משֹה · כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ · יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים · משה
דה ב ט הרצון בהם המשיכה : ותאמר שחֹט · זָהָב שָׁחוּט · פירשו בו שחט
משוך · ואמרו רז״ל זהב שחוט שחיה נמשך כשעוה · ובספרא אמרו
אין לשון שחיטה אלא לשון משיכה · שנאמר זהב שחוט · וכן פירשו
ירמיה ט חֵץ שָׁחוּט · וארז״ל התיז את הראש בבת אחת פסולה · מנא הני מילי
אמר קרא חץ שחוט · כלומר שכן צריך למשוך הסכין על הצואר
תלים יא ולהוליכו ולהביאו : ותאמר דרֹךְ · כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת · דרך
הרצון בו ימשכו · כתרגומו נגדין בקשתא · ותרגום משכו וקחו לכם ·
איכה ב · ישעיה ה נגידו וסבו לכון · ובמחו · דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ · וְכָל קַשְּׁתֹתָיו דְּרֻכוֹת · והנוהג
מנהגם :

לב **משל** האהֹל על המשלים תאמר לשני פנים · תאמר משֹל · משל
משלי א לְהָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה · אמרו המפרשים שהרצון
במלת משל מאמרים סתומים שיבינו המבינים דבר אחר מתוך אותם
מלכים י הדברים : ותאמר חידוֹת · וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ בְּחִידוֹת · הרצון בו חידות
במשלים כתרגומו ואתת לנסיותי במתלין · ותרגום משל · מתל :

לג **מתח** האה״ל על האמתחת תאמר לשני פנים · תאמר
בראשית מד אמתֹחת · וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן : ותאמר אמתחת
סם מב שֹק · וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת שַׂקּוֹ · פירשו בו אמתחתו · שכן באותו פסוק שק
קראו אמתחת :

מתי

ל׳ מתי תאה״ל הוראת השאלה אצל הזמן תאמר לשלשה
מתי פנים · תאמר מתי · מָתַי תְּנַחֲמֵנִי · עַד מָתַי עֲשַׁנְתָּ : תלים קיט · סס פ
מה ותאמר מה · עַד מָה יְיָ תֶּאֱנַף לָנֶצַח · הרצון בו כמו מתי · וכן בסגול · סס עט
אן עַד מֶה כְבוֹדִי לִכְלִמָּה : ותאמר אן · עַד אָן תְּמַלֵּל אֵלֶּה · כמו עד סס ד · איוב ח
מתי · וכן · עַד אָנָה יְנַאֲצֻנִי : במדבר יד
ל׳ מתק תאה״ל על המתיקות תאמר לארבעה פנים · תאמר
מתק מתק · הֶחֳדַלְתִּי אֶת מָתְקִי · מָתְקוּ לוֹ רִגְבֵי נָחַל : שופטים ט׳ · איוב כא
ערב ותאמר ערב · מִנְחַת עָרֵב · רוצה לומר מתוק · כתרגומו דורון בסים · תלים קמא
ותרגום וימתקו המים · ובסימו · וכן · וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה · מלאכי ג
נעים דִּשַּׁנְתִּי עָרְבָה לִי · וזולתם : ותאמר נעים · זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים · ירמיה לא · תלים קלה
רוצה לומר ערב · כתרגומו ארום בסים · וכן · נָעַמְתָּ לִּי מְאֹד · שמואל ב א
מלץ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח · והנוהג מנהגם : ותאמר מלץ · מַה נִּמְלְצוּ תלים יו · סס קיט
לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ · הרצון בו נמתקו · כתרגומו מה חליין למוריגי ·
ותרגום מים גנובים ימתקו · מי גניבי חליין · כדבש למתוק · כדבש
חלי · ומענין זה כתב רבי מנחם בן שלמה ז״ל · עֵד בְּלִיַּעַל יָלִיץ מִשְׁפָּט · משלי יט
בלומר העד הבליעל יתקן וימתיק עדותו בחלק אמריו עד שידמה כדבר
צודק עד שהמשפט הנתון על דבריו מתוק וערב לשומעים · וכן ·
אֱוִלִים יָלִיץ אָשָׁם · כלומר כל אחד מהאוילים כשיחטא נדבר יצדיק סס יד
עצמו וינעים דבורו לשומעיו עד שהוא ערב להם · וכתב שמזה
קוראים המליצים והמשוררים לשיריהם מליצה · כלומר דבר מתוק
ונאם ערב :

בשלמה אות המם

אות הנון

א נבא האחל ועל הנבואה תאמר לארבעה פנים תאמר
יחזקאל לז׳ דברים לד נבואה׳ ונבאתי כאשר צויתי׳ ולא קם נביא עוד נבואה
נ״ף ב׳ מלכים כ׳ ט בישראל כמשה : ותאמר נשא׳ ויינשא עליו את המשא הזה׳ נשא
הרצון בו הנבואה׳ כתרגומו נבואתה הדין׳ וכתב רבי מנחם בן
שלמה ז״ל שמוה נתפשט לכל מאמר חכמה ודבור כגון אמרו דברי אגור
ישעיה ח׳ יחזקאל לג בן יקא המשא : ותאמר יד׳ בחזקת היד׳ ויד יי היתה אלי בערב׳ יד
הרצון בהם הנבואה כדברי המתרגם כמתקף נבואתה׳ ונבואה מן
שמואל ב׳ כג קדם יי הוות עמי ברמשא : ותאמר רוח׳ רוח יי דבר בי׳ הרצון בו רוח
הנבואה :

ב נבע האחל על מבועי מים תאמר לשני פנים׳ תאמר מבוע׳ מבוע
ישעיה לה׳ סם מט ולמאון למבועי מים׳ ועל מבועי מים ינהלם :
ירמיה ב׳ סם ט ותאמר מקור׳ מקור מים חיים׳ ועיני מקור דמעה׳ הרצון בהם מקור
מבועי מים׳ כתרגומו אנא מייתי עליהון יקרא כמבוע דמיין דלא
ישעיה לז פסקין מויהי׳ ועיני כמבוע דמין׳ ומענין זה פירשו׳ אני קרתי ושתיתי
מים׳ באתי עד המקור׳ כלומר חפשתי אחר מקור המים כי לא היו
מספיקים לי מרוב היילותי המים הנמצאים על הארץ :

ג נגד האחל הוראת נגד תאמר לששה פנים׳ תאמר נגד׳ נגד
שמואל יב׳ ויקרא ב נגד יי ונגד משיחו : ותאמר עומת׳ לעמת העצת עומת
יחזקאל א יסירנה׳ רוצה לומר לנגד׳ וכן׳ והאופנים ינשאו לעמתם׳ לנגדם :
שמות מ׳ סם יד ותאמר נוכח׳ נכח השלחן׳ נכחו תחנו׳ כי נכחו יצא׳ הרצון בהם נוכח
יחזקאל מו׳ שמות יח נגד ועומת : ותאמר מול׳ מול האלדים׳ הרצון בו נגד האלדים׳ מול
שמואל יז וכן׳ ויסב מאצלו אל מול אחר׳ פירוש אל מקום אחר שהיה מול זה׳
דברים א׳ מלכים ב׳ מו ובחולם׳ מול סוף : ותאמר קבל׳ ויבחו קבל עם׳ פירשו בו נגד קבל
העם׳ מתרגום נגד׳ קבל׳ וכן העתיק הערב אעשה לו עזר כנגדו׳
יחזקאל כו קבילתיה׳ ויש מפרשים מזה׳ ומחי קבלו׳ פירוש כלי שהוא מכה

נגד

מגמת נגד החומה: ותאמר מגמת · מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה · פירשו בו נוכח פניהם · ותרגומו מקביל אפיהון : חבקוק א

נדן ז נדן האחל על תיק החרב תאמר לשני פנים · תאמר נדן · וַיָּשֶׁב חַרְבּוֹ אֶל נְדָנָהּ · הרצון בו אל נרתקה : ותאמר ד״ה כא

תער תער · וַיִּשְׁלְפָהּ מִתַּעְרָהּ · הרצון בו נרתקה · ותרגומו מלרנה והוא כמו נדנה בחלוף נון בלמד · וכן · הֵאָסְפִי אֶל תַּעְרֵךְ : שמואל יז ירמיה מז

נהג ח נהג האחל על הנהיגה תאמר לשלשה פנים · תאמר נהג · אותי נָהַג וַיֹּלַךְ · וַיִּנְהַג אֶת כָּל מִקְנֵהוּ · ותאמר איכה ג · בראשית לא

נחה נחה · נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ · נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ · הרצון בהם הנהיגה : תלים עז · שמות טו

נהל ותאמר נהל · נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ · כמו נהגת · וכן · וְעַל מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם · ינהגם : שם · ישעיה מט

ינהר ינהר האחל על הנהרים תאמר לשבעה פנים · תאמר

נהר נהר · בְּעֵבֶר הַנָּהָר · וְעַל נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ : יהושע כד · תלים כד

נחל ותאמר נחל · פָּרַץ נַחַל מֵעִם גָּר · כָּל הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל הַיָּם · איוב כח · קהלת א

יאור הרצון בהם הנהרים : ותאמר יאור · עַל שְׂפַת הַיְאֹר · הרצון בו נהר על דעת המתרגם שתרגם נהרא · ולזה נשה גכ דעת הרב רבי משה בר נחמן זל כי יאור ונהר שניהם לשון אחר שניהם לשון אורה · וכן נמצא כי חדקל נקרא יאור כמו שכתוב · ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל והנה איש אחד לבוש בדים · וכתיב והנה שנים אחרים עמדים אחד הנה לשפת היאר ואחד הנה לשפת היאר ויאמר לאיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאר : ותאמר בראשית מא דניאל י שם יב

פלג פלג · כְּפַלְגֵי מַיִם בְּצִיּוֹן · ידמה אשר הרצון במלת פלג מים נגרים ומשכים כדמות נהר · ותרגומו כפצידי מיא דנגרין בארע צחותא · ותרגום אוליכם אל נחלי מים · על פצידי מיא : ותאמר יובל · ישעיה לב

יובל וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו · תרגום פלגי מים תרד עיני · חיכי יבלין דמיא זלגת עיני · והם מזה בחלוף אלף ביוד · עַל אוּבַל אוּלָי · כמו יובל : ירמיה יז דניאל ח

אפיקים ותאמר אפיקים · כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם · אמרו המפרשים שהרצון בו מקומות מים נמשכים ונגרים · ותרגומו על פרצידי מיא : תלים מב

מיכל . ותאמר מיכל · עָבְרוּ מִיכַל הַמָּיִם · פירשו בו פלג מים : שמואל ב יז

נוד ינוד האחל על הנאדות תאמר לחמשה פנים · תאמר נוד · וַתִּפְתַּח אֶת נֹאוד הֶחָלָב · וְאֵלֶּה נֹאדוֹת הַיַּיִן : ותאמר שופטים ה · יהושע ט

נבל נבל · כָּל נֵבֶל יִמָּלֵא יָיִן · וּשְׁנַיִם נִבְלֵי יַיִן · הרצון בהם הנאדות · ותרגם המתרגם כל נרג יתמלי חמר · ותרין גרבין דחמר · ירמיה יג · שמואל כה

חמת ותרגום חמור לחם ונאד יין · וגרב דחמר : ותאמר חמת · וְחֵמַת בראשית כא

מים · תרגום הירושלמי זיקין דמין · ותרגום ואלה נאדות היין ·
איוב לב ואילן זיקין דחמר : ותאמר אבות · כְּאֹבוֹת חֲדָשִׁים יִבָּקֵעַ · פירשו אֹבות
בו נאדות · ותרגומו היך זרקנין · ותרגום כי הייתי כנאד בקיטור
תהלים קיט חיך זרקונא בקוטרא : ותאמר כביר · וְאֵת כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה כביר
מְרַאֲשֹׁתָיו · רל נאד על דעת המתרגם נודא דעיזא · וכן אמרו
במדרש ונתנה נאד ייז תחת דוד על המטה · ורל נאד מעור העזים ·
והמפרשים פירשו כביר העזים כר של צמר העזים · וכן במשקל אחר·
מלכים ב ח וַיִּקַּח הַמַּכְבֵּר וַיִּטְבֹּל בַּמַּיִם · פי כר :

נוח האהל על המנוחה תאמר לעשרה פנים · תאמר נוח · נוח
איוב ג · שמות כ וְלֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא נָחְתִּי · וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי : ותאמר
תהלים פג · ישעיה יח שקט · אַל תֶּחֱרַשׁ וְאַל תִּשְׁקֹט אֵל · אֶשְׁקֳטָה וְאַבִּיטָה · יִשְׁבֹּרֶת שקט
זכריה א וְשֹׁקָטֶת · הרצון בהם המנוחה והשקט : ותאמר שובה · שובה
ישעיה ל · תהלים כג בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן · נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב · הרצון בהם המנוחה :
שמות לא · שם כג ותאמר שבת · שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ · וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת · הרצון בהם שבת
שם המנוחה : ותאמר נפש · וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ · רל ינוח · וכן · נפש
שם לא · ירמיה מח שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ : ותאמר שאנן · שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו · יַחַד אֲסִירִים שאנן
איוב · ישעיה לג שַׁאֲנָנוּ · נָוֶה שַׁאֲנָן · הרצון בהם המנוחה והשקט : ותאמר
תהלים פט · משלי כט שבח · בְּשׂוֹא גַלָּיו אַתָּה תְשַׁבְּחֵם · וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה · מַשְׁבִּיחַ שבח
תהלים סה · בראשית ח שְׁאוֹן יַמִּים · פירושו לשון מנוחה והשקט : ותאמר שכך · וַיָּשֹׁכּוּ שכך
אסתר ז הַמָּיִם · וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה · הרצון בהם השקט והמנוחה ·
ומתורגמ׳ ושדכו מיא · ורתחא דמלכא אשתדכת : ותרגום והארץ
ישעיה נח שקטה מלמחמה · שדוכת : ותאמר חלץ · וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ · חלץ
הרצון בו יניח לפי דעת רזל והוא אמרם כי בארבע לשונות נשתמשו
בלשון הזה ישלף ישזיב יזיין ינוח · ישלוף וחלצה נעלו · ישזיב
חלצני יי · יזיין חלוצים תעברו · יניח ועצמותיך יחליץ · היך מדרש
דאת אמר רצה וחלצנו · והמפרשים פירשו יחליץ ידשן על דרך
ושמועה טובה תדשן עצם :

נוע האהל על התנועה תאמר לאחד עשר פנים · תאמר
ישעיה כד · במדבר לב נוע · נוֹעַ תָּנוּעַ אֶרֶץ כַּשִּׁכּוֹר · וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר : נוע
בראשית ד · שמואל ב כב ותאמר נוד · נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ · וּבְלִיַּעַל כְּקוֹץ מֻנָד כֻּלָּהֶם · תרגו׳ נוד
הניעה בת ירושלם · מנידין עמא בירושלם · ישרוק יניע ידו · יניד
איוב ב · שם מב ידיה · וכן מזה · לָבוֹא לָנוּד לוֹ וּלְנַחֲמוֹ · וַיָּנֻדוּ לוֹ וַיְנַחֲמוּ אֹתוֹ ·
ירמיה לא אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד · הרצון בהם נענוע וטלטול אבל עם הספד ונהי וספוד
קהלת יב · אסתר ה הצרות : ותאמר זוע · בַּיּוֹם שֶׁיָּזֻעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת · וְלֹא קָם וְלֹא זָע זוע

ממנו · והיית רק זועה · הרצון בהם התנועה · תרגום וינועו אמות ישעיה ו
הספים · וזעו אילות סיפיא · ומזה אמרו : ויקצו מזעזעיך · והרמז חבקוק ב
רחף בו אל התולעים שמתנועעים : ותאמר רחף · רחפו כל עצמתי · ירמיה כג
הרצון בו הנענוע · בדה זעו כל גרמי · וכמוהו · על גוזליו ירחף · דברים לב
טלטול מרחפת על פני המים : ותאמר טלטול · הנה יי מטלטלך טלטלה בראשית א · ישעיה כב
גבר · פירשוהו לשון תנועה ונדנוד · ותרגום המה יניעון לאכול ·
אינון מטלטלין · יתנודדו כל רואה בם · יטלטלון כל דחמי עליהון ·
ואמרו רז״ל על זה הפסוק טלטולא דגברא קשה מדאיתתא · לפי
גלה שהאשה תמצא מרחמים יותר מן האיש לחולשתה : ותאמר גלה ·
גלה כבוד מישראל · אשר הגלה נבוכדנאצר · פירשו המפרשים המלה שמואל ד · אסתר ב
לשון טלטול והנעה · ותרגום ומתבל ינידוהו · ומן תבל יגלוניה ·
ואמרו כי הלשון הוא טלטול השבי · ויש בו טלטול הנוע בלכד שאין
בו שבי כמו · וגם גלה אתה למקומך · ויגלום אל מנחת : ותאמר שמואל ב טו · דה״ ח
רוד רוד · ועניים מרודים תביא בית · פירשוהו לשון טלטול · כדברי ישעיה נח
המתרגם והשיכין מטלטלין · וכן תרגום · מדוע אמרו עמי רדנו · ארי ירמיה ב
אמרו עמי אטלטלנא · ויש מפרשים מזה · ימי עניה ומרודיה · זכר איכה א
תנופה עניי ומרודי · וכן · אריד בשיחי : ותאמר תנופה · הניף אהרן סם ג · תלים נה
תנופה · ויניפהו תנופה · פירשו המלה לשון תנועה אילך ואילך · ויקרא ט · סם ח
כמו שארז״ל תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד · וזהו שאמר
אשר הונף ואשר הורם · וכן פירשו מזה · והניף ידו אל המקום ואסף מלכים ב ה:
המצורע · כדרך המלחשים על המכה שמניעים ידם עליה הנה והנה ·
וכן · אם יתגדל המשור על מניפו · כי המשור הבורת בו מניף אותו ישעיה י
צעה אילך ואילך : ותאמר צעה · ושלחתי לו צעים וצעהו · פירשו ירמיה מח
המלה לשון נענוע וטלטול · כלומר אשלח לו מניעים ומגלים ויגלוהו
ממקומו · וכן · צעה ברב כחו · פירוש מניע ממקום למקום · כלומר ישעיה סג
מניע ישראל מכל מקומות גלותם אשר נפוצו שם · וזהו שאמר ברוב
כחו · וכן פירשו · מהר צעה להפתח · פירוש גולה ומתנועע ממקום סם נא
למקום · כלומר מהר הגולה והאסור להפתח ממאסרו · וכן · את
צעה זנה · כי דרך הזונה ללכת ממקום למקום ומבית לבית כמו שאמר ירמיה ב
געש עליה במקום אחר בביתה לא ישכנו רגליה : ותאמר געש · ותגעש תלים יח
ותרעש הארץ · בנהרות יתגעשו מימיו · ינעשו עם ויעברו · פירשום ירמיה מו · איוב לד
חרד לשון תנועה ונדנוד · וכמוהם רבים : ותאמר חרד · הנה חרדת
אלינו את כל החרדה הזאת · פירשוהו לשון תנועה כי עקר המלה מלכים ב ד
התנועה עם הפחד ואחר כן התפשט הלשון בתנועה מבלי פחד · ופי׳

חנה חרדת כלומר התנועעת בעדינו והנעת כליך ממקום למקום ופגית
שמואל א׳ · הושע יא · לנו מקום · וכן · ויחרדו זקני העיר לקראתו · ויחרדו בנים מים ·
שם · יחרדו כצפור ממצרים · פירושם ינועו :

נוץ האחל על הניצוצות תאמר לחמשה פנים · תאמר ניצוץ · ניצוץ
ישעיה א׳ · איוב יח · ופעלו לניצוץ : ותאמר שביב · שביב אשו · רוצה · שביב
דניאל ז׳ · ישעיה נ · לומר ניצוץ · ובארמית · שביבין דנור : ותאמר זיקות · מאזרי · זיקות
שם · זיקות · ובזיקות בערתם · פירשו בהם ניצוצות האש : ותאמר בן · בן
איוב ה · ובני רשף יגביהו עוף · רוצה לומר הניצוצות · ותרגומו היך ניצין
דנתכין מן גומריא ומתגברין חכדין יעוף · ובלשון רז״ל בריש גמרא
דפרק במה מדליקין תנן ובפרק הכונס צאן לדיר גץ שיצא כתחרת
הפטיש · פי׳ ניצוץ : ותאמר כידוד · כידודי אש יתמלטו · הרצון בו · כידוד
ניצוצי אש כתרגומו ניצין דנור משזבין :

נזל האחל על הזולה והיציקה תאמר לשלשה עשר פנים ·
שופטים ה׳ · במדבר כד · תאמר נזל · הרים נזלו מפני יי׳ · יזל מים מדליו : נזל
בראשית לה · מלכים כב · ותאמר יצק · ויצק עליה שמן · ויצק הדם החמה אל חיק הרכב · הרצון · יצק
איוב לו · בהם הזולה : ותאמר יזק · יזקו מטר לאידו · כמו יצקו : יזק
שם נ׳ · שמואל ב כא · ותאמר נתך · ויתכו כמים שאנתי · עד נתך מים עליהם · הרצון בהם · ניתך
שופטים ה · היציקה : ותאמר נטף · גם עבים נטפו מים · כמו נזלו · ותרגומו · נטף
אף עביא נגרו מטרא · ותרגום וגוזלים על יבשה · ומתנגרין על יבישתא ·
שיר ד · ושחקים יזלו צדק · ועננא יגרון טובא · ומזה · נפת תטפנה · ותרגומו
זלחן שפוותי יערת דובשא · ותרגום ישב רוחו יזלו מים · וזלחין מיא :
ותאמר דלף · אל אלוה דלפה עיני · הרצון בו נזלת · ותרגומו זלגת · דלף
איוב · עיני · ובלשון רז״ל בפרק ערבי פסחים בגמרא בשעה שאמר לו הקב״ה
לאדם הראשון ואכלת את עשב השדה זלגו עיניו דמעות · פירוש נזלו ·
קהלת י׳ · תהלים קיט · וכמוהו · ידלוף הבית · דלפה נפשי מתוגה : ותאמר נגר · עיני · נגר
איכה ג · נגרה ולא תדמה · הרצון בו כדברי המתרגם עיני זלגת ולא תשתוק ·
תהלים עז · איוב כ · וכמו · ידי לילה נגרה · הגר מזה · וכן · נגרות ביום אפו · ותרגומו
תהלים עב · דלפן ביום רתגזיה : ותאמר זרזף · כרביבים זרזיף ארץ · הרצון בו · זרזף
הנטיפה · כתרגומו היך רסיסי מלקושא דנטפין על ארעא · ובלשון
רז״ל לטיפה הנוזלת מטא זרזיפא דמיא על רישיה : ותאמר ערף · ערף
דברים לג · שם לב · אף שמיו יערפו טל · רוצה לומר יזלו · וכן · יערף כמטר לקחי ·
ישעיה מה · במדבר כח · ובהפוך · הרעיפו שמים ממעל : ותאמר נסך · הסך נסך · הסך · נסך
שמואל ב כג · שמות ל · אתם ליי׳ · ונסך לא תסכו עליו · פירושם לשון יציקה : ותאמר נוף · נוף
משלי ז · תהלים סח · נפתי משכבי · גשם נדבות תניף · הרצון בהם הזולה : ותאמר זוב · זוב

זב עמקך · חז חכה צור ויזובו מים · שחם יזכו מדקרים · הרצון בחם ירמיה מט · תלים עח
יזה החולה והנטיפה : ותאמר יזה · ואשר יזה מדמה · הזה עליהם איכה ד · ויקרא ו
מי חטאת · והזה אל הבית · הרצון בחם הנטיפה · ותרגום ויתבו במדבר ט · ויקרא יד
כמים שאנותי · ונתזן חיך מוי אבלותי ·

מזל יב נזל האהל על המזל תאמר לשלשה פנים · תאמר מזל ·
מזרות לשמש ולירח ולמזלות : ותאמר מזרות · התוציא מלכים ב כג
מזרות בעתו · פירשו בו כמו מזלות · ויש אומרים שהוא שםכוכב · איוב לח
ורבי לוי כתב שהיא צורה אחת מצורות הדרומיות שלא היתה נראה
גד בארץ אשר היה בה איוב : ותאמר גד · הערכים לגד שלחן · ישעיה סה
פירשו בו מזל · וכן מזה · בא גד · ובלשון רז״ל בראש גמרא דפרק בראשית ל
הנודר מן הירק מאי דרגש אמר עולא ערסא דגדא · ופירש הערוך
משה עשויה לכבוד מזל הבית ואין אדם שוכב עליה :

נזם יג נזם האהל על הנזמים תאמר לשני פנים · תאמר נזם ·
עגילים ואת הנזמים אשר באזניהם : ותאמר עגילים · שם לה
ועגילים על אזניך · רוצה לומר נזמים · וכן · עגיל וכומז · ותרגומו יחזקאל יו · במדבר לא
קדישין ומחוך · ותרגום את נזמי הזהב · ית קדשי דדהבא :

יד נחל האהל על הנחלה והירושה תאמר לשלשה פנים ·
נחלה תאמר נחלה · ונחלה לא יהיה לו : ותאמר ירושה · דברים יח
ירושה כי ירשה לעשו · רוצה לומר נחלה : ותאמר אחזה · תנו לי אחזת שם כ · בראשית כג
אחזה קבר · רוצה לומר נחלה · וכן · והיו לכם לאחזה · ואמרו שנקרא כן ויקרא ה
לפי שהאדם נאחז במקום ומוחזק בעבורה :

נחירים טו נחר האהל על הנחירים תאמר לשני פנים · תאמר נחירים ·
אפים מנחיריו יצא עשן : ותאמר אפים · ויפח באפיו איוב מא · בראשית ב
נשמת חיים · רוצה לומר בנחיריו · כתרגומו ונפח בנחירוהי :

טז נחש האהל על הנחשים תאמר לשמונה פנים · תאמר
נחש נחש · יהי דן נחש עלי דרך : ותאמר שרף · שרף שם מט
שרף מעופף · אמרו כי יש נחשים בארץ כוש שיש להם כנפים יעופו בהם · ישעיה טו
תנין או ירצה לומר מעופף מדלג למרחוק כאילו הוא עף : ותאמר תנין ·
ויהי לתנין · רוצה לומר נחש · וכן · כפיר ותנין · מעון תנים : שמות ז · תלים נא
צפעוני ותאמר צפעוני · וכצפעני יפרש · פירשו בו הנחש הקשה והעז : ירמיה ט · משלי כג
אפעה ותאמר אפעה · אפעה ושרף מעופף · פירשו בו נחש קשה כמו צפעוני : ישעיה ל
פתן ותאמר פתן · כמו פתן חרש · פירשו בו נחש רע שאין לו לחש : תלים נח
שפיפון ותאמר שפיפון · שפיפן עלי ארח · פירשו בו נחש קשה ורע כמו פתן · בראשית מט
עכשוב ותרגומו וכפתנא יכמון עלי שבילא : ותאמר עכשוב · חמת עכשוב תלים קמ

תַּחַת שְׂפָתֵימוֹ סֶלָה · אמרו שהוא אחר מזוחלי עפר ממין פתן :
יי **נחש** האהל על הברזל החזק תאמר לשני פנים · תאמר
יחזקאל כו נחשת · וְאֶת אַרְצְכֶם בַּנְּחֹשֶׁת · פירשו בו הברזל נחשת
תלים יח החזק · אצארו בלעז · וכן קֶשֶׁת נְחוּשָׁה · וכן פירשו כל נחשת ונחושה
ירמיה יז שמדבר עליו לענין חוזק : ותאמר שמיר · בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר · פירשו סמר
בו ברזל החזק · קראו כן לענין חזקו כמו שנקרא הצור החזק שמיר :
יי **נטה** האהל על הנטייה תאמר לארבעה פנים · תאמר נטה · נטה
סס יד · תלים עג וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן · כִּמְעַט נָטָיוּ רַגְלָי : ותאמר ירט · ירט
במדבר כב · איוב יו כִּי יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי · הרצון בו נטה · ומזה · וְעַל יְדֵי רְשָׁעִים יִרְטֵנִי :
משלי ד · סס ז ותאמר שטה · שְׂטֵה מֵעָלָיו וַעֲבֹר · אַל יֵשְׂטְ אֶל דְּרָכֶיהָ לִבֶּךָ · הרצון סטה
שמואל טו בהם הנטיה · מתרגום ויט · וסטא : ותאמר עטה · וַתַּעַט אֶל עטה
סס יד הַשָּׁלָל · פירשו בו ותטה אל השלל · וכן וַיַּעַט הָעָם אֶל הַשָּׁלָל ·
ומתרגם יונתן ואתפניתא על ביזתא · ואתפני עמא על ביזתא · והרבה
לשון נטיה מתרגמי׳ נ״ב כן בזה הלשון כמו ויטו אחרי הבצע ·
ואתפניאו בתר ממון דשקר · לחשות לכבנו אליו · לאפנאה לבנא
שיר א לדחלתיה · וכן פירשו מזה · שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה · פירוש כנוטה
על עדרי חבריך :
יי **נטע** האהל על הנטיעה תאמר לשני פנים · תאמר נטע · נטע
במדבר כד · יחזקאל יז כַּאֲהָלִים נָטַע יְיָ : ותאמר שתל · וְשָׁתַלְתִּי אָנִי · סתל
תלים א כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם · תרגום נטעו נוטעים וחללו · צובו שתילין ·
י **נכה** האהל על ההכאה תאמר ליד פנים · תאמר
דברים כ · שמות ז נכה · וְהִכִּיתָ אֶת כָּל זְכוּרָהּ · הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה בַּמַּטֶּה : נכה
במדבר לד ותאמר מחה · וּמָחָה עַל כֶּתֶף יָם כִּנֶּרֶת · פירשוהו מתרגום והכה · מחה
ומחה · ובא על דרך · ויך שרשיו כלבנון · וכן פירשו מענין זה ·
ישעיה נה · יחזקאל כה יִמְחֲאוּ כָף · יַעַן מַחְאֲךָ יָד · ובא האלף תמורת ההא למ״ד הפועל ·
סס כו ויש מפרשים מזה · וּמְחִי קְקָלוֹ · פירוש מכת הכלי שלו יתן בחומותיך :
סס כח ותאמר ספק · סְפֹק אֶל יָרֵךְ · רוצה לומר הכה · ותרגומו טפח על ספק
ירכא · ותרגום ותך השמש על ראש יונה · וטפחת שמשא על רישא
דיונה · ויכו כף ויאמרו יחי המלך · וטפחו יד · והך כף אל כף ·
וטפח יד על יד · יען מחאך יד · חלף די טפחתא בידך · וכמוהו ·
איכה ב · ירמיה לא סָפְקוּ עָלַיִךְ כַּפַּיִם · סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ · וזולתם · ובשין תמורת הסמך ·
איוב כו · סס לד יִשְׂפֹּק עָלֵימוֹ כַּפֵּימוֹ · וכן פירשו מזה · תַּחַת רְשָׁעִים סְפָקָם · רוצה לומר
ירמיה מח הקדוש ברוך הוא ספק הרשעים במקומם · וכן פירשו מזה · וְסָפַק
מוֹאָב בְּקִיאוֹ · רוצה לומר יכה גופו על הארץ כדרך השכור שמתגולל
ומתהפך

ומתהפך מצד אל צד בחקיאו היין וסופק גופו על הארץ : ותאמר
תקע תקע · תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ · הרצון בו הכות כף אל כף לשמחה : נחום ג
הלם ותאמר הלם · יֶהֶלְמֵנִי צַדִּיק חֶסֶד · הרצון בו כתרגומו ישפחונני תלים קמא
צדיקיא · וכן מזה · הֶחֱלָמוּנִי בַל יָדָעְתִּי · וַיֵּלֶךְ וַהֲלֹם · וזולתם : משלי כג · שמואל יד
פעם ותאמר פעם · וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ · נִפְעַמְתִּי וְלֹא אֲדַבֵּר · אמר בהם המתרגם בראשית מא · תלים עז
ומטרפא רוחי · אטרפית ולא אמלל · ובלשון רז״ל בפרק הרואה
בגמרא על הזיקין אתחזיא כד טריפא מיטרף · ופירש הערוך כמו
שמכה בפטיש על ברזל להרחיבו ולהשוותו · ומזה פירשו רז״ל · וַתָּחֶל
רוּחַ יְיָ לְפַעֲמוֹ · רוצה לומר שרוח הנבואה מקשקשת לפניו בזוג : שופטים יג
תפף ותאמר תוף · מְתֹפְפוֹת עַל לִבְבֵהֶן · הרצון בו כתרגומו מטרפן על נחום ב
קשה לבהון : ותאמר קשה · מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה · פירשוהו רז״ל שמות כה
לשון הכאה מענין דא לדא נקשן · רוצה לומר שהיה מכה בקורנס
ופושט אילך ואילך הירכים והקנים והכל היה גוף אחד לא שיהיו
הקנים והכפתורים עשוים לבדם ומחוברים אחר כן במנורה ·
דפק והמפרשים פירשו לשון שווי כמו בהמר מקשה : ותאמר דפק ·
קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק · מִתְדַּפְּקִים עַל הַדָּלֶת · הרצון בהם הכות על הדלת : שיר ה · שופטים יט
חבט ותאמר חבט · יַחְבֹּט יְיָ מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר · וַתַּחְבֹּט אֵת אֲשֶׁר לִקֵּטָה · ישעיה כז · רות ב
ובלשון רז״ל בפרק לולב וערבה חריות של דקל היו מלקטין וחובטין
על גבי המזבח ואותו יום נקרא יום חבוט חריות · עוד אמרם בפרק
שור שנגח את הפרה בגמרא החופר בור בור שחייבה עליו לחבלו
ולא לחבטו · פירוש שמת מחמת הבל וחמימות שבתוך הבור ולא
חבורה מחמת המכה שנפל בקרקעית הבור : ותאמר חבורה · חַבּוּרָה
תַּחַת חַבּוּרָה · פירשו בו הכאה · כתרגומו משקופי · ותרגום ויספק שמות כא
יד את כפיו · ושקפינון לידוהי : ותאמר יד · הִנֵּה יַד יְיָ הוֹיָה · הרצון שם ט
בו מכה · וכן · כָּבְדָה מְאֹד יַד הָאֱלֹהִים שָׁם · וְהָיְתָה יַד יְיָ בָּכֶם שמואל א׳ · שם יב
אצבע וּבַאֲבֹתֵיכֶם : ותאמר אצבע · אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא · רוצה לומר מכה · שמות ח
מזור כתרגומו מחא מן קדם יי היא : ותאמר מזור · וְלֹא יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר · הושע ה
פירשו בו מכה · וכן · לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ · וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת עובדיה א׳ · הושע ה
חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת מְזֹרוֹ · ואמרו שנקרא המכה כן מפני שיזורו אותה :

הכרה נכר האחל על ההכרה תאמר לשני פנים · תאמר הכרה ·
וְלֹא נִכַּר שׁוֹעַ לִפְנֵי דָל · וְלֹא הִכִּירוּ כִּי הָיוּ יָדָיו · איוב לד · בראשית כז
ומענין זה פירשו לפי המתרגם · לֹא תֵבֹשׁוּ תַּהְכְּרוּ לִי · לא תבהתון איוב יט
תשתמודעון לי · ותרגום ולא הכירו · ולא אשתמודעית · ויש מפרשים
תהכרו תתמהו · וכן כתב רבי יונה כי הוא דומה ללשון הערב

שאומרים כן על התמיהה הגדולה׳ ויש מפרשים תהכרו לי תעיזו
ב׳ סורי פניכם לי ולא תבושו׳ שכן בלשון ערב הכר עזות פנים׳ ופירשו
ישעיה ג כמותו׳ הַכָּרַת פְּנֵיהֶם׳ פירוש מצחת פניהם׳ כלומר עזות פנים
שמות ה׳ בראשית כט שיש להם ׃ ותאמר ידע׳ לא יָדַעְתִּי אֶת יְיָ׳ הַיְדַעְתֶּם אֶת לָבָן בֶּן ידע
שם מה נָחוֹר׳ בְּהִתְוַדַּע יוֹסֵף אֶל אֶחָיו׳ הרצון בהם ההכרה ׃

כב **נכר** האהל על ההתנכרות תאמר לשני פנים׳ תאמר נכר׳ נכר
ירמיה יט׳ מלכים יד וַיְנַכְּרוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה׳ וְהִיא מִתְנַכֵּרָה׳ הֲלוֹא
בראשית לא׳ איוב יט נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ ׃ ותאמר זרות׳ רוּחִי זָרָה לְאִשְׁתִּי׳ מוּזָר הָיִיתִי זרות
תלים סט׳ יואל ד לְאֶחָי׳ וְזָרִים לֹא יַעַבְרוּ בָהּ׳ הרצון בהם ההתנכרות ׃

כג **נס** האהל על הנס תאמר לשני פנים׳ תאמר נס׳ וְנָשָׂא נס
ישעיה ה׳ במדבר ב נֵס לַגּוֹיִם ׃ ותאמר דגל׳ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן׳ דגל
הרצון בו הנס ׃

כד **נסה** האהל על הנסיון תאמר לשני פנים׳ תאמר נסה׳ נסה
בראשית כב וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם ׃ ותאמר בחן׳ וּבְחָנוּנִי בחן
מלאכי ג נָא בָּזֹאת׳ הרצון בו כתרגומו ונוסו כען בדנא ׃

כה **נער** האהל על הנערים תאמר לשבעה פנים׳ תאמר נער׳ נער
ירמיה א כִּי נַעַר אָנֹכִי׳ וכבר קרא גם כן לקטון שבצאן נער
זכריה יא כגון אמרו׳ הַנַּעַר לֹא יְבַקֵּשׁ וְהַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא יְרַפֵּא ׃ ותאמר רוב׳ רוב
שמות כה כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה׳ פירשו רז״ל כרוב כרביא׳ מתרגום נער׳ רביא׳
והכף משמשת׳ ורבי אברהם א״ע ז״ל פי׳ כי כרוב שם כולל כל צורה׳
כי הכרובים אשר בתורה הם בצורת אדם ופני הכרובים אשר במראות
יחזקאל דומה שהוא אומר על פני השור שאמר בפסוק אחר ופני שור
מהשמאל לארבעתן׳ ובפסוק אחר אומר פני האחד פני הכרוב במקום
שאמר הנה פני שור׳ וכבר הקשו רז״ל אילו הפסוקים אשר ביחזקאל
ותירצו׳ יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של
עולם אין קטיגור נעשה סניגור׳ עוד הקשו מה שאמר בפסוק פני
האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם׳ והלא אדם וכרוב אחד הוא
שמואל׳ יז ותירצו אפי רברבי ואפי זוטרי ׃ ותאמר עלם׳ בֶּן מִי זֶה הָעָלֶם׳ עלם
ירמיה מד׳ מיכה ד רוצה לומר הנער ׃ ותאמר עולל׳ עוֹלֵל וְיוֹנֵק׳ עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ עולל
בראשית לג לֶחֶם׳ הרצון בהם נער ונערים ׃ ותאמר ילד׳ הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ׳ וַתְּחַיֶּיןָ ילד
שמות א אֶת הַיְלָדִים׳ ותרגם הירושלמי טלאי׳ וכן תרגם והנער איננו אתי׳
בראשית מז׳ שם לד וטלאי ׃ ותאמר טף׳ לֶחֶם לְפִי הַטָּף׳ וְאֶת כָּל טַפָּם׳ הרצון בהם טף
איוב ל הנערים ׃ ותאמר פרחח׳ עַל יָמִין פִּרְחַח יָקוּמוּ׳ פירשו בו הנערים׳ פרחח
וכן בדברי רז״ל ופרחי כהונה איש כסתו בידו׳ פי׳ נערי הכהנים ׃

נערה כו **נער** האחל על הנערות תאמר לחמשה פנים · תאמר נערה ·
והיה הנערה אשר אמר אליה · נערות בתולות : בראשית כד · אסתר ב
עלמה ותאמר עלמה · והיה העלמה היוצאת לשאב · בתוך עלמות תופפות : בראשית כד · תלים סח
ילדה ותאמר ילדה · קח לי את הילדה · רוצה לומר העלמה : ותאמר בראשית לד
טף טף · וכל הטף בנשים : ותאמר רחם · רחם רחמתים · פירשו בו במדבר לא · שופטים ה
רחם עלמה ושתי עלמות · ואמרו שהלשון נגזר מן כל פטר רחם · וקראום
בן לדרך בזיון :

נפח כז **נפח** האחל על הנפיחה תאמר לשני פנים · תאמר נפח ·
נשף נפח באש פחם · ויפח באפיו : ותאמר נשף · וגם ישעיה כד · בראשית ב
נשף בהם ויבשו · נשפת ברוחך · הרצון בהם הנפיחה : ישעיה מ · שמות טו

נופך כח **נפך** האחל על אבן הנופך תאמר לשני פנים · תאמר נופך ·
נפך ספיר ויהלום · ואמרו שהיא אבן יקרה שחורה : שם כח
כדכד ותאמר כדכוד · ושמתי כדכד שמשתיך · תרגום ירושלמי נופך ספיר ישעיה כד
כדכדינה וספירנה :

נפל כט **נפל** האחל על הנפילה תאמר לארבעה פנים · תאמר נפל ·
מגר ונפלו ולא תקומו · כי יפל לא יוטל : ותאמר מגר · ירמיה כה · תלים לז
וכסאו לארץ מגרתה · פירשו בו הפלה · מתרגום והצך מיד ימינך שם פט
אפיל · וגירוך מיד ימינך אימגר · וכן פירש מזה רבי יונה · מגורי
אל חרב היו את עמי · כלומר נפולי בחרב · ומלת את נוספת כמו יחזקאל כא
נבל ואת הברזל נפל אל המים : ותאמר נבל · נבל ציץ · כנבל עלה ישעיה מ · שם לד
מגפן · לא יבול עלהו · הרצון בהם הנפילה · ומתרגמין נותר בציה · יחזקאל מז
במיתר טרף מגפן · לא יתרון טרפוהי · ובארמית אתרו עפיה · פי'
הפילו עליו · ואמרו שמזה נקרא לאדם הפחות והנופל נבל · כי נבל ישעיה לב
פרט נבלה ידבר · כאחד הנבלים : ותאמר פרט · ופרט כרמך לא תלקט · שמואל ב ע · ויקרא יט
פירשוהו לשון נפילה · כתרגומו ונתרא · ורוצה לומר הנרגרים
הנופלים מן האשכולות :

נפש ל **נפש** האחל על הנפש תאמר לששה פנים · תאמר נפש ·
נפשו בטוב תלין · אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול : תלים כה · שם מט
נשמה ותאמר נשמה · נר יי' נשמת אדם : ותאמר רוח · והרוח תשוב אל משלי כ · קהלת יב
רוח האלהים אשר נתנה · רוצה לומר הנשמה : ותאמר יחידה · מיד
יחידה כלב יחידתי · פירשו בו הנשמה · ואמרו שנקרא כן מפני שהיא בבית תלים כב
חיה החומר יחידה ואין דומה לה : ותאמר חיה · וחיתו באור תראה · איוב לג
הרצון בו נשמתו · כתרגומו ונשמתי בנהורא מפליא תחמי :
כבוד ותאמר כבוד · למען יזמרך כבוד · ויגל כבודי · בקהלם אל תחד תלים ל · שם יז
כבודי

בראשית מט בבדי · אמרו שהרצון בהם הנשמה · ואמרו שנקרא כן מפני שהיא
כבוד הגוף ויקרו · אמנם בבראשית רבה וכן בספר הבהיר לא זכרו
מלת כבוד ואמרו כי ה׳ שמות לנשמה רוח חיה יחידה נפש נשמה :

לא נצח האחל על הנצחות תאמר לארבעה פנים · תאמר נצח · ככה
ישעיה לד · שמות טו לנצח נצחים : ותאמר עולם · לעולם ועד · תרגום עולם
ישעיה כו בל יסע יתדותיו לנצח · לעלם : ותאמר עד · שכן עד · רוצה לומר עד
שם סה לעולם · וכן · שישו וגילו עדי עד · ותרגומו וינועון לעלם : ותאמר
תלים פד · שם סח סלה · יהללוך סלה · בצעדך בישימון סלה · פירשו בהם כמו לעולם · סלה
וארז״ל תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב כל מקום שנאמר נצח סלה ועד
אין לו הפסק לעולם ולעולמי עולמים · נצח דכתיב ולא לנצח אקצוף ·
סלה דכתיב יכוננה עד עולם סלה · ועד דכתיב יי ימלוך לעולם ועד :

לב נצל האחל על ההצלה תאמר לחמשה פנים · תאמר הצלה · יגלה
אסתר ד · בראשית לז רוח והצלה · למען הציל אתו מידם : ותאמר מלט · מלט
שמואל כו · בראשית יט ותמלטתי מידו · המלט על נפשך : ותאמר פלט · והיה המחנה פלט
שם לב · תלים יז הנשאר לפליטה · פלטה נפשי מרשע חרבך : ותאמר חלץ · צדיק חלץ
משלי יא · תלים קח מצרה נחלץ · למען יחלצון ידידיך · יחלצני כי חפץ בי · הרצון בהם
שם יח · שם קמד · שם ההצלה : ותאמר פצה · פצני והצילני · הפוצה את דוד עבדו · פצה
תרגום מציל עני מחזק ממנו · פצי עניא · ומכל צרותם הצילם · ומכל
עקתהון פצאינון · כי חלצת נפשי ממות · ארום פצית · חלצני יי מאדם
רע · פצי יתי :

לג נקב האחל על המקבת תאמר לארבעה פנים · תאמר מקבת · מקבת
שופטים ד · ישעיה מד את המקבת בידה · ובמקבות יצרהו : ותאמר פטיש · פטיש
ירמיה כג וכפטיש יפוצץ סלע · פירשו בו המקבת הגדולה : ותאמר פעם · פעם
ישעיה מא את הולם פעם · פירשו בו שם המקבת · ותרגומו דמשפח בקורניסא ·
ובלשונם ז״ל בפרק כל הכלים קורנס לפצוע בו אגוזים · ופירש הערוך
קורנס מקבת קטנה של ברזל פטיש גדול : ותאמר הלמות · וימינה הלמות
שופטים ה להלמות עמלים · פירשו בו מקבת · ותרגומו ויסינא לארזפתא ·
ותרגום ותשם את המקבת בידה · ושויאת ית ארזפתא · ובלשון רז״ל
בהגדה דפרק הנזקין יומא חד חליף אבבא דנפחא שמע קל ארזפתא
ושתיק · ופירש הערוך קורנס של נפחים :

לד נקב האחל על הנקיבה תאמר לשני פנים · תאמר נקב · יקב
ישעיה לו · מלכים ב יב ובא בכפו ונקבה · ויקוב חור · ותשם מזה · ואל
ישעיה נא · שמות כא מקבת בור · כלומר אל בור נקובה : ותאמר רצע · ורצע אדניו את רצע
אזנו · פירשו בו ינקוב :

נקמה לה **נקם** האהל על הנקמה תאמר לשני פנים · תאמר נקמה ·
פרע ונקם ישיב לצריו · ונקמני יי מטך : ותאמר פרע · דברים לב · שמואל כד
מראש פרעות אויב · פירשו בו נקמות · וכן · בפרע פרעות בישראל · דברים לב · שופטים ה
תרגום נקום נקמת בני ישראל · אתפרע פורענות :

משא לו **נשא** האהל על הנשיאה תאמר לשני פנים · תאמר נשא ·
נשק שאי בנך · שאחז בחיקך : ותאמר נשק · נושקי מלכים ב ד · במדבר יא
רומי קשת · פירשו בו במו נושאי וכן · נשקי קשת מימינים ומשמאלים תלים עח · דה יב
באבנים ובחצים בקשת :

משא לז **נשא** האהל על המשא תאמר לשלשה פנים · תאמר משא ·
נטל משא לעיפה · משא בני קהת : ותאמר נטל · ישעיה מו · במדבר ד
ונטל החול · פירשו בו משא החול · וכן · כל נטילי כסף · בלומר משלי כז · צפניה א
כל משאי כסף · ויש מפרשים נושאי כסף בלומר העשירים ראשי
יהב הכסף : ותאמר יהב · השלך על יי יהבך · פירשוהו רז״ל לשון תלים נה
משא · והוא אמרם לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על יי יהבך שמעות
להחוא גברא דקאמר שקיל יהביך ושדי אגמלאי · והמפרשים פירשו
לשון נתינה · ופירוש על יי יהבך בלומר אשר נתן לך עד היום השלך
עליו צרכך והוא יכלכלך :

לח **נשג** האהל על ההשגה תאמר לשלשה פנים · תאמר
השגה השגה · והשיגו כי ירבה הדרך · ולא השיגו את דברים יט · בראשית מז
ימי שני חיי אבותי · ויש מפרשים מענין זה · כי שיח וכי שיג לו · מלכים יח
בלומר ענין יש לו עם מי או השגת אויביו למלחמה · ומזה בתמורת
דבק השיג בסמך · ותסג ולא תפליט : ותאמר דבק · וידבק אתו בהר מיכה ו · בראשית לא
הגלעד · וידבקו פלשתים את שאול · תרגום וישיגם · ואדבקינון : שמואל לא
נגע ותאמר נגע · עד לשמים הגיע · עת הזמיר הגיע · ואם לא תגיע ידו דהב כ · שה״ש ב · ויקרא ה
די שה · הרצון בחם ההשגה :

נשך לט **נשך** האהל על הנשיכה תאמר לשני פנים · תאמר נשך ·
פרש וינשכו את העם : ותאמר פרש · וכצפעני יפריש · במדבר כא · משלי כג
פירשו בו ישך :

מ **נשר** האהל על המשור תאמר לשלשה פנים · תאמר
משור משור · אם יתגדל המשור על מניפו · ותאמר מגרה · ישעיה י
מגרה וישם במגרה · פירשו בו משור בתרגומו ומסר יתחון במסורין · וכן · שמואל יב
מגזר מגרות במגרה : ותאמר מגזר · ובמגזרות הברזל · פירשו בו מלכים ז · שמואל יב
המשורות :

מא **נתח** האהל על האברים תאמר לשלשה פנים · תאמר
נתח

יחזקאל כד · ויקרא א נתח · כָל נֵתַח טוֹב · וְנִתַּח אתוֹ לִנְתָחָיו ׃ ותאמר בדים · יֹאכַל בַּדֵּי נתח

איוב יח עוֹרוֹ · פירשו בו האברים · נקראו כן מצד חיותם לאדם כבדים לאילן ׃ בדים

שם יז ותאמר יצורים · וִיצֻרַי כַּצֵּל כֻּלָּם · פירשו בו כמו אברי · אמנם המתרגם יצורים

אמר בו וקלסתרי חיך שולא בלחון ׃

נתן

האחל על הנתינה תאמר לשני פנים · תאמר נתן · נתן

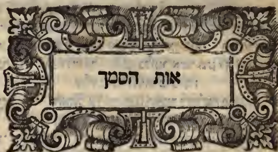
בראשית כה · רות ג נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת ׃ ותאמר יהב · הָבִי הַמִּטְפַּחַת יהב

אֲשֶׁר עָלַיִךְ · פירשוהו לשון נתינה מתרגום ויתן · ויהב · ורוצה לומר

תני המטפחת לאחד שיאחז עמך כדי לשום בה השעורים · וכן מזה ·

הושע ד אָהֲבוּ הֵבוּ · פירשו אחבו תמיד לומר תנו ׃

כשלמה אות הנון

סבב

האחל על הסבוב והחקף תאמר לששה עשר פנים ·

קהלת א · תהלים קיח תאמר סבב · סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ · סַבּוּנִי גַם סבב

תהלים כב · יהושע ו סְבָבוּנִי ׃ ותאמר הקף · עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי · הַקֵּיף אֶת הָעִיר · הקף

תהלים מ תרגום ונסב את הר שעיר · ואקפנא ׃ ותאמר אפף · כִּי אָפְפוּ עָלַי אפף

שם יח · ירמיה יד רָעוֹת · אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת ׃ ותאמר סחר · סָחֲרוּ אֶל אֶרֶץ וְלֹא יָדָעוּ · סחר

תהלים לח פירשו בו סבבו · מתרגום סביב · סחור · וכן מזה ׃ לִבִּי סְחַרְחַר ·

בלומר הולך סביב סביב ואינו מיושב מרוב הצרות ׃ ותאמר כתר · כתר

תהלים כב · שופטים כ אַבִּירֵי בָשָׁן כִּתְּרוּנִי · הרצון בו סבבוני · וכן · כִּתְּרוּ אֶת בִּנְיָמִן ·

חבקוק א · שמואל א כג כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת הַצַּדִּיק ׃ ותאמר עטר · עֹטְרִים אֶל דָּוִד וְאֶל עטר

מלכים ז אֲנָשָׁיו · הרצון בו מסבבין ׃ ותאמר עגול · עָגוֹל סָבִיב · פירשוהו עגול

יחזקאל א לְשׁוֹן סבוב · וכן · כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל · כמו עגול ׃ ותאמר גלל · גֹּל גלל

תהלים כב אֶל יְיָ יְפַלְּטֵהוּ · פירשוהו לשון סבוב · ורוצה לומר מי שמסבב דרכיו

שם לז אֶל יְיָ יפלטהו ׃ וכן · גּוֹל עַל יְיָ דַּרְכֶּךָ · וכן פירשו מזה הענין ׃ חֻלְּלַת

האחת

הָאַחַת גְּלִילִים · ותרגומו דרשא חד סגלגלין · ותרגום עגול סכיב · מלכים ו
סגלגל סחור סחור · כנף רגל עגל · כפרסת רגלין סגלגלן · ובלשון
רז״ל בגמרא דפרק במה מדליקין מפני מה ראשן של בבליים סגלגל ·
כדר פירוש עגול : ותאמר כדור · כַּמֶּלֶךְ עָתִיד לַכִּידוֹר · פירשו בו לסבוב · איוב טו
ורוצה לומר כמלך שהוא עתיד לסבוב המלחמה כי אז יאסוף גדודיו
כן תתקפהו הבלהה לנצח · וכן תרגם המתרגם לכידור · לאסתחר :
כרכב ותאמר כרכב · כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ · פירשו בו סבוב המזבח · ובלשון רז״ל · שמות כז
אילו הן גולמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכב · כלומר לסבב
זרה במחוגה : ותאמר זרה · אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ · פירשו בו סבבת · תלים קלט
תאר נגזר מן זר זהב : ותאמר תאר · וְתָאַר הַגְּבוּל · פירשו בו וסבב · יהושע טו
כתרגומו · וכמוהו רבים בספר יהושע · וכן פירשו · וּבַמְּחוּגָה יְתָאֳרֵהוּ : ישעיה מד
צפר ותאמר צפר · יָשֹׁב וְיִצְפֹּר · בָּאָה הַצְּפִירָה · פירשום לשון סבוב · שופטים ז · יחזקאל ז
ממאמרם במשנה הקופה משיעשה בה שתי צפירות לרוחב שלה
והענק משיעשה בה צפירה אחת · פירוש כגון אילו שעושין לקופה
גדילין כתופרין אותם ומסבבין אותה · אמנם המתרגם נהג בהם מנהג
אחר ותרגם ישוב ויצפור · יתוב ויתבחר · כמו שתרגם ואצרפנו לך
שם · ואבחרינון לך תמן · ובאה הצפירה · תרגם אתגליאת מלכותא ·
ויש מפרשים ישוב ויצפור · ישבים בבקר מתרגום בקר · צפרא · וכן
באה הצפירה · רוצה לומר הגזרה הבאה אליך בבקר : ותאמר
חמק חמק · חָמַק עָבָר · פירשו בו סבב · וכן · עַד מָתַי תִּתְחַמָּקִין · תסבי · שיר ה · ירמיה לא
חג וכן · חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ · סבובי יריכיך : ותאמר חג · חֹק חָג עַל פְּנֵי מָיִם · שיר ז · איוב כו
פירשו בו סבב · וכן פירשו מזה · עַל חוּג הָאָרֶץ · רוצה לומר גלגל · ישעיה מ
הסובב הארץ · וכן · וְחוּג שָׁמַיִם יִתְהַלָּךְ · בְּחֻקוֹ חוּג · וכן שם הכלי · איוב כב · משלי ח
שמתארין בו העגולה · וּבַמְּחוּגָה יְתָאֳרֵהוּ : ותאמר הדר · וַהֲדוּרִים · ישעיה מד · שם מה
אֲיַשֵּׁר · פירשו בו הדרכים המסובבין מלשון רז״ל בפרק אילו טריפות
בגמרא סמני חיה הדורות כרוכות וחרוקות · פירוש הדורות עגולות ·
כרוכות סדק על סדק דמיחזי בקרן כתוך קרן · חרוקות דאינן חלוקות :

סבך

האהל על ההסתבכות תאמר לשלשה פנים · תאמר
סבך סְבֹךְ · סִירִים סְבֻכִים · עַל גַּל שָׁרָשָׁיו יְסֻבָּכוּ : נחום א · איוב ח
חזה ותאמר חזה · בֵּית אֲבָנִים יֶחֱזֶה · פירשו בו יסתבך · וכן פירשו · שם
קֶרֶן חֲזוֹרִית : ותאמר שרג · יִשְׂתָּרְגוּ עָלוּ עַל צַוָּארִי · פירשו בו · דניאל ח · איכה א
יסתבכו · וכן · גִּידֵי פַחֲדוֹ יְשֹׂרָגוּ : איוב מ

סבל

האהל על הסבלנות תאמר לשלשה פנים · תאמר
סבל סֹבֶל · וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם · הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ : ישעיה נג · תלים פא

סבל ותאמר נשא · וְלֹא נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ · הרצון בו לא סבל · וכן · שְׂאוּנִי · בראשית יג · איוב כא
כלכל וְאָנֹכִי אֲדַבֵּר · ותרגומו סבולון יתי ואנא אמלל : ותאמר בלכל ·
הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ · פירשו בו יסבלוך · וכן · מלכים ח
וְנִלְאֵיתִי כַּלְכֵל · לסבול · וכן מזה · וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ · יסבלנו : ירמיה כ · יואל ב

סגר

סגר · האחל על הסגירה תאמר לשבעה פנים · תאמר סגר ·
וְהַדֶּלֶת סָגָר אַחֲרָיו · וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע : בראשית יט · ויקרא יג
סכר ותאמר סכר · כִּי יִסָּכֵר פִּי דוֹבְרֵי שָׁקֶר · וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם · הרצון תהלים סג · בראשית ח
בהם הסגירה · ומזה פירשו · כָּל עֹשֵׂי שֶׂכֶר אַגְמֵי נָפֶשׁ · והשין תמורת ישעיה יט
הסמך · ורוצה לומר שסוגרים בפני המים לקבצם ולצוד הדגים ·
אמנם הערוך פירש כל עושי שכר · כמו רשת מלשון רז"ל בחלק יומא
חד נפק לשכר בזאי אתא ששן אידמי ליה כטביא · ופירש הערוך שכר
רשת כדכתיב כל עושי שכר · ופירוש בזאי עוף נקרא נץ שכן בלשון
ישמעאל קורין לנץ באז · כלומר לצוד חיה ועופות ברשת ובנץ :
נעל ותאמר נעל · גַּן נָעוּל · וְהִנֵּה דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה נְעֻלוֹת · הרצון בהם שיר ד · שופטים ג
הסגירה · ויש מפרשים מזה הענין · עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי · והרמז בו תהלים קח
אל הכבל שסוגר האדם ומונעו מלכת ומלכדוח · ויש מפרשים מלשון
בריח של נעלך : ותאמר ברח · לִבְרֹחַ בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים · כמו לסגור · וכן · שמות לו
עבר מַבְרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה : ותאמר עבר · וַיְעַבֵּר בְּרַתּוּקוֹת זָהָב · שם כו · מלכים ו
גוף תרגום מבריח מן הקצה אל הקצה · מעבר מסיפי : ותאמר גוף ·
וְעַד הֵם עֹמְדִים יָגִיפוּ הַדְּלָתוֹת · תרגום ויסגרו בעדם ויעלו על גג נחמיה ז
המגדל · ואגפו בתריהון · ונעל הדלת אחריה · ואגף דשא בתרהא :
חתם ותאמר חתם · וּבְעַד כּוֹכָבִים יַחְתֹּם · פירשו בו יסגור · וכן · אוֹ הֶחְתִּים איוב ט · ויקרא טו
בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ · ורוב לשון חתימה פירשוהו ענין סגירה :

סגר

מסגרת · האחל על המסגרת תאמר לשני פנים · תאמר מסגרת ·
וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת · ואמרו שהיא כמין שפה סוגררת שמות כה
גבול תוך השלחן : ותאמר גבול · וּגְבוּלָהּ אֶל שְׂפָתָהּ · וְהַגְּבוּל סָבִיב יחזקאל מג · שם
אוֹתָהּ · פירשו בהם כמו מסגרת · ותרגומו גדנפא · וכן תרגום
מסגרת · גדנפא :

סדר

סדר · האחל על הסדר תאמר לשבעה פנים · תאמר סדר ·
צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים · פירשו בו סדרי הכוכבים · ויש איוב י
מפרשים כי במקום ההוא החשך הכל מבולבל ואין שום סדר · ומענין זה
ערך פירשו ואם הוא שין · וּשְׂדֵרֹת בָּאֲרָזִים : ותאמר ערך · וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו מלכים ו · שמות מ
עֵרֶךְ לֶחֶם · עָרוּךְ כְּאִישׁ מִלְחָמָה · נֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה · הרצון בהם הסדור ירמיה נ · שמות לט
טור בתרגום ויערוך · וסדר : ותאמר טור · טוּר אֹדֶם פִּטְדָה · רוצה לומר שם כח
סדר

סדר בתרגומו סדרא׳ וכן מזה׳ וְטוּר כְּרֻתוֹת אֲרָזִים׳ שְׁלֹשָׁה טוּרֵי — מלכים ז׳ סס ו
סורות גָּזִית: ותאמר שורות׳ בֵּין שׁוּרֹתָם יַצְהִירוּ׳ פירשו בו מערכות — איוב כד
עדר הזתים׳ מלשון רז״ל שורה: ותאמר עדר׳ עֹדְרֵי מַעֲרָכָה בְּלֵבָב — דה״י יב
שָׁלֵם׳ הרצון בהם לערוך׳ וכן׳ וְלַעֲדֹר בְּלֹא לֵב וָלֵב: ותאמר — שם
ערוגה ערוגה׳ לַעֲרוּגוֹת הַבֹּשֶׂם׳ מֵעֲרֻגוֹת מַטָּעָהּ׳ פירשו בהם שורות — שיר ו׳ יחזקאל יז
ספת ומערכות בסדור ישר: ותאמר שפת׳ יי׳ תִּשְׁפֹּת שָׁלוֹם לָנוּ׳ וְלַעֲפַר — ישעיה כו
מָוֶת תִּשְׁפְּתֵנִי׳ פירשו בהם תערוך׳ תערכני׳ וכן מזה׳ שְׁפֹת הַסִּיר — תלים כב׳ יחזקאל כד
שְׁפֹת׳ ערוך אותה על השפתים:

ז **סהר** האה״ל על הסוהר תאמר לשבעה פנים׳ תאמר סוהר׳
בית בֵּית הַסֹּהַר: ותאמר בית׳ וְהוֹצֵאתַנִי מִן הַבַּיִת — בראשית לט׳ סס מ
הַזֶּה׳ רוצה לומר מן הסוהר׳ וכן׳ אֲסִירָיו לֹא פָתַח בָּיְתָה: ותאמר — ישעיה יד
בור בּוֹר׳ כִּי שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר׳ וַיְרִיצֻהוּ מִן הַבּוֹר׳ הרצון בהם הסוהר: — בראשית מ׳ סס מא
סור ותאמר סור׳ כִּי מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ׳ רוצה לומר בית הסוהר׳ — קהלת ד
מסגר והוא כמו האסורים: ותאמר מסגר׳ לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר׳ הוא — ישעיה מב
כלא שם בית הסוהר: ותאמר כלא׳ כִּי נְתַתֶּם אוֹתִי אֶל בֵּית הַכֶּלֶא׳ — ירמיה לז
מהפכת רוצה לומר בית הסוהר׳ ובן מזה׳ מִבֵּית כֶּלֶא: ותאמר מהפכת׳ — ישעיה מב
אֶל הַמַּהְפֶּכֶת וְאֶל הַצִּינֹק׳ פירשו בו בית הסהר׳ ויש מפרשים — ירמיה כט
מהפכת כלי מסגר והוא שני עצים שיש בהם מקום צואר בין שניהם
והוא עשוי לאסורים שיביאו שם צואריהם׳ ופירשו צנוק כלי מסגר
לידים:

ח **סוד** האה״ל על העלמת הדבר והסתרו תאמר לשני פנים׳
סוד תאמר סוד׳ סוֹד יי׳ לִירֵאָיו׳ כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ: — תלים כה׳ עמוס ג
רז ותאמר רז׳ וָאֹמַר רָזִי לִי רָזִי לִי׳ פירשוהו מתרגום סוד׳ רזא: — ישעיה כד

ט **סוס** האה״ל על הסוסים תאמר לשלשה פנים׳ תאמר סוס׳
כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה׳ ולנקבה׳ לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה: — שמות טו׳ שיר א
רמך ותאמר רמך׳ בְּנֵי הָרַמָּכִים׳ ובלשונם ז״ל בפרק ח׳ בכלאים והרמך — אסתר ח
רכש מותר׳ ופירש הערוך סוס כמו בני הרמכים: ותאמר רכש׳ רִכְבֵי
הָרֶכֶשׁ׳ רְתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ׳ ובלשון רז״ל בפרק מי שמת בגמרא — סס׳ מיכה א
שייר קרקע בני רב משמית דרב ארבביה אתרי רכשי׳ ופירש הערוך
על שני סוסים הרכיבוהו׳ ורבי יונה כתב כי הם מיני בהמות אחרות
זולתי הסוסים ומורה עליו אמרו׳ וְהַשְּׂעֹרִים וְהַתֶּבֶן לַסּוּסִים וְלָרֶכֶשׁ: — מלכים ד

י **סוף** האה״ל על סוף הדבר ותכליתו תאמר לתשעה פנים׳
סוף תאמר סוף׳ סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע׳ וּמְצָאתֶם אֹתָם — קהלת יב׳ דה״י ב כ
קץ בְּסוֹף הַנָּחַל: ותאמר קץ׳ קֵץ כָּל בָּשָׂר׳ רוצה לומר סוף׳ וכן׳ — בראשית ו

איוב כח לְקְצוֹת הָאָרֶץ יַבִּיט׃ ותרגומו לסייפי ארעא יסתכל׃ וכן פירשו מזה׃
שם יח עַד אָנָה תְּשִׂימוּן קִנְצֵי לְמִלִּין׃ והנון תמורת הכפל כי שורש קץ קצץ׃
דברים טו׳ ירמיה לד ובן מזה׃ מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה׃ מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ
אִישׁ אֶת אָחִיו׃ רוצה לומר קץ הזמן שהוא תחלת השביעית׃
קהלת ז ותאמר אחרית׃ טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ׃ רוצה לומר כתרגומו אחרית
איוב כח טב סוף עסקא׃ ותאמר תכלית׃ וּלְכָל תַּכְלִית הוּא חוֹקֵר׃ רוצה תכלית
שם כו לומר סוף כתרגומו ולכל סופא׃ וכן׃ עַד תַּכְלִית אוֹר׃ עד סוף נהורא׃
שם יא׳ ירמיה יו וכן׃ עַד תַּכְלִית שַׁדַּי תִּמְצָא׃ ותאמר אפס׃ מֵאַפְסֵי אָרֶץ׃ רוצה אפס
יונה ב לומר סופי הארץ כתרגומו מסייפי ארעא׃ ותאמר קצב׃ לְקִצְבֵי קצב
הָרִים יָרַדְתִּי׃ פירשו בו לאחריתם וסופם׃ ותרגומו לעיקרי טוריא׃
תהלים קיט ותאמר עקב׃ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ פירשו בו עד סוף׃ וכן תרגומו עד סיפא׃ עקב
משלי כב ומזה פירשו׃ עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת יְיָ׃ סוף ענוה שיחיה עניו הוא מסבת
יראת יי׃ כענין מצוה גוררת מצוה׃ ואמרו שנאמר סוף הדבר בלשון
יחזקאל לח עקב מצד היות העקב סוף הגוף׃ ותאמר ירך׃ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן׃ ירך
רוצה לומר כתרגומו מסייפי צפון׃ וכמוהו רבים׃ ותאמר עוד׃ עוד
בראשית מ׳ בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ פירשו בו כמו בסוף׃ כתרגומו בסוף תלתא
יומין׃

סור האהל על החסרת תאמר לתשעת עשר פנים׃ תאמר
במדבר יב סור׃ וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל׃ ובשין תמורת הסמך׃ סיר
הושע ט׳ משלי כה אוֹי לָהֶם בְּשׂוּרִי מֵהֶם׃ ותאמר עדה׃ מַעֲדֶה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה׃ הרצון עדה
יהושע א בו מסיר׃ תרגום הסר׃ ועדה׃ ותאמר ימוש׃ לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר ימוש
ישעיה נט הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ׃ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ׃ הרצון בהם החסרה׃ בדברי
זכריה ג המתרגם לא יעדי׃ לא יעדון׃ וכן מזה׃ וּמַשְׁתִּי אֶת עֲוֹן הָאָרֶץ׃
תהלים לז וכן תרגומו ואעדיית חוב ארעא׃ ותאמר מעד׃ לֹא תִמְעַד אֲשֻׁרָיו׃ מעד
שם כו וּבַיְיָ בָּטַחְתִּי לֹא אֶמְעָד׃ הרצון בהם החסרה׃ ויש מפרשים מזה
יחזקאל כו׳ דברים לג עַל צַד הַהִפּוּךְ׃ וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל מָתְנָיִם׃ ותאמר מוט׃ לְעֵת מוט
ישעיה כד׳ שם מא תָּמוּט רַגְלָם׃ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוֹטֶטְנָה׃ וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט׃
תהלים צט הרצון בהם התסרה והמעידה׃ ותאמר נוט׃ יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט כוט
איוב יד הָאָרֶץ׃ כמו תמוט׃ ותאמר עתק׃ וְצוּר יֶעְתַּק מִמְּקוֹמוֹ׃ פירשו בו׃ עתק
שם ט׳ בראשית יב יסור׃ וכן׃ הַמַּעְתִּיק הָרִים׃ וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה׃ ותאמר נתק׃ כִּי נתק
ירמיה כב׳ יהושע ח מִשָּׁם אֶתְּקֶנְךָּ׃ עַד הַתִּיקֵנוּ אוֹתָם מִן הָעִיר׃ הָנְתְּקוּ מִן הָעִיר׃ הרצון
שופטים כ׳ ירמיה ו בהם ההעתקה והחסרה׃ ותאמר יקע׃ פֶּן תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ׃ וַתֵּקַע יקע
יחזקאל כג׳ בראשית לב נַפְשָׁהּ מֵהֶם׃ וַתֵּקַע כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב׃ הרצון בהם הסרת דבר ממקומו׃ כען
ישעיה לג ותאמר צען׃ אֹהֶל בַּל יִצְעָן׃ הרצון בל יעתק׃ ותאמר זח׃ וְלֹא זח

מחק יזה החושן · פירשו בו לא יסור ׃ ותאמר מחק · מחקת ראשו · שופטים ה
נסח פירשו בו הסרה ראשו מעליו ׃ ותאמר נסח · יחתך ויסחך מאהל · תלים נב
ובוגדים יסחו ממנה · פירשום לשון הסרה · וכמוהם רבים · ובעזרא · משלי ב
יתנסח אע מן ביתה וזקיף יתמחא עלהי · ומענין זה פירשו · ושמרתם עזרא ו
את משמרת הבית מסח · פירוש משמרת הבית משמרת מסח · כלומר מלכים ב יא
שלא יסור אחד מכם ויפרד מסדר המשמרה ללכת אל מקום אחר · או
יהיה הרצון בו לא תסיחו דעתכם לענין אחר רק יהיה עיניכם ולבבכם
תמיד לשמור את משמרת הבית · כאמרם ז״ל הסח הדעת · כלומר
שמסיר אדם לבו ומעבירו מענין מה ופונה לבו ודעתו לדבר אחר ׃
רדה ותאמר רדת · וירדהו אל כפיו · הרצון בו החסרה כתרגומו ונסחיה שופטים יד
בידיה · וכן · רדה הדבש · והלחנים ירדו על ידיהם · ובלשון רז״ל ש״ס · ירמיה ה
כפר בחסרת הפת מן התנור אף הרודה ונותן לסל ׃ ותאמר כפר · לא
תוכלי כפרה · פירשו בו לחסירה כתרגומו לאעדיותא · וכן פירשו · ישעיה מז
ואיש חכם יכפרנה · יסירנה · וכן · אכפרה פניו · אסיר כעסו · ורוב משלי יו · בראשית לב
לשון כפרה פירשו ענין הסרה · ובלשון רז״ל מזבח מזיח מכפר · והקשה
הינו מזיח הינו מכפר · ותירץ מזיח גזרות מכפר עונות ׃ ותאמר
סג סג · כלו סג יחדו נאלחו · יסוגו אחור · הרצון בהם החסרה ותרגם תלים נג · ש״ס לה
המתרגם זרו · יזורון לאחורא · ותרגום ואנשי דמים סורו מני · יזורון
נשר מני · ובש״ע · קשת יהונתן לא נשוג אחור ׃ ותאמר בער · ובערת שמואל ב א
הרעה מישראל · הרצון בו ונסיר · כתרגומו ונפלי עביד בישתא · שופטים כ
ותרגום ושאול הסיר את האובות ואת הידעונים · ושאול פלי · וכמוהו
פנה רבים ׃ ותאמר פנה · פנה איבך מלך ישראל · הרצון בו החסרה צפניה
והבעור כתרגומו פלי בעלי דבבך · ומזה · ואנכי פניתי הבית · פנו דרך · בראשית כד · ישעיה מ
הגה ותאמר הגה · כאשר הגה מן המסלה · הרצון בו החסרה · כתרגומו שמואל ב כ
כד אפנייה מן כבישא · וכן · הגה ברוחו הקשה · הגו רשע לפני מלך · ישעיה כז · משלי כה
וזולתם ׃

יז סחב

האהל על הסחיבה תאמר לשלשה פנים · תאמר
סחב סחב · וסחבנו אתו עד הנחל · סחוב והשלך · ואת שמואל ב יז · ירמיה כב
גרר הכלבים לסחב ׃ ותאמר גרר · והגרתי לגי אבניה · תרגום סחוב ש״ס טו · מיכה א
והשלך · יתגרר ואשתדי · ואת הכלבים לסחוב · וית כלביא לגררא ׃
זחל ותאמר זחל · זחלי עפר · פירשו חמלה לשון גרירה · ורוצה לומר דברים לב
השרצים הנגררים בארץ על גחונם ׃

יח סחר

האהל על הסחורה תאמר לחמשה פנים · תאמר
סחורה סחורת · תרשיש סחרתך · סחרה ואתננה ׃ יחזקאל כז · ישעיה כג
ותאמר

יחזקאל כז · סס כז ותאמר רכלת · בְּרֹב רְכֻלָּתֵךְ · וּבְזוּ רְכֻלָּתֵךְ · הרצון בהם הסחורה : רכלת
ירמיה י · ותאמר כנעת · אִסְפִּי מֵאֶרֶץ כִּנְעָתֵךְ · הרצון בו כדברי המתרגם כנושי כנעת
הושע יב · ישעיה כג · מארע סחורתיך · וכן מזה · כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה · כִּנְעָנֶיהָ נִכְבַּדֵּי
יחזקאל כז · אָרֶץ · רוצה לומר סוחר סוחרים : ותאמר מערב · לַעֲרֹב מַעֲרָבֵךְ · מערב
סס · סס · נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ · פירשו בהם כמו סחורה : ותאמר עזב · נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ · עזב
סס · בְּעִזְבוֹנַיִךְ נָתְנוּ · פירשום גם כן ענין סחורה :

יד סיר

האהל על הכלי המיוחד לבשל בו תאמר לחמשה
שמות יו · פנים · תאמר סיר · בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר : סיר
תלים פא · ותאמר דוד · כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה · תרגום על סיר הבשר · על דודא דוד
שופטים ו · דבשרא : ותאמר פרור · וְהַמָּרָק שָׂם בַּפָּרוּר · פירשו בו סיר · וכן פרור
שמואל ב · תרגומו ותבשילא שוי בקדרא : ותאמר קלחת · או בַקַּלַּחַת · פירשו קלחת
בו כלי כמין קדרה · וכן תרגומו או בקדרא : ותאמר אגמון · כְּדוּד אגמון
איוב מא · נָפוּחַ וְאַגְמֹן · פירשו בו לפי ענינו כמו דוד · ויש אומרים שהוציא
כמשמעו מן אגם והוא רמז לאיד העולה מן המים בזמן החורף :

טו סכל

האהל על העדר הידיעה תאמר לעשרה פנים :
ירמיה ה · שמואל יג · תאמר סכל · עַם סָכָל וְאֵין לֵב · נִסְכַּלְתָּ לֹא שָׁמַרְתָּ סכל
קהלת א · סס ל · ובשין · וָדַעַת הוֹלֵלוֹת וְשִׂכְלוּת · ובהפוך · הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת יָדָיו :
תלים כב · ירמיה י · ותאמר בער · אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע · נִבְעַר כָּל אָדָם מִדַּעַת · הרצון בהם בער
הסכלות · נגזר מן טענו את בעירכם · כי הכסיל כבהמה : ותאמר
תלים ה · קהלת ז · הֹלֵל · לֹא יִתְיַצְּבוּ הוֹלְלִים לְנֶגֶד עֵינֶיךָ · כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם · הרצון הלל
הושע ט · משלי י · בהם הסכלות : ותאמר אויל · אֱוִיל הַנָּבִיא · וֶאֱוִילִים בַּחֲסַר לֵב אויל
שמואל כא · יָמוּתוּ · הרצון בהם הכסילים : ותאמר משגע · חֲסַר מְשֻׁגָּעִים אָנִי משגע
סס · משלי א · לְהִשְׁתַּגֵּעַ עָלָי · הרצון בהם הסכלות : ותאמר פתי · עַד מָתַי פְּתָיִם פתי
תְּאֵהֲבוּ פֶתִי · הרצון בו הסכלה · וכתב רבי מנחם בן שלמה ז״ל כי
הלשון נגזר מן פתה · ואמר כי הפתי הוא מי שאור טבעו יחליש שכלו
עד שלבו נוטה להאמין כל אשר ישמע · כענין פתי יאמין לכל דבר ·
וכן לבבו נוטה מצד עצמו לחשוב במחשבתו דברים אשר לא כן
ישעיה לב · ושאינם כלום כל שכן על ידי פתוי : ותאמר נמהר · וּלְבַב נִמְהָרִים נמהר
איוב ה · יָבִין לָדָעַת · וַעֲצַת נִפְתָּלִים נִמְהָרָה · הרצון בהם הפתים : ותאמר
משלי כו · בראשית מז · להלה · כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיֹּרֶה זִקִּים · וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם · פירשם הערוך להלה
במדבר יב · ישעיה יט · לשון שגעון : ותאמר יאל · אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ · נוֹאֲלוּ יאל
יחזקאל כ · שָׂרֵי צֹעַן · הרצון בהם הסכלות : ותאמר הבא · מָה הַבָּמָה אֲשֶׁר הבא
אַתֶּם הַבָּאִים · ת״י הבאים משתטן · וכתב רבינו תם שלשון הבאי
האמור בדברי רז״ל הוא מזה הלשון ומשפטו הבאי בדגשות הבי״ת :

סל יד סל האחל על חסלים תאמר לארבעה פנים · תאמר סל ·

טנא ובסל חֲלָיוֹת : ותאמר טנא · וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא בראשית מ · דברים כו

דוד מִיָּדֶךָ · הרצון בו הסל · וכן · בָּרוּךְ טַנְאֲךָ : ותאמר דוד · שְׁנֵי שם כח

דּוּדָאֵי תְאֵנִים · הַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים טֹבוֹת · הרצון בהם הסלים כתרגומו ירמיה כד · שם

כלוב תרי סלי תינין · סלא חדא ; ותאמר כלוב · כְּלוּב קָיִץ · פירשו בו עמוס ח

הסל :

יה סלח האחל על המחילה והסליחה תאמר לשלשה פנים ·

סלח תאמר סלח · סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ · כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה : במדבר יד · תלים קל

נשא ותאמר נשא · וְנָשָׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם · הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת · בראשית יח · שם ד

רפא הרצון בהם הסליחה : ותאמר רפא · רְפָאָה נַפְשִׁי כִּי חָטָאתִי לָךְ · תלים מא

פירשוהו לשון סליחה · וכן וַיִּשְׁמַע יי אֶל יְחִזְקִיָּהוּ וַיִּרְפָּא אֶת הָעָם · דה ב ל

וָשָׁב וְרָפָא לוֹ · וזולתם : ישעיה ו

סמן יו סמן האחל על הסימן תאמר לשבעה פנים · תאמר סמן ·

תיו וּשְׂעֹרָה נִסְמָן : ותאמר תיו · וְהִתְוִיתָ תָּיו · הרצון ישעיה כח · יחזקאל ט

בו ותסמן סימן · וכן מזה · וַיְתָו עַל דַּלְתוֹת הַשַּׁעַר · וכן פירשו מזה · שמואל כא

וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל הִתְווּ · פירוש שמו לו בלבם סימן וגבול שלא יוכל תלים עח

לעברו וזה שהיו מנסים אותו והיו חושבים שלא יוכל לעשותו :

אות ותאמר אות · וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאוֹת · רוצה לומר לסמן · וכן מזה · שמות יב

וְאֹתֹתָם לֹא תְנַכֵּרוּ · ומתרגמי וסימונתהון לא תשתמודעון : איוב כא

רשם ותאמר רשם · אֶת הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת · פירשו המלה לשון אות דניאל י

כתם וסימן · ותרגום והתוית תיו · ותרשום תיו : ותאמר כתם · נִכְתָּם ירמיה ב

עֲוֹנֵךְ · פירשו בו נרשם · שכן קראו רז״ל לרושם הדבר כתם :

ציון ותאמר ציון · מָה הַצִּיּוּן הַלָּז · רוצה לומר סימן · וכן · הַצִּיבִי לָךְ מלכים ב · ירמיה לא

צִיֻּנִים · רוצה לומר סימנים · ובלשון רז״ל בברכות אוהב יי את שערי

ציון · אוהב הקדוש ברוך הוא שערים המצוינים בהלכה מכל בתי

כנסיות ומדרשות · עוד אמרם בראש גמרא דפרק כיצד מעברין הציבי

לך ציונים · עשו ציונים לתורה · מאי משמע דהאי ציון לשנא דסמנא

תמרור הוא דכתיב וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון : ותאמר תמרור ·

שִׂמִי לָךְ תַּמְרוּרִים · פירשו בו ציונים וסימנים · וכן מזה · הִכְעִיס אֶפְרַיִם ירמיה לא · הושע יב

תַּמְרוּרִים :

יז סמר האחל על המסמרים תאמר לשני פנים · תאמר

מסמר מסמר · וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט · ובשי״ן ישעיה מא

קלשון וּבְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים : ותאמר קלשון · וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן · עקר פתרון קהלת יב · שמואל יג

המלה היא לשון מסמר מתרגום ובמשמרות נטועים · ובקלשונין

ראנציין והרמז בו אל הכלי שיש לו שלש שנים כמין שלש מסמרים
והוא הכלי המיוחד לסקל בו הזבל פורקא בלעז :

י **סעד** האה״ל על הסעד והסמך תאמר לארבעה פנים · תאמר

משלי כ · תלים קיט סעד · וסעד בחסד כסאו · סעדני ואושעה · להבין סעד
ישעיה ט · איוב לו אתה ולסעדה : ותאמר תמך · ומשפט יתמכו · ואני בתמי תמכת תמך
תלים מא · שם סג בי · בי תמכה ימינך · הרצון בהם הסעד כדברי המתרגם · והלכתא
שם לו סעדין · סעדת בי · סעדת ימינך : ותאמר סמך · וסומך צדיקים יי · סמך
שם קמה הרצון בו כתרגומו יתמוך צדיקיא מימרא דיי · וכן · סומך יי לכל
שם עא · איוב ח הנופלים · עליך נסמכתי מבטן · וזולתם : ותאמר שען · ישען על שען
תלים יח ביתו · ויהי יי למשען לי · הרצון בהם הסעד והסמך כתרגומו מסתמיך
על ביתיה · לסמך לי :

כא **סעף** האה״ל על הסעפים והענפים תאמר לעשרים וארבעה
ישעיה כז · שם יז פנים · תאמר סעיף · וכלה סעפיה · בסעפיה פריה · סעיף
יחזקאל לא · מלאכי ג בסעפתיו קננו : ותאמר ענף · שרש וענף · וענפיה ארזי אל · הרצון ענף
תלים פ · שם עד בהם הסעיפים : ותאמר סבך · בסבך עץ מרדמות · ונקף סבכי סבך
ישעיה י · שמואל ב יח היער · ובשין · תחת שובך האלה · והרצון בהם הענפים והסעיפים ·
איוב יח · תלים מח ובן מזה · ועל שבכה יתהלך : ותאמר נוף · יפה נוף משוש כל נוף
הארץ · פירשו בו סעיף · ויש מפרשים כמו בנפת דור · כמו שבארנו
בראשית מ בשער מדן : ותאמר שריגים · ובגפן שלשה שריגם · רוצה לומר שריגים
יואל א סעיפים · וכן · הלבינו שריגיה · ותרגום על שבבא יתהלך · ועל
יחזקאל טו סריגתא יטייל : ותאמר זמורה · הזמורה אשר היה בעצי היער · זמורה
ישעיה ז · נחום ב וזמרת זר תזרענו · וזמריהם שחתו · פירשו בהם הסעיפים · אמנם
אמרו בי ברוב יפול הלשון על סעיפי הגפנים : ותאמר ינק · יונקתו ינק
איוב טו · יחזקאל יז תיבש שלהבת · ארת ראש יניקותיו קטף · הרצון בהם הסעפים
והענפים הרכים · ואמר בהם המתרגם שיבשי תיבש שלהובתא ·
ית ריש שבישתיה נסיב · ותרגום הלבינו שריגיה · הורו שבשהא :
איוב יד · שם יח ותאמר קציר · ועשה קציר כמו נטע · רוצה לומר סעיף · וכן · וממעל קציר
ימל קצירו · ותרגם המתרגם · ויעבד זאזח · יתמולל זאזיה · ובלשונם
ז״ל בסוף גמרא פרק קמא דשבת רמי בר אבא אמר זאזח · ופירש
שם כט · תלים פ הערוך ענף של אילנות · וכמוהם · וטל ילין בקצירי · תשלח קציריה
שם קד עד ים : ותאמר עפאים · מבין עפאים יתנו קול · הרצון בו הסעיפים · עפאים
שופטים ט בתרגומו מביני זאזיא יתנון קל זמר : ותאמר שוך · איש שוכה · שוך
שם שוכת עציו ; הרצון בהם הסעיף · ובלשון רז״ל בפרק קמא דסכה
סובי תאנים ובהם תאנים · פירוש סעיפי תאנים : ותאמר חרש · חרש

וחרש

וְחֹרֵשׁ מֵצַל׳ רוצה לומר סעיף׳ בתרגומו והוכיח משלו׳ וכן בַּעֲבֻתֹת יחזקאל לא׳ ישעיה יז
פאר חֹרֶשׁ׃ ותאמר פֹּארֹ׳ וְתַחַת פֹּארֹתָיו׳ וַתֶּאֱרַכְנָה פֹארֹתָיו׳ הרצון יחזקאל לא׳ שם
בהם הסעיפים׳ ויש אומרים שנקרא הסעיף העליון והגבוה פארה׳
לפי שהוא פאר האילן ויופיו׳ ונמצא בריש קודם לאלף כגון׳ וַתְּשַׁלַּח יחזקאל יז
גמרית פֹּראות׃ ותאמר צמרת׳ וַיִּקַּח אֶת צַמֶּרֶת הָאָרֶז׳ הרצון בו הסעיף׳ שם
ותרגומו ונסב ית עוברתא׳ ותרגום ותשלח פראות׃ ועבר עוברך׳
דליות ובמוהו׳ וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה צַמַּרְתּוֹ׳ וזולתם׃ ותאמר דליות׳ שם לא
לִפְנוֹת דָּלִיּוֹתָיו אֵלָיו׳ הרצון בו ענפיו׳ בתרגומו לכפפא עוברתיא׳ שם יז
אמיר וכן׳ בְּצֵל דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה׃ ותאמר אמיר׳ בְּרֹאשׁ אָמִיר׳ פירשו שם׳ ישעיה יז
נצר בו הסעיף העליון׃ ותאמר נצר׳ וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה׳ כְּנֵצֶר נִתְעָב׳ שם י׳ שם יד
נֵצֶר מַטָּעַי׳ הרצון בהם סעיף וענף׳ ופירוש כנצר נתעב כמו שמשליך שם ס
אדם הנצר שהוא נתעב שאינו מצליח ומוציא אדם אותו מן החפירה
שלח שלו ומשליכו כן אתה הושלכת מקברך׃ ותאמר שלח׳ שְׁלוּחֹתֶיהָ
נטישות נִטְּשׁוּ עָבְרוּ יָם׳ פירשו בו סעיפיה ופארותיה׃ ותאמר נטישות׳ שם יז
וְאֵת הַנְּטִישׁוֹת הֵסִיר הֵתַז׳ פירשו בו הענפים והסעיפים׳ וכן׳ שם יח
נְטִישֹׁתַיִךְ עָבְרוּ יָם׳ ויש מפרשים מזה׳ הָסִירוּ נְטִישׁוֹתֶיהָ׳ ויש ירמיה מח׳ שם ה
כף אומרים שהרצון בו שיני החומה׃ ותאמר כף׳ וְכִפָּתוֹ לֹא רַעֲנָנָה׳ איוב טו
הרצון בו הסעיף׳ וכן מזה׳ כִּפָּה וְאַגְמוֹן׳ וכן מזה לפי המתרגם׳ ישעיה ט
בן יְמַחֲאוּ כָף׳ ישענון בענפיהון׃ ותאמר בֵּן׳ וְעַל בֵּן אִמַּצְתָּה לָּךְ׳ שם צח׳ תלים פ
סרעף פירשו בו סעיף׳ וכן׳ בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף׃ ותאמר סרעף׳ וַתִּרְבֶּינָה בראשית מט׳ יחזקאל לא
זלזל סַרְעַפֹּתָיו׳ פירשו בו כמו סעפותיו׃ ותאמר זלזל׳ וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים׳ ישעיה יח
סלסל פירשו בו הסעיפים׃ ותאמר סלסל׳ כְּבוֹצֵר עַל סַלְסִלּוֹת׳ כתב ירמיה ו
דונש בן לברט ורבי יונה שהרצון בו כמו זלזלים׃

כג ספא

האה"ל על הדבר הנאות לפרנסת הבהמה׃ תאמר
מספוא לשני פנים׳ תאמר מספא׳ גַּם תֶּבֶן גַּם מִסְפּוֹא׳ וַיִּתֵּן בראשית כד
מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם׳ אמרו שהוא שם כלל למאכל הבהמות השעורים שם מג
בליל והשבולת שועל ושאר הדברים לבד מהתבן׃ ותאמר בליל׳ בְּלִיל
חָמִיץ יֹאכֵלוּ׳ פירשו בו מספא׳ וכן׳ אִם יִגְעֶה שּׁוֹר עַל בְּלִילוֹ׳ ישעיה ל׳ איוב ו
ותרגומו על אספסתיה׳ ובלשון רז"ל בריש גמרא דחזקת הבתים אכל
תלתא פירי בתלתא ירחי כגון אספסתא לידוי חזקת׳ ופירש הערוך
אספסתא מאכל הבהמה׃

כג ספד

מספד האה"ל על ההספד תאמר לששה פנים׳ תאמר מִסְפֵּד
כְּמִסְפֵּד עַל הַיָּחִיד׳ וְסָפְדוּ לוֹ כָל יִשְׂרָאֵל׃ ותאמר זכריה יב׳ מלכים כ יד
קינה קִינָה׳ שָׂא קִינָה׳ בְּנוֹת הַגּוֹיִם תְּקוֹנֵנָּה׳ הרצון בהם ההספד׃ יחזקאל כח׳ שם לב

נהה ותאמר נהה : אל יודעי נהי · ונהה נהי נהיה · הרצון בהם הקינה : עמוס ה' מיכה ב
הי ותאמר הי · קינים והגא והי · פירשוהו לשון מספד · ויש כפרשים יחזקאל ב
יללה כמוהו · היא בכל נשיאי ישראל : ותאמר יללה · ויללת אדירי ירמיה כה
הצאן · עד אגלים יללתה · הרצון בהם ההספד · ומענין זה כתב רבי ישעיה טו
מרון בחבורו בשער תלל · ותוללינו שמחה · והתיו נוספת · ואוננת תהלים קלז
מן העקר ויסבור בפתרונו וילליתנו שמחה להם כמו שנודע שמקר—
האנשים ורעה הבאה עליהם היא שמחת אחרים שהם אויביהם · ויש
אומרים כמו ותלייתינו שמחה כמו שאמר תלינו כנורותינו · רוצה
לומר שהיו שואלים דברי שיר ובכנורותינו שהיינו תולים שנשמח
אלה בהם : ותאמר אלה · אלי כבתולה חגרת שק · תרגום הפכת מספדי יואל א
למחול לי · אתהפכת אילי · שא קינה · שול אליא · אל יודעי נהי ·
לדידע אליא :

ספינה כ״ד ספן האהל על הספינה תאמר לששה פנים · תאמר ספינה ·
אניה אל ירכתי הספינה : ותאמר אניה · והאניה חשבה יונה א · סס
להשבר · אניות אבה · הרצון בהם הספינות · וכן מזה · ואני עשה איוב ט · מלכים ט
צי המלך שלמה · ותרגומו וספינתא : ותאמר צי · וצי אדיר לא יעברנו · ישעיה לג
רוצה לומר אניה · ותרגומו ובורני רבתי לא תגוזינה · ותרגם
הירושלמי והשיבך יי מצרים באניות · בבורניא · וכמוהו · וצים מיד במדבר כד
סיר כתים : ותאמר סיר · ואחריתכן בסירות דוגה · פירשו בו ספינות עמוס ד
קטנות · ותרגומו בדוגית צידין · ובלשון רז״ל סומכוס אומר המוכר
את הספינה מכר את הדונית · פירוש אותה ספינה קטנה שמהלכת
לפני הגדולה במקום מים מועטים שאין הגדולות יכולות ללכת שם
ריחים ונכנסין לקטנה ויוצאין : ותאמר ריחים · וחוררתי בריחים כלם · ישעיה מג
כתב החכם רבי יעקב בן אלעזר ז״ל שהרצון בו הספינות ונקראו כן לפי
חבל שהולכות ברוח : ותאמר חבל · וכשכב בראש חבל · פירשו בו משלי כג
הספינה · ותרגומו היך מלחא דדמיך באילפא · ותרגום היתה באניות
סוחר · היך אלפת דתגריא · וימצא אניה באה תרשיש · ואשכח
אילפא · אניות תרשיש · אילפיא דשורטוס · ואמר הגאון רבינו
סעדיה כי הספינה נקראת חבל לפי שהנהגת הספינה במשיכת החבלים
ובהתרתם : וכן פירש רב החובל · רב הספינה · ורבי יונה פירש
חבל דבר עשוי מחבלים צף על פני המים כשמעגנין את הספינות ובו
ידעו מקום העיגון והאדם השוכב שם הוא בסכנה :

כ״ה ספר האהל על הספור והההגדה תאמר לששה פנים · תאמר
ספר ספר · ספר אתה למען תצדק · ספרו נא לי : ישעיה מג · ירמיה א

ותאמר

נגד ותאמר הגדה · את מי הגדת מלין · הגידו ונגידנו · הרצון בהם איוב כו · ירמיה נ
הספור · אמנם אמרו שיש מן החלוק ביניהם וזה כי ההגדה יבא על
החרשות ולא כן ענין ספור אלא על ענין שנעשה או נאמר : ותאמר
חוה חוה · אחוה דעי אף אני · כתר לי זעיר ואחוך : תרגום ויגד וחוי : איוב לב · שם לו
תנה ותאמר תנה · שם יתנו צדקות יי · הרצון בו יספרו · תרגום ויספר שופטים ה
המן · ותני המן · ויגדו פועל אלהים · ויתנון עובדא דיי · ויש מפרשים
מזה · גם כי יתנו בגוים · ובן מזה · לתנות לבת יפתח · רוצה לומר הושע ח · שופטים יא
שעה לספר ולדבר עליה דברי נהי והספד : ותאמר שעה · ונשתעה ונראה ישעיה מא
שנן ויחוו · פירשוהו מתרגום ויספר ואשתעי : ותאמר שנן · ושננתם דברים ו
לבניך · הרצון בו הספור · כתרגומו ותתנינון · ובן מזה · למשל שם כח
ולשנינה · ותרגומו למתל ולשועי :

סקל כי סקל האהל על הסקילה תאמר לשני פנים · תאמר סקל ·
רגם וסקלתו באבנים · סקול יסקל השור : ותאמר רגם · דברים יג · שמות כא
ורגמו אתו כל העדה · הרצון בו הסקילה : ויקרא כד

ס׳ סתם האהל על הסתימה תאמר לאחד עשר פנים · תאמר
סתם סתם · סתם את מוצא מימי גיחון · כי החלו הפרצים דה״ב לב · נחמיה ד
אטם להסתם · ובש״ן · שתם תפלתי : ותאמר אטם · אטם אזנו משמע איכה ג · ישעיה לג
דמים · הרצון בו סותם · ובן מזה · חלוני שקפים אטומים · ותרגומו מלכים ו
עצם פתיחן מלגיו וסתימן מלברא : ותאמר עצם · ועצם עיניו מראות ישעיה לג
ברע · ויעצם את עיניכם · הרצון בהם הסתימה · ובלשון רז״ל המעצם שם כט
עצה עיניו של מת קודם יציאת נשמה הרי זה שופך דמים : ותאמר עצה ·
עצה עיניו לחשב תהפכות · הרצון בו סותם · כי יותר יחשוב האדם משלי ו
כשעיניו סתומות שלא יפנה אנה ואנה ואין לבו כי אם על הדבר ההוא
ערל שהוא חושב : ותאמר ערל · ערלה אזנם · הרצון בו אטומה · ירמיה ו
וכן · ערלי לב · וערלתם ערלתו את פריו · והנוהגים מנהגם : יחזקאל מד · ויקרא יט
שמה ותאמר שמה · נטמינו בעיניכם · פירשו בו סתימת הלב מאין דעת איוב יח
כמו שאמר מדוע נחשבנו כבהמה · ויש מפרשים מזה · איש טמא ישעיה ו
שפתים · כלומר אטום שפתים · וכן בלשון רז״ל בהכפל הפא והעין
מטמטם את הלב · וכן תרגום אוטם אזנו · מטמטם אדניה : ותאמר
אטר אטר · ואל תאטר עלי באר פיה · פירשו בו אל תסתום · ומענין זה תלים סט
פירשו · איש אטר יד ימינו · כלומר סתום יד ימינו שאינו עושה בה שופטים ג
קפץ דבר והוא שמאלי : ותאמר קפץ · יקפצו מלכים פיהם רוצה לומר ישעיה נב
יסתמו · וכן · וכל עולה קפצה פיה · ולא תקפץ את ידך : ותאמר תלים קז · דברים טו
שעע שעע · ועיניו השע · הרצון בו הסתימה כדברי המתרגם ועינוהי טמטים · ישעיה ו

ישעיה לג וכן מזה: וְלֹא תִשְׁעֶינָה עֵינֵי רֹאִים · וכן תרגומו ולא יטמטמן עיני
דברים כה צדיקיא: ותאמר חסם · לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ · הרצון בו לא יחסם
יחזקאל לט תסתום · ומזה · וְחֹסֶמֶת הִיא אֶת הָעֹבְרִים · כלומר סותמת ארח
העוברים שלא יוכלו לעבור מרוב באשה וסרחונה · או העוברים
תהלים לב יחסמו אפיהם בעברם: ותאמר בלם · עֶדְיוֹ לִבְלוֹם · הרצון בו בלם
לחסום · ובדברי רז״ל תולה ארץ על בלימה אין העולם מתקיים אלא
בזכות מי שבולם עצמו בשעת מריבה: כלומר שסותם פיו ושותק
ושומע חרפתו ואינו משיב:

סתר תאהל על ההסתר והחשמנה תאמר לשנים עשר
בראשית ד׳ ירמיה כג פנים · תאמר סתר · וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר · אִם יִסָּתֵר סתר
שמואל ה איש בַּמִּסְתָּרִים · ומענין זה פירשו ואם הוא בשי״ן · וַיְשַׁחֲרוּ לָהֶם
שחורים · רוצה לומר שהיו השחורים נסתרים להם מבפנים:
שם י׳ ישעיה מט ותאמר חבא · הִנֵּה הוּא נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים · בְּצֵל יָדוֹ הֶחְבִּיאָנִי · וְשָׁם יחבא
חבקוק ג חֶבְיוֹן עֻזֹּה · תרגום בסתר המדרגה · ובחביוני דרגותא: ותאמר
תהלים לא׳ שם כז יחזקאל ז צפן · אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ · כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֻכֹּה · וְחִלְּלוּ אֶת צְפוּנִי · הרצון כמן
משלי כו׳ ישעיה ב בהם ההסתר: ותאמר טמן · טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלַּחַת · וְהִטָּמֵן בֶּעָפָר · טמן
תרגום מי יתן בשאול תצפינני · מי יתן בבית קבורתא תטמינני:
דברים לב ותאמר כמס · הֲלֹא הוּא כָּמֻס עִמָּדִי · הרצון בו טמון: ותאמר כמס
שם לג שפן · וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל · פירשו בו כמו טמוני: ותאמר צנע · ספן
משלי יא וְאֶת צְנוּעִים חָכְמָה · פירשו המלה לשון הסתר והטמנה · ורוצה לומר צנע
השפלים המסתתרים מרוב ענותנותם בהם תמצא החכמה · ובמשנה
המצניע לזרע · פירוש המטמין והמסתיר: ותאמר כמן · וּמֹשֵׁל כמן
דניאל יא בְּמִכְמַנֵּי הַזָּהָב · פירשו בו מטמוני · ותרגום ברשת זו טמנו · במצדתא
דכן כמנו · באורח זו אהלך טמנו פח לי · כמנו פוחה לי: ותאמר
איוב כח׳ שם׳ תהלים מד עלם · וְנֶעֶלְמָה מֵעֵינֵי כָל חָי · וְתַעֲלֻמָה יֹצִא אוֹר · כִּי הוּא יֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת עלם
שם מו לב · הרצון בהם ההסתר והמצפון · ומזה פירשו · עַל עֲלָמוֹת שִׁיר:
שמואל ב יח על נסתרי השיר ותעלומיו: ותאמר כחד · וְכָל דָּבָר לֹא יִכָּחֵד מִן כחד
איוב ו׳ שם כ הַמֶּלֶךְ · לֹא כִחַדְתִּי אִמְרֵי קָדוֹשׁ · יַכְחִידֶנָּה תַּחַת לְשׁוֹנוֹ · הרצון בהם
בראשית יח ההסתר וההעלמה: ותאמר כסה · הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם · וְכֹסֶה כסה
משלי יב קָלוֹן עָרוּם · פירשם רבי מנחם בן שלמה ז״ל לשון העלמה: ותאמר
איוב ד גנב · וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנָּב · פירשו בו נעלם: גנב

נשלמה אות הסמך

א עבד האחל על השמוש והעבדות תאמר לחמשה פנים ·

עבד תאמר עבר · ועבדום וענו אתם · עבדת עבדה : בראשית טו · במדבר ד

שרת ותאמר שרת · ושרת את אחיו · ויעשהו כלים לבית יי׳ כלי שרת : סס ח · ד״ה ב כד

עמר ותאמר עמר · והתעמר בו ומכרו · פירשו בו וישתמש · וכן אמרו דברים כד

בפרק אילו הן הנחנקין הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו

לרשותו וישתמש בו שנאמר והתעמר בו · פירוש ענין שמוש :

כהן ותאמר כהן · אשר כהן בבית אשר בנה שלמה · וכהנו לי · פירשו ד״ה ו · שמות ●

המלה לשון שמוש ועבודה עם גדולה : ותאמר שרד · את בגדי סס לה

השרד · פירשו בו בגדי העבודה :

עבר ב עבר האחל על ההעברה תאמר לשני פנים · תאמר עבר ·

חלף והוא עבר לפניהם · ויקחם ויעברם : ותאמר חלף · בראשית לג · סס לב

חלפו עם אניות אבה · הרצון בו כמו עברו · וכן · ורוח על פני יחלף · איוב ט · סס ד

ותרגומו וזיקא על אפי יעבר · וכן · וחלפת משם והלאה · ויחלף ולא שמואל י · איוב ט

אבין לו :

ג עבר האחל נתינת טעם על הדבר תאמר לעשרה פנים ·

בעבור תאמר בעבור · ואולם בעבור זאת העמדתיך · בעבור שמות ט · תלים קלב

למען דוד עבדך : ותאמר למען · למען אשר יביאו בני ישראל · למעני ויקרא יז

ולמען דוד עבדי · לא למענכם אני עשה · פירשו בהם כמו בעבור : ישעיה לז · יחזקאל לו

יען ותאמר יען · יען אשר עשית · פירשו בו כמו בעבור · וכן · יען וביען בראשית כב · ויקרא כו

במשפטי מאסו · ונכפל להודיע כי יש הרבה טעמים לטלטולם ולגלותם

בגלל בעבור כך ובעבור כך : ותאמר בגלל · בגלל הדבר הזה · תרגום דברים טו

וירע למשה בעבורם · ובאש למשה בגללהון · למען אחי ורעי ·

של בגלל אחי : ותאמר של · בשלמי הרעה הזאת · כי בשלי הסער יונה א · סס

הגדול הזה · הרצון בהם בעבור מי · בעבורי · ומתרגמין בדיל מה

בשתא

בשתא חדא׳ ארי בדילי׳ ותרגום בעבור׳ בדיל: ותאמר תחת׳ תחת
תַּחַת שָׁלוֹשׁ רָגְזָה אֶרֶץ׳ פירשו בו כמו בעבור׳ וכן׳ תַּחַת זאת לא
יוּמַת שִׁמְעִי׳ בעבור ההכנעה הזאת שעשה תכפר לו ולא יומת כי קלל
את משיח יי׳ וכן׳ תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ׳ בעבור כך וכך: ותאמר
בְּעַד׳ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ׳ פירש בו רבי יהודה בן בלעם כמו כעד
בעבור׳ וכן׳ עוֹר בְּעַד עוֹר: ותאמר כְּדֵי׳ אַרְיֵה טֹרֵף בְּדֵי גֹרוֹתָיו׳ כדי
כתב פתח דברי שהוא כמו בעבור׳ וכן׳ וְיִגְעוּ עַמִּים בְּדֵי רִיק׳ בְּדֵי
שֶׁקֶר: ותאמר אשר׳ אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ׳ פירשוהו כמו אשר
למען ייטב׳ וכן מזה׳ וַיִּכְרֶהָ מִנְּבִירָהּ אֲשֶׁר עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת לַאֲשֵׁרָה׳
בעבור שעשתה מפלצת׳ ועם חבית׳ בַּאֲשֶׁר אַתְּ אִשְׁתּוֹ׳ בעבור שאת
אשתו׳ בַּאֲשֶׁר יי אִתּוֹ׳ בעבור שיי אותו: ותאמר כי׳ וּמֵחַטֹּאתָם כי
יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם׳ פירשו בו למען׳ וכן׳ שִׁוִּיתִי יי לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי
מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט:

עד

האחל אל הגבלת מקום או זמן תאמר לשני פנים׳ תאמר
עַד׳ עַד פֹּה תָבוֹא וְלֹא תֹסִיף׳ עַד יָבוֹא וְיֹרֶה צֶדֶק: עד
ותאמר עַל׳ וְיַרְכָתוֹ עַל צִידֹן׳ כמו עד׳ וכן׳ הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת: על

עדר

האחל על עדרי הבהמות תאמר לשלשה פנים׳ תאמר
עֵדֶר׳ עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ׳ וַיָּשֶׂת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ: עדר
ותאמר עַשְׁתְּרוֹת׳ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ׳ רוצה לומר עדרי צאן׳ כתרגומו עשתרות
עדרי ענך: ותאמר חשיפים׳ כִּשְׁנֵי חֲשִׂפֵי עִזִּים׳ פירשו בו כשני חשיפים
עדרי עזים:

עוג

האחל על העוגות תאמר לשלשה פנים׳ תאמר עֻגַת׳ עוגה
וְעֻגַת שְׂעֹרִים תֹּאכְלֶנָּה: ותאמר צליל׳ צְלִיל לֶחֶם צליל
שְׂעֹרִים׳ פירשו בו עוגת לחם שעורים׳ ותרגומו חרר דלחם שעורין׳
ותרגום אך עשה לי משם עוגה קטנה׳ חררא זעירא׳ עגת רצפים׳
חררא מעפפא׳ ובלשונם ז״ל ולא חררה על גבי גחלים: ותאמר
חַלֹּת׳ עַל חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ׳ רוצה לומר עגות׳ ותרגומו גריצן׳ ותרגו׳ חלת
עגות מצות׳ גריצן פטירן:

עוד

האחל על העדות תאמר לשלשה פנים׳ תאמר עוד: עוד
הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם׳ עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים׳ ומזה לפי
המתרגם׳ תְּחַדֵּשׁ עֵדֶיךָ נֶגְדִּי׳ תחדש סהדייך לקבלי: ותאמר ענה׳ ענה
שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו׳ לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׳ הרצון בהם העדות:
ותאמר שהד׳ וְשָׂהֲדִי בַּמְּרוֹמִים׳ תרגום עד׳ שיהדא: סהד

עוף

האחל על התפרחה והתעופפות תאמר לשבעה פנים׳
תאמר

עוף תאמר עוף · וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים · וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ : ומזה ישעיה ו׳ בראשית א׳
פירשו · מְנֻלָּה עָפָה · ויש מפרשים כפולה מתרגום וכפלת : ותע״פ : זכריה ה׳
פרח ותאמר פרח · אֲשֶׁר אַתֵּנָה מְצֹדְדוֹת שָׁם אֶת הַנְּפָשׁוֹת לְפֹרְחוֹת · פירשו יחזקאל יג
בו התהעופפות · מתרגום יעופף על הארץ · פרח על ארעא · ופירוש
אשר אתנה מצודדות לתרגם לחיות נפשותם פורחות והולבות להם :
דאה ותאמר דאה · כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר · וַיֵּדֶא עַל כַּנְפֵי רוּחַ · פירשום לשון דברים כח שמואל ב׳ כב
נשב הפרחה ועופפות : ותאמר נשב · וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם · פירשו בו בראשית טו
הפריחם · וכן · כִּי רוּחַ יְיָ נָשְׁבָה בּוֹ · יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ מָיִם : ותאמר ישעיה מ׳ תהלים קמז
עיט עטה · וַיַּעַט בְּהֵם · פירשו המלה לשון התעופפות נגזר מן וקץ עליו שמואל כו
העיט · ורוצה לומר שהפריחם מעליו כלומר שהבריחם · ואמרו
נצא במדרש מחו ויעט בהם אפרחינון בסלין : ותאמר נצא · כִּי נָצֹא נָצוּ איכה ד
נָעוּ · כִּי נָצֹא תֵּצֵא · פירשום לשון הפרחה ועופפות נגזר מן נוצה · ירמיה מח
גז אמנם המתרגם תרגם אתקוטטו אף אטלטלו : ותאמר גז · כִּי גָז חִישׁ תהלים צ
וַנָּעֻפָה · פירשוהו לשון הפרחה · וכן · וַיָּגָז שַׂלְוִים : במדבר יא

עוף

האהל כללות מיני העופות תאמר לשלשה פנים ·
עוף תאמר עוף · וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ : ותאמר צפור · בראשית א׳
עיט כָּל צִפּוֹר כָּנָף · שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ : ותאמר עיט · וְקָץ עָלָיו הָעַיִט · דברים ד׳ תהלים קד ישעיה
יֵעָזְבוּ יַחְדָּו לְעֵיט הָרִים · ויש אומרים שהוא שם בלל לעופות הדורסים : שם

עוף

עפעפים האהל על העפעפים תאמר לשני פנים · תאמר עפעפים ·
שמורות לְעַפְעַפֵּי תְנוּמָה : ותאמר שמורות · אָחַזְתָּ שְׁמֻרוֹת תהלים קלב · עז
עֵינָי · פירשו בו העפעפים · נקראו כן מפני ששומרות העינים :

עור

עור האהל על העור תאמר לשני פנים · תאמר עור · עוֹרֵנוּ
גלד כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ · וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים : ותאמר גלד · איכה ה׳ בראשית כז
שַׂק תָּפַרְתִּי עֲלֵי גִלְדִּי · הרצון בו עורי · כמתרגמין שקא הייטית עלוי · איוב טז
משכי · ותרגום עור · משכא · והעתיק הערב כתנות עור וילבשם ·
בשונייא מן אל גליד ולבשהון :

עות

האהל על זמן ההוות תאמר לארבעה פנים · תאמר
עתה עתה · עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְיָ · וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא תהלים יב מלכים א׳ א
יָדָעְתָּ · כלומר העת הזאת : ותאמר הן · כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי : בראשית טו
גל עַד הֵנָּה · וְלֹא רְאִיתִיו עַד הֵנָּה · הרצון בהם כמו עתה : ותאמר נא · שם מד
דַּבֶּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם · שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ · הרצון בהם כמו עתה : שמות יא בראשית נ
כה ותאמר כה · וְהִנֵּה לֹא שָׁמַעְתָּ עַד כֹּה · הרצון בו עד הנה : שמות ז

עז

עז האהל על העזים תאמר לשבעה פנים · תאמר עז ·
וְאִם עֵז קָרְבָּנוֹ · וְאֵת כָּל הָעִזִּים הַנְּקֻדּוֹת וְהַטְּלֻאֹת : ויקרא ג׳ בראשית ל

ותאמר

משלי ל׳ · בראשית לב · ותאמר תיש · וזרזיר מתנים או תיש · ותישים עשרים · אמרו שחם תיש
סם לו׳ · ויקרא יו · הזכרים מן העזים : ותאמר שעיר · שעיר עזים · את שני השעירם · סעיר
דניאל ח · אמרו שהרצון בהם הקטנים מן העזים : ותאמר צפיר · וצפיר העזים · צפיר
עזרא ח · צפירי חטאת · תרגום שעיר · צפירא · ובלשונם ז״ל משוך צפירא זו :
דברים יד · ותאמר שה · ושה עזים · רוצה לומר הקטן מן העזים : ותאמר סס
בראשית לח · שמואל י · גדי · וישלח יהודה את גדי העזים · אחד נשא שלשה גדיים · תרגום · גדי
באלים עם עתודים · ברברין עם גדיין · ורם פרים וכבשים ועתודים
ואמרין וגדין :

יד עזב

האהל על העזיבה תאמר לששה פנים · תאמר עזב · עזב
ירמיה כה · תלים לז · עזב ככפיר סכו · ולא ראיתי צדיק נעזב : ותאמר
במדבר לב · בראשית לט · הנחה · להניחו במדבר · ותנח בגדו אצלה · הרצון בו העזיבה : הניח
ישעיה כ׳ · יחזקאל כט · ותאמר נטש · כי נטשתה עמך בית יעקב · ונטשתיך המדברה : נטש
הרצון בהם העזיבה · ומזה בחילוף ט״ת בת״וכי הם ממוצא אחד :
ירמיה יח · תלים קמא · אם ינתשו מים זרים קרים · כמו ינטשו : ותאמר שמט · נשמטו שמט
דברים טו · סס · בידי סלע שפטיהם · תשמט ידך · שמוט כל בעל משה ידו · פירשום
סס · במדבר כא · לשון עזיבה · וכן מזה · שנת השמטה : ותאמר נתן · ולא נתן נתן
הושע ה׳ · איוב ט · סיחון · לא יתנו מעלליהם · הרצון בהם העזיבה · וכן · לא יתנני
השב רוחי · ותרגומו לא ישבקנני · ותרגום אעזבה פני ואבליגה ·
צפניה ב · אשבוק רגזי : ותאמר משק · ממשק חרול · פירשוהו לשון עזיבה · משק
כתרגומו משמט חרולין · ורוצה לומר שיהיה המקום נשמט ונעזב
בראשית טו · מלא חרולים · ויש מפרשים כמותו · ובן משק ביתי · בן שאעזוב
אותו בביתי · ויש מפרשים ממשק חרול לפי מקומו מוצא חרולים :

טו עזר

האהל על העזר תאמר לשני פנים · תאמר עזר · עזר עזר
שמואל ז · ישעיה נ · הנה עזרנו יי׳ · הן יי׳ אלהים יעזר לי : ותאמר עזב · עזב
שמות כג · עזב תעזב עמו · כמו עזור תעזור :

יו עט

האהל על הקולמוס תאמר לארבעה פנים · תאמר עט · עט
תלים מה · עט סופר מהיר · רוצה לומר הקולמוס · ותאמר חרט · חרט
ישעיה ח · וכתב עליו בחרט אנוש · פירשו בו עט סופר : ותאמר שבט · משכים שבט
שופטים ה · בשבט סופר · הרצון בו הקולמוס · כתרגומו בקולמוס דספר :
ירמיה יז · ותאמר צפורן · בצפורן שמיר · פירשו בו עט סופר : צפורן

יז עטש

האהל על העיטוש תאמר לשלשה פנים · תאמר
איוב מא · עטש · עטישתיו תהל אור · ובלשון רז״ל עטוש סימן עטש
מלכים ב ד · יפה לחולה : ותאמר זרר · ויזורר הנער · הרצון בו התעטש · זרר
ותרגומו ואיתמקק רביא · ותרגום עטישותיו תהל אור · מקקוהי תנהר
נהור

נחר נחור : ותאמר נחר : מדן נשמע נחרת סוסיו · הוד נחרו אימת · ירמיה ח · איוב לט
פירשו בהם העטוש · ואמרו שנקראת העטישה כן על שם הנחירים :

עין יח **עין** האהל על המעיינות תאמר לשני פנים · תאמר עין · על · בראשית כד
עין המים · עינת ותחמות · ובתוספת מם · מעין נרפש · דברים ח · משלי כה

גל למעינו מים : ותאמר גל · גל נעול · פירשו בו כמו מעין · וכן · תלים קיד · שיר ד
ונתתה לי גלת מים : שופטים א

עיר יט **עיר** האהל על העירות תאמר לשלשה פנים · תאמר עיר ·
קריה ואת אשר בעיר · ערים לשבת : ותאמר קריה · בראשית לד · במדבר לב
בטוב צדיקים תעלץ קריה · קרית חנה דוד · תרגום עיר · קרתא · משלי יא · ישעיה כט
אם ואמרו שמות נגזר · והקריתם לכם ערים : ותאמר אם · עיר ואם במדבר לה · שמואל ב כ
בישראל · פירשו בו העיר הגדולה · ואמרו שנקראת כן מצד היותה
באם לקטנות הזמנה :

עלל כ **עלל** האהל על העילות והסבה תאמר לשלשה פנים :
עלילה תאמר עלילה · ושם לה עלילות דברים · ובלשון רז״ל דברים כב
עולל כל שכן שעילה מצא · ומזה לפי המתרגם · עיני עוללה לנפשי · איכה ג
בכיתא דעיני איסתקפת למירע לנפשי · ותרגום עלילות דברים ·
סבה תסקופי מלין : ותאמר סבה · והוא מסבות מתהפך · פירשוהו לשון איוב לז
עילה כתרגומו והוא תוסקפא כתפך · וכן · כי היתה נסבה מעם דה״ב י
האלהים · ארום הות תסקפא · וכן מזה · אנכי סבתי בכל נפש בית שמואל כב
תואנה אביך · כלומר אני הייתי סבה : ותאמר תואנה · כי תאנה הוא שופטים יד
מבקש · הרצון בו סבה · וכן תרגומו תוסקפא · וכן · תאנים הלאת · יחזקאל כד
תוסקפין אתמליאת :

עלה כא **עלה** האהל על העלייה תאמר לשני פנים · תאמר עלה ·
ומשה עלה אל האלהים · אשר העלנו מארץ מצרים · שמות יט · פס לג
וים מזה · ועללתי בעפר קרני · כלומר העליתי עפר בקרני שהוא איוב יז
נסק ראשי על דרך ויעלו עפר על ראשיהם : ותאמר נסק · אסק שמים תלים קלט
שם אתה · הרצון בו אם אעלה : ובארמית · והסק דניאל מן גבא : דניאל ו

על כב **עלה** האהל הוראת על תאמר לשלשה פנים : תאמר על ·
וישב על הבאר · עלי עשור ועלי נבל : ותאמר שמות ב · תלים כב
אל אל · ויך את הפלשתי אל מצחו · כמו על מצחו · וכן · אל ההרים שמואל יז · יחזקאל יח
עד לא אכל · המון מעיך ורחמיך אלי התאפקו · וזולתם : ותאמר עד · ישעיה סג
ובעד השלח יפלו לא יבצעו · ויסגר יי בעדו · כמו על השלח · עליו · יואל ב · בראשית ז

עלים כג **עלה** האהל על העלים תאמר לשני פנים · תאמר עלים ·
והנה עלה זית טרף בפיה · ויתפרו עלה תאנה · פס ח · פס ג

ואמרו שיש בזה חלשון שכולל העלים עם הענפים כגון אמרו · וְהָבִיאוּ עֲלֵי זַיִת וַעֲלֵי עֵץ שֶׁמֶן וַעֲלֵי הֲדַס וַעֲלֵי תְמָרִים וַעֲלֵי עֵץ עָבֹת · רוצה לומר העלים עם הענפים : ותאמר טֹרף · כָּל טַרְפֵּי צִמְחָהּ תִּיבָשׁ · תרגום ויתפרו עלה תאנה · וחטיטו טרפי תאנין :

עם האהל על חבור ענין תאמר לששה פנים · תאמר עִם · יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ · וְכָל הָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ : ותאמר עִמָּד · בְּעוֹד שַׁדַּי עִמָּדִי · כמו עמי · וכן · וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי · וְצוּר יִצּוֹק עִמָּדִי · ולא נמצא המלה הזאת בא למדבר בעדו : ותאמר אֶל · וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח · כמו עם אחותה · וכן · קִבְרוּ אֹתִי אֶל אֲבֹתָי · עם אבותי : ותאמר אֵת · הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן · כמו עם אחיו · וכן · וְלֹא נֶאֶמְנָה אֶת אֵל רוּחוֹ · אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ · וכן · אֶת אַרְגֹּב וְאֶת הָאַרְיֵה · עם הארגוב ועם האריה ושני גבורים היו ששמם כך : ותאמר עַל · וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים · כמו עם הנשים · וכן · וְלֹא שָׁתָם עַל צֹאן לָבָן · עם צאן לבן · וְעָשִׂיתָ חֶסֶד עַל עַבְדְּךָ · עם עבדך · וכן רבים : ותאמר רֶגֶל · וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלֶךָ · רוצה לומר עמך · כתרגומו וכל עמא דעמך · וכן · וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל בֵּיתוֹ בְּרַגְלָיו · שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר בָּאוּ בְּרַגְלוֹ · וכן מתרגמין וכל אינש ביתיה עימיה · ואתו עימיה :

עם האהל על קבוץ וחבור ואנשים תאמר לשנים ועשרים פנים · תאמר עָם · הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם · ולוקח גם כן זה חלשון לזולת קבוץ וקהלת אנשים כגון אמרו על הארבה · עַם רַב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה · ועל הנמלים · עַם לֹא עָז · ועל השפנים · עַם לֹא עָצוּם : ותאמר גּוֹי · הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה · ונאמר גם כן על קבוץ הארבה כגון אמרו · כִּי גוֹי עָלָה עַל אַרְצִי · וכתב רבי יונה כי מלת גוי נופל גם כן על איש אחד כגון אמרו · הֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג · ויש אומרים שאמר בעבור עמו כי היה קצף יי עליו ועל עמו · וכן אמר כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה · ועוד נאמר וירפא יי את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו · הנה נתבאר כי לא לקה אבימלך לבדו · וכן אמר המתרגם העם אף זכאי תקטול : ותאמר אֹם · שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים · כמו עמים : ותאמר לְאֹם · וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ רִיק · וּלְאוּמִּי אֵלַי הַאֲזִינוּ · הרצון בהם כמו אמים : ותאמר עֵדָה · קְרִיאֵי הָעֵדָה · עֲדַת יְיָ · ונאמר גם כן זה הלשון לאסיפת דבורים כגון אמרו · וְהִנֵּה עֲדַת דְּבוֹרִים בִּגְוִיַּת הָאַרְיֵה : ותאמר בַּת · בַּת צִיּוֹן · רוצה לומר עדת · וכן · בַּת בָּבֶל · בַּת אֲשֻׁרִים · וזולתם : ותאמר

חיה

חיה חיה · חיתך ישבו בה · הרצון בו עדתך · וכן · חית קנה · וחירת תלים סח · שם
קהל פלשתים ; ותאמר קהל · ובהקהיל את הקהל · הקהל הקה אחת שמואל ב כג · במדבר
[illegible] לכם · קהלת יעקב · וכהפוך · וירא את להקת הנביאים · ותרגומו ית [illegible]
סיעת ספריא · והרגום כי עדת חנף גלמוד · ארום סיעת ; ותאמר
רגם רגם · שרי יהודה רגמתם · הרצון בו קהלם ; ותאמר צבא · תלים סח
צבא רבה צבאך וצאה · כי נתן לצבאך לחם · ברכו יי כל צבאיו ; ותאמר שופטי ט · שם · תלים קג
חיל חיל · חיל גדול מאד · חיל כשדים · תרגום צבא · חיל ; ותאמר יחזקאל לז · ירמיה לט
גדוד גדוד · ויתן את הגדוד הבא עלינו בידינו · הרצון בו חיל וצבא · שמואל ל
[illegible] ותרגומו וססר ית משיריתא · ותרגום על חיל פרעה · על משרית
אגף פרעה · וכמותו · גד גדוד יגודנו ; ותאמר אגף · וכל אגפיו אזרה בראשית מט · יחזקאל יב
לכל רוח · הרצון בו החילות כתרגומו ועל משריתה · וכן · אתה וכל שם לט
המון אגפיך · וזולתם ; ותאמר המון · ואת רכבו ואת המונו · הרצון בו שופטים ד
חילו כתרגומו וית משיריתיה · ובן מזה כתמורת הא באלף · ואת
[illegible] יתר האמון · ותרגומו וית שאר המוה · ומזה פירשו · יען המנכם ירמיה נב · יחזקאל ה
זרועות מן הגוים · כלומר היותכם המון רב ; ותאמר זרועות · וזרעות הנגב דניאל יא
לא יעמדו · וזרעות השטף ישטפו · אמרו שהרצון בהם החיילות ; שם
ארחת ותאמר ארחת · ארחת ישמעאלים · רוצה לומר שירא כתרגומו שיירת בראשית לז
ערבאי · וכן · ארחות דדנים · ואמרו שנקראו כן על שם הולכי אורח ; ישעיה כא
חבר ותאמר חבר · חבר כהנים · רוצה לומר עדת כהנים ; ותאמר אחוה · הושע ו
אחוה ואחוזת מרעהו · רוצה לומר חבורה כתרגומו וסיעת מרחמוהי ; בראשית כו
חבל ותאמר חבל · חבל נביאים · רוצה לומר חבורה · וכן · חבלי רשעים שמואל י · תלים קיט
[illegible] עודני · ותרגומו סיעת רשיעי אתכנשו ; ותאמר סוד · ועל סוד ירמיה ו
בחורים יחדו · לא ישבתי בסוד משחקים · הרצון בהם כתרגומו ועל שם טו
נחל סיעת עולמין · בסיעת משבחין ; ותאמר נחל · נחלי בליעל יבעתני · שמואל ב כב
הרצון בו החבורות כתרגומו סיעת · ונמצא בדברי רז״ל שנאמר זה
הלשון לקבוץ של דבורים · כגון אמרם וקוצץ סוכו של חברו להציל
את נחילו · פירוש קבוץ דבורים בסוף גמרא דפרק מרובה ; ותאמר
[illegible] שירא · שרותיך מערכך · פירשו בו השיירות · מתרגום ארחת · שיירת · יחזקאל כז
ויש מפרשים שרותיך התונים עליך מתרגום ויחן · ושרא ;

יד עמק

האחל על העמקים תאמר לארבעת עשר פנים ·

עמק תאמר עמק · בעמק הבכא · ולא אלהי עמקים הוא ; תלים פד · מלכים כ
גיא ותאמר גיא · כל גיא ינשא · גיא גדולה מאד · הרצון בהם העמקים ; ישעיה מ · זכריה יד
נחל ותאמר נחל · והשקה את נחל השטים · רוצה לומר העמק · וכן · יואל ד
ויחפרו עבדי יצחק בנחל · בחלקי נחל חלקך · וזולתם ; ותאמר בראשית כו · ישעיה נז

ישעיה כד אורים · עַל כֵּן בָּאֻרִים כַּבְּדוּ יְיָ · פירשו בו כמו בעמקים : ותאמר חורים
מלכים כ מישור · וְנִלָּחֲמָה אוֹתָם בְּמִישׁוֹר · רוצה לומר בעמק · תרגום עמק מישור
מישר · ובתוך בקעות מעיינות · ובגו משרין : ותאמר איל · איל
בראשית יד · סס יח אֵיל פָּארָן · בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא · הרצון בהם כדברי המתרגם מישר פארן ·
סס יג משרי ממרא : ותאמר ככר · כִּכַּר הַיַּרְדֵּן · רוצה לומר מישור כתרגו׳ ככר
שופטים ז מישר גד : ותאמר אבל · אָבֵל מְחוֹלָה · אָבֵל כְּרָמִים · הרצון בהם אבל
סמואל ו כמו מישור · כמתרגמין מישר · ומזה פירשו המפרשים · וְעַד אָבֵל
הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ · אמנם המתרגם אמר בו עד אבנא רבתא :
מלכים ב כג ותאמר שדמות · בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן · פירשו בו מישור · כתרגומו משרי סדמות
דה כו דקדרון : ותאמר שרון · וְעַל הַבָּקָר הָרֹעִים בַּשָּׁרוֹן · הרצון בו במישור · שרון
שיר ב · ישעיה לג כתרגומו ועל תורי דרען במישרא · וכן · חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן · הָיָה הַשָּׁרוֹן
כָּעֲרָבָה : ותאמר כר · עד מתחת לבית כר · רוצה לומר מישור · כר
סס ל כתרגומו עד מלרע לבית שרין · וכמוהו פירש רבי יונה · כַּר נִרְחָב ·
תלים סה · מלכים כא לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן : ותאמר חל · בְּחֵל יִזְרְעֶאל · פירשוהו מתרגו׳ חל
בגיאי בחילתא :

כז ענן האהל על העננים תאמר לשבעה פנים · תאמר ענן · ענן
בראשית ט · איוב כב וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן : ותאמר עב · עָבִים סֵתֶר לוֹ · עב
בראשית ב רוצה לומר עננים : ותאמר איד · וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ · רוצה לומר איד
תלים קלה ענן : ותאמר נשיאים · מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ · הרצון בו נשיאים
משלי כה העננים · כתרגומו דמסיק עננין · וכן · נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן :
איוב כח ותאמר חזיז · וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קוֹלוֹת · דעת רז״ל שהיה הרצון בו הענן חזיז
סס לו והמפרשים פירשו חזיז כמו ברק : ותאמר כפים · עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר · כפים
איכה ג פירשו בו העננים · ויש מפרשים כמוהו · נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם :
איוב לח ותאמר נבלים · וְנִבְלֵי שָׁמַיִם מִי יַשְׁכִּיב · כתב רבי יהודה בן בלעם נבלים
שהרצון בו העננים נקראו כן מפני שהם שופכים המים כנבל מלא מים
בראשית ז ויש אומרים נאדי שמים · וכן · וַיְהִי הַמַּבּוּל · ומשפטו מנבול ·
אמנם רז״ל כאשר באו להזכיר שמות העננים לא זכרו לא מלת כפים
ולא מלת נבל ואמרו בבראשית רבה פרק יב הענן ה׳ שמות נקראו לו
אד · עב · ענן · נשיאים · חזיז · אד · ואד יעלה מן הארץ · שהוא שובר
לבעלי שערים : עב · שהוא מעבב את פני הרקיע שנאמר עבי שחקים ·
ענן · שהוא עושה חבריות עננים אלו מאלו · וכתיב וארו עם ענני
שמיא · נשיאים · מעלה נשיאים · שעושה נשיאים אילו על אילו · חזיז ·
ודרך לחזיז קולות · שעושה חזיזות חזיזות ברקיע ומשרה רוח הקדש
על הבריות היך מה דאת אמר חזון ישעיהו :

עונג כ״ח **ענג** האהל על התענוג תאמר לשלשה פנים · תאמר עונג ·
והתענגתם מזיו כבודה · והתענג על יי׳ : ותאמר — ישעיה סו · תלים לז
עדן עדן ויתעדנו בטובך הגדול · כמו יתענגו · ופירשו מזה · אגג מעדנות · — שמואל טו
פירוש במעדנות כלומר בשמחה ובתענוג הלך אליו כי בחר מותו
מחייו · ורבי יונה פירש שיחסהו אל הנעימות לרוב תענגותיו וגודל
פנק מלכותו : ותאמר פנק · מפנק מנער עבדו · מענגו ומעדנו · תרגום — משלי כט
והתענגו על רוב שלום · ויתפנקון על סגיאות שלמא · אגג מעדנות ·
אגג מפנקא :

כ״ט **ענה** האהל על השבת הדבור תאמר לשני פנים · תאמר
ענה עני · מה ענה יי׳ · ענני יי׳ ענני · ולא ענו הכהן אתו — ירמיה כג · מלכים יח ·
סוכ דבר : ותאמר שוב · וישב משה את דברי העם אל יי׳ : — סס · שמות יט

עני ל׳ **ענה** האהל על העניים תאמר לתשעה פנים · תאמר עני ·
ויד עני ואביון לא החזיקה · העניים והאביונים : — יחזקאל יו · ישעיה מא
דל ותאמר דל · ואם דל הוא : ותאמר רש · ולרש אין כל : ותאמר — ויקרא יד · שמואל ב יב
רש מסכן · טוב ילד מסכן וחכם · תרגום עני · מסכן : ותאמר אביון — קה לד
מסכן כי לא יחדל אביון · הרצון בו מי שהוא בתכלית העניות ותאב לכל — דברים טו
שכיון דבר : ותאמר דך · לשפט יתום ודך · ויהי יי׳ משגב לדך · הרצון — תלים י · סס ט
דך בהם העני כדברי המתרגם למירן איתם ועניא · תקוף למסכינא :
מך ותאמר מך · ואם מך הוא · רוצה לומר מסכן · כתרגומו ואם מסכנא — ויקרא כו
חלך הוא : ותאמר חלך · עיניו לחלכה יצפנו · הרצון בו לעני · כתרגו — תלים י
עינוהי למסכנא יסתכון · וכן פירשו · עליך יעזב חלכה : ותאמר — סס
מסכים חשכים · בל יתיצב לפני חשכים · כי מלאו מחשכי ארץ · הרצון בהם — משלי כב · תלים עד
העניים והאביונים · תרגום ומן חעם הדלים · ומן עמא חשוכא · כי יציל
אביון משוע · ארי יפצא חשוכה · ועניים מרודים תביא בית · וחשוכין
מטלטלין · אמנם רז״ל כזוכרם שמות העני לא זכרו לא מלת חשכים
ולא מלת חלך ואמרו בויקרא רבה בפרשת בהר סיני : אשרי משכיל
שמונה נקראו לו אביון · מסכן · עני · דל · דך · רש · מך · עני
כמשמעו · אביון שהוא רואה דבר ואינו אוכל רואה דבר ואינו שותה
ותאב לכל · מסכן שהוא בזוי לכל חיך מה דאת אמר חכמת המסכן
בזויה · דל שהוא מדולדל מנכסיו · דך · שהוא מרוכך ·
רש · שהוא מתרושש · מך · שהוא מך לפני הכל עשוי כאסקופה
התחתונה :

תענית ל״א **ענה** האהל על התענית תאמר לשני פנים · תאמר תענית ·
צום קמתי מתעניתי : ותאמר צום · הלוא זה צום — עזרא ט · ישעיה נח

אֲבִיחֶרְהוּ׳ רוצה לומר תענית׳ כתרגומו תעניתא:

לג ענק
האֹהל על חחלי חמיוחד לחנתן בצואר ובגרון תאמר לארבעה פנים׳ תאמר ענק׳ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ׳ ענק
ותאמר רביד׳ וַיָּשֶׂם רְבִיד הַזָּהָב עַל צַוָּארוֹ׳ רביד
וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ׃
רוצה לומר ענק ותרגומו ומניכא ודהבא׳ ותרגום וענקים לגרגרות׳
וחמניכא לצוארך׳ וכמוהו׳ וְרָבִיד עַל גְּרוֹנֵךְ׃ ותאמר חרוזים׃ חרוזים
צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים׳ פירשו בו ענקים׳ ומזה פירשו בחלוף ה״ת באל״ף׃
וַאֲרָזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ׳ כמו חרוזים׃ ותאמר נטפות׳ הַנְּטִיפוֹת נטיפות
וְהַשֵּׁרוֹת׳ פירשו בו הענקים כתרגומו ענקיא ושיריא׳ ויש מפרשים מן נטף ושחלת׳ רוצה לומר כלי מניחין בו חצרי׃

לג ענק
האֹהל על אנשים חזקים בעלי קומה גדולה תאמר לארבעה פנים׳ תאמר ענק׳ יְלִידֵי הָעֲנָק׳ וְרָם ענק
ותאמר אמים׳ הָאֵמִים לְפָנִים׳ פירשו בו הענקים׳ אמים
בָּעֲנָקִים׃
ואמרו שנקראו כן מפני שלכל רואיהם תפול עליהם אימתה ופחד׃
ותאמר נפלים׳ וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים׳ הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ׳ פירשו נפילים
בהם הענקים׳ ואמרו שנקראו כן מפני שיפול האדם מפחדם׃
ותאמר רפאים׳ נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים׳ פירשו בו כמו ענקים׃ רפאים
ותאמר שמן׳ כָּל שָׁמֵן וְכָל אִישׁ חָיִל׳ פירשו בו כמו ענק׳ ותרגומו שמן
איתן׳ ותרגום האמים לפנים׳ אמתני׳ ויש מפרשים כמותו׳
וַיַּהֲרֹג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם׃

לד ענש
האֹהל על העונש תאמר לשלשה פנים׳ תאמר עונש׳ ענש
גַּם עֲנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב׳ וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף׃
ותאמר עון׳ כִּי לֹא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה׳ פירוש לא הגיע זמן עון
עונש האמורי לחורישם מארצם עד בלות ארבע מאות שנה וכן פירשו׃
תְּנָה עָוֹן עַל עֲוֹנָם׳ עונש על ענשם׃ ותאמר חטאת׳ זֹאת תִּהְיֶה חטאת
חַטַּאת מִצְרָיִם׳ פירשו בו עונש מצרים׳ וכן׳ לאתשמור על חטאתי׃
מֵחַטַּאת סְדֹם׃

לה עפר
האֹהל על העפר תאמר לארבעה פנים׳ תאמר עפר׳ עפר
עָפָר מִן הָאֲדָמָה׃ ותאמר אדמה׳ וַאֲדָמָה עַל רֹאשׁוֹ׳ אדמה
רוצה לומר עפר׃ ותאמר אבק׳ וּפִרְחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה׳ פירשו בו אבק
העפר הדק׃ ותאמר שחק׳ וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם׳ פירשו בו אבק שחק
מאזנים׃

ו עץ
האֹהל כללות מיני האילנות תאמר לשמנה פנים׳ עץ
תאמר עץ׳ כָּל עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ׃ ותאמר אלים׳ אלים

כי יבשו מאילים אשר חמדתם · אמרו שהוא שם כלל לאילנות כתרגו׳ ישעיה א
ארי תתבהתון מאלני טעותא דחמדתון · וכן פירשו · אילי הצדק · שם סא
ויש שהוא שם פרט כנון · וישב תחת האלה · ואלה כי טוב צלה · שופטים ו׳ הושע ד
אלה ות״י בוטמא · ואמרו שהוא הנקרא בלעז אולמו : ותאמר שיח ·
וכל שיח השדה · רוצה לומר אילן · וכן · בין שיחים ינהקו · ותרגומו בראשית ב׳ איוב ל
אשל ביני אילניא : ותאמר אשל · ויטע אשל · תחת האשל · אמרו בראשית כא שמואל כב
שהוא שם כלל לכל אילן · ובלשון רז״ל דתליא באשלי רברבי · פירוש
אלנות גדולות · ורבי יונה אמר שאפשר שיהיה אילן נקרא בערבי
אשרה אתל : ותאמר אשרה · ואת אשריו תכרתון · ואשריהם תשרפון שמות לד׳ דברים יב
באש · אמרו שהוא שם כלל לכל אילן שעובדין אותו או נוטעים אותו
בכאים לשם עז : ותאמר בכאים · ממול הבכאים · בראשי הבכאים · הרצון שם ידי׳ שם
בהם האילנות · כדברי המתרגם בראשי אילניא · מקבל אילניא ·
צאלים ויש מפרשים עץ התות מורו בלעז : ותאמר צאלים · תחת צאלים איוב מ
ישכב · פירשו בו אילנות · וכן · יסכהו צאלים צללו · ואמרו שנקראו שם
אזרח כן לחיותם בעלי צל : ותאמר אזרח · כאזרח רענן · פירשו בו האילן תהלים לז
הלח והרטוב · ותרגומו היך אילן יציב ועכוף :

ל״ז **עצל** האחל על התרשלות והעצלנות תאמר לשני פנים ·
עצל תאמר עצל · לך אל נמלה עצל · עצלה תפיל תרדמה · משלי ו׳ שם יט
פגר ותאמר פגר · אשר פגרו מלכת אחרי דוד · רוצה לומר נתרשלו · שמואל ל
ובלשון רז״ל יומא דמפגרי רבנן אמרי האידנא יומא דשפמי׳ כלומר
היום שהיו מתרשלים התלמידים יומא דשפמי פירוש יום בטל · וידוע
גם כן שאנו לועזין לאדם עצל פיגרו :

ל״ח **עצם** האחל על העצמות תאמר לשני פנים · תאמר עצם ·
אספר כל עצמותי · העצמות היבשות : ותאמר תהלים כב׳ יחזקאל לז
גרם גרם · ורוח נכאה תיבש גרם · גרמיו כמטיל ברזל · תרגום עצם · משלי יז׳ איוב מ
גרמא :

ל״ט **עקר** האחל על העקירה תאמר לשלשה פנים · תאמר
עקר עקר · ועת לעקור נטוע : ותאמר נתש · ונטעתי קהלת ג
נתש אתכם ולא אתוש · כמו ולא אעקור · וכן · לא ינתש ולא יהרס · ירמיה מב׳ שם לא
ותתש בחמה · וזולתם · ומזה בחלוף ט״ת בת״ו · ונטשתי אתכם ואת יחזקאל יט׳ ירמיה כג
העיר אשר נתתי לכם ולאבותיכם מעל פני · כמו ונתשתי : ותאמר
משה משא · למשאות אותה משרשיה · פירשו בו כמו לעקור כתרגומו יחזקאל יז
למיעקר יתה משורשהא :

עקש האחל על העוות והיושר תאמר לעשרה פנים · תאמר

ישעיה מו · מיכה ג עקש · נתיבותיהם עקשו להם · ואת כל הישרה יעקשו : ותאמר שקש
ירמיה ג · אסתר א עות · העוו את דרכם · הרצון בו עקשו · וכן מזה · עותה ושתי המלכה : עות
איכה ג · תלים לח לעות אדם בריבו · וזולתם · וכן מזה לפי המתרגם · נעויתי שחותי
עד מאד · עקמית שחיית עד לחדא · ותרגום נתיבתיהם · עקשו להם :
שבילהון עקימו להון · ואת כל הישרה יעקשו · וית כל כיונתא
חבקוק א מעקמין : ותאמר עקל · על כן יצא משפט מעקל · הרצון בו מעוות : עקל
שופטים ה · תלים קכה ובהכפל העין והלמד · ארחות עקלקלות : והמטים עקלקלותם :
דברים יו · משלי יט ותאמר סלף · ויסלף דברי צדיקים · אולת אדם תסלף דרכו · הרצון סלף
תלים יח · משלי ח בהם העוות : ותאמר פתל · ועם עקש תתפתל · אין בהם נפתל פתל
איוב ה ועקש · ועצת נפתלים נמהרה · הרצון בהם העוות : ותאמר לוז לוז
משלי ב ונלוזים במעגלותם · פירשוהו לשון עוות : כתרגו ומפתלין שבילהון :
משלי ג וכמוהו · כי תועבת יי נלוז · דמרחק עותה מן קדם יי : ותאמר עקב עקב
ישעיה מ והיה העקב למישור · פירשוהו לשון עקשות · ורוצה לומר הדרך
המעוקל וקשה ללכת בו · ותרגומו יהי כפלא למישרא · ותרגום
ישעיה מ ומעקשים למישור : וכיפלא למישרא : ותאמר עול · בארץ נכחות עול
ויקרא יט · איוב יג יעול · לא תעשו עול במשפט · הלאל תדברו עולה · הרצון בהם
סם יא העוות : ותאמר און · אם און בידך הרחיקהו · הרצון בו עול : און
משלי ו וכן · אדם בליעל איש און · ותרגומו בר נש שלומא גברא עוולה ·
תלים י · איוב ד ובמותם רבים : ותאמר עמל · תחת לשונו עמל ואון · וזרעי עמל עמל
יקצרהו · אילו והנוהג מנהגם פירשום לשון עול :

יא ערב · האחל על הערבוב תאמר לששה פנים · תאמר

משלי יד · תלים קו ערב · ובשמחתו לא יתערב זר · ויתערבו בגוים : ערב
שמות ל ותאמר מלח · ממלח טהור קדש · פירשו בו מעורב : כדברי המתרגם : מלח
יונה א · יחזקאל כז ומענין זה פירש רשי זל · ויראו המלחים · מלחיך וחובליך · נקראו
כן תופשי המשוטים מפני שמהפכין המים במשוטות כשמנהיגים את
הספינה כשהן יושבין כאדם המהפך בכף בצים לערבם במים :
ויקרא יט · דברים כב ותאמר כלא · ובגד כלאים · פירשו בו מעורב · וכן · לא תזרע כרמך כלא
ישעיה יט כלאים : ותאמר מסך · יי מסך בקרבה רוח עועים · פירשוהו לשון מסך
משלי יז · סס כ תערובת : ותאמר גלע · ולפני התגלע הריב נטוש · וכל אויל גלע
סם יח יתגלע · בכל תושיה יתגלע · פירשום לשון ערבוב : אמנם המתרגם
תרגם בכל תושיה יתגלע · וכל סילכנא מצטרי · ותרגום לועג לרש
ירמיה יב חרף עושהו · דמצטרי במסכנא : ותאמר תחר · ואיך תתחרה תחר
סם כב את הסוסים · פירשו בו תתערב · ובן · התמלך כי אתה מתחרה
תלים לו · סס בארז · ובן פירשו · אל תתחר במצליח דרכו · אל תתחר במרעים ·

אל תתערב · או יהיה הרצון אל תתחר · אל תריב כדברי המתרגם
לא תגרג · עוד מצאנו דמתרגמין ריב בזה הלשון כגון אמרו ויהי ריב
ומדון ישא · די בתחרותא ובדוונא מתגברין · הן לריב ומצה תצומו ·
הא לתחרו :

ערב מב **ערב** האחל הוראת ערב תאמר לשני פנים · תאמר ערֹב ·
בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת · ואמרו שנקרא כן כפני שהוא שמות יב
עת החשך ויתערבו הדברים שלא יכיר אדם ולא יפריד בין דבר לדבר ·
ומזה לפי המתרגם · זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדְדֵם · כדוביא רמשא יבזוננון : ירמיה ה
נשף ותאמר נשף · קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה · וְשָׂבַעְתִּי נְדֻדִים עֲדֵי נָשֶׁף · תלים קיט · איוב ז
וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב · אמרו שהרצון בהם כמו ערב · ופירוש שמואל ל
מהנשף ועד הערב · רוצה לומר מערב יום זה עד ערב יום שני ובל
אותו הערב עד הבקר שהוא מחרתו · ומה שאמר למחרתם רוצה לומר
מחרת שני הנשפים · ומלת ועד עומד במקום שנים · כאילו אמר ועד
למחרתם · אמנם דעת רז״ל כי הוראת נשף תחלת הלילה כשמתחיל
החושך · ותחילת היום כשסר החשך · ואמרו על זה הפסוק מהנשף
ועד הערב כאילו אמר מהבקר כי גם הוא יקרא נשף · ואמרו אמר רב
אשי תרי נשפי הוו נשף יממא ואתי ליליא נשף ליליא ואתי יממא :

מג **ערב** האחל על פאת שקיעת החמה תאמר לשלשה פנים ·
מערב תאמר מערב · וְיִרְאוּ מִמַּעֲרָב אֶת שֵׁם יְיָ : ותאמר ישעיה נט
ים ים · יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה · יָמָּה וָקֵדְמָה · הרצון בהם פאת מערב : דברים לג בראשית כח
אחור ותאמר אחור · וְאָחוֹר וְלֹא אָבִין לוֹ · פירשו בו מערב · וכן תרגומו איוב כג
ולמערבא ולא אתביין ליה :

מד **ערב** האחל על המשכון תאמר לשלשה פנים · תאמר
ערבון ערבון · אִם תִּתֵּן עֵרָבוֹן עַד שָׁלְחֶךָ · רוצה לומר בראשית לח
משכון · ויש מפרשים מזה · וְאֶת עֲרֻבָּתָם תִּקָּח · כלומר משכונם כי שמואל יז
דרך אנשי הצבא לשים משכונות על הוצאותם לפי שאין המעות מצוין
עמהם ואמר לו שיקח ויוציא משכונם מאשר משכנו אצלו : ותאמר
עבוט עבוט · יוציא אֵלֶיךָ אֶת הָעֲבוֹט · לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ · הרצון בהם המשכון : דברים כד · שם
חבל ותאמר חבל · חֲבֹל לֹא חָבָל · חֲבֹלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב · הרצון בהם יחזקאל יח · שם
המשכונות :

ערבה מה **ערב** האחל על הערבה תאמר לשני פנים · תאמר ערבה ·
בַּעֲרָבִים עַל יִבְלֵי מָיִם · וְעַרְבֵי נָחַל : ותאמר ישעיה מד · ויקרא כג
צפצפה צפצפה · צַפְצָפָה שָׂמוֹ · פירשו בו מין ערבה פחותה · ובלשון רז״ל יחזקאל יז
פרט לצפצפה הגדלה בין ההרים ופירשו רז״ל הפסוק כן קח על מים ·

רבים צפצפה שמו אני עשיתי אותם בערבה הגדלה על מים רבים והם
שמו עצמם כצפצפת הגדלה בין ההרים :

טו **ערד** האהל על חמור הבר תאמר לשני פנים · תאמר
איוב לט ערוד · ומסרות ערוד מי פתח · פירשו בו חמור הבר · ערוד
ירמיה ב ובלשון רז״ל בדי שיכיר בין חמור לערוד : ותאמר פרא · פרה למד פרא
מדבר · פירשו בו הערוד כתרגומו כערודא דמדורא במדברא · וכן · הן
איוב כד פראים במדבר :

טז **ערך** האהל על הערך תאמר לשני פנים · תאמר ערך · ערך
סם כח · סם לא יערכנה זהב וזכוכית · לא ידע אנוש ערכה :
איכה ד · איוב כח ותאמר סלה · המסלאים בפז · הרצון בו הנערכים · וכן · לא תסלה סלה
בכתם אופיר :

יז **ערם** האהל על הערמה תאמר לארבעה פנים · תאמר
יהושע ט · איוב ה ערמה · ויעשו גם המה בערמה · לכד חכמים ערמה
תלים פג · במדבר כה בערמם · על עמך יערימו סוד : ותאמר נבלים · בנכליהם אשר נכלים
תלים קה נכלו לכם · להתנכל בעבדיו · תרגום להרנו בערמה · בנכילו · על
משלי כ עמך יערימו סוד · נבילו רזא : ותאמר תחבולה · ובתחבלות עשה תחבולה
סם א מלחמה · ונבון תחבלות יקנה · פירשו בהם ערמות שאדם מתהפך
מלכים ב י בלבו לבחור הישרה : ותאמר עקב · ויהוא עשה בעקבה · פירשו עקב
הושע ו בו בערמה · וכן מזה לדעת רז״ל · עקבה מדם · ואמרו בפרק אילו
הן הגולין בגמרא להיכן גולין מאי עקבה מדם אמר רבי אלעזר שהיו
עוקבין להרוג נפשות · פירוש מערימין · ואמר בו המתרגם בנכלין
אשדין דם זכאי · ובתלמוד ירושלמי פירשו עקבה מלוכלכת · והוא
אמרם אם יש בה עקבת יין אסור · ואמרו מהו עקבת יין בהחיא
דמלכלך כדכתיב עקבה מדם :

יח **עש** האהל על התולעת האוכל הבגדים תאמר לשני פנים ·
ישעיה נא תאמר עש · כבגד יאכלם עש : ותאמר סס · עש
סם וכצמר יאכלם סס · פירשו בו העש : סס

יט **עשב** האהל כללות מיני העשבים תאמר לארבעה פנים ·
דברים יא תאמר עשב · ונתתי עשב בשדך לבהמתך · וכל עשב
ישעיה מב · בראשית א עשבם אוביש : ותאמר דשא · תדשא הארץ דשא · כשעירים עלי דשא
דברים לב דשא · אמרו כי הדשא יקרא העשב בשהוא קטנה ורכה : ותאמר
איוב ח · ישעיה מ חציר · ולפני כל חציר ייבש · יבש חציר · כי כחציר מהרה ימלו · חציר
תלים לז הרצון בהם העשב כדברי המתרגם וקדם כל עשבא ייביש · ארי יביש
איוב ל עשבא · היך עשבא : ותאמר שיח · הקטפים מלוח עלי שיח · שיח
פירשו

פירשו בו חעשב כתרגומו דתלישין הובאי על עשבי :

עשן כא עשן האחל על העשן תאמר לשלשה פנים· תאמר עשן· יהושע ח· בראשית יט
קיטור וְהִנֵּה עָלָה עֲשַׁן הָעִיר : ותאמר קיטור· וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן· כִּי הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר· תרגום מנחיריו תהלים קיט
כליל יֵצֵא עָשָׁן· מאפותיה נפק קיטרא : ותאמר כליל· וְהִנֵּה עָלָה כְלִיל הָעִיר הַשָּׁמָיְמָה· רוצה לומר עשן כתרגומו וחא סליק תננא דקרתא : שופטים כ

עשק כב עשק האחל על העסק תאמר לשני פנים· תאמר עשק·
כנה כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ : ותאמר שגה· בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד· פירש בו רבי משה הדרשן כמו תעסוק· וכן פירש רבי יונה התעסקות באהבתה מאחוב זולתה· ומזה הענין פירשו· וְכָל שֹׁגֶה בּוֹ לֹא יֶחְכָּם· וכתב רבי יונה בשם רבי יהודה בן קריש כי הוא שמע אלדד הדני אומר יש לי שגייה בענין יש לי עסק אמנם רוב המפרשים פירשום לשון שגגה כמשמעם : בראשית כו· משלי ה

עכביש כג עכביש האחל על חעש שאורג ובונה ביתו בקורות ובכתלים תאמר לשני פנים· תאמר עכביש·
שממית וּבֵית עַכָּבִישׁ מִבְטַחוֹ : ותאמר שממית· שְׂמָמִית בְּיָדַיִם תְּתַפֵּשׂ· פירשו בו חעש שבונה ביתה אפילו בהיכלי מלך : איוב ח· משלי ל

נשלמה אות העין

פה א פה האחל על הפה תאמר לשני פנים· תאמר פה· מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם· וַיָּשֶׂם פִּי כְּחֶרֶב חַדָּה : ותאמר עדה· שמות ד
עדה הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּוֹב עֶדְיֵךְ· פירשו בו פיך· וכן בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם : ישעיה מט· תהלים קג· סס לב
פזר ב פזר האחל על הפזור תאמר לחמשה פנים· תאמר פזר·
נפץ כַּפְּוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר· יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד : ותאמר נפץ· תהלים קמז· משלי יא

צפניה ב · בראשית ט מרוממתך נפצו גוים · ומאלה נפצה כל הארץ : ותאמר זרה · זרה
שמות לב · יחזקאל יב ויזר על פני המים · וזריתי אותם בארצות · הרצון בהם הפזור :
תלים סח ותאמר בזר · בזר עמים · הרצון בו כמו פזר · וכן תרגומו בדר עמיה · בזר
דניאל יא וכמוהו · ורכוש להם יבזור · כמו יפזור · ובלשון רז״ל בפק דכריתות
בגמרא המפטם את הקטרת תנו רבנן קטורת היו מחזרין אותה
למכתשת פנימית בימות החמה בוררה שלא תתעפש · פי׳ מפזרת :
זכריה ב ותאמר פרש · כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם · כמו פזרתי · פרש
יחזקאל יז וכן · והנשארים לכל רוח יפרשו · וכן תרגומו לכל רוחא יתבדרון :

ג פחד האחל על הפחד והמורא תאמר לשבעה פנים ·

תלים יד · משלי כח תאמר פחד · שם פחדו פחד · אשרי אדם מפחד
שמות כ · נחמיה ו תמיד : ותאמר יראה · ובעבור תהיה יראתו על פניכם · אשר היו יראה
ד״ה ב לב · יואל ב מיראים אתי · ליראם ולבהלם · ומזה · ונורא מאד · גם מזה על צד
תלים עו ההפוך לפי המתרגם · נאור אתה · ארי דחיל את · ותרגום ויירא ·
ירמיה כ · דברים א ודחל : ותאמר מגור · כי אם מגור מסביב · לא תגורו מפני איש · מגור
איוב יט גורו לכם מפני חרב · הרצון בהם הפחד והמורא : ותאמר אימה · אימה
בראשית טו · שמות טו · שיר ו והנה אימה · אימתה ופחד · איומה כנדגלות · תרגום פחד היה לנו ·
איוב לב אימתה וזיעא : ותאמר זחל · על כן זחלתי ואירא · הרצון בו זחל
פחדתי · ותרגומו איסתפית ודחלית · ובלשון רז״ל בסוף משקין אזל
ליה גברא דחוה מסתפינא מיניה · פירוש מפחד ממנו :
ותאמר רהה · אל תפחדו ואל תרהו · פירשו בו לפי מקומו כמו אל רהה
תלים יח תפחדו · אמנם המתרגם אמר בו לא תתברון : ותאמר חרג · ויחרגו חרג
ממסגרותיהם · פירשו בו כמו ויפחדו · ומתרגום ומחדדים אימה ·
שמואל ב כב הרגת מותא · וכן פירשו כמוהו על צד ההפוך · ויחגרו ממסגרותם ·
ודונש בן לברט פירש ויחגרו ויפסחו מלשון אדם הפסח חגירא :

י פלל האחל על התפלה תאמר לעשרה פנים · תאמר תפלה · תפלה

תלים צ · ישעיה לח תפלה למשה · שמעתי את תפלתך · ויתפלל בעדך
בראשית כ וחיה · אמרו המפרשים כי כל תפלה היא בקשה מהאל שלא ידינהו
כמעלו אבל שישפוט בעצמו איך יחמול עליו ואיך ינהגהו במעגלי
הרחמים והחסד · רצונם לומר כי כל תפלה היא לשון משפט מן ונתן
שמות ח · בראשית כה בפלילים : ותאמר עתר · למתי אעתיר לך · ויעתר יצחק ליי׳ · הרצון עתר
שם כד בהם התפלה : ותאמר שוח · ויצא יצחק לשוח בשדה · הרצון שוח
שמות ח בו להתפלל כתרגומו לצלאה : ותאמר צעקה · ויצעק משה אל יי׳ · צעקה
שם לב רוצה לומר התפלל בתרגומו וצלי : ותאמר חלה · ויחל משה את חלה
פני יי׳ אלהיו · רוצה לומר התפלל כתרגומו וצלי : ותאמר חנן · חנן

ואתחנן

רנה וָאֶתְחַנַּן אֶל יְיָ׃ ותאמר רנה· אֶל תִּשְׁמַע אֶל רִנָּתָם· רוצה לומר דברים ג׳ · ירמיה ז
תפלתם· כתרגומו אל צלותהון· וכן· הַקְשִׁיבָה רִנָּתִי· וזולתם׃ תלים יז
פגע ותאמר פגע· וּמַה נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע בּוֹ· פירשו בו נתפלל אליו׃ איוב כא
קרא ותאמר קרא· קְרָא לֶאֱלֹהַּ וַיַּעֲנֵהוּ· יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ· פירשום לשון שם יב · תלים צא
לחש תפלה׃ ותאמר לחש· צָקוּן לַחַשׁ· פירשו בו התפלה· ורוצה ישעיה כו
לומר שפכו התפלה בעת שמוסרך למו· אמנם הספרי נהג מנהג אחר
כאשר בא להזכיר לשונות התפלה וכתב וזה לשונו ואתחנן עשרה
לשונות נקראת תפלה זעקה שועה נאקה שנאמר ויהי בימים הרבים
ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל
שועתם אל האלהים מן העבודה וישמע אלהים את נאקתם· נקראת
קריאה בצר לי אקרא יי׳· נקראת רנה שנאמר ואתה אל תתפלל בעד
העם הזה ואל תשא בעדם רנה· ותקרא פגיעה שנאמר ואל תפגע בי·
נקראת נפול שנאמר ואתנפל· נקראת פילול שנאמר ואתפלל אל יי׳·
נקראת עתירה ויעתר יצחק· נקראת עמידה שנאמר ויעמד פנחס
ויפלל· נקראת חלוי ויחל משה· נקראת תחינה שנאמר ואתחנן
אל יי׳׳

פנה · פן האחל על הזויות תאמר לשמונה פנים· תאמר פנה·
זוית וְאֵצֶל כָּל פִּנָּה תֶּאֱרֹב· עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו׃ ותאמר זוית· משלי ז׳ · שמות כז
כְּזָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ· רוצה לומר פנות· ומזה· מְזָוֵינוּ מְלֵאִים׃ ותאמר זכריה ט׳ · תלים קמד
פאה פאת· עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת· רוצה לומר זויות· כתרגומו על ארבע שמות כז
זויתיה· ומזה· וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב· ויש מפרשים כמו פחתי מן פחת במדבר כד
רוח יהודה· והאלף תמורת ההית׃ ותאמר רוח· לְכָל רוּחַ אֱזָרֶה· יחזקאל ה
רוצה לומר פאה· ותרגום זאת פאת ים· דא רוח מערב׃ ותאמר
מקצוע מקצוע· לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן· רוצה לומר לזויות· כתרגומו לזוויית שמות כו
משכנא· וכן· בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר· וַיַּעֲבִרֵנִי אֶל אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר׃ יחזקאל מו׳ · שם
קרן ותאמר קרן· עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ· וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו· הרצון בו זויותיו· שמות כט׳ · שם כז
דמשק ותרגום טוב שבת על פנת גג· על קרנא דאגרא ׃ ותאמר דמשק·
בִּפְאַת מִטָּה וּבִדְמֶשֶׁק עָרֶשׂ· פירשו בו לפי מקומו כמו בפאת מטה׃ עמוס ג
אתיק ותאמר אתיק· אַתִּיק אֶל פְּנֵי אַתִּיק· פירשו בו זויות׃ יחזקאל מב
פנים · פנה האחל על פני האדם תאמר לשני פנים· תאמר פנים
אפים כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו׃ ותאמר אפים· וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה· שמות לד׳ · שמואל ב
כמו על פניו· ואמרו שכנה הכתוב הפנים באפים לפי שהאפים גבוהים
על הפנים· וכן מזה· וַתִּפֹּל לְאַפֵּי דָוִד׃ שם כה
פנים · פנה האחל על הפנים תאמר לשלשה פנים· תאמר פנים·

תהלים מה׳ אסתר ה׳ כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה · בַּחֲצַר בֵּית הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית : ותאמר בית׳ בית
יחזקאל א׳ בראשית ו׳ כְּמַרְאֵה אֵשׁ בֵּית לָהּ סָבִיב · ר״ל מבפנים · וכן · וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת
שיר ד׳ וּמִחוּץ : ותאמר בעד · מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ · פירשו בו מבפנים : בעד

י פסח האה״ל על הפסחים תאמר לשלשה פנים · תאמר פסח · פסח
ישעיה לה׳ שמואל ב׳ ט׳ אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ · פִּסְחִים בָּזוּ בַז : ותאמר
תהלים לה׳ מלכים ב׳ כג נֵכִים · נֶאֶסְפוּ עָלַי נֵכִים · חרצון בו פסחים · וכמוהו אמרו · פַּרְעֹה נכים
נְכֹה · ותרגומו פרעה חגירא · ותרגום כי פסח עבדך · ארי חגירא
בראשית לב עַבְדְּךָ : ותאמר צולע · וְהוּא צֹלֵעַ עַל יְרֵכוֹ · אמרו כי נקרא הפסח צולע
מיכה ד׳ צולע לפי שהולך על צדו האחד · וכן מזה · אֹסְפָה הַצֹּלֵעָה :

ט פעם האה״ל חוראת פעם תאמר לשלשה פנים · תאמר
שופטים יו׳ בראשית לג פַּעַם · זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם · שֶׁבַע פְּעָמִים : פעם
שמות כג ותאמר רגל · שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה · חרצון בו פעמים · וכן · רגל
במדבר כב׳ בראשית לא כִּי הִכִּיתַנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים : ותאמר מונים · עֲשֶׂרֶת מֹנִים · פירשו מונים
בו פעמים :

י פעם האה״ל על הזוג תאמר לשני פנים · תאמר פעמון · פעמון
שמות כח פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן · רוצה לומר הזוג : ותאמר מצילות · מצילות
זכריה יד עַל מְצִלּוֹת הַסּוּס · פירשו בו הזגים התלוים בסוס :

יא פצל האה״ל על הקלוף תאמר לשני פנים · תאמר פצל · פצל
בראשית ל׳ אֲשֶׁר פִּצֵּל בָּרְהָטִים · רוצה לומר אשר קלף :
ויקרא יד ותאמר קצע · וְאֶת הַבַּיִת יַקְצִעַ · פירשו בו יקלוף · כלומר יסיר הטיח · קצע
ואמרו שכן נקרא הכלי שמקלף בו החרש העץ ומחליקו · יַעֲשֵׂהוּ
ישעיה מד בַּמַּקְצֻעוֹת :

יב פצר האה״ל על ההכרחיות וההפצרות תאמר לשלשה
בראשית יט׳ ושמואל ב יט פנים · תאמר הפצר · וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד · וַיִּפְצַר בּוֹ הפצר
שמואל כח חֹתְנוֹ · ובהפוך · וַיִּפְרְצוּ בוֹ עֲבָדָיו · והרצון בם ההכרח : ותאמר
משלי כא כפה · מַתָּן בַּסֵּתֶר יִכְפֶּה אָף · פירשו בו מכריח האף מלשון רז״ל כופין כפה
אסתר א׳ אותו עד שיאמר רוצה אני : ותאמר אנס · אֵין אֹנֵס · פירשו בו אנס
אין מכריח :

יג פרד האה״ל על הפרדים תאמר לשלשה פנים · תאמר פרד · פרד
שמואל ב יג׳ ישעיה סו אִישׁ עַל פִּרְדּוֹ · וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים · כתב רב האיי גאון
ז״ל כי נקרא פרד בעבור שלא יוליד והוא נפרד : ותאמר ימים · אֶת ימים
בראשית לו׳ אסתר ח הַיֵּמִם · פירשו בו הפרדים : ותאמר אחשתרנים · הָאֲחַשְׁתְּרָנִים אחשתרנים
בְּנֵי הָרַמָּכִים · אמרו המפרשים שהיא מלה מורכבת ותוכן המלה אחש
תרין · והיוד והמם סימן לרבים ואחש בלשון פרס רוצה לומר גדול ·
ופירוש

ופירוש המלה פרדים גדולים ונכבדים שהם משני מינים מסוס ומחמור׳
והמתרגם אמר בו ערטילויבי רמכין דאיתנטלו שחוליהון ואקפרו פיסת
כף רגליהון :

פרה

האחל כללות מיני הפירות תאמר לשני פנים׳ תאמר
פרי פרי׳ עֵץ פְּרִי׳ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת פְּרִיָהֶן : כרלשית א׳ ירמיה כט
מגד ותאמר מגד׳ וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ׳ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל׳ וּמִגְדָּנֹת דברים לג׳ סס
נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ׳ הרצון בהם הפירות׳ ובלשון רז״ל בסוף גמרא כרלשית כד
דפרק מפנין ואחד שלכל מיני מגדים׳ ופירש הע״וך מיני פירות׳ ויש
אומרים כי כלל המלה הזאת הדבר המשובח והמעולה בין בפירות
בין בכסף וזהב ואבני יקרות ובגדים ובכל אחד ואחד לפי מקומו הכתוב
בו יקרא הדבר המשובח והמעולה בהם מגד ומגדנות :

פרח

האחל על קטני העופות תאמר לשני פנים׳ תאמר
אפרוח אפרוח׳ אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים : ותאמר גוזל׳ דברים כב
גוזל עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף׳ רוצה לומר אפרוחיו : סס לב

פרש

האחל על פירוש וביאור הדבר תאמר לשבעה פנים׳
פרש תאמר פרש׳ וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ׳ נחמיה ח
באר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ : ותאמר באר׳ בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת׳ במדבר טו׳ דברים א
נקב הרצון בו פירש את התורה׳ וכן׳ בָּאֵר הֵיטֵב : ותאמר נקב׳ סס כז
אֲשֶׁר פִּי יְיָ יִקֳּבֶנּוּ׳ הרצון בו יפרשנו׳ ותרגומו דבממריה דיי יפרשינה׳ ישעיה סב
נשתון וכן׳ נָקְבָה שְׂכָרְךָ : ותאמר נשתון׳ וּכְתָב הַנִּשְׁתְּוָן׳ פירשו בו כרלשית ל׳ עזרא ד
פתר כתב המפורש : ותאמר פתר׳ כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָנוּ׳ תִּשְׁמַע חֲלוֹם כרלשית מא׳ סס
לִפְתֹּר אֹתוֹ׳ הרצון בהם פירוש וביאור החלום׳ ולא נמצא זה בזולת
פשר פירוש החלום : ותאמר פשר׳ וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר׳ פירשו בו קהלת ח
פתרון הדבר מתרגום בפתרון חלומי׳ כפישרון חלמי : ותאמר
שבר שֶׁבֶר׳ אֶת מִסְפַּר הַחֲלוֹם וְאֶת שִׁבְרוֹ׳ הרצון בו פתרונו׳ בתרגומו שופטים ז
ית שועי חלמא וית פישריה׳ ואמרו שנאמר בזה הלשון כפני
שהפתרון שובר החלום ומגלה אותו כי קודם הוא כמו הדבר הסתום :

פשט

האחל על ההפשטה תאמר לשלשה פנים׳ תאמר
פשט פשט׳ וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו׳ וְאֶת בִּגְדֵי רִקְמָתָם יִפְשֹׁטוּ : ויקרא ו׳ יחזקאל כו
נצל ותאמר נצל׳ וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם׳ וַיְנַצְּלוּ לָהֶם לְאֵין מַשָּׂא׳ שמות לג׳ ד״ה ב כ
שלל וְנִצַּלְתֶּם אֶת מִצְרָיִם׳ הרצון בהם כענין ההפשטה : ותאמר שלל׳ שמות ג׳
אֵילְכָה שׁוֹלָל וְעָרוֹם׳ פירשו בו מופשט מבגדיו׳ ויש מפרשים מופשט מיכה א
מהדעת׳ וכן מזה׳ מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלָל׳ פירוש כל אחד מהיועצים איוב יב
מוליכו מופשט מהדעת ולא תועילהו עצתו :

יו **פשע** האחל על הפשע והמרד תאמר לששה פנים · תאמר
ישעיה א · סס כט פשע · והם פשעו בי · פשע וכחש : ותאמר מרד · סזע
יהושע כב · איוב כד ובי״י אל תמרדו · המה היו במרדי אור · תרגום ואשר פשעו בי · ודי מרד
תלים יג · תלים קה מרדו בממרי : ותאמר מרה · אשר מרה את פי י״י · ולא מרו את מרה
ירמיה ה דברו · הרצון בהם כמו מרד · וכן מזה · ולעם הזה היה לב סורר
סס נ ומורה · ותרגומו לב סטי ומריד · ומזה פירשו · על הארץ מרתים ·
ישעיה ל פירוש הארץ אשר עמה עם מרי : ותאמר סור · הוי בנים סוררים · סרר
פירשו בו מורדים · כתרגומו וי בני מרודיא · וכן פירשו · כי כפרה
הושע ד · ירמיה ו סוררה סרר ישראל · כלם סרי סוררים · וזולתם · וכן פירשו מענין זה ·
מלכי׳ כא · סס · מלכי׳ יו סר וזעף · מה זה רוחך סרה : ותאמר קשר · קשר זמרי וגם הכה קשר
ירמיה יא · סמוא׳ ב טו את המלך · נמצא קשר באיש יהודה · אחיתפל בקשרים · כי קשרתם
סמואל כב כלכם עלי · פירשו כלם לשון מרד כדברי המתרגם מרד זמרי ·
אשתבחו דמרדו · אחיתופל במרוריא · כי מרדתון כלכון עלי :
ירמיה ג · סס ס ותאמר שוב · שובו בנים שובבים · מדוע שובבה · חכמתך ודעתך סוב
ישעיה מז · ירמיה ג היא שובבתך · אשר עשתה משבה ישראל · כל אילו וזולתם פירשום
לשון מרד · אמנם המתרגם תרגם שובו בנים שובבים · תובו בניא
דמתחסנין · וכן תרגם מדוע שובבה · מה דין מתחסנין :

יח **פשע** האחל על הפסיעה תאמר לשלשה פנים · תאמר
סמואל כ פשע · כי כפשע ביני ובין המות · ובלשון רז״ל פסיעה פזע
גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם : ותאמר צעד · צעד
תלים יח · איוב יד תרחיב צעדי תחתי · כי עתה צעדי תספור · הרצון בו כדברי המתרגם
ירמיה מז פסיעותי : ותאמר שעטה · מקול שעטת פרסות אביריו · רוצה סעטה
לומר פסיעתם כתרגומו מקול מפשועית פרסת גברוהי · ויש מפרשים
כי הכות הסוס בארץ תקרא שעטה · ותקרא גם כן דהרה · כגון סוס
דוהר · מדהרות דהרות אביריו · ויש מפרשים דוהר לשון דלוג כמו
שבארנו במה שקדם בשער דלג :

י **פשת** האחל על הפשתן תאמר לארבעה פנים · תאמר
הושע ב · שמות כח פשתן · צמרי ופשתי : ותאמר שש · שש משזר · פזיע
בראשית מא · אסתר א וילבש אתו בגדי שש · הרצון בהם הפשתן : ותאמר בוץ · ותכריך סס
בוץ · הרצון בו פשתן · תרגום צמרי ופשתי · כסות מילא ובוץ : מז
שמות כח · ויקרא ו ותאמר בד · מכנסי בד · מדו בד · רוצה לומר מכנסי פשתן · מלבוש כד
פשתן · כמתרגם אתקלוס בוץ :

כא **פתה** האחל על הפתוי תאמר לשלשה פנים · תאמר פתה · פיתה
איוב לא · מלכי׳ כב · ירמי׳ כ ויפת בסתר לבי · מי יפתה את אחאב · פתיתני י״י
ואפת

יפתה וָאֶפָּת : ותאמר הסתה · אִם יְיָ הֱסִיתְךָ בִי · וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת שמואל ב · יהושע טו
אָבִיהָ · הרצון בהם הפתוי · ומזה פירשו · וַהֲסִיתָם אֱלֹהִים מִמֶּנּוּ · דה ב יח
נשא כלומר העיר רוחם לסור ממנו : ותאמר נשא · נִשְּׂאוּ שָׂרֵי נֹף · ישעיה יט
הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי · אַל יַשִּׁא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ · הרצון בהם ההסתה והפתוי : בראשית ג · מלכים ב יח

כב פתה

האחל תכלית מהירות על הדבר בהפלגה תאמר
פתאם לשני פנים · תאמר פתאום · וַיֹּאמֶר יְיָ פִּתְאֹם · במדבר יב
פתע וּפִתְאֹם יָבוֹא אֶל הֵיכָלוֹ : ותאמר פתע · פֶּתַע יִשָּׁבֵר · וְאִם בְּפֶתַע מלאכי ג · משלי ו
בְּלֹא אֵיבָה · הרצון בהם כמו פתאום : במדבר לה

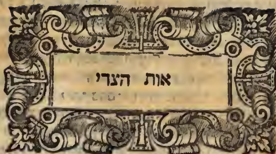
כג פתח

האחל על הפתיחה תאמר לשמנה פנים · תאמר
פתח פתח · יִפְתַּח יְיָ לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב · פְּתַח לְבָנוֹן דברים כח · זכריה יא
פקח דְּלָתֶיךָ : ותאמר פקח · וְעַל בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת עֵינַי · תִּפָּקַחְנָה שם יב · ישעיה לה
עֵינֵי עִוְרִים · הרצון בהם הפתיחה · וכן תרגום אז תפקחנה · בבן
פצה יתפתחן : ותאמר פצה · אֲשֶׁר פָּצוּ שְׂפָתָי · פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם · הרצון תלים סו · שם כב
בהם הפתיחה · כתרגומו דפתחו שפתי · פתחו עלי פומהון :
פער ותאמר פער · פִּי פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה · וּפָעֲרָה פִיהָ · פָּעֲרוּ עָלַי בְּפִיהֶם · שם קיט · ישעיה ה · איוב יו
פשק הרצון בהם הפתיחה : ותאמר פשק · פֹּשֵׂק שְׂפָתָיו מְחִתָּה לוֹ · משלי יג
הרצון בו פותח כתרגומו ודפתח שפוותי · ומזה · וַתְּפַשְּׂקִי אֶת רַגְלַיִךְ יחזקאל יו
פטר לְכָל עוֹבֵר · ותפתחי : ותאמר פטר · פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן · משלי יז
יַפְטִירוּ בְשָׂפָה · פֶּטֶר רֶחֶם · פירשום לשון פתיחה · וכן מזה · וּפְטוּרֵי תלים כב · שמות יג
פתם צִצִּים · רוצה לומר שפתחו בהם הפרחים והציצים : ותאמר שתם · מלכים ו
שְׁתֻם הָעָיִן · פירשו בו פתוח · מלשונם זל במשנה כדי שישתום במדבר כד
ויסתום ויגוב · ופירש הערוך ישתום פותח כדכתיב שתום העין :
בלק ותאמר בלק · בוקה ומבוקה ומבלקה · הִנֵּה יְיָ בּוֹקֵק הָאָרֶץ וּבוֹלְקָהּ · נחום ב · ישעיה כד
פירשו המלה לשון פתיחה שכן הוראת המלה בלשון ערב · ורוצה
לומר שיפתח הארץ ויצאו יושביה לכל עבר :

כד פתן

מפתן האחל על המפתן תאמר לשלשה פנים · תאמר מפתן ·
מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת קָדִימָה · בְּרַתּוֹת אֶל הַמִּפְתָּן : יחזקאל מז · שמואל ה
סף ותאמר סף · וַיְדֵיהָ עַל הַסַּף · הִיא בָּאָה בְּכַף הַבָּיִת · בְּתִתָּם סִפָּם אֶת שופטים יט · מלכים יד
כִּפִּי · פירשו בהם אסקופה התחתונה אשר ידרכו בה : ותאמ יחזקאל מג
אומנות אומנות · וְאֶת הָאֹמְנוֹת אֲשֶׁר צִפָּה חִזְקִיָּה · אמר בו המתרגם ית מלכים ב י
סקופתא · ותרגום ברתות אל המפתן · על סקופתא :

נשלמה אות הפא

א צד — האה̈ל על חצד והעבר תאמר לשמנה פנים · תאמר צַד · גד
שמואל כ׳ שמו׳ כה׳ שם כג — מִצַּד שָׁאוּל · יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ · עַל צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן ׃
שמואל יד — ותאמר עֵבֶר · אַתֶּם תִּהְיוּ לְעֵבֶר אֶחָד · רוצה לומר לצד אחד · וכן · עבר
ישעיה מז · מלכים ז — אִישׁ לְעֶבְרוֹ תָּעוּ · מִכָּל עֲבָרָיו · וְהֵאִיר עַל עֵבֶר פָּנֶיהָ · חולתם ׃
שמות כה · שם כו — ותאמר צֵלָע · וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית · רוצה לומר לצדו · כתרגומו · גלע
שמואל ב׳ יו׳ · שמות כח — ולסטר משכנא · וכן · בְּצֶלַע הָהָר ׃ ותאמר קְצוֹת · עַל שְׁנֵי קְצוֹת · קצות
שם כו — הַחֹשֶׁן · רוצה לומר צדיו כתרגומו לתרין סטרי חושנא · וכן · מִקְצָה
שם כז — בַחֹבָרֶת · חולתם ׃ ותאמר כתף · וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית · וְעָלָה הַגְּבוּל · כתף
יהושע יח׳ מלכים ב יא — אֶל כֶּתֶף יְרִיחוֹ · אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית · הרצון בחם
צד ועבר כדברי המתרגם ולעיברא תיניא · לעיבר יריחו · גבר וזינית
תלים קמ — בירית מעיבר ביתא ׃ ותאמר יד · פָּרְשׂוּ רֶשֶׁת לְיַד מַעְגָּל · רוצה · יד
לומר לצד כתרגומו לסטר אורחה · וכן מזה לפי המתרגם · וְהָאֲתֻנוֹת
איוב א׳ · שופטים כ — רֹעוֹת עַל יְדֵיהֶם · על סטריהון ׃ ותאמר מַעַר · מִמַּעֲרֵה גָבַע · מער
מלכים ז — פירש בו רבי יונה מצד הגבעה · וכן · כְּמַעַר אִישׁ · כלומר הצורות
היו מקיפות כל צד מצדי כל קרש וקרש והוא כנון אמרו מעבר איש
לויות · אמנם רז״ל פירשו כמער איש לשון דבוק כמו שבארנו במה
שקדם בשער דבקונם המתרגם בפסוק ממערה גבע נהג מנהג אחר
איוב לח — אמר ממישר גבע ׃ ותאמר כנף · לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ · רוצה · כנף
ישעיה כד — לומר בצדי הארץ · כתרגומו למיחד בסטרי ארעא · וכן · מִכְּנַף הָאָרֶץ ׃
ב צוה — האה̇ל על הצווי תאמר לשני פנים · תאמר מִצְוֹת · כִּי · מצוה
נחמיה יא · דברים ד — מִצְוַת הַמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם · כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְיָ ׃ ותאמר
תלים יט · עזרא א — פקודים · פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים · וְהוּא פָקַד עָלַי לִבְנוֹת לוֹ בַיִת ׃ פקודים
ג צוף — האה̇ל על ההצפה תאמר לארבעה פנים · תאמר צָפָה · צפה
איכה ג · דברים יא — צָפוּ מַיִם עַל רֹאשִׁי · אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת מֵי יַם סוּף ·

ויצף

וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל · ומזה פי׳ · וְהִשְׁקֵיתִי אֶרֶץ צָפָתְךָ מִדָּמְךָ אֶל הֶהָרִים · כלומר מלכים ב ו · יחזקאל לב
המקומות שצפו המים עליהם אשקה אותם כדמך ויצף הדם עליהם
עד שיעלה אל ההרים : ותאמר השקה · וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ יואל ב
וְיִצְהָר · הרצון בו והציפו · ותרגומו ויטופון נעויה · ותרגום אשר
הציף את מי ים סוף · דאטיף יי את מי ימא דסוף · ובלשונם ז״ל מי החג
שנטמאו השיקן ואחר כך הקדישן טהורין הקדישן ואחר כך השיקן
טמאים · פירוש שקען במי מקוה עד שיציפו המים עליהם : ותאמר
שיט שיט · אֲנִי שַׁיִט · פירשו המלה לשון הצפה · ותרגום צפו מים על ישעיה לג
ראשי · שאטו מיא · ובלשון רז״ל בפרק שני בבלים חבית של שייטים ·
ופירש הערוך עושין בני אדם חבית כדי ללמוד בה לשוט על פני
שוח המים : ותאמר שוח · כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׂ הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת · הרצון בו שם כה
ההצפה והשיטה · כדברי המתרגם כמה דמפרש שייטה למישט · וכן
מזה · כִּי גָאוּ הַמַּיִם מֵי שָׂחוּ · פירוש כל כך גאו המים עד שלא יוכל
לעבור בהם ברגל אלא אם כן ישחה · וכן פירשו מזה · אַשְׂחֶה בְכָל תהלים ו
לַיְלָה מִטָּתִי · אמנם המתרגם אמר בו אמלל בצערי · ויש מפרשים
מתרגום וירחץ · ואסחי :

י צוף האהל על חלת הדבש תאמר לשלשה פנים · תאמר
צוף צוּף · צוּף דְּבַשׁ אִמְרֵי נֹעַם · פירשו בו חלות הדבש : משלי יו
נפת ותאמר נפת · תְּבוּס נֹפֶת · כִּי נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתֵי זָרָה · הרצון בהם שם כז · שם ה
צוף דבש · ותרגם המתרגם ביישה בבריתא · מטול דכבריתא · ותרגום
יערת צוף דבש · בבריתא דדובשא : ותאמר יערת · בְּיַעְרַת הַדְּבָשׁ · שמואל יד
אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דִּבְשִׁי · פירשו בהם חלת הדבש · ותרגום נופת שיר ה
תטפנה שפתותיך כלה זלחן שפוותך יערא דדובשא :

צרח י צוח האהל על הצרה תאמר לשלשה פנים · תאמר צרח ·
עקה בַּצָּרָה קָרָאתָ · אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב : ותאמר עקה · תהלים פא · דברים ב
מִפְּנֵי עָקַת רָשָׁע · שַׂמְתָּ מוּעָקָה בְמָתְנֵינוּ · הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם תהלים נה · שם סו · עמוס ב
ציקה כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה · תרגום צרה · עקה : ותאמר צוקה · בְּבֹא
עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה · הרצון בו כמו צרה · ותרגומו שנוקא · ותרגום משלי א
בלכתך לא יצר צעדך · לא תשנק ארחך · וכן מזה · וּבְצוֹק הָעִתִּים · דניאל ט
וַהֲצִיקוֹתִי לַאֲרִיאֵל · וזולתם · ומזה פירשו על צר התפוך · וַיָּקָץ בְּיִשְׂרָאֵל ישעיה כט · מלכים יא
וַיִּמְלֹךְ עַל אֲרָם · נַעֲלֶה בִיהוּדָה וּנְקִיצֶנָּה · וזולתם : ישעיה ז
צר י צור האהל על הצרות תאמר לשני פנים · תאמר צר · צַר לִי ישעיה מט
אץ הַמָּקוֹם · בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִּי : ותאמר אץ · כִּי אָץ לְךָ תהלים ד · יהושע יז
הַר אֶפְרָיִם · פירשו בו צר · כתרגומו ארי עיק לך טורא דאפרים :

ז צור — האהל על הצואר תאמר לשני פנים · תאמר צואר · קולו
בראשית מא · שיר ד — וישם רביד הזהב על צוארו · באחד ענק מצורניך :
משלי ג — ותאמר גרגר · קשרם על גרגרתיך · רוצה לומר הצואר · כתרגומו גולא
קטרינון בצוארך :

ח ציץ — האהל על הציצית תאמר לשני פנים · תאמר ציצת · ניבית
במדבר טו · דברים כב — ועשו להם ציצת : ותאמר גדילים · גדלים תעשה לך · פירשו בו הציצת : גדילים

ט צלל — האהל על הצלצלים תאמר לשני פנים · תאמר צלצלים · בצלצלי שמע · ואמרו שהם שני כלי נחשת מקישין זה בזה ומשמיעים קול · ובמשנה הקיש בן ארזא בצלצל : צלצלים
תלים קנ
שמואל יח — ותאמר שלישים · בשמחה ובשלשים · אמר בו המתרגם בשמחה ובצלצלין · ויש מפרשים כלי ניגון שיש לו שלשת יתרים : שלשים

י צלה — האהל על הצליה תאמר לחמשה פנים · תאמר צלה · צלה
ישעיה מד · שמות יב — אצלה בשר · כי אם צלי אש · ותאמר קלה · אשר קלה
ירמיה כט · ויקרא ב · יהושע ה — קלם מלך בבל באש · אביב קלוי באש · מצות וקלוי · פירשום לשון צליית :
הושע ח — ותאמר הבהב · זבחי הבהבי · פירשום לשון קלוי וצליית · ובלשון רזל והיו מהבהבין אותו באור כדי לקיים מצות קלי · ועוד אמרו שדומה גם כן ללשון הערב שקורין לצולה צלי הבהביא : הבהב
משלי יב — ותאמר חרך · לא יחרך רמיה צידו · פירשוהו לשון קלוי · ובלשון רזל בסוף פרק כל שעה לא נחרך אינש תרתי שבלי בהדי הדדי : חרך
דה ב לה — ותאמר בשל · ויבשלו הפסח באש במשפט · פירשו בו כמו ויצלו : בשל

יא צלח — האהל על ההצלחה תאמר לשני פנים · תאמר צלח · צלח
תלים קיח · יחזקאל יו — אנא יי הצליחה נא · ותצלחי למלוכה : ותאמר
שמואל יח · שם — השכל · ויהי דוד בכל דרכיו משכיל · שכל דוד מכל עבדי שאול · השכל
הרצון בהם ההצלחה כדברי המתרגם בכל ארחתיה מצלח · אצלח דוד · ואמרו שנקרא המצליח משכיל להיות כל מעשיו ועניניו באים על צד המבוקש כאילו נעשו בבינת האדם ושכלו :

יב צלח — האהל על הצלוחית תאמר לארבעה פנים · תאמר צלוחית
מלכים ב ב — צלוחית · קחו לי צלחית חדשה · ובלשון רזל לצור על פי צלוחיתו : צלוחית
שמות יו — ותאמר צנצנת · צנצנת אחת · רוצה לומר צלוחית כדברי המתרגם : צנצנת
מלכים יז · שם יט — ותאמר צפחת · ומעט שמן בצפחת · עגת רצפים וצפחת מים · הרצון בהם הצלוחית · כדברי המתרגם וזער משחא בצלוחיתא · וצלוחיתא דמיא : צפחת
שמואל ב ו — ותאמר אשישת · ואשישה אחת · אשישה
שיר ב · הושע ג — סמכוני באשישות · פירשו בהם הצלוחיות · וכן · אשישי ענבים ·

ורוצה

ורוצה לומר אשישות מלאות יין ענבים :

יג צלם האחל על הצלם והצורה תאמר לתשעה פנים · תאמר

צלם צלם · בְּצֶלֶם אֱלֹהִים · בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ · הרצון בראשית א · סס

כהם צורה שכלית · ונופל גם כן על צורה גשמית · כגון אמרו · צַלְמֵי במדבר לג

מַסֵּכֹתָם · צַלְמֵי טְחוֹרֵיכֶם · והנותג מנהגם : ותאמר דמות · וּדְמוּת דמות שמואל ו · יחזקאל א

הַחַיּוֹת · לֹא דָמָה אֵלָיו בְּיָפְיוֹ · זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר · אמרו בי סס לא · שיר ז

משל הרצון במלת דמות צורה מחשבית לבד : ותאמר משל · זִכְרֹנֵיכֶם איוב יג

מִשְׁלֵי אֵפֶר · נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ · וְנִמְשַׁלְתִּי עִם יוֹרְדֵי בוֹר · וְתַמְשִׁלֵנִי תלים מט·סס·ישעיה מו

וְנִדְמֶה · פירשו בהם כענין דמות · וכן מזה · הַמַּמְשָׁלִים לְבֵית אֲבִיהֶם · דה כג

תמונה רוצה לומר דומים להם בגבורה כי גבורי חיל המה : ותאמר תמונה

תְמוּנָה לְנֶגֶד עֵינָי · רוצה לומר דמות כתרגומו דמו לקביל אפי · וכן איוב ד

מזה · כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה · ואמרו כי המלה הזאת נופלת על דברים ד

צורת דבר המובן בחושים · ותפול גם כן לצורה שכלית שלא יובן

צורה באחד מן החושים כגון אמרו · וּתְמֻנַת יי יַבִּיט : ותאמר צורה · במדבר יב

צוּרַת הַבַּיִת · תרגום ודמות בקרים תחת לו סביב · וצורת תורין · יחזקאל מג

ומזה פירשו · וְצוּרָם לְבַלּוֹת שְׁאוֹל · כמו וצורתם : ותאמר סמל · תלים מט

סמל תְּמוּנַת כָּל סָמֶל · רוצה לומר כל צורה כתרגומו דמות כל צורה · וכן דברים ד

תבנית מזה · סֵמֶל הַקִּנְאָה · ותרגומו צלם קנאתא הדין : ותאמר תבנית · יחזקאל ח

וַיִּתֵּן דָּוִיד לִשְׁלֹמֹה בְנוֹ אֶת תַּבְנִית הָאוּלָם · רוצה לומר צורתו כתרגומו דה כח

ית צורת אולמא · וכן מזה · תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן · דמות המשכן וצורתו · שמות כה

גיל וכן · תַּבְנִית יַד אָדָם · דמות יד אדם וצורתה : ותאמר גיל · מִן יחזקאל י

הַיְלָדִים אֲשֶׁר כְּגִילְכֶם · פירשו בו המפרשים כמו כדמותכם שכן בלשונם דניאל א

זל אחיו שלראש ובן גילו שלראש · כלומר דומה לו · אמנם הוראת

המלה בלשון ערב היא כמו דור · וכן העתיק הערב תמים היה בדורותיו ·

שלים כאן פי' גיליה · וכן בלשונם זל בפרק בתרא דיבמות בגמרא אין

מעידין ובפרק אין בין המודר בגמרא המודר הנאה מחברו נכנס

לבקרו בעי שוריתא דרבי רבי ובפני גילו · ופירש הערוך גילו דורו

תאר וכן כלשון ישמעאל : ותאמר תאר · כְּתֹאַר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ · לא תאר לו שופטים ח · ישעיה נג

וְלֹא הָדָר · מַה תָּאֳרוֹ · וְתָאֳרוֹ מִבְּנֵי אָדָם · פירשו המלה לשון צורה ש״א כח · ישעיה נב

ותמונה · ומזה פירשו בהעדר האלף · וּרְאִיתַנִי כְּתוֹר הָאָדָם הַמַּעְלָה · דה יז

כמו כתואר :

יד צמם האחל על ציצית השער תאמר לחמשה פנים ·

צמה תאמר צמה · גַּלִּי צַמָּתֵךְ · מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ : ישעיה מז · שיר ד

ציץ · קוצות ותאמר ציץ · וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי : ותאמר קוצות · קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי יחזקאל ח · שיר ה

לילה

לִילִת · הרצון בו ציצית השער כתרגומו כגבר דציצת נזרוהי מלין
מִשְׁלֵי יו משפי מטרא דנחתין בליליא ׃ ותאמר מחלפות · אֶת שֶׁבַע מַחְלְפוֹת · מחלפות
ראשי · פירשו בו ציצית השער · ויש אומרים שנקרא כן מפני שיבא
להם חלוף ותמורה בהתלבנם לעת השיבה ׃ ותאמר דלת · וְדַלַּת דלת
שִׁיר ז ראשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן · פירשו בו ציצית השער ׃
טו צנר האהל על מרזבי חמים תאמר לארבעה פנים · תאמר
תְּהִלִּים מב צִנּוֹר · לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ · ובלשון רז״ל בחלבתא קמא צנור
דסנהדרין האי תגרא דמי לצנורא דבדקא ביון דרווה רוח · ופי׳ הערוך
מרזב של מים · וכן תרגום לקול צנוריך · לקל זלחי מרזיביך · ופירשו
שְׁמוּאֵל ב ה מזה · וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר · אמנם המתרגם אמר בו ושרי למכבש כרכא ׃
אִיּוֹב לח ותאמר תעלה · מִי פִלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה · הרצון בו כמו מרזב כתרגומו תעלה
מְלָכִים יח מאן עביד שופי מטרא לארזבא דמיא · ובמותו · וְאֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר
יְשַׁעְיָה ז בַּתְּעָלָה לְחֵיכָה · אֶל קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה · ווולתם ׃ ותאמר יאור · יאור
שְׁמוֹת ז עַל נַהֲרֹתָם עַל יְאֹרֵיהֶם · אמרו כי יאור הוא גם כן כמין מרזב · ותרגומו
על אריתהון · ובלשון רז״ל בראש גמרא דכל הבשר בסימן אמר רבא
ודאי אריתא דדלאי אין נוטלין חימנה לידים · ופירש הערוך כיצד היו
עושין דולין מן הבור וממלאין צנורות סביביו להשקות השדות · והכי
קאמר כשממלאין הצינורות אין נוטלין מן הצנורות ואין מטבילין בה
בְּרֵאשִׁית ל ידים ׃ ותאמר רהטים · בָּרְהָטִים בְּשִׁקְתוֹת הַמָּיִם · פירש בו רבי רהטים
יונה כמו מרזבים · ונקרא כן מפני שירוצו חמים בהם מתרגום וירץ
ורהט ׃
יו צעד האהל על החלי המיוחד ליתנו על הזרוע תאמר לשני
בַּמִּדְבָּר לא פנים · תאמר אצעדה · אֶצְעָדָה וְצָמִיד · אמרו שהוא אצעדה
שְׁמוּאֵל ב א מחלי הזרוע כמו שאמר · וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל זְרוֹעוֹ · וידמה שיש
יְשַׁעְיָה ג אצעדת גם כן ברגל כגון אמרו הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת · ות׳ ושירי רגליא ׃
סס ותאמר שיר · הַנְּטִפוֹת וְהַשֵּׁרוֹת · פירשוהו מתרגום אצעדה ושירין ׃ שיר
יו צעף האהל על הצעיפים תאמר לששה פנים · תאמר צעיף · צעיף
בְּרֵאשִׁית לח · זְכַרְיָה ג וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף · ותאמר צניף · הַצָּנִיף הַטָּהוֹר · צניף
אִיּוֹב כט בִּמְעִיל וְצָנִיף · פירשו המפרשים צניף הוא עטוף כמו צעיף זולת
שצעיף הוא עטוף שמתעטפות בו הנשים פניהם וצניף עטוף סביב
רוּת ג הראש ׃ ותאמר מטפחת · הָבִי הַמִּטְפַּחַת אֲשֶׁר עָלַיִךְ · פירשו בו מטפחת
צעיף · וכן בלשונם ז״ל מטפחות ספרים שבלו עושין אותן תכריכין
שְׁמוֹת לד למת מצוה וזו היא גניזתן ׃ ותאמר מסוה · וַיִּתֵּן עַל פָּנָיו מַסְוֶה · מסוה
פירשו בו צעיף · ותרגם הירושלמי סודרא · ותרגום הבי המטפחת
אשר

ידיד אשר עליך · חבי סודרא : ותאמר רדיד · נָשְׂאוּ אֶת רְדִידִי מֵעָלַי · פירשו שיר ה
מספחת בו כמו צעיף · ות׳ ותכס בצעיף ותתעלף · ברדידא : ותאמר מספחת ·
וְעֹשׂוֹת הַמִּסְפָּחוֹת עַל רֹאשׁ כָּל קוֹמָה · וְקָרַעְתִּי אֶת מִסְפְּחֹתֵיכֶם · פירשו יחזקאל יג · כם
בהם כמו מטפחות · ואמרו שנקראו כן מפני שהם נדבקות ונצמדות
תמיד על הראש · נגזר מן ספחני נא אל אחת הכהנות :

יח צעק האה״ל על הצעקה תאמר לחמשת ועשרים פנים ·

צעקה תאמר צעקה · וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדוֹלָה · צָעֲקוּ וַיי׳ שָׁמֵעַ · בראשית כז · תלים לד
ובזין תמורת הצדי · וְזַעֲקַת בַּגּוֹיִם נִשְׁמַע · אֵלֶיךָ זָעֲקוּ וְנִמְלָטוּ ; ירמיה כ · תלים כב
שועה ותאמר שועה · הִנֵּה קוֹל שַׁוְעַת בַּת עַמִּי · שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי · ירמיה ח · יונה ב
צוחה קַמְתִּי בַקָּהָל אֲשַׁוֵּעַ · הרצון בהם הצעקה : ותאמר צוחה · צְוָחָה איוב ל · ישעיה כד
עַל הַיָּיִן · מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ · תרגום ותזעק חשבון · וצווחו יתבי ישעיה מב
רנה חשבון · הנה קול שועת בת עמי · הא קל צוחת : ותאמר רנה ·
וְהָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם · פִּצְחִי רִנָּה · וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה · קוּמִי רֹנִּי בַלַּיְלָה · ישעיה לה · מלכים א כב
וְכַשְׂדִּים בָּאֳנִיּוֹת רִנָּתָם · פירשו המלה לשון צעקה בכח מהם לשירה איכה ב · ישעיה מג
ולשמחה ומהם לתכרזה ומהם לבכי וגם מהם לתפלה כמו שביארנו
צהל בשער פלל : ותאמר צהל · אִישׁ אֶל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יִצְהָלוּ · רוצה ירמיה ה
לומר יצוחו כתרגומו מצוחין · וכמוהו · צַהֲלִי קוֹלֵךְ · מִצַּהֲלוֹת אַבִּירָיו · ישעיה י · ירמיה ח
ובלשון רז״ל בפרק משוח מלחמה אל ירך לבבכם מפני צהלת הסוסים ·
צרח וכתב הערוך כי צעקת הסוסים יקרא צהל : ותאמר צרח · מַר צֹרֵחַ · צפניה א
הרצון בו צועק · כתרגומו מרר וצוח · וכמוהו · יָרִיעַ אַף יַצְרִיחַ ; ישעיה מב
שקק ותאמר שקק · אֲרִי נֹהֵם וְדֹב שׁוֹקֵק · פירשו בו כמו צועק · וכן תרגומו משלי כח
ודובא מצריח · וכן כתב דונש בן לברט במאמר המתנגד למנחם בן
סרוק ז״ל ולקולות שמות רבים למיני הברואים האריה שואג והאיל
עורג והדוב שוקק והפרא נותק והזאב צורח והכלב נובח והפרדה
תפעה · והודה על האמת ואל תתעה · ואז במרעה שמן תרעה · ויש
מפרשים דוב שוקק ענין הליכה נגזר מלשון שוק כמו בעיר ישוקו ·
שאגה ישתקשקון ברחובות : ותאמר שאגה · שַׁאֲגַת אַרְיֵה וְקוֹל שָׁחַל · איוב ד
אַרְיֵה שָׁאָג · שָׁאַגְתִּי מִנַּהֲמַת לִבִּי · אמרו המפרשים כי צעקת האריה עמוס ג · תלים לח
יקרא שאגה ומה שנאמר על זולתו הוא על צד ההשאלה : ותאמר
נהם נהם · נַהַם כַּכְּפִיר אֵימַת מֶלֶךְ · וְנָהַמְתָּ בְאַחֲרִיתֶךָ · יִשְׁאַג כַּכְּפִירִים משלי יט · משלי ה · ישעיה ה
וְיִנְהֹם · תרגום יחדו ככפירים ישאגו · כחדא כאריון ינהמון : ותאמר
נאק נאק · וְנָאַק נַאֲקוֹת חָלָל · הרצון בו הצעקה · כתרגומו וינהום נהום · יחזקאל ל
וכן · וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם · מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ · ובתפוך · ובכל שמות ב · איוב כד
ארצה יֶאֱנֹק חָלָל · הֵאָנֵק דֹּם · ופירוש האנק דום מהאנקה דום · ירמיה נא · יחזקאל כד
כאלו

הגה כאילו אמר מזעוק דום : ותאמר הגה · כַּאֲשֶׁר יֶהְגֶּה הָאַרְיֵה · פירשו ישעיה לא
בו כאשר ישאג · ונאמר גם כן לצעקת העופות כגון אמרו · אֶהְגֶּה סם לח
כַּיּוֹנָה · הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים · ומתרגמי ונהמית כיונה די מנפצין ודי סם ח
המה מנהמן : ותאמר המיה · הֶמְיַת נְבָלֶיךָ · כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן · סם יד · תלים פג
אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶהֱמָיָה · עִיר הוֹמִיָּה · הרצון בהם הצעקה והנהמה · סם עז · ישעיה כב
שאן וכן מזה · תְּהִימֶנָה מֵאָדָם · וַתֵּהֹם הָאָרֶץ · וזולתם : ותאמר שָׁאוֹן · מיכה ב · שמואל ד
בָּא שָׁאוֹן עַד קְצֵה הָאָרֶץ · קוֹל שְׁאוֹן מַמְלְכוֹת גּוֹיִם · קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר · ירמי׳ כה · ישעי׳ יג · סם סו
הרצון בהם הצעקה והחמיה · ות׳ מטא אתרגושתא ׃ קל אתרגושת
מלכין · קל אתרגושתא מקרתא · ותרגום ותשם הארץ ומלואת מקול
שאגתו · מקל אתרגושתיה · כנהמת ים · באתרגושת ימא · ומה
תהמי עלי · ומה תרגושי עלי · וכמוהם פירשו · וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי · סם לז
והוא כמו ושאונך · וכפל הנו״ן להפלגת השאון · וכן תרגו׳ ואתרגושתך
המה סליקת לקדמי : ותאמר המון · מֵרַעַשׁ לְרִכְבּוֹ הֲמוֹן גַּלְגִּלָּיו · ירמיה מז
וְהִשְׁבַּתִּי הֲמוֹן שִׁירָיִךְ · הָסֵר מֵעָלַי הֲמוֹן שִׁרֶיךָ · קוֹל הֲמוֹן הַגָּשֶׁם · יחזק׳ כו · עמוס ה · מלכי׳ יח
הרצון בהם כמו שאון · כדברי המתרגם מזיע לרתיכוהי אתרגושית
גלגלוהי · ואבטל אתרגושת זמרך · אעדי מעלי אתרגושת זמרך · קל
תשואה אתרגשת מטרא : ותאמר תשואה · תְּשֻׁאוֹת נוֹגֵשׂ לֹא יִשְׁמָע · איוב לט
פירשוהו לשון המיה ושאון · וכן · תְּשֻׁאוֹת סִכְּתוֹ · תְּשֻׁאוֹת מְלֵאָה · סם לו · ישעיה כב
רעם הולתם : ותאמר רעם · רַעַם שָׂרִים וּתְרוּעָה · יַרְעֵם מִן שָׁמַיִם יְיָ · איוב לט · שמואל ב כב
הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים · קוֹל רַעַמְךָ בַּגַּלְגַּל · יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ · הרצון תלים כט סם עז · סם צו
בהם ההמיה והשאון · ותרגם המתרגם אכליותא דרברבני ויבבא ·
ואכלי מן שמיא יי׳ · אכלי יי׳ · קל אכליותך · יכלי ימא · ותרגום אחריו
ישאג קול · בתרוהי מכלי קל · דברי שאגתי · קל אכליותי · ישאג
שרק ככפירים וינהום · ינהום ככר אריון ויכלל : ותאמר שרק · וְיִשְׁרֹק איוב כז
עָלָיו מִמְּקוֹמוֹ · יִשְׁרֹק יָנִיעַ יָדוֹ · וְשָׁרַק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ · פירשו ענין צפניה ב · ישעיה ה
שריקה החמיה הנעשית בתנועת השפתים · ות׳ ויכלה עלוהי · יכלה
פעה יניד ידיה · ויכלה להון מספי ארעא : ותאמר פעה · כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה · סם מב
הרצון בו אצעק · ובלשון רז״ל בבראשית רבה לאחד שחטף גדי
והפשילו לאחריו בעל המקנה רץ אחריו ואמר לו מה בידך ולא כלום
נער אמר לו והרי מפעה אחריך כך קול דמי אחיך צועקים : ותאמר נער ·
נָעֲרוּ כְּגוֹרֵי אֲרָיוֹת · פירשו בו שאגו והמו · וכן פירש מזה רבי יונה · ירמיה נא
כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ · והוא על דרך אמרו · ויי׳ מציון ישאג · ובלשון זכריה ב
רז״ל בפרק אחרון דיבמות בגמרא אין מעמידין החוצא טייעה דשקיל
ספסירא ומ׳ירית לגמליה ולא אפסקית לנערותיה · ופירש הערוך
מלשון

מלשון חמור נוער כלומר חתכו בסייף ולא הספיק לגמור צהלתו עד
שמת · ואמר כי כמו בצאן פעייה וכשור געייה כך בגמל נעירא :
פעה ותאמר געה · אִם יִגְעֶה שׁוֹר עַל בְּלִילוֹ · הָלֹךְ וְגָעוֹ · אמרו כי המית איוב ו · שמואל א ו
השור תקרא געייה · ובלשון רז״ל בפרק השוחט אחד בסוף בגמרא
השוחט את המסוכנת גועה בשעת שחיטה אין זה פירכוס : ותאמר
ערג ערג · כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים · פירשו תלים מב
בהם תצעק ותהמה · ואמרו כי לשון עריגה לאיל כמו לשון געייא לשור :
צפצף ותאמר צפצוף · כְּסוּס עָגוּר כֵּן אֲצַפְצֵף · הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים · ישעיה לח · שם ח
אמרו כי המית העופות וצעקתם תקרא צפצוף וכן כתב דונש בן לברט
וצהל לסוסים וצפצוף לסיסים וגם מן הסיסים כמו כן לעגורים :
נבח ותאמר נבח · לֹא יוּכְלוּ לִנְבֹּחַ · ידוע כי צעקת הכלבים תקרא נביחה : שם נו
אנק ותאמר נהק · הֲיִנְהַק פֶּרֶא עֲלֵי דֶשֶׁא · בֵּין שִׂיחִים יִנְהָקוּ · פירשום לשון איוב ו · שם ל
פצח המיה והמה : ותאמר פצח · פִּצְחִי רִנָּה · פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה · פִּצְחוּ ישעיה נד · שם מד
רַנְּנוּ יַחְדָּו · אמרו המפרשים שהרצון בהם החמיה והרמת קול שם נב
לשמחה · ות׳ ובעי תושבחתא · בועו טוריא תושבחתא · בועו ושבחו ·
ותרגום אשוע אליך ולא תענני · אבעא מינך · תשוע ויאמר הנגי ·
תכעי מן קדמוהי :

כרי יו צרה האהל על הצרי תאמר לשני פנים · תאמר צרי ·
נטף הֲצֳרִי אֵין בְּגִלְעָד : ותאמר נטף · נָטָף וּשְׁחֵלֶת · ירמיה ח · שמות ל
פירשו בו הצרי ואמרו שנקרא כן על שם שנוטף וכמו שאמרו רז״ל צרי
אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף :

מין י צרך האהל על הצורך תאמר לשני פנים · תאמר צורך ·
וַאֲנַחְנוּ נִכְרֹת עֵצִים מִן הַלְּבָנוֹן כְּכָל צָרְכֶּךָ : ותאמר ד״ה ב ב
חפץ חפץ · הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ חֵפֶץ · עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי · וּבְזָהָב ישעיה נח · שם
לְכָל חֲפָצוֹ · הרצון בהם הצורך · כר״ה תבעון צרכיכון · למיעבד צרכך · מלכים א
וברחכא לכל צרכיה :

כיף יא צרף האהל על הצרפות תאמר לשני פנים · תאמר צרף ·
לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף · כֶּסֶף צָרוּף : ותאמר מ׳ · בַּת ירמיה ו · תלים יב
מֵי זָהָב · פירשו בו כדברי המתרגם בת מצרף דהבא :: בראשית לו

נשלמה אות הצדי

קבל האהל על הקבלה ותאמר לשני פנים · תאמר קבל · קבל
דה״ב כט · משלי יט וַיְקַבְּלוּ הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם · שְׁמַע עֵצָה וְקַבֵּל מוּסָר ׃
שמות ל ותאמר נשא · כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ · פירשוהו לשון קבלה כתרגומו ארי נשא
תלים כד תקבל · וכן · יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ · ומתרגמי׳ יקבל ברכתא ׃

קבע האהל על הכלי המיוחד לחגן על הראש תאמר לשני
שמואל א יז פנים · תאמר קובע · וְנָתַן קוֹבַע נְחֹשֶׁת עַל רֹאשׁוֹ ׃ קובע
ישעיה נט · יחזקאל כז ותאמר כובע · וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ · מָגֵן וְכוֹבַע תִּלּוּ בָךְ · פירשו כובע
בהם כמו קובע בקוף ׃

קבץ האהל על הקבוץ והאסיפה תאמר לעשרים וארבעת
בראשית מא · ירמיה לא פנים · תאמר קבץ · וְיִקְבְּצוּ אֶת כָּל אֹכֶל · וְקִבַּצְתִּים קבץ
במדבר יא · שם יא מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ ׃ ותאמר אסף · וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר · וַיַּאַסְפוּ אֶת הַשְּׂלָו · אסף
פירשו ענין אסיפה בענין קבוץ · אמנם אמרו שיש הפרש ביניהם והוא
כי לשון קבוץ לא יאמר אלא על המפוזר ולשון אסיפה יאמר אף על
שמואל יד שאינו מפוזר כגון אמרו · אֱסֹף יָדֶךָ · ולא יצדק אמרו קבוץ ידך · וכן
שופטים יט וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתִי · ולא יאמר מקבץ אותי ׃ ותאמר כנס · כנס
קהלת ב · אסתר ד · תלים קמז כָּנַסְתִּי לִי גַּם כֶּסֶף · לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים · נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס ·
איוב כז · חבקוק א הרצון בהם האסיפה ׃ ותאמר צבר · אִם יִצְבֹּר כֶּעָפָר כָּסֶף · וַיִּצְבֹּר צבר
עָפָר וַיִּלְכְּדָהּ · תרגום לאסוף ולכנוס · למיכנש ממון ולמיצבר קנינין ׃
תלים ב · שם סד · שם נה ותאמר רגש · לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם · מֵרִגְשַׁת פֹּעֲלֵי אָוֶן · נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ · רגש
אסתר ט · שמות לב הרצון בהם הקבוץ ׃ ותאמר קהל · נִקְהֲלוּ הַיְּהוּדִים · וַיִּקָּהֵל הָעָם קהל
דברים לא עַל אַהֲרֹן · הַקְהֵל אֶת הָעָם · הרצון בהם הקבוץ ׃ ותאמר יסד · יסד
תלים ב · שם לא נוֹסְדוּ יָחַד · רוצה לומר נקבצו · וכן · בְּהִוָּסְדָם יַחַד עָלַי ׃ ותאמר
משלי ו · דברים כח אגר · אֹגְרָה בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ · וְיַיִן לֹא תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר · הרצון בהם אגר
תלים נט · חבקוק א האסיפה ׃ ותאמר גור · יָגוּרוּ עָלַי עַזִּים · יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ · עַל דָּגָן גורן
הושע ז · ישעיה כד וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ · הרצון בהם האסיפה והקבוץ · וכן מזה · הֵן גּוֹר
יגור

עוז יָגוּר׃ וכן תרגומו יתכנשא יתכנשון ׃ ותאמר עֹוז׃ שְׁלַח הָעֵז אֶת׃ שמות ט
מִקְנְךָ׃ יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ׃ הָעִיזוּ אַל תַּעֲמֹדוּ׃ הרצון בהם הקבוץ ישעיה י׳ ירמיה ד
קוה והאסיפה ׃ ותאמר קוה׃ וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָל הַגּוֹיִם׃ יִקָּווּ הַמַּיִם׃ הרצון שם ג׳ בראשית א
מלא בהם הקבוץ ׃ ותאמר מלא׃ אֲשֶׁר יִקָּרֵא עָלָיו מְלֹא רֹעִים׃ קִרְאוּ ישעיה לא׳ ירמיה יב
אַחֲרֶיךָ מָלֵא׃ חָבְרוּ הַחִצִּים מִלְאוּ הַשְּׁלָטִים׃ יַחַד עָלַי יִתְמַלָּאוּן׃ שם כא׳ איוב יו
עצר פירשו כלם לשון קבוץ ואסיפה ׃ ותאמר עצר׃ קַדְּשׁוּ צוֹם קִרְאוּ יואל א
עֲצָרָה׃ הרצון בהם הקבוץ והאסיפה כדברי המתרגם ערעו כנישא
יקה ומינו כנישא׃ ומזה פירשו׃ עֲצֶרֶת בֹּגְדִים ׃ ותאמר יקה׃ וְלֹא יִקְּהַת ירמיה ט׳ בראשית מט
עַמִּים׃ וְתָבוּז לִיקְּהַת אֵם׃ הרצון בהם הקבוץ כדברי רש״י׃ ויש משלי ל
מפרשים לשון משמעת וקבול מצוה כי כן הוראת המלה בלשון ערב ׃
זעק ותאמר זעק׃ הַזְעֵק לִי אֶת אִישׁ יְהוּדָה׃ וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת זְבוּלֻן׃ שמואל ב כ׳ שופטים ד
וַיִּזָּעֲקוּ כָל הָעָם אֲשֶׁר בָּעִיר׃ הרצון בהם הקבוץ והאסיפה ׃ ותאמר יהושע ח
שמע שמע׃ וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת הָעָם׃ וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת כָּל יְהוּדָה׃ שמואל טו׳ מלכים טו
הרצון בהם האסיפה׃ כדברי המתרגם וכנש שאול ית עמא׃ והמלך
אסא כנש ית כל דבית יהודה׃ וכמוהם אמרו׃ הַשְׁמִיעוּ אֶל בָּבֶל ירמיה נ
רַבִּים׃ ואמרו כי הקבוץ נאמר בלשון השמעה וזעקה מפני שמתאספים
עשה העם על ידי זעקה והשמעת קול ׃ ותאמר עשה׃ וַתַּעַשׂ זָהָב וָכֶסֶף יחזקאל כח
בְּאוֹצְרוֹתֶיךָ׃ הרצון בו אספת׃ כדברי המתרגם וכנשת דהבא וכספא׃
וכן פירשו׃ וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לִקְמָצִים ׃ ותאמר נהה׃ בראשית מא
נהה וַיִּנָּהוּ כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי יי׳׃ הרצון בו ויקבצו׃ תרגום ונקוו אליה שמואל ז
כל הגוים׃ ויתנהון למפלח ביה כל עממיא׃ ויש מפרשים מזה׃
וְלֹא נֹהַּ בָּהֶם׃ בענין שאמר לא מהם ולא מהמונם׃ ורוצה לומר לא יחזקאל ז
כנף מנה שבהם׃ כלומר מקבוץ שלהם ׃ ותאמר כנף׃ וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד ישעיה ל
מוֹרֶיךָ׃ פירשו בו לא יאסף׃ מלשון רז״ל שקורין לאסיפת העם כנופיא׃
וכמוהו אמרו על צד ההפוך׃ כָּפְנָה שָׁרָשֶׁיהָ עָלָיו׃ רוצה לומר אספה׃ יחזקאל יז
ותרגום יקבוץ און לו׃ יכנוף עילא ליה׃ ויש מפרשים לא יכנף׃ לא
דגר יהיה בכנף הארץ כאילו אמר לא ירחק ׃ ותאמר דגר׃ קֹרֵא דָגַר׃ ירמיה יז
הרצון בו אסף׃ כתרגומו הא כקראה דמכנש ביעין׃ וכמוהו׃ וְדָגְרָה ישעיה לד
עוש בְצִלָּהּ ׃ ותאמר עוש׃ עוּשׁוּ וָבֹאוּ כָל הַגּוֹיִם׃ הרצון בו האספו יואל ד
כתרגומו ויתכנשון וייתון כל עממיא ׃ ותאמר קלט׃ שָׂרוּעַ וְקָלוּט׃ ויקרא כב
קלט פירשו המלה לשון אסיפה׃ ורוצה לומר שרגלו מאוסף ועגול׃ ופירשו
רז״ל שפרסותיו קלוטות כרגלי הסוס והחמור׃ ומזה פירשו׃ עָרֵי
מִקְלָט׃ ערי קבוץ שמתקבצים שם׃ ובלשון רז״ל במשנה כדי שיקלוט במדבר לה
חצץ את העין׃ רוצה לומר שיקח הצבע ויקבצנו ׃ ותאמר חצץ׃ וַיֵּצֵא

משלי ל חצץ כלו · פירשוהו לשון אסיפה · וכן תרגומו ומכנשין בלהון אבחדא ·
איוב כא ויש מפרשים מזה · ומספר חדשיו חצצו · רוצה לומר נקבצו ואספו
חדשיו על דרך אמרו כי מלאו ימי · ויש מפרשים חמלה לשון חתיכה
ויהיה חצץ פעל קל או שם תאר · רוצה לומר אף על פי שאין לו מלך
יצא בלו ביחד מחתך וכורת העשבים והאילנות ולהשחית : ותאמר
מלכים כא צום · קראו צום והשיבו את נבות בראש העם · אמרו שאינו לשון
ירמיה לו תענית כי אם לשון קבוץ · וכן · ביום צום · דירמיהו · ודמוהו ללשון
רז״ל צומת הגידין :

קבר

האהל על הקבר תאמר לחמשה פנים · תאמר קבר · קבר
מלכים ב כג · ישעיה יד הקבר איש האלהים : ותאמר שאול · שאול מתחת שאול
בראשית לז רגזה לך · ארד אל בני אבל שאלה · הרצון בהם הקבר : ותאמר
תהלים כח בור · נמשלתי עם יורדי בור · רוצה לומר הקבר : ותאמר בית · בית
ישעיה יד שכבו בכבוד איש בביתו · רוצה לומר קברו : ותאמר אשמן · אשמן
שם נט באשמנים כמתים · פירשו בו לפי מקומו בקברים · ואמר בו המתרגם
איתחד עלמא באנפנא כמה דאחידין קבריא באפי מתיא :

קדה

האהל על הקדה תאמר לשני פנים · תאמר קדה · קדה
שמות ל · תהלים מה וקדה חמש מאות : ותאמר קציעה · מר ואהלות קציעה
קציעות · תרגום קדה · קציעתא :

קדם

האהל על ההקדמה תאמר לחמשה פנים · תאמר
תהלים קכט קדם · שקדמת שלף יבש · כמו קודם שלף : קדם
בראשית כדן · שופטי יד ותאמר טרם · טרם כלה לדבר · בטרם יבא ההרסה · בטרם תחיל טרם
ישעיה סו · יואל ג ילדה · הרצון בהם כמו קודם : ותאמר לפני · לפני בוא יום יי · לפני
תהלים קב רוצה לומר קודם · וכן · לפנים הארץ יסדת : ותאמר ראשון · ראשון
איוב טו הראישון אדם תולד · פירשו בו כמו קודם · כתרגומו בקדמאי אדם :
שיר ב · בראשית מג ותאמר עד · עד שיפוח היום · עד באי אליך מצרימה · פירשם פתח עד
דברי כמו טרם :

קוה

האהל על התקוה והתוחלת תאמר לשמנה פנים ·
איוב יז · תהלים קל תאמר תקוה · ותקותי מי ישורנה · קויתי יי קותה תקוה
ישעיה ה · איוב מא נפשי · ויקו לעשות ענבים : ותאמר תוחלת · הן תחלתו נכזבה · תוחלת
בראשית ח · איכה ג ויחל עוד שבעת ימים · טוב ויחיל ודומם · הרצון בהם התקוה :
שם ד · תהלים ה ותאמר צפה · בצפיתנו צפינו · בקר אערך לך ואצפה · ואני ביי צפה
מיכה ז אצפה הרצה בהם התוחלת והתקוה : ותאמר שבר · הלחן שבר
רות א תשברנה · הרצון בו תקוו · ותרגומו דלמא אתון מתנן · ותרגום
ותקותי מי ישורנה · ומתנתי מי ייסכינה · קויתי יי קותה נפשי ·

מתינת

מתינת יי מתינת נפשי · דום ליי ותתחולל לו · ואמתין ליה · וכן מזה׃
שִׂבְרוֹ עַל יְיָ אֱלֹהָיו · לֹא יְשַׂבְּרוּ יוֹרְדֵי בוֹר אֶל אֲמִתֶּךָ · עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ תלים קמו · ישעיה לח
יְשַׂבֵּרוּ · ותרגום ויש תקוה לאחריתך ואית סבור לסופך · אבדת תלים קמה
תקותה · אבד סבורהא · קוה לשלום · סברנא לשלם : ותאמר
חכה חִכָּה · לָכֵן חַכּוּ לִי · אַשְׁרֵי כָּל חוֹכֵי לוֹ · וְחִכֵּיתִי לַיְיָ · אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה צפניה ג · ישעיה ל · ס ח
הרצון בהם התוחלת והתקוה · וכן תרגום חכו לי · בכן סברו למימרי · דניאל יב
ומזה · וֶאֱלִיהוּ חִכָּה אֶת אִיּוֹב בִּדְבָרִים · וכן תרגומו ואליהו מתן : איוב לב
כתר ותאמר כתר · כַּתַּר לִי זְעֵיר וַאֲחַוֶּךָּ · הרצון בו המתן כדברי המתרגם ס ס לו
אמתן לי צבחר · ותרגום ולא ייחל לבני אדם · ולא מכתר · ולתורתו
דום איים ייחלו · ולאוריתה נגוון יכתרון : ותאמר דום · שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן יהושע י
דּוֹם · הרצון בו המתן · ותרגומו שמשא בגבעון אוריך · ותרגום ויחל
עוד שבעת ימים · ואוריך · המחכים למות ואיננו · דארכן למותנא ·
ובמוהו פירשו · דֹּמּוּ עַד הַגִּיעֵנוּ אֲלֵיכֶם · אַךְ לֵאלֹהִים דּוֹמִי נַפְשִׁי : שמואל א יד · תלים סב
שמר ותאמר שמר · וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר · פירשו בו המתין · וכן · לא בראשית לז
תִשְׁמוֹר עַל חַטָּאתִי · ובלשון רז״ל שמר לו על הפתח · רוצה לומר איוב יד
המתין לו :

קים י קום האהל על התקומה תאמר לחמשה פנים · תאמר קום ·
יָקוּם אָבִי וְיֹאכַל · כִּי קָמוּ בִי עֵדֵי שֶׁקֶר · ומזה פירשו · בראשית כז · תלים כז
כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשֵּׂיבוֹ · ואמר לשון קימה בעין כי באשר תבהינה עיני מלכים יד
האדם לעת הזקנה יתקמטו יתרי העין ותקום העין ותכנס למעלה ·
ויש מפרשים לשון כליון מתרגום כלו עיניהם · קמו עיניהון :
עמד ותאמר עמד · וַיַּעֲמִידֵנִי עַל עָמְדִי · וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה · פירשום דניאל ח · בראשית מז
יצב לשון תקומה · וכן רבים · וכן תרגום ועמדו · ויקומון ; ותאמר יצב ·
וַיִּתְיַצֵּב מַלְאַךְ יְיָ · יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ · נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד · הרצון בהם במדבר כב · תלים ב · שמות טו
התקומה וההעמדה · ומזה נאמר מַצֵּבָה · והיא אבן שמציבין ומקימין
יצג אותה להשתחוות לה או לציון הקבר : ותאמר יצג · וַיַּצִּיגוּ אֹתוֹ שמואל א ה
אֵצֶל דָּגוֹן · הרצון בו כדברי המתרגם ואקימו יתיה בסטר דגון · וכן
יצק מזה · וְהִצִּיגַנִי לְמַשָׁל עַמִּים · וְהַצִּיגוּ בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט : ותאמר יצק · איוב יז · עמוס ה
וַיַּצִּקוּ אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים · הרצון בו כדברי המתרגם ואקימו ית ארונא שמואל ב טו
דיי · וכן מזה · וַיַּצִּקֵם לִפְנֵי יְיָ · ויעמידום : יהושע ז

קים ט קום האהל על הקיום תאמר לארבעה פנים · תאמר קיום ·
וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר קִיַּם · וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ · וְקָמָה אסתר ט · איוב כב
עמד בְּיָדְךָ מַמְלֶכֶת יִשְׂרָאֵל : ותאמר עמד · וַתַּעֲמֹד מִלְחָמָה · פירשו בו שמואל א כד · ד״ה ב
ותתקיים · וכן · הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ · לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים : ותאמר יחזקאל כב · ירמיה לב
נאמן

שמואל ב׳ ישעיה׳ כ״ה ישעיה כ״ה | נאמן · ונאמן ביתך · לחמו נתן מימיו נאמנים · עצות מרחק אמונה | נאמן
שם כב | אמן · יתד במקום נאמן · פירשו כלם לשון קיום : ותאמר יד · | יד
שם מה | ופעלך אין ידים לו · פירשו בו העמדה וקיום :

קום

האחל על המקום תאמר לחמשה פנים · תאמר מקום · | מקום
ישעיה סו · שמואל ב׳ יז | ואיזה מקום מנוחתי · באחד המקומות : ותאמר
שמות יז · שמואל יד | תחת · שבו איש תחתיו · רוצה לומר במקומו · וכן · ועמדנו תחתינו · | תחת
שמואל ב ג | וכמוהם לפי המתרגם · תחתו לאמר למי ארץ · מאתריה למימר · ויש
מפרשים המלה לשון הסתר וכסוי כלומר שלח לו לאמר למי תאות
דברים כג | הארץ והמלכות כ״אלך : ותאמר יד · ויד תהיה לך מחוץ למחנה · | יד
ישעיה נז · במדבר ב | יד חזית · איש על ידו לדגליהם · הרצון בהם כמו מקום · וכן מזה לפי
שמואל טו | המתרגם · והנה מציב לו יד · והא מתקן ליה אתר לפלגא ליה ביזתא :
שמות כה · מלכים יח | ותאמר בית · לבתים לבדים · פירשו בו מקומות · וכן · בבית סאתים · | בית
איוב ח · מלכים ב כג | בית אבנים יחזה · ויש מפרשים מזה · אשר הנשים ארגות שם בתים
לאשרה · פירוש יריעות היו אורגות שם והיריעות היו בתים לאשרה
שופטים ה | פירוש מקומות : ותאמר אשר · באשר כרע שם נפל · פירשו בו | אשר
איוב לט | במקום שכרע כתרגומו באתר דיכרע ותרגום מקום · אתר · וכן ובאשר
חללים שם הוא :

קוץ

האחל על הקוצים · תאמר לשבעה עשר פנים ·
בראשית ג · ישעיה לג | תאמר קוץ · וקוץ ודרדר · קוצים כסוחים : ותאמר | קוץ
משלי כו · שיר ב | חוח · חוח עלה ביד שכור · כשושנה בין החוחים · פירשו בהם | חוח
יחזקאל כח · שם ב | קוצים : ותאמר סלון · סלון ממאיר · פירשו בו קוץ · וכן · סרבים | סלון
שמות ג | וסלונים : ותאמר סנה · והנה הסנה בוער באש · פירשו בו מין | סנה
איוב ה | קוץ : ותאמר צנים · ואל מצנים יקחהו · פירשו בו קוצים · וכן | צנים
יהושע כג · קהלת ז | סוה · ולצננים בעיניכם : ותאמר סירים · בקול הסירים · הנני שך | סירים
הושע ב · נחום א | את דרכך בסירים · כי עד סירים סבכים · הרצון בהם הקוצים · וכן
תרגום בסירים · בכובין · ותרגום את קוצי המדבר · ית כובי :
בראשית ג | ותאמר דרדר · וקוץ ודרדר · פירשו בו מין ממיני הקוצים : ותאמר | דרדר
שם נ | אטד · גרן האטד · תרגום קוץ ודרדר · כובין ואטדין · ואמרו בפרק
קמא דסוטה בגמרא יוסף זכה עד גורן האטד וכי גורן יש לו לאטד ·
ופירש הערוך קוצין שאין להם פירות וסבבו בו הגורן כדי שישתמר :
משלי טו | ותאמר חדק · במשוכת חדק · פירשו בו כמשוכת קוץ · וכן מזה · | חדק
מיכה ז | טובם כחדק · ופירש הערוך הטוב והגדול שבהם דומה לקוץ :
ישעיה לב | ותאמר שמיר · על אדמת עמי קוץ שמיר תעלה : פירשו בו מין קוץ · | שמיר
שם ה | ורוצה לומר קוץ ושמיר · ומבנהו · ועלה שמיר ושית : ותאמר שית · | שית

שמיר

שמיר ושית · שיתו ושמירו · פירשו בחם מיני קוצים : ותאמר — ישעיה ז · סס י
ברקן ברקן · ואת הברקנים · פירשו בו מיני קוצים : ותאמר חרול · תחת — שופטים ח · איוב ל
חרול חרול יספחו · ממשק חרול · כסו פניו חרלים · פירשו בחם קוצים : — צפניה ב · משלי כד
עקרב ותאמר עקרב · איסר אתכם בעקרבים · פירשו בחם מין ממיני הקוצים : — מלכים יב
קימוש ותאמר קימוש · קמוש וחוח במבצריה · והנה עלה כלו קמשונים · — ישעיה לד · משלי כד
פירשו בחם מיני קוצים · ובן מזח · קימוש יירשם חוח באחליהם · — הושע ט
אמנם חמתרגם תרגם מיני חיות בית חמדת כספיחון קרסולין ישרון
שערה חתולין בבירניתהון : ותאמר באשה · ותחת שערה באשה · הרצון — איוב לא
בו כדברי חמתרגם חלף שערתא חיזרי · ובלשון רז"ל בסוף גמרא דפ"ק
דברכות רב ששת כרע כי חזרא · ופירש רבינו האי גאון ז"ל חיזרא
מין ממיני קוצים שמצוי בבבל וקורין אותו אלח'זר · עוד אמרם בכמה
סרפד מקומות שקילא טיבותך ושדי אחיזרי : ותאמר סרפד · ותחרת
הסרפד יעלה הדס · כתב דונש בן לברט שהוא מין קוץ · ויש מפרשים — ישעיה נה
שהוא צמח מן הצמחים פחות וגרוע :

יג **קטן** האחל על הקטן בשנים תאמר לשני פנים · תאמר
קטן קטן · ודוד הוא הקטן : ותאמר צעיר · ורב יעבד — שמואל יז · בראשית כה
צעיר צעיר · רוצה לומר הקטן :

יד **קלל** האחל על הקללה תאמר לארבעה פנים · תאמר
קללה קללה · ברכה וקללה · לא תקלל חרש : ותאמר — דברים יא · ויקרא יט
מארה מארה · את המארה · ארור כנען · ארו ארור · הרצון בחם הקללה : — דברים כח · בראשית ט
אלה ותאמר אלה · בשמעו את דברי האלה הזאת · כל האלה הכתובה — שופטים ה · דברים כט
נקב בספר הזה · הרצון בחם הקללה : ותאמר נקב · יקבהו אררי יום · — סס · איוב ג
רוצה לומר יקללוהו כתרגומו ילטטון יתיה · וכן · ואקוב נוהו פתאם · — סס ה
יקבהו לאום · וזולתם : — משלי יא

טו **קמח** האחל על הקמח תאמר לשני פנים · תאמר קמח ·
סלת ותקח קמח ותלש · קמח שעורים : ותאמר סלת · — שמואל כח · במדבר ה
סלת חטים מסלתה ומשמנה · אמרו שהוא הקמח שטחון טחינה — שמות כט · ויקרא ב
נסח :

טז **קן** האחל על קן העופות תאמר לשני פנים · תאמר קן ·
ודרור קן לה · כנשר יעיר קנו · רוצה לומר אפרוחיו — תהלים פד · דברים לב
בית קנו : ותאמר בית · גם צפור מצאה בית · רוצה לומר קן · וכן · — תהלים פד
חסידה ברושים ביתה : — סס קד

יז **קנה** האחל על הקניה תאמר לחמשה פנים · תאמר קנה ·
אשר קנה אברהם · כי תקנה עבד עברי · זכר עדתך — בראשית כה · שמות כא · תהלים עד

קנית

דברים ב׳ · הושע ג קנית קדם : ותאמר כרה · וגם מים תכרו מאתם · ואכרה לי · פרה
במדבר כ · ישעיה נה ונתתי מכרם · הרצון בהם הקניין : ותאמר שבר · לכו שברו ואכלו · סכר
בראשית מז בשבר אשר הם שוברים · הרצון בהם הקנין : ותאמר עשה · עשה
סם יב ואת הנפש אשר עשו בחרן · פירשו בו עבדים ושפחות שקנו להם ·
דברים ח וכן פירשו מזה · עשה לי את החיל הזה : ותאמר מקח · המביאים ומקח
נחמיה י את המקחות וכל שבר · פירשוהו ענין קניה מלשונם ז״ל מקח וממכר ·
שמואל ב ד ומזה פירשו · לקחי חשים · ורוצה לומר כלוקחי חשים וכן תרגומו
משלי לא בזבנין חטים · וכן פירשו · זממה שדה ותקחהו :

יז קסס
האהל על הקוסמים תאמר לשני פנים · תאמר קוסם · קיסם
מיכה ג וחפרו הקוסמים · ואמרו כי הלשון הזה בולל כל
ירמיה נ מלאכה שעושין אותה לדעת העתידות : ותאמר בדים · חרב אל בדים
הבדים · הרצון בו הקוסמים כתרגומו חרבא על קסמיא · ונקרא כן
מפני שמשקרין נגזר מן בדיך מתים יחרישו :

יח קער
האהל על הקערות תאמר לשני פנים · תאמר קערה · קערה
במדבר ז · שמות כה הקערה האחת ׳ ועשית קערותיו : ותאמר צלחת · צלחת
דה״ב לה · מלכים ב כא ובדודים ובצלחות · כאשר ימחה את הצלחת · פירשו בהם קערות ·
משלי יט ויש אומרים שהם כמין קירות · וכן · טמן עצל ידו בצלחת · ויש
מפרשים בצלחת כמו בחיק :

יט קפד
האהל על הקפוד תאמר לשני פנים · תאמר קפוד · קפוד
ישעיה לד וירשוה קאת וקפוד · ואמרו שהוא עוף משוכני
מדבר · ויש אומרים שהוא עוף שלועזין אותו טרטוגא · ובלשון ערבי
סם קנפד : ותאמר קפוז · שמה קננה קפוז · פירשו בו כמו קפוד : קפוז

כ קצף
האהל על הקליפה תאמר לשני פנים · תאמר קצף · קצף
יואל א ותאנתי לקצפה · פירשו בו לקליפה : ותאמר צקל · צקל
מלכים ב ד וכרמל בצקלנו · פירשו בו בקליפתו :

כא קרר
האהל על הקור תאמר לשני פנים · תאמר קור · קור
בראשית ח · תלים קמז וקר וחם · לפני קרתו מי יעמד : ותאמר צנה · צנה
משלי כה בצנת שלג ביום קציר · רוצה לומר קור · ובלשונם ז״ל חם בתוך צונן :

כב קרב
האהל על ההקרבה וההגשה תאמר לששה פנים ·
שמות יד · תלים קמה תאמר קרב · ולא קרב זה אל זה · קרוב יי׳ : קרב
בראשית מד · שמות כד ותאמר נגש · ויגש אליו יהודה · ונגש משה לבדו : ותאמר סמך · נגש
יחזקאל כד · תלים פח סמך מלך בבל אל ירושלם · הרצון בו קרב · וכן · עלי סמכה חמתך : סמך
שמות ג · רות ד ותאמר סור · אסרה נא ואראה את המראה הגדל הזה · סורה שבה סור
עמוס ו פה פלני אלמני · וסר מרזח סרוחים · פירשום לשון הקרבה :

ותאמר

עם ותאמר עִם · חֲמֵת עִם בֵּית מִיכָה · פירשו בו סמוך לבית מיכה · וכן מופטים יח
תָּעִי אֲשֶׁר עִם בֵּית אָוֶן · סמוך לבית און · הֵם עִם יְבוּס · סמוך ליבוס : יהושע ז · שופטים יט
על ותאמר עַל · וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה · רוצה לומר סמוך לו · וכן · וְהוא במדבר ב
עֹמֵד עֲלֵיהֶם · וזולתם : בראשית יח

קרב
האחל על קרובי האדם תאמר לארבעה פנים · תאמר
קריב קרוב · וְאִישׁ אֶת קְרֹבוֹ : ותאמר שאר · אִישׁ אִישׁ שמות לב
שאר אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ · רוצה לומר קרוב · וכן · שַׁאֲרָה הֵנָּה : ותאמר ויקרא יח · סס
מודע מודע · וּלְנָעֳמִי מוֹדַע לְאִישָׁהּ · פירשו בו קרוב · וכן פירשו מזה רות ב
בשר ומודע לַבִּינָה תִקְרָא : ותאמר בשר · וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם · פירשו משלי ז · ישעיה נח
בו קרובך :

קרה
האחל על חקורות תאמר לחמשה פנים · תאמר
קורה קורה · קוֹרָה אֶחָת · קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים : ותאמר מלכים ב · ו · שיר א
צלע צלע · מִיַּרְכְּתֵי הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים · וְהַצְּלָעוֹת צֵלָע אֶל צֵלָע · פירשו מלכים ו · יחזקאל מא
בחם חקורות · ואמרו שנקראו כן מצד היותם לבית כמו הצלעות לגוף :
עב ותאמר עב · וְעָב עַל פְּנֵיהֶם · וְעָב עֵץ אֶל פְּנֵי הָאוּלָם · וְצַלְעוֹת הַבַּיִת מלכים ז · יחזקאל מא
וְהָעֻבִּים · פירשו בהם חקורות · וכן פירשו רז״ל והעבים אילו המרישות · סם
פירוש הקורות הגדולות יקראו מרישות · וכן אמרו ועל מריש שכנאו
כרתות בבירה : ותאמר כרתות · וְטוּר כְּרֻתֹת אֲרָזִים · פירשו בו קורות מלכים ז
רהיט ארזים · וכן תרגומו וסדרא דמריש אעי דארזא : ותאמר רהיט ·
רַחִיטֵנוּ בְּרוֹתִים · רוצה לומר קורות · ותרגומו ושרתוהי יהון מן שיר א
בראתי · ותרגום בצל קורתי · בטלל שרותי · ובלשונם זל בפרק
אין דורשין אבני ביתו ורחיטי ביתו של אדם הן מעידין בו · פירוש
קורות ביתו :

קרה
האחל על המקרה תאמר לחמשה פנים · תאמר
מקרה מקרה · כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא · אֵת אֲשֶׁר תִּקְרֶינָה : שמואל א · ישעיה מא
תולדות ותאמר תולדות · אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף · פירשו בו כמו הקורות · בראשית לז
פגע וכן מזה · כִּי לֹא תֵדַע מַה יֵּלֶד יוֹם : ותאמר פגע · כִּי עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה משלי כז · קהלת ט
אֶת כֻּלָּם · הרצון בו כמו מקרה · ותרגומו ארי עידן וערעותא · ותרגום
כמקרה הכסיל · כארעון · וכן מזה · וּפָגְעוֹ הַדֹּב · וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי עמוס ה · בראשית לב
פגש אֱלֹהִים · וזולתם : ותאמר פגש · פָּגוֹשׁ דֹּב שַׁכּוּל בְּאִישׁ · הרצון בו משלי יז
כדברי המתרגם פגיע בדובא ורתיתא בגברא חכימ׳ ׳ וכמוהו·
כָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי · עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ · וזולתם : בראשית לג · משלי כב
מוצאות ותאמר מוצאות · אֶת כָּל הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם · פירשו בו הקורות כתרגומו יהושע ב
ית כל דערעא יתהון :

כו **קרח** האחל על חמיבם הנקפאים מרוב חקור תאמר לשנן
יחזקאל א׳ תלים קמז פנים׳ תאמר קרח׳ כעין הקרח הנורא׳ משליך קרח
סס׳ סמות יו קרחו כפתים ׃ ותאמר כפור׃ כפור באפר יפזר׳ רק כבפור על הארץ׃ כפור
פירשו בחם כמו קרח׳ ותרגום בכפור׳ כגלידא׳ וכן תרגום קרח׳
גלידא ׃

כז **קרע** האחל על הקריעה תאמר לשני פנים׳ תאמר קרע׳ קרע
בראשית לז׳ ויקרא כא ויקרע את בגדיו ׃ ותאמר פרם׳ ובגדיו לא יפרם׳ פרם
סס׳ ובגדיכם לא תפרמו׳ פירשום לשון קריעה׳ אמנם יראה מדברי רז״ל
שיש חלוק בין קריעה לפרימה והוא אמרם ואוחז בבגדיה אם נקרעו
נקרעו ואם נפרמו נפרמו ופירשו שהקריעה היא בגופו של בגד שלא
במקום התפר והפרימה במקום התפר ׃

כח **קשה** האחל על הקושי תאמר לשלשה פנים׳ תאמר קשי׳ קשי
דברים ט׳ סס לא אל קשי העם הזה׳ ואת ערפך הקשה ׃
סמות א׳ ויקרא כה ותאמר פרך׳ ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך׳ לא ירדנו בפרך׳ פרך
פירשו בחם בקושי כדברי המתרגם בקשיו ׃ ותאמר קשח׳ תקשיח קשח
איוב לט׳ ישעיה סג בניה ללא לה׳ תקשיח לבנו מיראתך׳ פירשו המלה לשון קושי׳
ופירוש תקשיח לבנו בראותנו שלות הרשעים וארך גלותנו והיותנו
מרמס לחם יקשה לבנו על זה וכאלו תתענו את דרך מדרכיך ותקשיח
לבנו מיראתך בראותנו בי ארבת השלוה לחם והגלות והצרות לנו ׃

כט **קשר** תאחל על הקשירה תאמר לחמשה עשר פנים׳
דברים ו׳ בראשית לח תאמר קשר׳ וקשרתם לאות׳ ותקשר על ידו שני׳ קשר
תלים סח ומענין זה פירשו׳ מוציא אסירים בכושרות׳ כמו בקושרות והכף
ישעיה ח׳ יחזקאל ה תמורת הקוף ׃ ותאמר צור׃ צור תעודה׳ וצרת אתם בכנפיך׳ צור
דברים יד׳ משלי ל וצרת הכסף׳ הרצון בחם הקשירה ׃ ותאמר צרר׳ מי צרר מים צרר
איוב כו׳ יהושע ט בשמלה׳ צרר מים בעביו׳ ומבקעים ומצררים׃ הרצון בחם הקשירה ׃
במדבר ל׳ שופטים יו ותאמר אסר׳ ואסרה אסר׃ ואסרנוהו לענותו׳ ויאסר את רכבו׃ אסר
סמות יד׳ הושע ז פירשום לשון קשירה ׃ ותאמר יסר׳ ואני יסרתי חזקתי זרועתם׳ יסר
תלים ב׳ איוב לט פירשו בו כמו אסרתי׳ וכן מזה׃ ננתקה את מוסרותימו׃ ומסרורית
סס לט׳ משלי ו ערוד מי פתח׳ וזולתם ׃ ותאמר ענד׳ אענדנו עטרות לי׳ ענדם ענד
על גרגרתיך׳ אמרו שהרצון בחם הקשירה׳ ויש מפרשים מזה על
איוב לח׳ יחזקאל מו צד החפוך התקשר מעדנות כימה ׃ ותאמר קטר׳ בארבעת מקצעת קטר
החצר חצרות קטרות׳ פירשו בו קשורות מתרגו׳ וקשרתם וקטרינון׳
דניאל ה ובדניאל׳ ומשרא קטרין׃ פירוש מתיר קשורים׳ ובלשון רז״ל בפרק
חבא על יבמתו אמר רב יוסף קטיר קא חזינא הבא׳ ופירש הערוך

קשר

קשר · ופירוש חצרות קטורות חצרות מחוברות יחד וקשורות זו בזו ·
אמנם רז״ל כפ״ב במדות אין קטורות אלא שאינן מקורות : ותאמר
עקד עקד · ויעקד את יצחק בנו · פירשו בו ויקשר : ותאמר רתם · רתם בראשית כב
רתם המרכבה לרכש · הרצון בו אסור · ותרגומו טכוסי רתיכין · ותרגום מיכה א
רתק ויאסר את רכבו · וטקיס ית רתיכא : ותאמר רתק · רתקו בזקים · נחום ג
פירשו בו אסרו · והלשון נגזר מן ורתוקות כסף · ונמצא זה הלשון
להפך זה הענין שהוא התרת דבר וכריתתו · כגון אמרו · עד אשר
לא ירתק חבל הכסף · והנה נשתמשו בזאת המלה בדבר והפכו כמו קהלת יב
שנשתמשו במלת שורש שנמצא מהם בנתינת שורש ומהם בעקירת
חבש השורש : ותאמר חבש · וחבשת להם מגבעות · סוף חבוש לראשי · שמות כט · יונה ב
פירשום לשון קשור · וכן בענין קשור המכה · ולנשברת לא חבשתם · יחזקאל לד
ביום חבש יי את שבר עמו · וכן בענין קשור הבהמה באזור שלה · ישעיה ל
חתל ויחבש את חמרו · וצמד חמרים חבשים : ותאמר חתל · והחתל מלכים ב · שמואל ב יו
לא חתלת · הרצון בו הקשירה · כתרגומו ובאסרין לא אתאסרת · יחזקאל יו
וכמהו · וערפל חתלתו · ותרגום ואמטתא ליפופה · ובסוף גמרא איוב לח
דפרק מפנין והחתל לא חתלת מכאן שמלפפין את הולד בשבת · ויש
מפרשים מענין זה על צד ההפוך · לאשר על המלתחה · אמנם מלכים ב י
המתרגם אמר בו לדממנא על קומטריא · ובלשון רז״ל קומטרי דספרי
פירוש תיבות שמשימין בהם הספרים או לוחות שמשימין על הספרים
ומדביקין אותן בהם לכסותם ולשומרם · וכן המלתחה מקום או כלי
שהיו נשמרים שם הבגדים · ובפרק הנזקין בגמרא אמרו מאי מלתחה
דבר הגמלל ונמתח · ופירש רבינו חננאל ז״ל כגון אמתחת העשויה
חשק מעור או מבגד שנמלל ונמתח : ותאמר חשק · וחשק אתם · שמות לח
מחשקים כסף · פירשו המלה לשון קשור וחבישה מתרגום אחבשה שם כז
חשר לי החמור · אחשוק לי חמרא : ותאמר חשר · וחשקיהם וחשריהם מלכים ז
חכל מוצק · פירשוהו לשון קשור · ובן חשרת מים · קשור העבים זו שמואל ב כב
חרצב בזו : ותאמר חרצב · פתח חרצבות רשע · פירשו בו קשורים ישעיה נח
ואסורים · ובן מזה · כי אין חרצבות למותם : תלים עג

קרדם תאחל על הקורדום תאמר לחמשה פנים · תאמר
קרדום קרדום · ואת קרדמו · ויקח אבימלך את הקרדמות : שמואל יג · שופטים ט
גרזן ותאמר גרזן · ונדחה ידו בגרזן · פירשו בו כמו קרדום : ותאמר דברים יט
כשיל כשיל · בכשיל ובלפות יהלמון · פירשו בו קרדום · מתרגום תלים עד
תותח ובקרדומות באו לה · ובמה דעלין בכשילין : ותאמר תותח · כקש
נחשבו תותח · הרצון בו הגרזן כתרגומו היך גיליא אתחשיבו נרגיא · איוב מא

ובלשונם ז״ל בגאש גמרא דפרק הרואה שקיל נרגא דהוה עשר אמות׳
פירוש גרזן ׃ ויש מפרשים תותח כלי בעל יתדות מחודדות שצדין בו
הדגים ועל שהכלי אחד מצד אחד ורבים מצד אחר אמר נחשבו ׃ ויש
מפרשים שתותח הוא כלי גדול שמשליכין האבנים הגדולות להפיל
החומות והבנינים החזקים ויהיה הענין בזה שכקש נחשבו לו אבני
תותח׃ ויש מפרשים תותח שם כלל לחצים ׃ ותאמר מפץ׃ מפץ
משלי כה מפיץ וחרב וחץ שנון׃ פירש בו רבי מנחם בן שלמה ז״ל כמו גרזן
ירמיה נא · יחזקאל ט שהותבין בו העצים ׃ וכן ׃ מפץ אתה לי׃ ואיש כלי מפצו בידו ׃

קרסל

לא׳ קרסל האה״ל על הקרסולים תאמר לשלשה פנים ׃ תאמר
תלים יח קרסולים ׃ ולא מעדו קרסלי ׃ ותאמר כרעים ׃ קרסולים
ויקרא יא אשר לו כרעים׃ אמר בו המתרגם די ליה קרסולין ׃ ותאמר אפסים׃ כרעים
יחזקאל מז מי אפסים ׃ רוצה לומר הקרסולין כתרגומו מי קרסולין ׃ וכן פירשו אפסים
רז״ל שאדם עובר בהן עד קרסוליו ׃ ורבי יונה פירשו מי פסים והאלף
נוספת ורוצה לומר מי כפים כי הכף בלשון ארמי נקרא פס ידא ורוצה
לומר כי המים לא היו מכסים בא כפות רגליו ׃

כשלמה אות הקוף

ראה

א׳ ראה האה״ל על הראיה וההבטה תאמר לשמנה עשרה
בראשית כט · תלים צ פנים ׃ תאמר ראה ׃ כי ראה יי׳ ׃ שנות ראינו רעה ׃ ראה
שם כח · איוב טו ותאמר חזה ׃ ישמח צדיק כי חזה נקם ׃ וזה חזיתי ואספרה ׃ חזה
שם יט · ישעיה ה אשר אני אחזה לי׃ תרגום ראה חזה ׃ ותאמר נבט ׃ ונבט לארץ׃ נבט
שמואל ב׳ בראשית לא׳ תלים סו והביטו אחרי משה ׃ ותאמר צפה ׃ יצף יי׳ ׃ עיניו בגוים תצפינה ׃ צפה
איוב טו · ישעיה כא וצפוי הוא אלי חרב׃ תרצו בהם ההבטה ׃ ומזה פירשו ׃ צפה הצפית׃
ומלת

ומלת הצפית תאר לצופה · והת״ו תמורת הא למד הפועל · אמנם
בבראשית רבה פרק ס״ר אמרו צפת הצפית סדר מנרתא אית אתרא
דקרין למנרתא צפיתא · ומדעתי כי מזה נגזר לפי המתרגם · והצפת
אשר על ראשו · תרגומו וקרונתא היך כדמות שרגא די על רישי אמין דה ב ג
שגח חמש ; ותאמר השגחה · ממכון שבתו השגיח · ראיך אליך ישגיחו · תלים לג ישעיה יד
סקף משגיח מן החלונות · הרצון בהם ההבטה · ותאמר שקף · וצדק שיר ב · תלים פה
משמים נשקף · השקיפה ממעון קדשך · ויי קפו על פני סדום · דברים כו · בראשית יח
ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון · הרצון בהם ההשגחה · ותרגו שמואל ב ו
נשקפה בעד החלון אודיקת מן חרכא · ותרגום ממכון שבתו השגיח ·
שכל אודיק ; ותאמר שכל · כי יסכן עלימו משכיל · הרצון בו משגיח · איוב כב
כתרגומו אפשר דעלוהי משגח · וכמוהו · אשרי משכיל אל דל · תלים מא
משגיח אל דל ומכברו · וכן · משכיל צדיק לבית רשע · ותרגו לקצות משלי כא
הארץ יביט · לסיפי ארעא מסתכל · הביטו אליו ונהרו · אסתכלו
לותי ואצהרו · עיניו כגוים תצפינה · עינוי בעממיא מסתכלן ·
שזף ובלשונם ז״ל הסתכל בשלשה דברים ; ותאמר שזף · ששזפתני שיר א
סקר השמש · עין שזפתו · פירשום לשון ראיה והבטה ; ותאמר שקר · איוב כ
ומשקרות עינים · תרגום עין שזפתו · עינא דסקרתיה · ובלשון רז״ל ישעיה ג
בבראשית רבה פרק י״ט ולא מן העץ שלא תהא סקרנית · ופירש
ציץ הערוך לשון ראיה ; ותאמר ציץ · מציץ מן החרכים · הרצון בו שיר ב
שור משגיח כדברי המתרגם מסתכל מן חרכיא ; ותאמר שור · לא
תשורני עין ראי · ותקותי מי ישורנה · ולא עוד תשורנו מקומו · איוב ז · שם יז · שם כ
הרצון בהם הראיה וההבטה · וכתרגמו לא תסכי יתי · ומיתנתי מי
יסכינה · ולא תסכינה מן אתריה · ותרגום ועין לא תראני · לא תסכי
יתי · הביטו ארחות תימא · איסתכיו אסריטיה תימא · ובלשון רז״ל
בריש גמרא דפרק בן סורר ומורה יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה
יסכה שסכתה ברוח הקודש · עוד אמרו בויקרא רבה אבי סוכו זה
פנה היה אבי של כל הנביאים שהיו סוכין ברוח הקודש ; ותאמר פנה ·
ועתה הואילו פנו בי · ולא פנה אל רהבים · ופניתי אני בכל מעשי · שם ו · תלים · קהלת ב
הרצון בהם ההבטה · כדברי המתרגם אסתכלו בי · ולא אסתכל ·
ואיסתכלת אנא · וכמוהם · לא יפנה דרך כרמים · ויפנו יהודה · איוב כד · דה ב יג
פנה אלי וחנני · וכן מתרגמי לא יסכי · ואסתכיו דבית יהודה · אסתכי תלים כה
לותי · וכן כל לשון הפנאה פירשו המפרשים לשון הבטה · ואמרו
שמזה נקרא פנים לפי שהם פונות ומביטות הנה והנה ; ותאמר
שעה שעה · ואל קין ואל מנחתו לא שעה · וישע יי אל הבל · פירשו ענינם בראשית ד · שם

לא פנה · ויפן יי על דרך אמרו אל תפן אל מנחתם · וכן פירשו ·
סמואל ב כב · ישעו ואין מושיע · כלומר יפנו ויביטו ימין ושמאל ואין מושיע · ויש
איוב ז · מפרשים ישעו כמו ישועו : ותאמר שאף · כעבד ישאף צל · אל · סאף
סס לו · קהלת א · תשאף הלילה · פירשום לשון הבטה וצפוי · וכן מזה · שואף זורח
סמואל יח · הוא שם : ותאמר עין · ויהי שאול עוין את דוד · פירשו בו מביט · עין
נגזר מן עין · ורוצה לומר שהיה מבישו הבטת השנאה · אין מעיינין
ישעיה מז · במקום שמכריעין : ותאמר הבר · הברי שמים · הם החוזים · הבר
בככבים כמו שפירש אחריו · וכן תרגומו דהוו סכן למזלת שמיא :
סס כ · יחזקאל ח · ותאמר שכה · שכיות החמדה · איש בחדרי משכיתו · וכחומה · סכה
משלי יח · נשגבה במשכיתו · אמרו כי תוכן המלה היא לשון הבטה מתרגום
וישקף · ואסתכי · ויעל ויבט · וסכא · אמנם הרמז בו אל הציור ·
תהלים עג · ומענין זה פירשו · עברו משכיות לבב · והרמז בו אל המחשבות מה
שהלב צופה ומביט · ורוצה לומר הגיעו ועברו ליותר מאשר עלה
איכה א · בלבבי מחשובות והתצלחות : ותאמר שקד · נשקד עול פשעי · סקד
כתב רשי זל נשקד כמו נלבט כמו מסקד בהחוא חיויא בבראשית רבה ·
ופירשו על פשעי עול פשעי כמו ועולתה קפצה פיה · ורוצה לומר
מביט וצופה עול פשעי והבל פקוד ושמור בידו · ויש מפרשים לפי
מקומו נקשר או נתחבר :

כ ראה

האהל על המראות תאמר לשני פנים · תאמר מראות · מראות
שמות לח · ישעיה ג · במראת הצבאת : ותאמר גליונים · הגליונים · גליונים
והסדינים · פירשו בו המראות כדברי המתרגם מחזיתא · וכן תרגום
במראות הצובאות : במחזית נשיא :

ג ראש

האהל על הראש תאמר לשני פנים · תאמר ראש · ראש
שיר ז · תהלים ז · ראשך עליך ככרמל · ישוב עמלו בראשו : ותאמר
שמות יו · דה י · גלגלת · עמר לגלגלת · ואת גלגלתו תקעו · הרצון בהם הראש : גלגלת

י רבה

האהל על הרבוי תאמר לשנים עשר פנים · תאמר
ישעיה כד · משלי יט · רב · ורב שלום בניך · רבים יחלו פני נדיב : רב
איוב יב · סס לו · ותאמר שגא · משגיא לגוים ויאבדם · הן אל שגיא ולא נדע · שדי · סגא
סס לו · סס ח · לא מצאנהו שגיא כח · ואחריתך ישגה מאד · פירשום כלם לשון רבוי ·
ופירוש שדי לא מצאנהו שגיא כח · אף על פי שלא מצאנוהו הוא
שגיא כח ושגיא משפט ורב צדקה ולא יענה מלבו כאמהסרון המקבל :
סס לה · חבקוק א · ירמי כ · ותאמר פש · ולא ידע בפש מאד · ופשו פרשיו · כי תפושו בעגלת · פש
מלאכי ג · דשא · ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק · הרצון בהם הרבוי · ותרגום
משגיא לגוים ויאבדם · מפיש לעממיא · כי תשגיא פעלו · ארום

תפוש

תפוש עובדיה · ומזה פירשו : נפשו עמך על חחרים · אמנם המתרגם · נחום ג
פשע תרגם לשון פיזור איתבדרו עמך : ותאמר שפע · כי שפע ימים יינקו · דברים לג
ושפעת מים תכסך · שפעת גמלים תכסך · הרצון בהם הרבוי · וכן · איוב כב · ישעיה ס
תרגום ושפעת מים תכסך · וסוגעת ימא תחפינך : ותרגום בירב
זרעך · ארי סגיעין בנך · חלא רעתך רבה · חלא על בשתך דסגיעא :
פרץ ותאמר פרץ · ותירוש יקביך יפרצו · הרצון בו ירבו · כתרגו ומעצרתך · משלי ג
חמרא ישפען · וכמוהו · ומקנהו פרץ בארץ · ויפרץ האיש מאד · איוב א · בראשית ל
כביר ופרצת ימה וקדמה · וזולתם : ותאמר כביר · כביר מאביך ימים · שם כט · איוב טו
וכי כביר מצאה ידי · יתן אכל למכביר · הרצון בהם הרבוי כדברי · שם לא · שם לו
עתר המתרגם ורב מאבוך יומין · ארום בסוגעת · לסוגעא : ותאמר עתר ·
והעתרתם עלי דבריכם · פירשו בו הרבתם · וכן תרגומו אסגתון עלי · יחזקאל לה
פתגמיכון · וכן פירשו · ועתר ענן הקטרת · רבוי ענן הקטרת · וכן · שם ח
עצם עתרת שלום · ונעתרות נשיקות שונא : ותאמר עצם · עצמו לי · ירמיה לג · משלי כז
אלמנותו · פירשו בו רבו · וכן תרגומו סגיא קדמי ארמלתהון : ירמיה טו
גדל ותאמר גדל · ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים · פירשו בו רבים · נחמיה יב
כבד וכן · חיל גדול מאד מאד : ותאמר כבד · יכבדו בניו ולא ידע · יחזקאל לז · איוב יד
והכבדתים ולא יצערו · ונשאך לבך להכביד · ורב חלל וכבד פגר · ירמיה ל · דה״ב כה · נחום ג
דגה עמך הכבד הזה · פירשו בלם לשון רבוי : ותאמר דגה · וידגו לרוב · מלכים ג · בראשית מח
כמה פירשו בו וירבו כדגים : ותאמר כמה · זה כמה שנים · רוצה לומר · זכריה ז
שנים רבות :

ארבה רבה · האהל על הארבה תאמר לתשעת פנים · תאמר ארבה ·
גוב לא נשאר ארבה אחד : ותאמר גוב · וטפסריך כגוב · שמות י · נחום ג
חסל גבי · תרגום ארבה · גובא : ותאמר חסל · והחסיל והגזם · יואל ב
פירשו בו מין ארבה · ואמרו רז״ל למה נקרא שמו חסיל שהוא חוסל
את הכל גובי דהוא גבי דינא דמרית · ופירוש חוסל מכלה · כמו כי
סלעם יחסלנו הארבה : ותאמר סלעם · את הסלעם למינהו · מין ארבה · ויקרא יא
ואפשר שנקרא כן מפני שמשחית ובולע הכל כתרגום בלע ״פלג
לשונם : סלעם ״פלג לשנהון : ועצתם אבלע · ותכימתהון אסלעם ·
חגב לבלעו חנם · לסלעמותיא מגן : ותאמר חגב · ואת החגב למינהו · שם
ונהי בעינינו כחגבים · פירשו בהם מין ארבה · ואמרו רז״ל בפרק אילו · במדבר יג
טרפות בגמרא חגב גבחת יש בשדרה שלו בעין חגמל ארבה אין לו
גזם גבחת ואין לו זנב סלעם יש לו גבחת ויש לו זנב : ותאמר גזם ·
חרגל יתר הגזם · פירשו בו מין ארבה : ותאמר חרגול · ואת החרגל · יואל א · ויקרא יא
צלצל למינהו · פירשו בו מין ארבה : ותאמר צלצל · יירש הצלצל · אמר · דברים כח

בו המתרגם יחסניניה סקאה · ובלשון רז״ל בריש גמרא דתענית
נחום ג ומעלה סקאין · ופירש הערוך מין ארבה : ותאמר ילק · יֶלֶק פָּשַׁט ילק
יואל א וַיָּעֹף · אָכַל הַיֶּלֶק · פירשו בהם מין ארבה :

רבה האה״ל על התרבית תאמר לשני פנים · תאמר רבית · רבית
ויקרא כה · תלים מד ובמרבית לא תתן אכלך · ולא רבית במחיריהם :
דברים כג · סם ותאמר נשך · נשך כסף נשך אכל · לא תשיך לאחיך · אמרו שהרבית נשך
נקרא כן מפני שהוא כאילו נושך :

רבץ האה״ל על התרבץ תאמר לשלשה פנים · תאמר רבץ · רבץ
בראשית מט · ישעיה יא כרע רבץ כאריה · ונמר עם גדי ירבץ : ותאמר רבע · רבע
ויקרא כ סם יט · תהלים קלט לרבעה אתה · לא תרביע כלאים · ארחי ורבעי זרית · פירשום
מתרגום ורבצת ואין מחריד · ותרבע ולית דמעד : ותאמר ברך · ברך
בראשית כד ויברך הגמלים · הרביצם כמתרגם הירושלמי וארבע גמליא :

רגל האה״ל על הרגל תאמר לארבעה פנים · תאמר רגל · רגל
תלים כו · ישעיה מו רגלי עמדה במישור : ותאמר שבל · חשפי שבל · שבל
פירשו בו הרגל · ואמרו שנקרא כן מענין שביל שהוא הדרך :
מלכים ב יט · שיר ז ותאמר פעם · ואחריב בכף פעמי · מה יפו פעמיך · הרצון בהם פעם
הרגלים · כתרגומו ויטפחת בפרסת רגלי · כמה שפירין רגליהון ·
תלים יז וכמותם רבים : ותאמר אשורים · תמך אשרי · פירשו בו רגלי · אשרים
סם לז · איוב לא ובן · לא תמעד אשריו · אם תטה אשרי מני הדרך :

רגל האה״ל על המנהג והתרגל תאמר לחמשה פנים ·
הושע יא תאמר תרגל · ואנכי תרגלתי לאפרים · פירשוהו לשון תרגל
רגילות שהוא ענין המנהג הידוע בדברי רז״ל ואמרו שהת״יו במקום הא
כמו הרגלתי · ויש מפרשים שהוא שם בפלס תפארתי ואף על פי שבאה
במדבר כב המלה מלעיל אחד הוא : ותאמר סכן · ההסכן הסכנתי · פירשו בו סכן
איוב כב ההרגל הרגלתי · ויש מפרשים מזה · הסכן נא עמו ושלם :
בראשית לא · מלכים ב ותאמר דרך · כי דרך נשים לי · רוצה לומר מנהג · ובן · אנכי הלך דרך
בדרך כל הארץ · כמנהג ורגילות אנשי הארץ : ותאמר ארח · ארח
בראשית יח ארח כנשים · רוצה לומר מנהג · כמו שאמר כי דרך נשים לי :
ישעיה ה ותאמר דבר · ורעו כבשים כדברם · פירשו בו כמנהגם · ובן מזה · דבר
מיכה ב כעדר בתוך הדברו · רוצה לומר מקום מנהגו שרגיל לעמוד שם :

רדף האה״ל על הרדיפה תאמר לשלשה פנים · תאמר רדף · רדף
שופטים ד · בראשית לה רדף אחרי הרכב · ולא רדפו אחרי בני יעקב :
סם לא · איכה ד ותאמר דלק · כי דלקת אחרי · הרצון בו רדפת · ובן · על ההרים דלק
תלים י · שמואל א יז דלקנו · בגאות רשע ידלק עני · מדלק אחרי פלשתים : ותאמר דבק · דבק

הֵדְבְּקוּ גַם הֵמָּה אַחֲרֵיהֶם · רוצה לומר רדפו : סמואל יד

ריב רוב האחל על המריבה תאמר לששה פנים · תאמר ריב · כִּי רִיב לַייָ עִם עַמּוֹ · רַבְתָּ יְיָ רִיבֵי נַפְשִׁי : ותאמר מיכה ו' איכה ג

מדון מָדוֹן · יְגָרֶה מָדוֹן · רוצה לומר ריב · וכן · וּמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים · וכמוהם משלי טו' סס ו

מנה רבים : ותאמר מצה · אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב מַצָּה · אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ סס יז' ישעיה מא

אֲשֶׁר הִצּוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בְּהַצֹּתָם עַל יְיָ · הרצון בהם המריבה : במדבר כו

עצמה ותאמר עצמה · הַגִּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם · פירשו בו ריבכם · וכן מזה : וּבֵין ישעיה מא

עֲצוּמִים יַפְרִיד · פירוש המריבים · ובלשונם ז"ל שנים שנתעצמו בדין : משלי יח

קטטה ותאמר קטטה · אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר · רָאִיתִי בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה · תלים צה · סס קיט

גרה וּבִתְקוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט · הרצון בהם המריבה : ותאמר גרה · סס קלט

וְאַל תִּתְגָּר בָּם · כתב מנחם בן שלמה ז"ל כי לפעמים יאמר זה הלשון דברים ב

על הקטטה עצמה כגון אמרו אל תתגר בם · ולפעמים יאמר על

התעוררות הקטטה כגון אמרו יגרה מדון · רוצה לומר יעורר הקטטה

והריב :

רוח רוח האחל על הרוחות תאמר לשלשה פנים · תאמר רוח ·

סוף וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק : ותאמר סוף · וּכְגַלְגַּל לִפְנֵי מלכים יט' · ישעיה יז

סוּפָה · וּכְמֹץ גְּנָבַתּוּ סוּפָה · תַּלְגִּלְיוֹ בַּסּוּפָה · פירשו בהם הרוחות · איוב כא · ישעיה ?

ואמרו כי סופה קשה מהרוח · וזהו כאמרו · רוּחַ יִזְרָעוּ וְסוּפָתָה יִקְצֹרוּ : הושע ח

קדים ותאמר קדים · יַסַּע קָדִים בַּשָּׁמָיִם וַיְנַהֵג בְּעֻזּוֹ תֵימָן · פירשו בו רוח תלים עח

מזרחית : ואמרו כי מה שאמר וינהג בעזו תימן אפשר שתהיה רוח

מזרחית דרומית גם אמרו כי קדים הוא רוח קשה מאד :

רום רום האחל על ההתרוממות והגבהות תאמר לשנים

רום ועשרים פנים · תאמר רום · רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא · יָדֵנוּ חבקוק ג' · דברים לב

רָמָה · ומזה פירשו בהראות עין הפעל באלף נראית · וְרָאֲמָה וְיָשְׁבָה זכריה יד

גבה תַּחְתֶּיהָ : ותאמר גבה · גֹּבַהּ שָׁמַיִם · אַל תַּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ וְאֶל גְּבֹהַּ איוב כב · סמואל א' ?

נשא קוֹמָתוֹ · הִשְׁפַּלְתִּי עֵץ גָּבֹהַּ · הרצון בהם ההתרוממות : ותאמר נשא · יחזקאל יז

בְּנָשְׂאִי יָדִי אֶל דְּבִיר קָדְשֶׁךָ · וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה פְרִי · וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא · תלים כח · יחזקאל יז · בראשית

הרצון בהם ההתרוממות · ופירשו מזה · אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׂיאוֹ · איוב כ

וכן פירשו מזה · בְּשׂוֹא גַלָּיו אַתָּה תְשַׁבְּחֵם · כלומר בהתרומם גליו תלים פט

נסס אתה תשקטם : ותאמר נסס · כִּי אַבְנֵי נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת עַל אַדְמָתוֹ · זכריה ט

פירשו בו מתרוממות · וכן פירשו · נָתַתָּה לִּירֵאֶיךָ נֵּס לְהִתְנוֹסֵס : תלים ס

סלל ותאמר סלל · סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת · פירשו בו רוממו · וכן · סַלְסְלֶהָ סס סח · משלי ד

וּתְרוֹמְמֶךָּ · רוממיה ותרוממך · וכן פירשו מזה · מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם · תלים פד

כְּסִלּוֹת לְבֵית יְיָ · ופירשו מסלות לבית יי' · וקריה ולפי שהם גבוהים דה"ב ט

תלים קמז קְרָאם כן: ותאמר זקף· יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים· הרצון בו מרים· תרגום זקף
וראת ראש כוכבים כי רמו· ארום זקיפו: ותאמר עוד· יָתוֹם עוד
סס· סס קמז· סס כ וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד· מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ· וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד· פירשום
דברים כו לשון גבהות והתרוממות: ותאמר אמר· אֶת יְיָ הֶאֱמַרְתָּ· וַיְיָ אמר
סס· תלים כד הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם· יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן· פירשום לשון גבהות
ישעיה סא והתרוממות· ופירשו מזה בחלוף אלף ביו״ד· וּבִכְבוֹדָם תִּתְיַמָּרוּ:
איוב לט וכן פירשו מזה על צד החפוך· כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא· פירוש תגביה:
ישעיה לח· תלים ל ותאמר דל· דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם· פירשו בו רמו· וכן· אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דל
איוב כח דִלִּיתָנִי· דַּלּוּ מֵאֱנוֹשׁ נָעוּ· וכן מתורגמי ארום אזקפתני· אזדקפו מן
תלים קמא בני נשא· ומזה כתב רבי יונה· נִצְּרָה עַל דַּל שְׂפָתָי· פירוש נשיאות
הדברים שאשא על שפתי· ותרגומו זקוף שיפוותי· ובשיר השירים
בפסוק שמאלו תחת לראשי במה שהוסיף בו המתרגם למכבא טוריא
ולמדלי מישרייא· פירוש להשפיל ההרים ולהרים המישורות:
ישעיה סג ותאמר נטל· וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם· פירשום לשון התרוממות מתרגום נטל
סס ט שאו ידיכם קדש· טולו ידיכון כתניא: ותאמר אבך· וַיִּתְאַבְּכוּ אבך
גֵאוּת עָשָׁן· פירשו בו ויתרוממו כגאות· וחסרה כף הדמיון כמו
שחסרה במלת לב שמח ייטיב גהה· שרוצה לומר כגהה: ותאמר
סס ת״ל· ירמי׳ ל· ישעי׳ יג שְׂפֹה· אֶפְתַּח עַל שְׁפָיִים נְהָרוֹת· רוּחַ צַח שְׁפָיִים· עַל הַר נִשְׁפֶּה ספה
במדבר כג פירשום לשון גבהות· וכן מזה· וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי· אמנם המתרגם אמר בו
יחזקאל יז ואזל יחידי: ותאמר תלל· עַל הַר גָּבֹהַּ וְתָלוּל· רוצה לומר רם תלל
יהושע יא ונשא כדברי המתרגם בטור רם ומעיל· וכמוהו· הָעֹמְדוֹת עַל תִּלָּם·
בגבהותם· ותרגם הירושלמי פן תשא עיניך השמימה· תִּתְלוֹן
איוב יד עיניכון: ותאמר נפל· וְאוּלָם הַר נוֹפֵל יִבּוֹל· פירשו בו גבוה נגזר נפל
מן הנפילים היו בארץ אשר הרצון בהם האנשים הגבוהים· ותרגו׳
וברם לוט דמתפרש מאברהם דמתול לטור רם נתר: ותאמר פסג· פסג
תלים מח פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ· פירשו בו גבהו אותה· נגזר מן פסגה: ותאמר
ישעיה יד· דברים לב במה· אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב· עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ· הרצון בהם הגבהות במה
איוב ט וכן· וְדוֹרֵךְ עַל בָּמֳתֵי יָם· ותרגומו ומטייל על רום ימא: ותאמר
ישעיה לז· סס י קומה· וְאֶכְרֹת קוֹמַת אֲרָזָיו· וְרָמֵי הַקּוֹמָה נִגְדָּעִים· הרצון בהם קומה
תלים לא הגבהות: ותאמר רכס· מֵרֻכְסֵי אִישׁ: פירשו בו מגבהותם· וכן רכס
שמות כח פירשו מזה· וְיִרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן· כלומר יגביהו החשן לחברו עם
האפוד שהוא למעלה ממנו· אמנם הערוך פירש וירכסו לשון חוזק
מלשונם ז״ל בראש עלמדנו אימתי רכס הקדוש ברוך הוא עליותיו במים
ישעיה טז ביום השני· פירוש חזק: ותאמר גאון· שָׁמַעְנוּ גְאוֹן מוֹאָב· גאון

בגאות

בְּגֵאוּת הַיָּם · עַל כָּל גֵּאֶה וָרָם · הרצון בהם הגבהות והתרוממות : תלים פט · ישעיה ב
גוה ותאמר גוֹת · כִּי הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גֵּוָה · וְגֵוָה מִגֶּבֶר יְכַסֶּה · הרצון בהם איוב כב · שם לג
שחץ כמו גאה : ותאמר שחץ · הוּא מֶלֶךְ עַל כָּל בְּנֵי שָׁחַץ · פירשו בו בני איוב מא
גאות · וכן · לֹא הִדְרִיכֻהוּ בְנֵי שָׁחַץ · בני גאוה · ובלשון רז״ל בפרק שם כח
במה אשה בגמרא אנשי ירושלם אנשי שחץ הן · פירוש אנשי גאות ·
ויש מפרשים לא הדריכהו בני שחץ · בני הכפירים · תרגום והכפיר
יהיר יושב במסתרים · ובשחצא דיתב בטומריא : ותאמר יהיר · גֶּבֶר
יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה · פירשו בו גאה · וכן · זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ : חבקוק ב · משלי כא
יד רוע האה״ל על הריע והחבר תאמר לשלשה פנים · תאמר
ריע ריֹע · רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ · וְתִכְרוּ עַל רֵיעֲכֶם : ותאמר שם כז · איוב ו
חבר חָבֵר · חָבֵר אָנִי לְכָל אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ · חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית · הרצון תלים קיט · משלי כח
עמית בהם כמו ריע : ותאמר עָמִית · וְעַל גֶּבֶר עֲמִיתִי · וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ · זכריה יג · ויקרא ה
הרצון בהם ריע וחבר :
תרועה טו רוע האה״ל על התרועה תאמר לשני פנים · תאמר תרוּעה ·
וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה · וּבַכְּרָמִים לֹא יְרֻנָּן וְלֹא יְרֹעָע : במדבר י · ישעיה יו
יבב ותאמר יבֵּב · וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא · פירשוהו רז״ל מתרגום תרועה · שופטים ה
יבבא · ויש מהמפרשים יפרשוהו מלשון ניב שפתים · ומנחם בן סרוק
פירשו לשון הבטה נגזר מן כבבת עינו · וכן תרגומו ומדיקה אימה
דסיסרא · ותרגם הירושלמי וישקף על פני סדום · ואודיק · רואיך
אליך ישגיחו · חזוך עלך ידיקון :
יז יז רוץ האה״ל על המרוצה תאמר לשני פנים · תאמר רֹץ ·
נהר הַנַּעַר רָץ · כִּי אִם רַצְתִּי אַחֲרָיו : ותאמר נהֹר · שמואל ב · מלכים ב ה
וְנָהֲרוּ אֶל טוּב יְיָ · וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם · הרצון בהם המרוצה · ויש ירמיה לא · ישעיה ב
אומרים שמזה הענין נקרא הנהר לפי שהוא מקום מרוצת המים ·
אמנם הרב רבי משה בר׳ נחמן ז״ל נוטה לדעת אחרת כמו שבארנו
בשער נהר :
ראש יז רוש האה״ל על הארס תאמר לארבעה פנים · תאמר ראֹשׁ ·
וַיִּתְּנוּ בְּבָרוּתִי רֹאשׁ · וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי רֹאשׁ · ועם חוו״ תלים סט · ירמיה ט
חמה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי רוֹשׁ · ופירשו בהם הארס : ותאמר חמֹה · חֲמַת לָמוֹ דברים לב · תלים נח
כִּדְמוּת חֲמַת נָחָשׁ · רוצה לומר ארס · וכן · חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם · אֲשֶׁר דברים לב
לענה חֲמָתָם שֹׁתָה רוּחִי : ותאמר לענה · הִנְנִי מַאֲכִילָם אֶת הָעָם הַזֶּה איוב ו · ירמיה ט
לַעֲנָה · הַהֹפְכִים לְלַעֲנָה מִשְׁפָּט · פירשו בהם כמו ארס : ותאמר עמוס ה
תרעלה תרעֹלה · כּוֹס הַתַּרְעֵלָה · הִשְׁקִיתָנוּ יַיִן תַּרְעֵלָה · סַף רַעַל · פירשו ישעי׳ נא · תלי׳ ס · זכרי׳ יב
בהם הארס :

יח **רזה** האחל על העדר השמנות תאמר לשני פנים · תאמר
רזה · השמנה הוא אם רזה · ומשמן בשרו ירזה :
ותאמר כחש · ובשרי כחש משמן · רוצה לומר רזה · וכן מזה · ויקם
בי כחשי · ובלשון רז״ל בהמה כחושה · ותרגם המתרגם ובשרי כחש
משמן · ובשרי פתרן מלמהוי פטים · ותרגם הירושלמי השמנה היא
אם רזה · אפתרין · וכן וישלח רזון בנפשם · ושרי פתרונה בנפשיהון :

יט **רזם** האחל על הרמיזה תאמר לשלשה פנים · תאמר רזם :
ומה ירזמון עיניך · כמו ירמזון · כתרגומו ומה רמזין
עינך : ותאמר קרץ · קורץ בעיניו · יקרצו עין · הרצון בהם הרמיזה
כדברי המתרגם רמיז בעינוי · רמזין בעיניהון : ותאמר מלל · מולל
ברגלו · פירשו בו רומז :

כ **רחב** האחל על הרוחב תאמר לשלשה פנים · תאמר רחב ·
בצר הרחבת לי · הרחיב יי לנו · ויוציאני למרחב :
ותאמר יפת · יפת אלהים ליפת · פירשותו מתרגום כי ירחיב · ארי
יפתי · אמנם רז״ל פירשותו לשון יופי : ותאמר רוח · אדברה וירוח
לי · כמו וירחב · וממנו רוח והצלה · ורוח תשימו :

כא **רחם** האחל על הרחמנות תאמר לארבעה פנים · תאמר
רחם · ונתן לך רחמים · רחם יי על יראיו · ומודה
ועזב ירחם : ותאמר חמלה · בחמלת יי עליו · ועל אשר לא חמל ·
ולא תחמל ולא תכסה עליו : ותאמר חוס · אתה חסת על הקיקיון ·
יחס על דל ואביון · לא תחוס עינך · הרצון בהם החמלה · ותרגום
כי מי יחמול עליך · מאן יחוס · איש אל אחיו לא יחמלו · לא חיסיי :
ותאמר חנן · יי חננו לך קוינו · יחנני יי וחי הילד · אשר לא אתן לכם
חנינה · הרצון בהם הרחמנות והחמלה כדברי המתרגם יי רחם
עלנא · דלמא יתרחם עלי · ולא יתיב עליכון רחמין · וכמוהם · ויחן
יי אותם · ויצרו לא יחננו · ומתרגם וחס יי עליהון · לא יחוס עליהון :

כב **רחץ** האחל על הרחיצה תאמר לששה פנים · תאמר רחץ ·
אם רחץ אדני · לא רחצת למשעי : ותאמר דיח ·
ידיח מזבחה · שם ידיחו את העולה · מלא כרשו מעדני הדיחני ·
הרצון בהם הרחיצה · ובלשון רז״ל מדיח ומליח ומדיח : ותאמר
טבל · וטבלתם בדם אשר בסף · ויטבל בירדן שבע פעמים · נטבלו
בקצה המים · אמרו המפרשים כי ענינם כענין רחיצה זולת שיש
הפרש ביניהם כי הרחיצה היא לנקות הדבר ולטהר וטבילה ממנה
לטהר וממנה לצבוע · ותרגום ואף כי אמר אליך רחץ וטהר · טבל

ואתסי

שטף ואתסי : ותאמר שטף · וידיו לא שטף במים · וכל כלי עץ ישטף ויקרא טו · סס
במים · ומרק ושטף במים · הרצון בהם הרחיצה · ותרגום והזנות סס ו
רחצו · שטיפו · רד לביתך ורחץ רגליך · ושטף רגלך : ותאמר
חף חף · חף אנכי ולא עון לי · אמר בו המתרגם שזיג אנא ולית סורחנא איוב לג
לי · ותרגום כרחוץ חליכי בחמה · במשזיג · ומצואתו לא רחץ ·
לא אשתזיג · ופירוש חף אנכי · רחוץ סעוונות · כלומר מנוקה מעון :
כבס ותאמר כבס · וכבסתם בגדיכם · וכבס שנית וטהר · אחרי הכבס במדבר לא ויקרא יג · סס
פירשו ענין כבוס כענין רחיצה לנקיות סטינוף ולכלוך :

רחק

האה״ל על ההרחקה תאמר לארבעה פנים · תאמר
רחק רחק · על כן רחק משפט ממנו · כי ירחק ממך ישעיה נט · דברים יב
נדה חמקום : ותאמר נדה · המנדים ליום רע · רוצה לומר מרחקים עמוס ו
כתרגומו ואינון מרחקין · וכמוהו · אחיכם שנאיכם מנדיכם · ישעיה סו
זנח וזהבם לנדה יהיה : ותאמר זנח · זנח יי׳ מזבחו · כי לא יזנח לעולם יחזקאל ז · איכה ב · סס ג
אלוני · ותזנח משלום נפשי · והאזניחו נהרות · פירשו כלם לשון סס · ישעיה יט
נאר ריחוק : ותאמר נאר · נאר מקדשו · נארת ברית עבדך · פירשום איכה ב · תלים פט
לשון הרחקה · ויש מפרשים לשון השחתה :

ריח

ריח האה״ל על הריח תאמר לשני פנים · תאמר ריח ·
וירח יי׳ את ריח הניחח · אף להם ולא יריחון : בראשית ח · תלים קטו
זכר ותאמר זכר · זכרו כיין לבנון · יזכר כל מנחתיך · אזכרתה ליי׳ הושע יד · תלים כ · ויקרא ו
אמרו שהרצון בהם הריח :

ריק

האה״ל על הריקנות תאמר לחמשה פנים · תאמר
ריק ריק · הם מריקים שקיהם · המריקים מעליהם הזהב : בראשית מב · זכריה ד
ערה ותאמר ערה · ותער כדה · הרצון בו הריקה · ותרגום הירושלמי בראשית כד
ופניאת קוליתא · וכן תרגום מריקים שקיהם · פנון · ואמרו בפסיק
דזכור ובפסיק דעניה סוערה ערו ערו · פנון פנון חסדא ותער כדה ·
וכמוהו · ויערו את הארון · תשכרי ותתערי · ומתרגם ורוקינו ית דה ב כד · איכה ד
נפץ ארונא · תתרוי ותתרוקני : ותאמר נפץ · ונבליהם ינפצו · פירשו ירמיה מח
בו יריקו ממה שתרגם אינקלוס ותער כדה · ונפצת קולתה :
בקק ותאמר בקק · ויבקקו את ארצה · פירשו בו יריקו · וכן תרגומו וירוקנון סס כא
ית ארעא · וכמוהו פירשו · הבוק תבוק הארץ · כי בקקום בקקים : ישעיה כד · נחום ב
בהו ותאמר בהו · והארץ היתה תהו ובהו · פירשוהו לשון ריקות בראשית א
כמתרגם אונקלוס צדיא וריקניא :

רכך

רכך האה״ל על ההתרככות תאמר לשני פנים · תאמר רכך ·
רכו דבריו משמן · רך וטוב · ולא רככה בשמן : תלים נה · בראשית יח · ישעיה א
ותאמר

איוב לג ותאמר רטפש׳ רֻטֲפַשׁ בְּשָׂרוֹ מִנֹּעַר׳ פירשו בו לפי מקומו נתרכך׳ רטפש
וישׁ אומרים שהיא מלה מורכבת מרטוב ופש׳ כאילו אמר רטוב
ופרח מתרגום פרו ורבו׳ פושו וסגו׳ עוד אמרו בזאת המלה רטפש
הוא רטוב באת כש הפא וו והשין בית׳ אמנם הערוך פירשו מלה
הפוכה מן טרפשא דליבא:

כו רמה האהל על המרמה תאמר לשני פנים׳ תאמר מרמה׳ מרמה
משלי יא׳ סס כז מאזני מרמה׳ בן איש רמה את רעהו: ותאמר
תלים נה׳ סס עב תוך׳ תוך ומרמה׳ מתוך ומחמס׳ פירשו ענינם בענין רמיה׳ תוך
ואמרו שנאמר בזה הלשון מפני שאדם המרמה חברו יצפין בתוך לבו
השנאה ומרמה לו שהוא אוהבו׳ ויש מפרשים ענינם לשון שבר׳
משלי כט וכן׳ רש ואיש תככים:

כח רמח האהל על הרומח תאמר לארבעה פנים׳ תאמר
במדבר כה׳ ירמיה מו רומח׳ ויקח רמח בידו׳ מרקו הרמחים: רומח
איוב מא׳ יהושע ח ותאמר כידון׳ וישחק לרעש כידון׳ נטה בכידון אשר בידך׳ הרצון כידון
בהם הרמחים כדברי המתרגם וינחך לרגוש רומחא׳ ארים ברומחא
ש זואל יג׳ סס כז דבידך: ותאמר חנית׳ חרב וחנית ביד כל העם׳ וחניתו מעוכה׳ חנית
הרצון בהם במין רמחים כמתרגמי חרבא ומורניתא׳ ומורנייתית
נעיצא בארעא׳ ותרגום מרקו הרמחים׳ צחצחו מורניתא׳ נושאי צנה
סס יג׳ ורומח׳ נטלי תריסין ומורנין׳ וכמוהם׳ פן יעשו העברים חרב או
תלים סס חנית׳ ומתרגם סייפין או רומחין: ותאמר קנה׳ גער חית קנה׳ קנה
פירשו בו הרמחים נקראו כן מצד חזותם כדמות הקנים׳ ורוצה לומר
העדה הלוחמת ברמחים:

כט רמס האהל על הרמיסה תאמר לאחד עשר פנים׳ תאמר
יחזקאל כו׳ תלים כא רמס׳ ירמס את כל חוצותיך׳ תרמס כפיר ותנין: רמס
זכריה סס יא׳ ישעיה סג ותאמר דרך׳ אשר דרך בה׳ אשר תדרך כף רגלכם׳ בדרך בגת׳ דרך
שופטים ה הרצון בהם הרמיסה׳ וכן מזה׳ תדרכי נפשי עז׳ ותרגומו דרשית
נפשי קטילי גבריהון בתקוף׳ ותרגום תמו רמס מן הארץ׳ דחוו
דיישין ארעא׳ עתה תהיה למרמס׳ כען תהי לדיש: ותאמר בוס׳ בוס
ישעיה יד׳ סס׳ סס סג בפגר מובס׳ ועל הרי אבוסנו׳ צרינו בוססו מקדשך׳ בוסים בטיט
זכריה י חוצות׳ הרצון בהם הרמיסה׳ כדברי המתרגם כפגר מרודש׳ ועל
טורי אדושׁינה׳ דושישו מקדשך׳ דיישין קטילי עממיא כסיין שוקין׳
יחזקאל יג׳ עמוס ה ומענינם פירשו׳ מתבוססת בדמיך׳ יען בושסכם על דל׳ ושין
בושסכם תמורת הסמך׳ ויש מפרשים לפי מקומו עמסכם והטריחכם
על דל׳ אמנם המתרגם אמר בו חלף מיבזכון מיסכנא: ותאמר
עסת

עסה עסֹה · וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים · הרצון בו תרמסו · כתרגומו ותדושון רשיעין : מלאכי ג
בעט ותאמר בעט · וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט · לָמָּה תִבְעֲטוּ בְּזִבְחִי · פירשום דברים לב · שמואל ב
לשון רמיסה · ותרגום על שחל ופתן תדרוך · תבעוט · פורה דרכתי
ריק לבדי · בעטית ; ותאמר ריק · כְּטִיט חוצות אֲרִקֵּם · פירשוהו שמואל ב כב
סלה לשון רמיסה כמתרגם כסיין שוקין בעטית בחון ; ותאמר סלת ·
סָלִיתָ כָּל שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ · פירשו בו דרכת ורמסת · וכן · סִלָּה כָל תלים קיט · איכה א
אַבִּירַי · רמס כל אבירי · וכן פירשו מזה · עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי : שמות ט
ירד ותאמר תרד · וַיֵּרְדְּ רְשָׁעִים תַּחְתָּם · פירשו בו רמוס הרשעים במקומם : איוב מ
רפס ותאמר רפס · וַתִּרְפֹּס נַהֲרֹתָם · מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי כָסֶף · לֵךְ הִתְרַפֵּס וּרְהַב יחזקאל לב תלים סח משלי ו
רֵעֶיךָ · ובשין · בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפֹּשׂוּן · ופירשום לשון רמיסה · ובארמית יחזקאל לד
רקע ושארא ברגלה רפסא ; ותאמר רקע · וְרַקַע בְּרַגְלֶךָ · פירש בו סם כה
רבי יוסף קרא לשון רמיסה כתרגומו ורפסא ברגלך · וכן · וּרְקַע סם ו
דלח בְּרַגְלֶךָ ; ותאמר דלח · וַתִּדְלַח מַיִם בְּרַגְלֶךָ · וְלֹא תִדְלָחֵם רֶגֶל סם לב · סם
אָדָם עוֹד וּפַרְסוֹת בְּהֵמָה לֹא תִדְלָחֵם · פירשו ענינם כענין רמיסה אבל
עם עכירות המים :

ל רסן האחל לדבר שמשימין בפי הבהמה להנהיגה לרצון
רסן האדם תאמר לשני פנים · תאמר רסן · וְרֶסֶן מַתְעֶה · ישעיה ל
מתג וְרֶסֶן מִפָּנַי שִׁלֵּחוּ ; ותאמר מתג · וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ · פירשו בו כמו איוב ל · מלכים ב יט
רסן · זולת שהוא עשוי בתכונה אחרת :

לא רעב האחל על הרעב תאמר לשני פנים · תאמר רעב · וַיְהִי בראשית יב
כפן רָעָב בָּאָרֶץ ; ותאמר כפן · בְּחֶסֶר וּבְכָפָן גַּלְמוּד · איוב ל
תרגום רעב כפנא · ותרגם המתרגם בחוסרנא ואולצנא · ותרגום ובימי
רעבון ישבעו · ובימי אולצנא :

לב רעה האחל על פרנסות הבהמות תאמר לשלשה פנים ·
רעה תאמר רעה · אֲנִי אֶרְעֶה צֹאנִי · רֹעֵה צֹאן עֲבָדֶיךָ : יחזקאל לד · בראשית מז
בער ותאמר בער · כִּי יַבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם · פירשו בו ירעה · וכן · שמות כב
נקד וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר ; ותאמר נקד · וּמֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב הָיָה נֹקֵד · סם · מלכים ב ג
אמרו בילמדנו בראש כי תשא מישע מלך מואב היה נוקד מאי נוקד
רועה · וכן מזה · אֲשֶׁר הָיָה בַנֹּקְדִים מִתְּקוֹעַ · ואמרו המפרשים שנקרא עמוס א
הרועה או בעל המקנה כן מצד היות הבהמות ברוב נקודות וטלואות
נגזר מן נקוד וטלוא :

לג רפא האחל על הרפואה תאמר לשבעה פנים · תאמר
רפואה רפואה · רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ · רְפָאֵנִי יְיָ ; ותאמר משלי ג · תלים ו
ארוכה ארוכתו · וַאֲרֻכָתֵךְ מְהֵרָה תִצְמָח · כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ · הרצון בהם ישעיה נח · ירמיה ל
כדברי

כדברי המתרגם בפריע תסק אסו לך׳ ארי אית׳ אסו לך׳ וכמוהם׳
ירמיה ח׳ · משלי יז אֲרוּכַת בַּת עַמִּי ׃ ותאמר נהֹה׳ לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב גֵּהָה׳ פירשו בו נהה
הושע ה רפואה׳ והסרת ממנו כה״ה הדמיון׳ ומשפטו כנחת׳ ומזה׳ וְלֹא יִגְהֶה
מִכֶּם מָזוֹר׳ פירוש לא ירפא׳ אמנם המתרגם תרגם ייטיב נהה
נחום ג משפר נופא ׃ ותאמר כהֹה׳ אֵין כֵּהָה לְשִׁבְרֵךְ׳ פירשו בו כמו נהה כהה
יחזקאל מז בג׳ימל ׃ ותאמר תרופֹה׳ וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה׳ פירשו בו לרפואה׳ תרופה
ירמיה ל וכן תרגומו וטרפוהי לאסותי׳ ׃ ותאמר מֹזור׳ אֵין דָּן דִּינֵךְ לְמָזוֹר מזור
רְפֻאוֹת תְּעָלָה אֵין לָךְ׳ פירשו בו רפואה ומרפא׳ ואמרו שנאמרת
הרפואה בזה הלשון מצד שהרפואה תבא על ידי הזרת המכה ׃
ישעיה לח ותאמר חיֹה׳ וְיִמְרְחוּ עַל הַשְּׁחִין וְיֶחִי׳ רוצה לומר וירפא׳ כתרגומו חיה
יהושע ה · מלכים ב ח ואתסי׳ וכן׳ עַד חֲיוֹתָם׳ אִם אֶחְיֶה מֵחֳלִי זֶה ׃

ל״ד רפא

האֹהל על הרפיון תאמר לשלשה פנים׳ תאמר רפֹא׳ רפא
שמות ד׳ · יהושע א וַיִּרֶף מִמֶּנּוּ לֹא אַרְפְּךָ ׃ ותאמר שעֹה׳ שְׁעֵה מֵעָלָיו שעה
איוב יד׳ · ישעיה כב וְיֶחְדָּל׳ פירשוהו לשון רפיון׳ וכן׳ שְׁעוּ מִנִּי אֲמָרֵר בַּבֶּכִי ׃
איוב י ותאמר שִׁית׳ וְשִׁית מִמֶּנִּי וְאַבְלִיגָה׳ פירשו בו הרפה ממני ׃ שית

ל״ה רצה

תאֹהל על הרצון תאמר לששה פנים׳ תאמר רָצֹה׳ רצה
תהלים מ · שם קמז רְצֵה יְיָ לְהַצִּילֵנִי׳ רוֹצֶה יְיָ אֶת יְרֵאָיו ׃ ותאמר
שופטים יג׳ דברים כה חפֹץ׳ לוּ חָפֵץ יְיָ לַהֲמִיתֵנוּ׳ וְהָיָה אִם לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ׳ ענינם כענין חפץ
ישעיה כח · יחזקאל ג רצון ׃ ותאמר אבֹה׳ וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ׳ כִּי אֵינָם אֹבִים לִשְׁמֹעַ׳ אבה
הרצון בהם לא רצו׳ אינם רוצים׳ ומתרגם ולא צבו לקבלא אולפן׳
ארי לית אינון צבן׳ ותרגום ואבן שלמה רצונו׳ ובמתקלא תריצה
צביוניה׳ ובחרו באשר חפצתי׳ בדי צבינא׳ ובאשר לא חפצתי
שופטים יז לא צבינא ׃ ותאמר יאֹל׳ וַיּוֹאֶל הַלֵּוִי לָשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ׳ וַיֹּאֶל יאל
שמואל יז׳ תהלים כז לָלֶכֶת כִּי לֹא נִסָּה׳ וזולתם ׃ ותאמר נפֹש׳ אַל תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי׳ נפש
שם קה׳ · שמואל ב פירשו בו ברצונם׳ וכן׳ לֶאְסֹר שָׂרָיו בְּנַפְשׁוֹ׳ כַּאֲשֶׁר בִּלְבָבִי וּבְנַפְשִׁי ׃
ישעיה לב׳ · במדבר יד ותאמר רוֹח׳ עַד יֵעָרֶה עָלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם׳ עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ׳ רוח
יחזקאל א אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָּׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ׳ הכונה בהם הרצון והחפץ ׃

ל״ו רקק

תאֹהל על הרקיקין תאמר לשני פנים׳ תאמר רקֹיק׳ רקיק
שמות כט׳ · שם יו וּרְקִיקֵי מַצּוֹת ׃ ותאמר צפיֹחית׳ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ׳ צפיחית
פירשו בו רקיקין ותרגומו כאסקריטין בדבש׳ וכן תרגום רקיקין ׃

ל״ז רשע

תאֹהל על הרשע תאמר לחמשה פנים׳ תאמר רשֹע׳ רשע
קהלת ג׳ · איוב י מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע׳ אִם רָשַׁעְתִּי אַלְלַי לִי׳
יחזקאל ג׳ · משלי יא לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ הָרְשָׁעָה ׃ ותאמר זדוֹן׳ בָּא זָדוֹן׳ רוצה לומר זדון
שמות יח׳ · תהלים קיט רשע׳ ומשפטו איש זדון׳ וממנו׳ אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם׳ גָּעַרְתָּ זֵדִים
ארורים

חנף אֲרוּרִים׃ ותאמר חנף · לַעֲשׂוֹת חֹנֶף · כִּי גַם נָבִיא גַם כֹּהֵן חָנֵפוּ · ישעיה לב · ירמיה כג
הֲלוֹא חָנוֹף תֶּחֱנַף הָאָרֶץ הַהִיא · אמרו שהרצון בחם חרשע׃ סס ג
בליעל ותאמר בליעל · וַיְעִדֻהוּ אַנְשֵׁי הַבְּלִיַּעַל · רוצה לומר אנשי רשע · מלכים כא
כתרגומו גברי רשעא · וכתב מנחם בן שלמה ז״ל כי מלת בליעל מונחת
על מי שהוא מופלג ברשע וזדון בדרך ערמה והתנכרות וקושי חלב
עפל מהשיב חמתו ורשעו לתוכחת׃ ותאמר עפל · וַיַּעְפִּלוּ לַעֲלוֹת אֶל במדבר יד
ראש הָהָר · הִנֵּה עֻפְּלָה · חרצון בחם הרשע לפי רברי המתרגם חבקוק ב
וארשעתון · הא רשיעא · ורבי יהודה בן בלעם כתב בספר הפעלים
שהם מגזרת חשמות כי ויעפילו הוא מן עופל · וענינו שעלו למקום
גבות · וכן פירש רבי יונה׃

רשת

האהל על הרשתות תאמר לשבעה פנים · תאמר
רשת רשת · רֶשֶׁת חֵכִינוּ לִפְעָמַי · וּפָרַשְׂתִּי עָלֶיךָ אֶת תלים נז · יחזקאל לב
מצודה רִשְׁתִּי׃ ותאמר מצודה · כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה · וּמְצוֹדוֹ עָלַי קהלת ט · איוב יט
הִקִּיף · וְנִתְפַּשׂ בִּמְצוּדָתִי · הרצון בחם הרשתות · ותרגום ופרשתי יחזקאל יב
את רשתי עליו · ואפרוש ית מצדתי עלוהי · כי הנם מזורה הרשת ·
מכמר פרישא מצדתא׃ ותאמר מכמר · כְּתוֹא מִכְמָר · וַיַּאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ · ישעיה נא · חבקוק א
יִפְּלוּ בְמַכְמֹרָיו רְשָׁעִים · הרצון בחם הרשתות · כדברי המתרגם במרזקי תלים קמא
פח מצדן · במצדתי׃ ותאמר פח · הַפַּח נִשְׁבָּר · רוצה לומר סס קכד
חרשת · וכן · פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ · וכן תרגומו במצדתא עליך׃ ישעיה כד
חרם ותאמר חרם · יָצוּדוּ חֵרֶם · יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ · מִשְׁטַח חֲרָמִים · פירשו מיכה ז · חבקוק א · יחזקאל כו
מכמרת בחם הרשתות׃ ותאמר שתות · וְהָיוּ שָׁתֹתֶיהָ מְדֻכָּאִים · פירשו בן ישעיה יט
יקוש רשתות · ויש מפרשים כמוהו · כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן · ותאמר יקוש · תלים יא
וּכְצִפּוֹר מִיַּד יָקוּשׁ · רוצה לומר חרשת · כתרגומו מן פחא · ונקרא משלי ו
כן מצד חנקש הצפור בה׃

רתח

רתח האהל על הרתיחה תאמר לשני פנים · תאמר רתח ·
יַרְתִּיחַ כַּסִּיר מְצוּלָה · מֵעַי רֻתְּחוּ וְלֹא דָמּוּ׃ איוב מא · סס ל
בעה ותאמר בעה · מַיִם תִּבְעֶה אֵשׁ · רוצה לומר האש תרתיח המים · והוא ישעיה סד
נגזר מענין אבעבועות כי המים בשירתיחו יעלו אבעבועות׃

כשלמה אות הריש

א **ששן** חאה״ל על השושנה תאמר לשני פנים · תאמר שושנה · סוסנה
שיר ב בְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים ׃ ותאמר חבצלת · וְתִפְרַח יחבלת
ישעיה לה כַּחֲבַצָּלֶת · פירשו בו השושנה · כתרגומו ויזהרון בשושניא ׃

ב **שאב** חאה״ל על השאיבה תאמר לשני פנים · תאמר שאב · סלב
פס יב · רות ב וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן · מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים ׃
שמות ב · משלי כ ותאמר דלה · וְגַם דָּלֹה דָלָה לָנוּ · וְאִישׁ תְּבוּנָה יִדְלֶנָּה · הרצון בהם השאיבה ׃ דלה

ג **שאל** חאה״ל על השאלה תאמר לשני פנים · תאמר שאל · סלאל
בראשית מג · זכריה י שָׁאוֹל שָׁאַל הָאִישׁ · שַׁאֲלוּ מֵיְיָ מָטָר · יְמַלֵּא יְיָ כָּל
תלים כ · ישעיה כא מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ ׃ ותאמר בעה · אִם תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ · נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו · כע
עובדיה א פירשום לשון שאלה מלשון רז״ל בעו מיניה · ויש מפרשים המלה לשון
ישעיה יא חקירה וחיפוש מתרגום ויבקש · ובעא · ובן מזה · בַּעְיָם רוּחוֹ · וחסר
ב״ת השמוש ומשפטו בבעים והמ״ם נוספת כמ״ם ריקם · ופירוש בבקשת
רוחו · כלומר ברצונו · ויש מפרשים בו לפי מקומו בתוקף רוחו · אמנם
המתרגם אמר בו במימר נביוחי ׃

ד **שאר** חאה״ל על שארית הדבר תאמר לשלשה פנים · תאמר
צפניה ג · ויקרא כה שאר · שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל · וְאִם מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים · סלר
ד״ה יב ומזה בחסרון אל״ף מהמכתב · כָּל שֵׁרִית יִשְׂרָאֵל לֵב אֶחָד לְהַמְלִיךְ אֶת
ירמיה טו דָּוִיד · ובן פירשו מזה · אִם לֹא שֵׁרִיתִךָ לְטוֹב · והיה ראוי שאריתך ·
ודונש בן לברט פירשו מן ומשרא קטרין · ועניינו כמו פתחתיך ׃
שמואל טו · תלים יז ותאמר יתר · וְאֶת הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ · וְהִנִּיחוּ יִתְרָם לְעוֹלְלֵיהֶם · וְהַנּוֹתָר יתר
ויקרא יד · מלכים יח בַּשֶּׁמֶן · אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַיְיָ לְבַדִּי · הרצון בהם כענין שארית ׃
יהושע ח · ירמיה מז ותאמר שרד · עַד בִּלְתִּי הִשְׁאִיר לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט · כל שָׂרִיד עוֹזֵר · סרד
פירשו בהם כענין שארית · ותרגומו שאר ומשזיב · שאר סעיד · ומעניינם
יהושע י · ירמיה לא וְהַשְּׂרִידִים שָׂרְדוּ מֵהֶם · שְׂרִידֵי חָרֶב · וזולתם ׃

י **שבה** האחל על לקיחת קנין זולתו על צד נצוח המלחמה
סבי תאמר לשמנה פנים׳ תאמר שבי׳ וישב ממנו שבי׳ [במדבר כא׳ ישעיה מט]
בזה ואם שבי צדיק׳ ביום שבות זרים חילו׃ ותאמר בזה׳ ובזזו רכלתך׳ [עובדיה א׳ יחזקאל כו]
רוצה לומר ישבו׳ כתרגומו ויבזון סחורתך׳ וכן׳ בזזונו לנו׳ חרב [דברים ג]
אל אוצרתיה ובזזו׳ ובבזה לא שלחו את ידם׳ ותרגום ביום שבות [ירמיה כ׳ אסתר ט]
זרים חילו׳ ביומא דבזו עממיא׳ ומזה פירשו׳ אשר בזאו נהרים [ישעיה יח]
שלל ארצו׳ כמו בזזו׃ ותאמר שלל׳ והיתה כשדים לשלל׳ וישלח [ירמיה כ]
מהשלל לזקני יהודה׳ יחלקו שלל רחם רחמתים לראש גבר׳ הרצון [שמואל ל׳ שופטים ה]
בהם הבזה׳ כדברי המתרגם לביזא׳ ושדר מביזתא׳ מפלגין ביזתא׳
ומענינם פירשו׳ אשתוללו אבירי לב׳ והאלף במקום הא התפעל׃ [תלים עו]
שדד ותאמר שדד׳ הוי אל נבו כי שדדה׳ לשדוד את כל פלשתים׳ הרצון [ירמיה מח׳ שם מז]
בהם הבזה והשלל׳ כדברי המתרגם ווי על נבו ארי אתבזזות׳ למיבזת
ית כל ארע פלשתאי׳ וכמוהם׳ שד ושבר במסלותם׃ ותאמר [ישעיה נט]
שסה שסה׳ שסי נחלתי׳ הוא ישסה אוצר כל כלי חמדה׳ שסים את [ירמיה כ׳ הושע יג]
הגרנות׳ הרצון בהם הבזה׳ וכן תרגום שוסי נחלתי׳ בוזי אחסנתי׳ [שמואל כג]
וכן׳ מי נתן למשסה יעקב׳ ותרגומו מאן מסר לעדי יעקב׳ ותרגום זה [ישעיה מב]
שלל דוד׳ דא עדאת׳ היו לבז ואין מציל׳ הווי לעדי׃ ותאמר
עד עד׳ יאכל עד׳ פירשו בו שלל׳ כתרגום שלל׳ עדאת׳ וכן מזה׳ [בראשית מט]
מלקוח חבלי רשעים עודני׳ שללוני ובזזוני׃ ותאמר מלקוח׳ היקח [תלים קיט]
מגבור מלקוח׳ ומלקוח עריץ ימלט׳ הרצון בהם השלל בדברי [ישעיה מט׳ שם]
המתרגם היתנסב מגברא עדי׳ ודעדי תקיפין אשזיב׳ ופירשו
המפרשים כי מה שאמר הכתוב׳ את השבי ואת המלקוח ואת השלל׳ [במדבר לא]
אמר השבי על האדם וארד׳ המלקוח על הבהמות׳ וארד׳ השלל על
הבגדים והכלים׳ וכן יתפרש כשהם כאחד׳ אבל לפעמים יבא האחד
שאט במקום חברו׃ ותאמר שאט׳ השטים אתך׳ השאטים אתם׳ [יחזקאל כו׳ שם כט]
פירשום לשון בזה ושלל׳ כדברי המתרגם דבזו יתיך׳ דבזזין יתהון׳
ויש מפרשים לשון בזיון כמו שביארנו במה שקדם בשער בזה׃

סבח י **שבח** האחל על השבח תאמר לארבעה פנים׳ תאמר שבח׳
שפתי ישבחונך׳ שבחי ירושלם׳ להשתבח בתהלתך׃ [תלים סג׳ שם קמז׳ שם קו]
תהלה ותאמר תהלה׳ איך לא עזבה עיר תהלה׳ ואיש לפי מהללו׳ [ירמיה מט׳ משלי כז]
מה תתהלל ברעה הגבור׳ שבע ביום הללתיך׳ כי הלל רשע על [תלים נב׳ שם קיט]
פאר תאות נפשו׳ פירשו ענינם כענין שבח׳ ותאמר פאר׳ התפאר עלי [שם י׳ שמות ח]
למתי׳ פן יתפאר עלי ישראל׳ היתפאר הגרזן על החוצב בו׳ כי [שופטים ז׳ ישעיה י]
תפארת עזמו אתה׳ אמרו המפרשים שהרצון במלד׳ תפארת שבח [תלים פט]

משלי יז ותהלה אבל עם חיופי · ותרגם הב...ם · עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה ·
שם יז בלילא דשבחורא סיבותא · וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם · ושבחוריחון דבניא
אבהתהון · ותרגום אל תתהלל ביום מחר · לא תשתבחר ביומא
תלים כח דמחר : ותאמר הודאה · וּמִשִּׁירִי אֲהוֹדֶנּוּ · פירשו בו אהללנו הודאה
שם מה ואשבחנו · וכן · עַל כֵּן עַמִּים יְהוֹדוּךָ לְעוֹלָם וָעֶד · יהללוך וישבחוך ·
שם עא · שם נב · שם קיח גַּם אֲנִי אוֹדְךָ בִכְלִי נֶבֶל · יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל · הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב · וזולתם :

שבט
האחל על השבטים תאמר לשלשה פנים · תאמר
שם קכב · יהושע ז שֵׁבֶט · שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יָהּ · וַיַּקְרֵב אֶת שבט
במדבר לא יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטָיו : ותאמר מטה · אֶלֶף לַמַּטֶּה · כמו שבט : ותאמר מטה
יהושע ז משפחה · וַיַּקְרֵב אֶת מִשְׁפַּחַת יְהוּדָה · אמרו שהרצון בו השבט : משפחה

שבט
האחל על השבט והמקל תאמר לשמנה פנים ·
שמות כא תאמר שבט · וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ שבט
תלים ב · שמות ד בַּשֵּׁבֶט · תְּרוֹעֵם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל : ותאמר מטה · וַיֹּאמֶר מַטֶּה · אֶת מטה
שם · במדבר יז · יחזקאל לט מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ · אֶת הַמַּטּוֹת לִפְנֵי יְיָ : ותאמר מקל · וּבְמַקֵּל יָד · מקל
בראשית לב · הושע ד כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי · וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ : ותאמר חטר · וְיָצָא חֹטֶר מִגֶּזַע חטר
ישעיה יא · משלי יד יִשָׁי · בְּפִי אֱוִיל חֹטֶר גַּאֲוָה · תרגום מטה · חוטרא · וכן תרגום ויקח
מקלו בידו · ונסיב חוטרי · ופי׳ חטר גאוה · בעבור דברים שידבר
האויל יבא עליו חטר גאוה · כלומר שיכוהו מכות גדולות והאמורת
משלי כו על דבריו כן פירש רבי יונה : ותאמר שוט · שׁוֹט לַסּוּס · יִסַּר שוט
מלכים יב · יהושע כג אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים · וּלְשֹׁטֵט בְּצִדֵּיכֶם · פירשו בהם בענין שבט :
שמואל ב ג ותאמר פלך · וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ · פירשו בו המטה · וכן פירשו מזה · פלך
משלי לא וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ · ורוצה לומר המטה ששוות בו הנשים : ותאמר
אסתר ה שרביט · אֶת שַׁרְבִיט הַזָּהָב · תרגום ירושלמי כל אשר יעבר תחת שרביט
השבט · שרבישא · אבי יסר אתכם בשוטים · רדה יתכון בשרבישין :
איוב מ ותאמר מטיל · גְּרָמָיו כִּמְטִיל בַּרְזֶל · פירשו בו שבט ברזל : מטיל

שבע
האחל על השבוע תאמר לשני פנים · תאמר שבוע · שבוע
בראשית כט · ויקרא כג מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת : ותאמר שבת · עַד מִמָּחֳרַת שבת
הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית · רוצה לומר השבוע · ואמרו שנאמר השבוע בזה
הלשון מצד היות בכל שבוע שבת :

שבע
האחל על השבועה תאמר לחמשה פנים · תאמר
שמות כב · דברים ו שבועה · שְׁבֻעַת יְיָ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם · וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ : שבועה
בראשית כו · שופטים יז ותאמר אלה · תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ · וְאַתְּ אָלִית וְגַם אָמַרְתְּ בְּאָזְנַי · אלה
שמואל יד הרצון בהם השבועה · וכן פירשו מזה · וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת הָעָם · ות׳
שמות כ ואומי שאול : ותאמר נשא · לא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא · נשא

יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא אֶהְיֶה חֹבֵשׁ· פירשום לשון שבועה : ישעיה ג
יד ותאמר יד· כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ· פירשו בו כמו שבועה· וכן· כִּי אֶשָּׂא שמות יז
ימין אֶל שָׁמַיִם יָדִי : ותאמר ימין· וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר· פירשו רבי אדנים דברים לב· תלים קמד
לשון שבועה שכן הוראת המלה בערבי· ולפי שאמר אשר פיהם דבר
שוא אמר ושבועתם שבועת שקר· אמנם המתרגם אמר בו ואורייתהון
אורייתא דשקר :

שבע

שבע יא שבע האחל על השובע תאמר לשני פנים· תאמר שובע·
וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע· וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן : ותאמר רוה· ויקרא כה· דברים לא
רוה כּוֹסִי רְוָיָה· וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי· יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ· הרצון תלים כג· ישעיה מג· תלים לו
בהם השובע· ומזה פירשו· אַף בְּרִי יַטְרִיחַ עָב· פירוש ברויה יטריח איוב לז
העב להמטיר על הארץ עד שתרוה :

שבר

שבר יג שבר האחל על השבר תאמר לשלשים פנים· תאמר שבר·
שָׁבַר יְיָ מַטֵּה רְשָׁעִים· וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים : ישעיה יד· סם ל
חת ותאמר חת· חַת מְרֹדָךְ· וְנִחֲתָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה· וְנִלְכְּדוּ גִּבּוֹרֶיהָ חִתְּתָה ירמיה נ· סמואל ב כב
קַשְּׁתוֹתָם· הרצון בהם השבירה· ופירוש ונחת קשת· ונשבר קשת ירמיה נא
פור נחושה בזרועותי : ותאמר פור· אַתָּה פוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם· פור תלים עד
התפוררה ארץ· שָׁלֵו הָיִיתִי וַיְפַרְפְּרֵנִי· הרצון בהם השבר· וכן ישעיה כד· איוב יז
מזה· הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם· וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ· גַּם בְּרִיתִי תֻפַר· וזולתם : תלים לג· במדבר ל· ירמיה לג
רצץ ותאמר רצץ· כִּי רִצַּץ עָזַב דַּלִּים· קְנֵה רָצוּץ· וְאֶת מִי עָשַׁקְתִּי וְאֶת איוב כ· ישעיה מב
מִי רַצּוֹתִי· פירשו ענינם ענין שבר· אבל אמרו כי רצוץ יקרא מי סמואל א יב
גרס שאינו שבור מכלי כמו שאמר קנה רצוץ לא ישבר : ותאמר גרס·
וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי· רוצה לומר וישבר· כתרגומו ורצץ בפרידין איכה ג
וממנו· גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה· נשברה מרוב תאותה אל משפטיך : תלים קיט
ערץ ותאמר ערץ· לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם· בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ· הֶעָלֶה נִדָּף דברים ז· ישעיה ב
תַּעֲרוֹץ· כִּי אֶעֱרוֹץ הָמוֹן רַבָּה· פירשום לשון שבר וחתת· ובהפוך איוב יג· סם לא
נפץ תִּרְעַץ אוֹיֵב· וַיִּרְעֲצוּ וַיְרֹצְצוּ : ותאמר נפץ· כִּכְלִי יוֹצֵר תְּנַפְּצֵם· שמות טו· שופטים י· תלים ב
וְנִפֵּץ אֶת עוֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע· פירשום לשון שבר ורצוץ : ותאמר סם קלז
פוץ פוץ· וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע· וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי עַד· וְאָחַז בְּעָרְפִּי וַיְפַצְפְּצֵנִי· ירמיה כג· חבקוק ג· איוב יז
פרץ פירשו בהם ענין שבר : ותאמר פרץ· פָּרֹץ גְּדֵרוֹ· עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת ישעיה ה· קהלת ג
לִבְנוֹת· וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַםִ מְפֹרָצֶת· פירשו המלה לשון שבר· נחמיה א
ותרגם המתרגם עת לפרוץ ועת לבנות· עדן לפרכא בניינא ועדן בחיר
למיבני בניינא· ובמגלת איכה זכור יי ערו ערו פכרו פכרו מאן דאמר
פכרו פכרו אפילו יסודידה מרימין ה"ך מה דארת אומר חומות בבל
ערער הרחבה ערער תתערער· פירוש פכרו שברו : ותאמר מחץ·
ומחצה

שופטים ה ומחצה וחלפה רקתו · רוצה לומר שברה · ותרגומו פעת מוחיה
ואעברת בצדעיה · ותרגום וכפטיש יפוצץ סלע · וכפטישא דמינפע
כיפא · ובלשון רז״ל בפרק שמונה שרצים בגמרא אין עושין חלמי
תלים קי פעפועי ביעי אסיר · פירוש לשבר ולטרף ביצים ביין · וכמוהו · מחץ
במדבר כד · דברים לג ראש · וחציו ימחץ · מחץ מתנים קמיו · וזולתם : ותאמר רוע · רוע
ישעיה ח · סס כד רעו עמים וחתו · רעה התרועעה הארץ · הרצון בהם השבר · ומזה
סס כג · ירמיה נא על צד ההפוך · עורו ארמנותיה · ערער תתערער · ותרגום ככלי
יוצר תנפצם · תתרעינון · על משענת הקנה הרצוץ · על סמיך קניא
רעעא · כי רצץ עזב דלים · ארו[...] רעע · ובלשון רז״ל בריאות ולא
עמוס ו רעועות : ותאמר רסס · והכה הבית הגדול רסיסים · פירושו רסס
לשון שבירה · וכן בלשון רז״ל קנה כדי לעשות קולמוס ואם היה עבה
או מרוסס כדי לבשל ביצה קלה שבכצים : ותאמר ינה · ולמה ינה
במדבר לב תניאון את לב בני ישראל · פירושו לשון שבירה · כמתרג[...]
סס ל הירושלמי ולמה כען תתברון · וממנו · ואם הניא אביה אותה · וכן
תלים קמא מזה · שמן ראש אל יני ראשי · ונכתב בלא אלף : ותאמר חלש · חלש
שמות יז ויחלש יהושע את עמלק · פירשו בו שברם ורצצם · כמתרגם ותבר
דברים כה יהושע · וממנו בהפוך · כל הנחשלים אחריך · ובארמית · מן דין
דניאל ב · מיכה ג וחשל : ותאמר פצח · ואת עצמתיהם פצחו · פירשו בו שברו : פצח
ויקרא ב ותאמר פתת · פתות אתה פתים · פירושו לשון שבירה : פתת
ישעיה נח · ירמיה יו ותאמר פרס · הלוא פרס לרעב לחמך · ולא יפרסו להם על אבל · פרס
מיכה ג · איכה ד ובשין ופרשו כאשר בסיר · פרש אין להם · והרצון בהם השבר
איוב ו · ישעיה לח והפתות : ותאמר בצע · יתר ידו ויבצעני · מדלה יבצעני · בצע
יואל ב ובעד השלח יפלו ולא יבצעו · תרגום פתות אותה פתים · בצע יתיה
הושע ח בציעין : ותאמר שבב · כי שבבים יהיה עגל שמרון · פירשו בו שבב
שברים · ובלשון רז״ל בפרק רבי עקיבא וישב משה את דברי העם
אל יי דברים שמשבבין לבו של אדם · ופירש הערוך שמשברין לבו
של אדם ונפיק מן כי שבבים יהיה · ופירשו המפרשים מזה הענין ·
יחזקאל לט ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך · כלומר אשבר לבך עד שתתאוה
לצאת ממקומך לבא על ארץ ישראל · על דרך אמרו ומשכתי אליך אל
סס לט נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין · וכן פירשו · ושבבתיך וששאתיך ·
פירשו וששאתיך מן ששה כלומר ישאר כהם כא חששית · ויש
אומרים שישפטנו בששה שפטים · כמו שאמר בפסוק ונשפטתי אתו
בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו ·
אמנם המתרגם תרגם יאלו המלות לשון הסתה ופתוי ואשתדלינך
ואטעינך

ואטעינך׳ ותרגום כי יפתה׳ ארי ישדל׳ הנחש השיאני׳ אטעינני׳ מי יפתה את אחאב׳ מאן יטעיה׳ ואפשר שנשתמשו בשבב בלשון
איד שבר ובלשון פתוי כמו שנשתמשו במלת פתח ׃ ותאמר איד׳ בי ליום איד יחשך רע׳ הלא איד לעול׳. גם אני באידכם אשחק׳ פירשו המלה לשון שבר׳ וכן מתרגם בי ליום איד יחשך רע׳ ארום ליום תברא יתמנע ביש׃ — איוב כא׳ משלי א
כיד ותאמר כיד׳ יראו עיניו כידו׳ פירשו בו אידו ושברו׳ וכן תרגומו יחמון עינוי תבריה׃ — איוב כא
פיד ותאמר פיד׳ ופיד שניהם מי יודע׳ אם בפידו להן שוע׳ פירשום לשון שבר כמו בידו׃ — משלי כד׳ איוב ל
הוה ותאמר הוה׳ הוה על הוה׳ פירשוהו לשון שבר כתרגומו תבר על תבר׳ וכמוהו׳ הוות בקרבה׳ עד יעבר הוות׃ הוולתם׃ ותאמר — יחזקאל ז׳ תלים נה׳ סם נז
היה היה׳ נהייתי ונחליתי׳ ושנתו נהיתה עליו׳ תאוה נהיה תערב — דניאל ח׳ סם ב׳ משלי יג
שעה לנפש׳ פירשו עניינם ענין שבר׃ ותאמר שעה׳ אל תשתע בי אני אלהיך׳ הרצון בו כדברי המתרגם לא תתבר׳ ויש מפרשים לפי עניינו אל תפחד׳ ובבראשית רבה אמרו אל תשתע׳ אל תהיה כשעוה והיא חרונג בלומר אל תמס כדונג מפני האש׃ ותאמר — ישעיה מא
ירס חרס׳ חרס בעברתו׳ חז יהרוס ולא יבנה׳ וגדר אבניו נהרסה׳ — איכה ב׳ איוב׳ כ׳ משלי כד
נתץ אמרו בי ענין הריסה כענין שבר׃ ותאמר נתץ׳ ונתץ את הבית׳ את מזבחותם תתצון׳ תנור וכירים יתץ׳ פירשו כחם החרס וחשבירת׳ ובן תרגם הירושלמי ונתץ את הבית׳ ופגר ית ביתא׳ ותרגום בי הרס תהרסם׳ ארי פגרא תפגרינון׳ עוררו ארמנותיה׳ פגרו בירניותיה׃ — ויקרא יד׳ שמות לד׳ ויקרא יא
נתס ותאמר נתס׳ נתסו נתיבתי׳ פירשו בו כמו נתצו׃ — איוב ל
ידע ותאמר ידע׳ וידע אלמנותיו׳ וידע בהם את אנשי סכות׳ ובקרב כסילים תודע׳ וידוע חלי׳ פירשו בולם לשון שבר׃ ותאמר ערף׳ — יחזקאל יט׳ שופטים ח׳ משלי יד׳ ישעיה נג
ערף יערף מזבחותם׳ פירשו בו כמו יהרוס׳ ובן פירשו מזה׳ צר ואור חשך בעריפיה׳ כלומר בהריסותיה׳ ויש מפרשים בעריפיה כמו נשמיה׳ נקרא כן על שם שיערפו טל׃ — הושע י׳ ישעיה ה

יג שבר האהל למקום המיוחד לישב בו האשה היולדת תאמר לשני פנים׳ תאמר משבר׳ באו בנים עד
משבר משבר׃ ותאמר אכנים׳ וראיתן על האבנים׳ הרצון בו כמו משבר׃ — סם לז׳ שמות א
אבנים

יד שגג האהל על השגגה תאמר לארבעה פנים׳ תאמר
שגג שגג׳ על שגגתו אשר שגג׳ אתי תלין משוגתי׳ — ויקרא ה׳ איוב יט
טעה משגה ישרים בדרך רע׃ ותאמר טעה׳ חטעו את עמי׳ פירשו בו כמו השגו׳ תרגום ארור משגה עור בדרך׳ ליט דטעי׃ ותאמר — משלי כח׳ יחזקאל יג׳ ישעיה כח
תעה תעה׳ תעה לבבי׳ ותלך ותתע׳ בתעות בני ישראל׳ — בראשית לז׳ יחזקאל מד

ולדבר

ישעיה לב זְלְדַבֵּר אֶל יְיָ תּוֹעָה · פירשו בהם כמו טעת בשית : ותאמר שלה · סלה
מלכים ב ד לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי · פירשו בו לא תשגה ולא תטעה אותי מתרגום שגגה ·
שמואל ב ו שלותא · וכן · וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל הַשַּׁל · על השגגה שעשה שאחז
סם ג בארון · ויש מפרשים מזה · לְדַבֵּר אִתּוֹ בַּשֶּׁלִי · בטעות לקחו לדבר
עמו והכהו · ויש מפרשים בשלי בפתאום מתרגום בפתע פתאום ·
בתכיף בשלו · ויש מפרשים מלשון שלוה כלומר בשלום חית מדבר
רות ב עמו והרגו · עוד פירשו מלשון שגגה · וְגַם שֹׁל תָּשֹׁלּוּ לָהּ מִן הַצְּבָתִים ·
כלומר עשו עצמיכם כשוגגים ולא תודיעוה · ויש מפרשים מלשון כי
ישל זיתך · כלומר תפילו לה מן הצבתים שבידכם כדי שתמצא לה
ללקוט ותמתרגם אמר בו ואף מיתר תתרון לה מן עומריא ·
טו שד האהל על השדים תאמר לשלשת פנים · תאמר שדים · סדים
הושע ט · שיר ח וְשָׁדַיִם צֹמְקִים · בֵּין שָׁדַי יָלִין : ותאמר דד · וְשָׁם דד
יחזקאל כג · משלי ה עִשּׂוּ דַּדֵּי בְּתוּלֵיהֶן · דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְכָל עֵת · הרצון בהם השדים :
איוב כא ותאמר עטן · עֲטִינָיו מָלְאוּ חָלָב · הרצון בו שדיו כתרגומו ביזותי עטן
אתמליאת חלבא · ובלשון רזל ליש ביזא דכן איינק · פירוש דד · וכתב
הערוך כי בלשון יון שדים ביז״את :
יו שד האהל על השדים תאמר לשני פנים · תאמר שדים · סדים
דברים לב · תלים קו יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים · וַיִּזְבְּחוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם
ישעיה יג · ויקרא יז לַשֵּׁדִים : ותאמר שעירים · וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם · לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר שעירים
הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם · הרצון בהם השדים :
יז שרף האהל על השדפון תאמר לשני פנים · תאמר שוף · סדף
עמוס ד · מלכים ב יט בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן · וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה : ותאמר
ישעיה לז שדם · וּשְׁדֵמָה לִפְנֵי קָמָה · פירשו בו כמו ושדפה כי הם והפ״א סדם
ממוצא אחד :
יח שוד האהל על הסיד תאמר לשני פנים · תאמר שיד · סיד
דברים כז · ישעיה לג וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד · מִשְׂרְפוֹת שִׂיד · ומזה פירשו
איוב יג · ישעיה כז ואם הוא בסמך · וַתָּשֵׂם בַּסַּד רַגְלַי : ותאמר גיר · כְּאַבְנֵי גִר מְנֻפָּצוֹת · גיר
דניאל ה פירשו בו סיד · ובארמית · עַל גִּירָא דִּי כְתַל הֵיכְלָא · ותרגם הירושלמי
ושדת אותם בשיד · ותשוען יתיה בגירא · וכן תרגום על שרפו מלך
אדום לשיד · לגירא :
יט שוה האהל על התשוית תאמר לשני פנים · תאמר שוח · סוח
ישעיה כח · ירמיה י הֲלֹוא אִם שִׁוָּה פָנֶיהָ : ותאמר מקשה · כְּתֹמֶר מִקְשָׁה · מקשה
ישעיה ג פירשו בו שוה · וכן · וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה · ורוצה לומר מעשה
ומקשה · ופירוש תחת התקון והתשוית · כלומר תחת תקון השער
שחיה

שהיה שוה ויפה עתה הוא קרחה :

י **שוח** האהל על השוחות והחפירות תאמר לשבעה פנים ·

שוחה תאמר שוחה · כי כרו שוחה ללכדני · שוחה עמוקה : ירמיה יח · משלי כג
פחת ותאמר פחת · אל הפחת הגדול · באחת הפחתים · תרגום כי כרו שמואל ב יח · שם יז
גומץ שוחה ללכדני · ארי כרו פחת : ותאמר גומץ · חפר גומץ בו יפל · קהלת י
הרצון בו חפירה · תרגום הנה עתה הוא נחבא באחד הפחתים · בחד
מן קומציא · יפול אל הפחת · לגו קומצא · והגימל והכף ממוצא
חרוץ אחת · ותרגם המתרגם חופר גומץ · דיברי שיחתא : ותאמר חרוץ ·
מחלות ונבנתה רחוב וחרוץ · פירשו בו חפירה : ותאמר מחלות · ובמחלות דניאל ט · ישעיה ב
מהמורות עפר · פירשו בו חפירות : ותאמר מהמורות · יפילם במהמורות בל תלים קמ
יקומו · פירשו בו שוחות עמוקות · ובלשון רזל בראשונה היו קוברין
אותן במהמורות נתאכל הבשר מלקטין העצמות וקוברין אותם
פרות בארונים : ותאמר פרות · לחפר פרות · פירשו בו לחפור חפירות · ישעיה ב
ממאמרם זל בראש גמרא דפרק האשה שנפלו לה נכסים פירא דבוורי ·
ופירש הערוך חפירה ששם דגים · ויש מפרשים לחפור פרות · עוף
מנקר חפירות או שרץ שחופר בארץ והיו עובדים צורתו :

כא **שום** האהל על ההשמה תאמר לשלשה פנים · תאמר
שום שום · מי שם פה לאדם · מטרם שום אבן : שמות ד · חגי ב
שיה ותאמר שות · אם לא שויתי ודוממתי נפשי · שויתי יי לנגדי תמיד · תלים קלא · שם יו
משפטיך שויתי · הוד והדר תשוה עליו · תרגום וישם · ושוי : שם קיט · שם כא
שת ותאמר שת · כי שת לי אלהים זרע אחר · שתי ביי אלהים מחסי · בראשית ד · תלים עג
ושתי את גבלך · הרצון בהם ההשמה : שמות כג

כב **שוק** האהל על התשוקה תאמר לשמונה פנים · תאמר
תשוקה תשוקה · ואל אישך תשוקתך · ועלי תשוקתו : בראשית ג · שיר ז
תאבה ותאמר תאבת · גרסה נפשי לתאבה · תאבתי לישועתך יי · הנה תלים קיט · שם
תאבתי לפקודיך · הרצון בהם התשוקה · ותרגום ואל אישך תשוקתך · שם
תאובתיך · ומזה פירשו · כי למצותיך יאבתי · כמו תאבתי : שם
תאוה ותאמר תאוה · תאות נחיה · לשמך ולזכרך תאות נפש · נפשי משלי יג · ישעיה כו
אויתיך בלילה · הרצון בהם כמו תאבה בבית · ויש מפרשים מזה · שם
הן תוי שדי יענני · כמו תאותי · וכן תרגומו הא רגוגי · ותרגום הנה איוב לא
חמדה תאבתי לפקודיך · הא רגגית : ותאמר חמדה · ולמי כל חמדת ישראל · שמואל ט
מחמד עיניך · ולא יחמד איש ארצך · הרצון בחמדה עוצם מלכים כ · שמות לד
התשוקה והתאוה · ותרגום לשמך ולזכרך ותאות נפש · חמדת נפשנא ·
הוי המתאוים · ת יום יי · ווי דמחמדין ליומא דעתיד למיתי מן קדם יי :

תלים יז · איוב יד ותאמר כסף · באריה יכסוף לטרף · למעשה ידיך תכסף · כי נכסף כסף
בראשית לא נכספתה לבית אביך · הרצון בהם חמדה ותשוקה · ומזה לפי המתרגם
צפניה ב הגוי לא נכסף · אתכנישו ואיתו עם דרא דלא חמיד למיתב לאוריתא ·
ויש מפרשים לשון בושה וכלימה · מתרגום ולא תכלימוה · ולא
תכספינה · ותלעג ואין מכלים · ולית דמכסיף : ותאמר כלה · כלה
תלים קיט כלתה לתשועתך נפשי · רוצה לומר תאוה כמתרגם הא רגגית · וכן
שמואל ב יד · תלים סג ותכל דוד המלך · ותרגומו וחמידת : ותאמר כמה · כמה לך בשרי · כמה
מלכים ט הרצון בו תאבה · כתרגומו רג׳ג לך בשרי : ותאמר חשק · ואת חשק
דברים ז · בראשית לד כל חשק שלמה · חשק יי׳ בכם · חשקה נפשו בבתכם · הרצון בהם
תשוקה וחמדה :

כג שוק האחל על השווקים תאמר לשלשה פנים · תאמר
קהלת יב · שיר ג שוק · וסבבו בשוק הסופרים · בשוקים וברחבות : שוק
ישעיה כא · ירמיה ה ותאמר חוץ · וכחוץ לעברים · שוטטו בחוצות ירושלם · וחצות חוץ
מלכים כ תשים לך בדמשק · הרצון בהם השוקים · וכן תרגום וכחוץ לעוברים ·
בראשית יט · משלי א כשוק לעדן : ותאמר רחוב · כי ברחוב נלין · ברחובות תתן קולה · רחוב
תלים קמד ואין צוחה ברחבתינו · הרצון בהם השוקים · וכן תרגום ברחובות
תתן קולה · בשקקי יהב קלה :

כד שור · האחל על השיר תאמר לשלשה פנים · תאמר שיר · שיר
שמות טו · ישעיה ה את השירה הזאת ליי׳ · אשירה נא לידידי :
שמו׳ טו · תלים קיט · שופטים ה ותאמר זמרה · עזי וזמרת יה · נתן זמירות בלילה · אזמר ליי׳ אלהי זמרה
תלים קמו · במדבר כא ישראל : ותאמר ענה · ענו ליי׳ בתודה · עלי באר ענו לה · ענה
הושע ב וענתה שמה כימי נעוריה · הרצון בהם שיר וזמרה · ומזה · וענו
ישעיה יג איים באלמנותיו · ותרגומו וינפצון · ותרגום וקול ישורר בחלון ·
דמנפץ :

כה שור האחל על השורים תאמר לשני פנים · תאמר שור · שור
ויקרא יז · הושע יב שור או כשב · שורים זבחו : ותאמר אלוף · אלף
דברים כח · ישעיה ל שגר אלפיך · והאלפים והעירים · אלופינו מסבלים · הרצון בהם
תלים קמד השורים :

כו שחה האחל על ההשתחויה תאמר לשני פנים · תאמר
שמות כד · בראשית מב השתחויה · והשתחויתם מרחק · וישתחוו לו אפים השתחויה
ישעיה מד ארצה : ותאמר סגד · לבול עץ אסגוד · תרגום וישתחו · וסגיד : סגד
כז שחט האחל על השחיטה תאמר לחמשה פנים · תאמר
בראשית מ שחט · ואשחט אתם אל כוס פרעה · ובלשון רז״ל שחט
אין שוחטין את הפירות להוציא מהן משקין : ותאמר מעך · שמת מעך
מנכו

עפה מְעֻנּוּ שָׁדֶיהֶן · פירשו המלה לשון שחיטה : ותאמר עשה · וְשָׁם יחזקאל כג
עִשּׂוּ דַּדֵּי בְּתוּלֵיהֶן · תרצון בו מעכו · וכן · בַּעְשׂוֹת מִצְרַיִם דַּדָּיִךְ : שם · שם
זור ותאמר זור · וַיָּזַר אֶת הַגִּזָּה · לא זורו ולא חֻבָּשׁוּ · וַתִּשְׁכַּח כִּי רֶגֶל שופטים ישעיה א׳ איוב לט
מצוץ תְּזוּרֶיהָ · פירשום לשון מעיכה ושחיטה : ותאמר מצוץ · וַיִּמֶץ טַל שופטים ו
מִן הַגִּזָּה · כמו ויזר · וכן מזה · אַךְ שְׁמָרֶיהָ יִמְצוּ · וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ לָמוֹ · תלים עה · שם עג
ופירושו ומי כוס מלא :

כי שחר האחל על השחרות תאמר לשלשה פנים · תאמר
סחור שָׁחוֹר · וְשֵׂעָר שָׁחֹר צָמַח בּוֹ · שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה : ויקרא יג · שיר א
חום ותאמר חום · וְכָל שֶׂה חוּם בַּכְּשָׂבִים · פירשו בו שחור · ותרגומו וכל בראשית ל
אימר שחום · ותרגום עורי שחר מעלי · משכי שחם מעילוי :
כמר ותאמר כמר · עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ · פירשו בו נשחרו · ותרגומו איכה ה
משכנא חיך תנורא איתקדרו · ותרגום אל תראוני שאני שחרחורת ·
דאנא קדירת · ויש מפרשים לשון חמום ממאמרם ז״ל לא יתבחב באור
באבל · פירוש שלא יחמם חזתים תחת האדמה כדי שיתבשלו · ויש
מפרשים מזה · יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי · נתחממו · ויש מפרשים נתגלגלו הושע יא
והמו :

כי שחת האחל על החשחתה תאמר לעשרה פנים · תאמר
שחת שחת · וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים · אַל תַּשְׁחֵת בראשית ו׳ · דברים ט
חרם עַמְּךָ : ותאמר חרם · וְאֵת כָּל הַנְּשָׁמָה הֶחֱרִים · וְהֶחֱרִים יְיָ אֶרֶת יהושע י׳ · ישעיה יא
חבל לְשׁוֹן יָם מִצְרַיִם · תרצון בהם החשחתה : ותאמר חבל · וְחִבֵּל אֶת קהלת ה
מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ · בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל · וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי שָׁמֶן · תרצון ישעיה נד · שם י
בהם החשחתה · ותרגום הר המשחית · כרבא מחבלא :
חרב ותאמר חרב · וְהָעִיר הַזֹּאת תֶּחֱרַב · וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ · הֶחֱרַבְתִּי ירמיה כו׳ · ישעיה ס
בלע חוּצוֹתָם · תרצון בהם החשחתה : ותאמר בלע · בִּלַּע אֲדֹנָי וְלֹא צפניה ג · איכה ב
חָמַל · וְדֶרֶךְ אָרְחֹתֶיךָ בִּלֵּעוּ · וּבַלַּע בָּהָר הַזֶּה · תרצון בהם החשחתה : ישעיה ג · שם כה
נצר ותאמר נצר · וּבַנְּצוּרִים יָלִינוּ · וּנְצוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב · פירשום לשון שם סה · שם מט
מלח השחתה וחרבן : ותאמר מלח · כִּי שָׁמַיִם כֶּעָשָׁן נִמְלָחוּ · פירשו בו שם נא
נשחתו · וכן · אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב · וּמִשְׁכְּנוֹתָיו מְלֵחָה : ירמיה יז · איוב לט
אבל ותאמר אבל · עַל זֹאת תֶּאֱבַל הָאָרֶץ · פירשו בו תשחת · במתרגם ירמיה ד
על דא תחרוב ארעא · וכן · אָבַל תִּירוֹשׁ אֻמְלְלָה גָפֶן · וַיַּאֲבֶל חֵל וְחוֹמָה · ישעיה כד · איכה ב
שוחה וזולתם : ותאמר שוחה · בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה · פירשוהו לשון ירמיה ב
קלקל חרבה · כתרגומו בארע מישר וחריב : ותאמר קלקל · וְכָל הַגְּבָעוֹת שם ד
הִתְקַלְקָלוּ · פירשוהו לשון השחתה מענין קלקול בדברי רז״ל · ותרגום
ועוד העם משחיתים · כדין עמא מקלקלין · ודרך אורחותיך בלעו
בח ב

ואורח שבילך קלקילו :

ל שטח

האהל על חששיחת תאמר לחמשח עשר פנים ·

ירמיה ח · יחזקאל כו תאמר שטח · ושטחום לשמש ולירח · משטח ספיח
תלים פח · איוב לג חרמים תהיה · שטחתי אליך כפי : ותאמר פרש · חן פרש עליו פרש ·
הושע ה · יואל ב אורו · ורשת פרושת על תבור · כשחר פרש על ההרים · תרגום
ישעיה מ ששתתי אליך כפי · פרסית לותך : ותאמר מתח · וימתחם כאהל מתח
לשבת · חרצון בו כדברי חמתרגם ופרסינון כמשכן יקרא לבירת ·
שבינתה · ובלשון רזל בפרק ז בכלאים חמותח זמורח מאילן לאילן :
איוב כו ותאמר פרשז · פרשז עליו עננו · חרצון בו כדברי חמתרגם פרים חיך פרסז
שופטים ט פרגוזא עלוהי ענן יקריה : ותאמר פשט · ופשטת על העיר · פשט
שמואל ל · שם כז ועמלקי פשטו · אל פשטתם היום · פירשום לשון שטיחח ופרישח :
ויקרא יג · שם · שם ותאמר פשח · כי פשח הנגע · ואם פשה תפשה · לא פשתה · אמרו פשח
איוב לו שחרצון בחם חשטיחח וחחפשטח : ותאמר פלש · כפלשי עב · פלש
שמואל ל פירשו בו במו מפרשי עב : ותאמר נטש · וחנה נטשים על פני כל נטש
מלכים יסעי ירמיה ד הארץ · ויטש על המחנה · נטשו עברו ים · ותטש המלחמה · פירשו
ירמיה י כלם לשון פרישח ושטיחח : ותאמר נטח · אין נוטה עוד אהלי · נטה
ישעיה מ הנוטה כדק שמים · פירשום לשון שטיחח ופרישח כדברי חמתרגם
שם מ ולית דמתח עוד משכני · דמתח כזעיר שמיא · וכמוחם · חנני נוטה
במדבר כד · ישעיה מב אליה · כנחלים נטיו · וזולתם : ותאמר רקע · רקע הארץ · חרצון רקע
שם מ · במדבר יז בו פורשה ושוטחח · וכן מזח · וצרף בזהב ירקענו · וירקעום צפוי
תלים קמד · מלכים ו למזבח · וזולתם : ותאמר רדד · הרודד עמי תחתי · וירד על הכרובים · רדד
תלים קלט תרגום וירקעו · ורדידו : ותאמר יצע · ואציעה שאול הנך · יצע
אסתר ד · ישעיה יד שק ואפר יצע לרבים · תחתיך יצע רמה · פירשום לשון פרישח ·
אמנם אמרו כי ברוב הפרישה היא חששיחח מלמעלה וענין יצוע
איוב מא · שיר ג מלמטח : ותאמר רפד · ירפד חרוץ עלי טיט · רפידתו זהב · חרצון רפד
איוב יז בחם תשטיחח וחחצעח · וכן · בחשך רפדתי יצועי · ותרגומו מאבית
שוזי · ותרגום ואציעה שאול חנך · ואימוך · ובלשונם זל בפרק
חרואח בגמרא על חברקים ובגמרא דפרק א בתעניות מוך שקי וגני ·
שיר ג פירוש חצע שקך בקרקע ושכב : ותאמר רצף · תוכו רצוף אהבת · רצף
אסתר א פירשוחו לשון הצעח · וכן · על רצפת בהט · ורוצח לומר הצעת אבנים
בקרקע · ובלשון רזל בפרק אחרון באחלות חרוצף בית חפרס באבנים
שאינו יכול להסיטן ופירש חערוך שוטח שם אבני שיש · עוד
אמרם בבראשית רבה רצוף רצפך רחוא טבא כאולפנא · בלומר רבוע
משלי ז [illegible] עצמך לארץ . ותאמר רבד · מרבדים רבדתי ערשי · רבד
פירשו

פירשו בו כמו רפדתי · ותרגום ויכרעו אפים ארצה על הרצפת · וגחינו על אפיהון על ריברא :

לא **שטף** האחל על שטף חמים תאמר לשלשה פנים · תאמר שטף רק לשטף מים רבים : ותאמר זרם · בזרם מים כבירים · רוצה לומר כשטף מים · וכן בזרם קיר · ורוצה לומר כשטף מים המפיל הקיר : ותאמר שבולת · אל תשטפני שבלת מים · ושבלת שטפתני · משבלת הנהר · פירשו בהם כמו שטף :

לב **שכב** האחל על השכיבה תאמר לשני פנים · תאמר שכב · חן שכבתי אמש · ואם שכב ישכב איש אתה : ותאמר שגל · ואיש אחר ישגלנה · והנשים תשגלנה · פתרון המלה היא לשון שכיבה · כמו שהוא נקרא · וכן מזה נקרא האשה על דרך המשכב · והשגל יושבת אצלו · נצבה שגל לימינך :

לג **שכח** האחל על השכחה תאמר לשני פנים · תאמר שכח · ושכחת עמר בשדה · כן ארחות כל שכחי אל : ותאמר נשה · נשיתי טובה · ישראל לא תנשני · צור ילדך תשי · הרצון בהם השכחה · ותרגום וישתכחו בעיר אשר כן עשו · ואתנשיו מבין יתבי קרתא :

לד **שכן** האחל על הסכינים · תאמר לשלשה פנים · תאמר שכין · ושמת שכין בלעך : ותאמר מאכלת · ויקח את המאכלת ויחזק בפילגשו · רוצה לומר הסכין · כתרגומו ונסיב סכינא : ותאמר מחלפים · מחלפים תשעה ועשרים · הרצון בו הסכינים · וכמשנה בית החליפות · רוצה לומר בית הסכינים שלבית המקדש · ואמרו שנקרא כן מפני שהם חולפים · פירוש כורתים מן ומחצה וחלפה רקתו · כליל יחלוף · וידוע שאנו קורין לסכינים רחבי הלהב חלפי בלעז :

לה **שכר** האחל על השכורים תאמר לשני פנים · תאמר שכור · והוא שכר עד מאד · ויחשבה עלי לשכרה : ותאמר סבואים · וכסבאם סבואים · מובאים סבאים ממדבר · פירשו בהם שכורים :

לו **שכר** האחל על השכר תאמר לחמשה פנים · תאמר שכר · כי שכר הוא לכם · וזורע צדקה שכר אמת · נתן אלהים שכרי : ותאמר אתנן · אתנן זונה · והיה סחרה ואתננה · פירשום ענין שכר כדברי המתרגם אגר זנתא · ותהי סחורתא ואגרא : ותאמר נדה · לכל זונות יתנו נדה ואת נתת את נדניה · פירשו בהם שכר :

שכר הזונה׃ כדברי המתרגם לכל נפקת ברא יחבין אגר ׃ית אגריך׃

משלי כג ותאמר אחרית׃ כִּי אִם יֵשׁ אַחֲרִית׃ פירשו בו שכר׃ ורוצה לומר אחרית
סס כד באמת יש אחרית׃ וכן׃ אִם מָצָאתָ וְיֵשׁ אַחֲרִית׃ ותאמר עֵקֶב׃ עקב
תלים יט בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב׃ פירשו בו שכר׃ ואמרו שנקרא השכר עקב ואחרית
מצד היות השכר סוף המעשה׃

לז **שלח** האהל על השלוח תאמר לשלשה פנים׃ תאמר
סס קה׃ בראשית לח שלח׃ שָׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ׃ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה׃ שלח
ד״ה ב כג ותאמר פטר׃ כִּי לֹא פָטַר יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת הַמַּחְלְקוֹת׃ פירשו בו לא שלחם׃ מתרגום והאנשים שלחו׃ וגבריא אתפטרו׃ ושלח רצוצים
חפשים׃ ופטרי דאנסין בני חורין׃ ורסן כפני שלחו׃ וזממא מן קדמי
דברים ז׃ שמות יג פטרו׃ ותאמר שגר׃ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ׃ וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה׃ פירשו שגר
חמלה לשון שלוח׃ ובלשונם ז״ל כפר לא יחפור רבי יהודה אומר
בית ארבעת כורין מלא שגר היותה׃ ופירש הערוך לשון שלוח מלשון
שגר אלפיך׃

לח **שלך** האהל על ההשלכה תאמר לשמנה פנים׃ תאמר
איכה ב׃ בראשית לז שלך׃ הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ׃ הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל שלך
שמות ט׃ יחזקאל לו הַבּוֹר׃ ותאמר זרק׃ וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה׃ וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם זרק
שמות טו׃ ירמיה ד טְהוֹרִים׃ ותאמר רמה׃ רָמָה בַיָּם׃ וְרֹמֵה קֶשֶׁת׃ הרצון בהם רמה
שמות טו׃ סס יט׃ יהושע יח ההשלכה׃ ותאמר ירה׃ יָרָה בַיָּם׃ יָרֹה יִיָּרֶה׃ וְיָרִיתִי לָכֶם גּוֹרָל ירה
שמואל ב יח׃ ד״ה ב כו פֹּה לִפְנֵי יְיָ׃ וַיֹּרוּ הַמֹּרִים׃ לִירוֹא בַּחִצִּים וּבָאֲבָנִים׃ הרצון בהם
ההשלכה׃ וכן תרגום ירה יירה׃ ישתדאה ישתדי׃ ותרגום סחוב
תלים יח והשלך׃ יתגרר וישתדי׃ ותאמר רב׃ וּבְרָקִים רָב וַיְהֻמֵּם׃ רוצה רב
בראשית מט׃ ירמיה ב לומר ירה׃ וכן׃ וַיְמָרֲרֻהוּ וָרֹבּוּ׃ הַשְׁמִיעוּ אֶל בָּבֶל רַבִּים׃ ותאמר
יואל ד ידה׃ וְאֶל עַמִּי יַדּוּ גוֹרָל׃ הרצון בו ההשלכה׃ כתרגו ועל עמא ידה
ירמיה ב׃ זכריה ב רמן עדבא׃ וכן׃ יְדוּ אֵלֶיהָ׃ לְיַדּוֹת אֶת קַרְנוֹת הַגּוֹיִם׃ ותאמר טיל׃ טיל
יחזקאל לב עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה אֲטִילֶךָ׃ רוצה לומר אשליכך כתרגו ועל אפי ארעא
יונה א׃ סס ארמי נבילך׃ וכן׃ וַיָּטִילוּ אֶת הַכֵּלִים׃ שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל הַיָּם׃
שמואל יח׃ משלי יו וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת הַחֲנִית׃ בַּחֵיק יוּטַל אֶת הַגּוֹרָל׃ וזולתם׃ ותאמר
בראשית כא טחת׃ כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת׃ פירשו חמלה לשון השלכה ורוצה לומר שעור טחה
יריית החץ׃

לט **שלם** האהל על ההשלמה תאמר לשמונה פנים׃ תאמר
מלכים ו׃ סס ע שלם׃ וַתִּשְׁלַם כָּל הַמְּלָאכָה׃ וְשִׁלַּם אֶת הַבַּיִת׃ שלם
סס ו׃ שמות לט ותאמר כלה׃ כִּלָּה הַבַּיִת לְכָל דְּבָרָיו׃ וַתֵּכֶל כָּל עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֹהֶל כלה
תלים סד מוֹעֵד׃ הרצון בהם ההשלמה׃ ותאמר תם׃ תַּמְנוּ חֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ׃ תם
ותתם

ותתם השנה ההוא · ויתמו ימי בכי אבל משה · ויתם את הכסף — בראשית מז · דברים לד
בצע — המובא בית יי׳ : ותאמר בצע · וידיו תבצענה · כי יבצע יי׳ את כל — מלכים ב כב · זכריה ד
מעשהו · הרצון בהם ההשלמה · ומתרגמ׳ וידוהי תשכללינה · ארי — ישעיה י
ישיצי · ותרגום ויכלו השמים · ואשתכלילו · ותכל כל עבודת משכן
גמר — אהל מועד · ושציאת · וכמוהם · בצע אמרתו : ותאמר גמר — איכה ב
גמר אמר לדר ודר · פירשו בו השלים · כמתרגמ׳ שלים פתגם · וכן — תהלים עז
פירשו · לאל גמר עלי · יי׳ יגמר בעדי · ותרגום בצע אמרתו · גמר — שם נז · שם קלח
גלה — מימר פומיה : ותאמר נלה · כנלתך לבגד · פירשו בו כהשלימך · — ישעיה לג
רכה — וכן · ולא יטה לארץ מנלם · ורוצה לומר השלמתם : ותאמר רצה · — איוב טו
אז תרצה הארץ את שבתתיה · והם ירצו את עונם · כי נרצה עונה · — ויקרא כו · שם · ישעיה מ
מלא — אמרו שהרצון בהם ההשלמה : ותאמר מלא · והיה כי מלאו ימיך · — ד״ה יז
רוצה לומר ישלמו כתרגומו ויהי ארי ישלמון · וכן פירשו · כי מלאו
ימי · עד יום מלאת ימי מלאיכם · ואני אבוא אחריך ומלאתי את — בראשית כט · ויקרא ח
דבריך · וזולתם :

שלום — יו **שלם** האהל על השלום תאמר לשני פנים · תאמר שלום ·
יהי שלום בחילך · שלום שלום לרחוק ולקרוב : — תהלים קכב · ישעיה נז
שלוה — ותאמר שלוה · שלוה בארמנותיך · דברתי אליך בשלותיך · ומענין — תהלים קכב · ירמיה כב
זה פירשו · בני עתה אל תשלו · בלומר לא תנוחו ולא תשקוטו עד — ד״ה ב כט
השלימכם את השהרה · ויש מפרשים לא יהיה לכם שנגדה בדבר
לטהר את בית יי׳ · מתרגום שגגה · שלותא :

יא **שלף** האהל על הוצאת החרב מתערה תאמר לשני פנים ·
שלף — תאמר שלף · ולא שלף הנער חרבו · שלף חרב : — שופטים ח · שם כ
הריקה — ותאמר הרקה · והריקתי אחריכם חרב · וחרב אריק אחריהם · הרצון — ויקרא כו · יחזקאל ה
בהם השליפה והוצאת חרב מתערה · וכן מענין זה · והרק חנית וסגור — תהלים לה
לקראת רדפי · ושלוף מורנין :

יב **שם** האהל על השמים תאמר לחמשת פנים · תאמר
שמים — שמים · שמים וארץ · אף שמיו יערפו טל : — תהלים קכא · דברים לג
שחק — ותאמר שחק · כי מי בשחק יערך ליי׳ · ובגאותו שחקים : ותאמר — תהלים פט · דברים לג
ערבות — ערבות · לרכב בערבות · הרצון בו בשחקים : ותאמר רקיע · — תהלים סח
רקיע — ויעש אלדים את הרקיע · רוצה לומר השמים : ותאמר זבול · שמש — בראשית א
זבול — ירח עמד זבלה · הרצון בו השמים : — חבקוק ג

יג **שמם** האהל על השממה תאמר לשבעה פנים · תאמר
שמם — שמם · על הר ציון ששמם · והארץ הנשמה : — איכה ה · יחזקאל לו
שאה — ותאמר שאה · עד אם שאו ערים · תשאה שממה · הרצון בהם — ישעיה ו · שם
השממון :

מלכים ב יט השממון · ומזה פירשו · להשות גלים נצים ערים בצרות · ומשפטו
לחשאות כמו שכתוב בישעיה · ופירוש המאמר להשאות ערים בצורות
הושע יד · ישעיה כד להיותם גלים נצים : ותאמר אשם · תאשם שמרון · ויאשמו ישבי אשם
יואל א בה · גם עדרי הצאן נאשמו · הרצון בהם השממה : ותאמר צדה · צדה
צפניה ג נצדו עריהם · הרצון בו נשמו עריהם · תרגום והשמותי אני את
הארץ · ואצדי · והיתה ארצכם שממה · ותהי ארעכון צדיא :
ירמיה ד ותאמר נצה · עריך תצינה · הרצון בו השממה כדברי המתרגם נצה
מלכים ב יט בראשית א קירוין יצדיין · וכן · גלים נצים : ותאמר תהה · תהו ובהו · פירשו תהה
המלה לשון שממה כדברי המתרגם צדיא וריקניא : ותאמר בתה · בתה
ישעיה ה · שם ז ואשיתהו בתה · הרצון בו שממה · וכן · בנחלי הבתות :
יד שמח האהל על השמחה תאמר לאחד עשר פנים · תאמר
שם כה · דברים לג שמחה · כי בשמחה תצאו · שמח זבולן בצאתך : שמחה
ישעיה סו · תלים קיט ותאמר משוש · שישו אתה משוש · שש אנכי על אמרתך · לשוש משוש
דברים ל · איוב ג · ישעיה מא עליך לטוב : ותאמר גיל · השמחים אלי גיל · ואתה תגיל ביי · גיל
שם סה · זכריה ט · דה יו וגלתי בירושלם · גילי מאד בת ציון : ותאמר חדוה · עז וחדוה חדוה
נחמיה ח · תלים כא במקמו · חדות יי היא מעזכם · תחדהו בשמחה : ותאמר האח · האח
שם לה · יחזקאל כו · שם כו האח האח · ראתה עינינו · יען אמר האויב עליכם האח · יען אשר
ירמיה יג אמרת צר על ירושלם האח · הרצון בהם השמחה : ותאמר צהלה · צהלה
ישעיה יב · אסתר ח נאפיך ומצהלתיך · צהלי ורני · והעיר שושן צהלה ושמחה · הרצון
תלים קמט · צפניה ג בהם שמחה ומשוש : ותאמר עלז · יעלזו חסידים בכבוד · שמחי עלז
שמואל ב א · ירמיה יא ועלזי בכל לב · פן תעלזנה בנות הערלים · כי רעתיכי אז תעלוזי ·
איוב כ הרצון בהם גיל ושמחה : ותאמר עלס · בחיל תמורתו ולא יעלס · עלס
שם לט · משלי ז כמו יעלז בזין · וכן · כנף רננים נעלסה · נתעלסה באהבים :
שמואל ב · משלי כח ותאמר עלץ · עלץ לבי ביי · בעלץ צדיקים רבה תפארת · עליצתם כמו עלץ
חבקוק ג לאכל עני · הרצון בהם גיל ושמחה כמלת עלז ועלס : ותאמר דוץ · דוץ
איוב מא ולפניו תדוץ דאבה · תרגום תשיש בישועתו · תדוץ בפורקניה ·
שופטים ט שישו אתה משוש · דוצו עמה דוץ : ותאמר הלל · ויעשו הלולים · הלל
פירשו בו שמחות · וכן בדברי רז״ל נקרא בית השמחה הילולא · פירוש
ויקרא יט · תלים קו בית החופה · ויש מפרשים כמוהו · קדש הלולים · להתהלל עם
נחלתך :
מה שמן האהל על השמן תאמר לשלשה פנים · תאמר שמן · שמן
שמות כז · ישעיה א שמן זית זך · ולא רככה בשמן : ותאמר יצהר · יצהר
נחמיה יג הדגן והתירוש והיצהר · רוצה לומר השמן כדברי המתרגם ומשחא ·
ואמרו המפרשים כי השמן החדש יקרא יצהר · וכן מזה הפעל הכבד ·
בין

בֵּין שׁוּרֹתָם יַצְהִירוּ · רוצה לומר ידרכו הזתים ויעשו השמן ׃ ותאמר איוב כד

פיק סוֹכֵךְ · אַתְּ כְּרוּב מִמְשַׁח הַסּוֹכֵךְ · כתב רבי יונה כי סוכך שם השמן
השוב שהיה מנהג המלכים להמשח בו ׃

סמן יי **שמן** האחל על השמנות תאמר לחמשה פנים · תאמר שׁמֵן ·
שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ · וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יֵרָזֶה · וּבְשָׂרִי דברים לב · ישעיה יז
כָּחַשׁ מִשָּׁמֶן · ויש מפרשים מזה על צד ההפוך · וְעַל מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר תלים קט · שמואל טו
וְהַמִּשְׁנִים · ויש מפרשים מלשון שנים · ורוצה לומר כבשים בני שנה ׃

דשן ותאמר דשׁן · וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן · דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ · וְתִתְעַנַּג דברים לא · תלים כב

טפש בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם ׃ ותאמר טפשׁ · טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם · תרגום השמן ישעיה נה · תלים קיט

בריא לב העם הזה · טפש ליבא דעמא ׃ ותאמר בריא · וְעֶגְלוֹן אִישׁ בָּרִיא שופטים ג
מְאֹד · רוצה לומר שמן · וכן · עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִאִים · הַבְּרִיאָה תִזְבָּחוּ · מלכים ד · יחזקאל לד

אבס וזולתם ׃ ותאמר אבֻס · מִשּׁוֹר אָבוּס וְשִׂנְאָה בוֹ · וּבַרְבֻּרִים אֲבוּסִים · משלי טו · מלכים ד
אמר בהם המתרגם מן תורי מפטמי ועופא פטימיא · ותרגום ועגלון
איש בריא מאד · וגבר מפטם · ובלשון רז״ל אין אובסין את הגמל ·
ופירש הערוך מפטמין · כדכתיב וברבורים אבוסים ׃

יי **שמע** האחל על ההשמעה וההאזנה תאמר לארבעה פנים ·
שמע תאמר שׁמַע · וְיַעֲקֹב שָׁמֵעַ · וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל בראשית לד · שם כא

אזן הַנַּעַר ׃ ותאמר אֹזֶן · הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם · לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ · דברים לב · ישעיה סד
וְתַאֲזִינִי אֶרֶץ · הרצון בהם ההשמעה והלשון נגזר מן אוזן · ומזה שם א
פירשו · אָזִין עַד תְּבוּנוֹתֵיכֶם · שֶׁקֶר מֵזִין עַל לְשׁוֹן הַוֹּת · ומשפטם איוב לב · משלי יז

קשב אאזין · מאזין ׃ ותאמר קשׁב · הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי · הַקְשִׁיב בְּקוֹל תלים ה · שם סו
תְּפִלָּתִי · וְאַל נַקְשִׁיבָה אֶל כָּל דְּבָרָיו · תְּהִי נָא אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת · הרצון ירמיה יח · נחמיה א

סכת בהם ההשמעה ׃ ותאמר סכֹּת · הַסְכֵּת וּשְׁמַע · פירשו בו האזן דברים כז
ושמע ׃

יי **שמר** האחל על השמירה תאמר לשלשה פנים · תאמר

שמר שׁמֹר · שָׁמְרֵנִי אֵל כִּי חָסִיתִי בָךְ · וּשְׁמָרוֹ כְּרוֹעֶה תלים טז · ירמיה לא

נטר עֶדְרוֹ ׃ ותאמר נטֹר · שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת הַכְּרָמִים · תרגום וישמור · שיר א
ונטר · ומענין זה · וְנוֹטֵר הוּא לְאֹיְבָיו · לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם ׃ ותאמר נחום א · ירמיה ג

נצר נצֹר · נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ · יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ · אֲנִי יְיָ נֹצְרָהּ · משלי כז · דברים לב
הרצון בהם השמירה ׃ ישעיה כז

שמרים יט **שמר** האחל על השמרים תאמר לשני פנים · תאמר שמרים ·
אַךְ שְׁמָרֶיהָ יִמְצוּ · וְשֹׁקֵט הוּא אֶל שְׁמָרָיו ׃ ותאמר תלים עה · ירמיה מח

קבעת קבעת · אֶת קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה · פירשו בו השמרים · אמנם המתרגם ישעיה נא
תרגם פיילי כסא דלווטא · ותרגום בספל אדירים · בפיילי גבריא

שמשׁ י שמש · האהל על השמש תאמר לשלשה פנים · תאמר שמש · יהושע י · שיר ו
חמה שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם ׃ ותאמר חמה · בָּרָה כַּחַמָּה · ישעיה ל · איוב ט
חרס בְּאוֹר הַחַמָּה ׃ ותאמר חרס · הָאֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח · רוצה לומר שופטים יד
השמש · כתרגומו ראמר לשמשא · וכן · בְּטֶרֶם יָבֹא הַחַרְסָה · ומזה ישעיה יט
פירשו רז״ל · עִיר הַחֶרֶס · ואמרו בסוף גמרא דמנחות מאי עיר החרס ·
כמתרגם רב יוסף קרתא דבית שמשא · מאי משמע דהאי חרס לישנא
דשמשא הוא דכתיב האומר לחרס ולא יזרח ׃

שן כא שן · האהל על השן תאמר לשלשה פנים · תאמר שן · שמות כא · בראשית מט
גלל שֵׁן תַּחַת שֵׁן · וּלְבֶן שִׁנַּיִם מֵחָלָב ׃ ותאמר גלל · מלכים יד
כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגָּלָל · פירשו בו השן · ואמרו שנקרא השן גלל לפי
שהוא דומה לאבן גלל מלשונם ז״ל בפרק אילו טרפות בגמרא סימני
העוף אתא גללא ופסקיתיה למוחיה · פירוש אבן שיש מרמו בלעז ·
ויש אומרים למה נקרא השן גלל שפעמים נבסה ופעמים נגלה · ויש
אומרים גלל היינו שן שלועס המאכל ומביאו לידי גללים · והראשון
מתלעות נכון ׃ ותאמר מתלעות · וּמְתַלְּעוֹת לָבִיא לוֹ · וָאֲשַׁבְּרָה מְתַלְּעוֹת יואל א · איוב כט
עַוָּל · פירשו בהם השנים הגסות · ותרגום ומתלעות לביא לו · וניבוהי
כבר אריוון · ותרגו׳ אשא בשרי בשני · אשול בשרי בניבאי · ובלשון רז״ל
בסוף גמרא דפרק מרובה שקילי ניבית ושקילי שופרי · ובמוחם על צד
החפוך · מַלְתְּעוֹת כְּפִירִים נְתֹץ יְיָ · וכן תרגומו וניבי כבר אריוון ׃ תהלים נח

שני כב שן · האהל על עין הכרמו תאמר לשלשה פנים · תאמר שני ·
וְתוֹלַעַת שָׁנִי · חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים · אמרו בי הרצון בהם שמות כה · ישעיה א
תולע עין הכרמו ׃ ותאמר תולע · הָאֱמֻנִים עֲלֵי תוֹלָע · אמרו שהוא איכה ד
כרמל השני ׃ ותאמר כרמל · רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל · וּבְאַרְגְּוָן וְכַרְמִיל · שיר ז · ד״ה ב ב
אמרו שהרצון בהם במו שני ׃

שנא כג שנא · האהל על השנאת תאמר לשבעה פנים ׃ תאמר
סנאה שִׂנְאָה · כִּי גָדְלָה הַשִּׂנְאָה · הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ אֶשְׂנָא · שמואל ב יג · תהלים קלט
איבה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְיָ ׃ ותאמר איבה · וְאֵיבָה אָשִׁית · וְאֵיבָתִי אֶת אֹיְבֶךָ · דברים יב · בראשית ג
משטמה הרצון בהם השנאה ׃ ותאמר משטמה · וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב · שמות כג · בראשית כז
אַפּוֹ טָרַף וַיִּשְׂטְמֵנִי · לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף · וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים · הרצון איוב טז · בראשית נ · מט
שטן בהם השנאת והאיבת ׃ ותאמר שטן · תַּחַת אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי · תהלים קט
קמים פירשו בו כמו ישטמני ׃ ותאמר קמים · שְׁאוֹן קָמֶיךָ · תַּהֲרֹס קָמֶיךָ · שם עד · שמות טו
פירשו בהם האויבים · וכן מזה · בְּמִתְקוֹמְמִים בְּמִינֶךָ · ובתקוממיך תהלים קלט · שם קלט
שוררים וזולתם ׃ ותאמר שוררים · לְמַעַן שׁוֹרְרָי · אֱלֹהִים יַרְאֵנִי בְשֹׁרְרָי · שם ה · שם נט
[illegible] וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי · אמרו שהרצון בהם האויבים ׃ שם צב

ותאמר

שרים ותאמר ערים · וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ · וּמָלְאוּ פְנֵי תֵבֵל עָרִים · הרצון בהם מיכה ה · ישעיה יד
האויבים כדברי המתרגם ואשצי בעלי דבבוי · בעלי דבבך · ובארמית
וּפִשְׁרֵהּ לְעָרָךְ : דניאל ג

סנה כ שנה האחל על השנים תאמר לשני פנים · תאמר שנה ·
ימים שָׁנָה תְמִימָה · שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה : ותאמר ימים · ויקרא כה · בראשית מא
תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר · עֲשֶׂרֶת כֶּסֶף לַיָּמִים · יָמִים תִּהְיֶה סם כו · שופטים יז
גְאֻלָּתוֹ · מִיָּמִים יָמִימָה · הרצון בהם כמו שנים : ויקרא כה · שופטים יא

סוער כא שער האחל על השוערים תאמר לשני פנים · תאמר שוער ·
שֹׁעֵר הָעִיר · הֵמָּה הַשֹּׁעֲרִים לְמַחֲנוֹת בֵּית לֵוִי : מלכים ב ז · דה ט
תרע ותאמר תרע · תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים · פירשו בו שוערים מתרגום ושער
תרעא · ויש אומרים שהוא שם למשפחה : סם ב

סער כב שער האחל על השער תאמר לשני פנים · תאמר שער ·
רַחֵל שְׂעַר רֹאשׁוֹ לְצַמֵּחַ · שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים : שופטים יו · שיר ו
נור ותאמר נזר · גָּזִּי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי · פירשו בו שער הארוך · וכן · זַכּוּ ירמיה ז
נְזִירֶיהָ · וכן בלשון המתרגם כפסוק קווצותי רסיסי לילה · כנבר דציצת איכה ד
נזרוהי מליין מטיפי מטרא דנחתין בליליא · פירוש ציצות שעריו :

כג שפה האחל על שפתות המים תאמר לשני פנים · תאמר
ספה שָׂפָה · שְׂפַת הַיָּם · עַל שְׂפַת הַיְאֹר : ותאמר שמות יד · בראשית מא
גדות גדות · מָלֵא עַל כָּל גְּדוֹתָיו · הרצון בו שפתיו · ותרגומו על כל כיפותי יהושע ג
ותרגום על שפת הים · על כיף ימא · ובמוהם · וְהָלַךְ עַל כָּל גְּדוֹתָיו : ישעיה ח

כד שפחה האחל על השפחה תאמר לשני פנים · תאמר
ספחה שפחה · כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ : ותאמר תלים קכג
אמה אמה · וְגַם אֶת בֶּן הָאָמָה · וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ · הרצון בהם השפחות · בראשית כא · סם ב
תרגום וכי דברת על לב שפחתך · על ליבא דאמתך :

כה שפח האחל על המשפחה תאמר לשני פנים · תאמר
מספחה משפחה · מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט : ותאמר שבט · דברים כט
סבט בְּכָל שִׁבְטֵי בִנְיָמִן · רוצה לומר משפחות : שופטים כ

כו שפט האחל על המשפט תאמר לשלשה פנים · תאמר
מספט משפט · מִשְׁפַּט צֶדֶק · הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ : דברים יו · מלכים ג
דין ותאמר דין · דָּן דִּין עָנִי · דָּנַנִּי אֱלֹהִים · ותאמר פלל · אִם יֶחֱטָא אִישׁ ירמיה כב · בראשית ל
פלל לְאִישׁ וּפִלְלוֹ אֱלֹהִים וְאִם לַיי יֶחֱטָא אִישׁ מִי יִתְפַּלֶּל לוֹ · כלומר מי יזכה שמואל ב
לחשפט בעדו · וכן · וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל · רוצה לומר שפט ודן תלים קו
בעצמו לדקור את זמרי · וכן · רְאֹה פָנֶיךָ לֹא פִלָּלְתִּי · לא שערתי בראשית מח
בבחינת לבי ולא הכרעתי בשכלי שאראה עוד פניך ודו[...]

שמות כח · איוב לא | וְנָתַן בִּפְלִלִים · וְהוּא עָוֹן פְלִילִים :
ספד | סי׳ שפך חאחל על חשפיכח תאמר לשני פנים · תאמר שְׁפֹךְ ·
מלכים ב כא · ויקרא ד | וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה · אֶל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן :
במדבר כא | ותאמר אשד · וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים · הרצון בו משפך הנחלים · מתרגום אשד
יהושע י | אל תשפכו דם · לא תשדון דם · וכן מזה · וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה וְהָאֲשֵׁדוֹת ·
סם יב | וּמִתֵּימָן תַּחַת אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה · ומתרגמי׳ ומשפך · תחות משפך :
סי׳ שפל האחל על השפלות תאמר לשנים עשר פנים ·
ישעיה ב · יחזקאל יז | שפל | תאמר שְׁפַל · וְשָׁפֵל רום אֲנָשִׁים · הִגְבַּהְתִּי עֵץ
ישעיה ב · חבקוק ג | שָׁפָל : ותאמר שחח · וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים · שַׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם · | שחח
איוב כב | וְשַׁח עֵינַיִם יוֹשִׁעַ · הרצון בכלם השפלות : ותאמר שול · וַעֲשִׂיתָ | שול
שמות כח | עַל שׁוּלָיו · פירשו המלה לשון שפלות כדברי המתרגם על שפולוהי ·
איכה א · נחום ג · תלי׳ קו | וכן · טֻמְאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ · וְגִלֵּיתִי שׁוּלַיִךְ : ותאמר מכך · וַיָּמֹכּוּ | מכך
קהלת י · איוב כד | בַּעֲוֹנָם · יִמַּךְ הַמְּקָרֶה · וְהֻמְּכוּ כַּכֹּל יִקָּפְצוּן · פירשו בלם לשון שפלות
תלים נז · סם קמו | מתרגום שפל · מכיך : ותאמר כפף · כָּפַף נַפְשִׁי · יְיָ זוֹקֵף כְּפוּפִים · | כפף
ישעיה נח · מיכה ו | הֲלָכֹף כְּאַגְמֹן · אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם · הרצון בהם השפלות ושחות ·
תרגום והלכו אליך שחות · יהכון לותך כפיפין · ומזה פירשו · כִּי
משלי יז | אָכַף עָלָיו פִּיהוּ · ופירוש הפסוק נפש העמל עמלה לו רוצה לומר נפש
העמל עמלה לצרכו כי אכף עליו פיהו · רוצה לומר כי פיהו אוכף עליו
ומבקש לו אכילה בכל יום הנה כי נפש העמל עמלה לצרכו לאכילתו
תלים פא | על דרך אמרו כל עמל האדם לפיהו : ותאמר כנע · אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ · | כנע
שופטים ח | רוצה לומר אשפיל כתרגומו אמאיך · וכן · וַיִּכָּנַע מִדְיָן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ·
ד״ה כלנו׳ סם יב׳ דה״א יז | בְּהִכָּנַע מְנַשֶּׁה אָבִיו · וּבְהִכָּנְעוֹ שָׁב מִמֶּנּוּ אַף יְיָ · וְהִכְנַעְתִּי אֶת כָּל
שמות י | אוֹיְבֶיךָ · וזולתם : ותאמר ענה · עַד מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנוֹת מִפָּנָי · הרצון | ענה
הושע ה | בו כדברי המתרגם לאתכנעה · וכן · וְעָנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו · וכן
תלים עח | תרגומו וימך יקר ישראל ואינון חזן : ותאמר כרע · וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל | כרע
סם יח · שופטים יא | הִכְרִיעַ · תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתָּי · הַכְרֵעַ הִכְרַעְתָּנִי · פירשו בהם ענין הכנעה :
ישעיה מו · סם | ותאמר קרס · כָּרַע בֵּל קֹרֵס נְבוֹ · פירשו בו כמו כרע · וכן · קָרְסוּ | קרס
מלאכי ג | כָּרְעוּ : ותאמר קדר · וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית · פירשוהו לשון שפלות · | קדר
תלים לה | וכן תרגומו במכיכות רוחא · וכן פירשו · כַּאֲבֶל אֵם קֹדֵר שַׁחוֹתִי ·
ירמיה יד · שמות ד | וּשְׂעָרֶיהָ אֻמְלְלוּ קָדְרוּ לָאָרֶץ : ותאמר קדד · וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתָּחוּ · וַיִּקֹּד | קדד
שמואל כד | דָּוִד אַפַּיִם אַרְצָה · פירשו המלה לשון כניעה ושחות : ותאמר גהר · | גהר
מלכים יח | וַיִּגְהַר אַרְצָה · רוצה לומר השפיל עצמו לארץ · ותרגומו וגחין על
[illegible] ארעא · ותרגום המה כרעו ונפלו · אינון גחנו · לפניו יכרעו כל יורדי
עפר · קדמוהי גחנון · ויקדו וישתחוו ליי · וגחנו וסגידו קדם יי · וכן

פירשו

פירשו כמוהו · וַיִּגְחַר עָלָיו · אבל זה ת״י ואלהית עלוהי : מלכים ב ד

סי׳ שפר

האחל על השופר תאמר לשלשה פנים · תאמר

סופר שוֹפָר · שׁוֹפַר תְּרוּעָה · שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים : ויקרא כה · יהושע ו

יובל ותאמר יוֹבֵל · בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל · רוצה לומר השופר עצמו כתרגו׳ שופרא ; שמות יט

תקיע ותאמר תקוע · תִּקְעוּ כַתָּקוֹעַ · רוצה לומר בשופר : יחזקאל ז

סי׳ שקל

האחל על המשקל תאמר לשלשה פנים · תאמר

סקל שקֹל · וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים · בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ : ישעיה מ · בראשית כד

בד ותאמר בד · בַּד בְּבַד יִהְיֶה · פירשו בו משקל במשקל כדברי המתרגם שמות ל

און כתקל במתקל : ותאמר אזן · וְאִזֵּן וְחִקֵּר · פירשו רבי יהודה בן קהלת יב

בלעם בספר הפעלים שהם מגזרת השמות שהוא כמו שקל והלשון

נגזר מן מאזנים :

סי׳ שקע

האחל על השקיעה תאמר לששה פנים · תאמר

סקע שקֹע · תִּשְׁקַע בָּבֶל · וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ : ותאמר ירמיה נא · במדבר יא

עמק עמֹק · מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ · וְעָמֹק עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ · מַיִם עֲמֻקִּים תלים צב · קהלת ז

עֵצָה בְלֶב אִישׁ · אמרו המפרשים כי עומק ושקיעה ענינם אחד : משלי כ

צלל ותאמר צלל · צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת · פירשו בו שקעו כדברי המתרגם אשתקעו שמות טו

באברא · ויש מפרשים מזה · כַּאֲשֶׁר צָלְלוּ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַםִ · וכן מזה · נחמיה יג

טבע וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה · ותרגומו ורמיתני לעומקיא : ותאמר טבע · יונה ב

טָבְעוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת עָשׂוּ · הָטְבְּעוּ בַבֹּץ רַגְלֶךָ · טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה · תלים ט · ירמיה לח · תלים סט

טֻבְּעוּ בְיַם סוּף · הרצון בהם צלילה ושקיעה · וכן תרגום הטבעו בבוץ שמות טו

בא רגלך · אשתקעא בבהתא רגלך ; ותאמר בא · כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ · בראשית כח

לֹא יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ · הרצון בהם שקיעת השמש · ותרגם הירושלמי ישעיה ס

כי בא השמש · טמעת שמשא · ותרגום על מה אדניה הטבעו · על

מה סומכאה אטמעו · ובלשון רז״ל בבר׳ רב׳ פ׳ ס״ד פרשת ואלה תולדות

סקער יצחק לא תתן יתחון אלא עם מטמועי שמשא : ותאמר שקער ·

שְׁקַעֲרוּרֹת יְרַקְרַקֹּת · פירשו בו שוקעות : ויקרא יד

סי׳ שקף

האחל על המשקוף תאמר לשני פנים · תאמר

משקוף משקוף · עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת : שמות יב

כפתור ותאמר כפתור · הַךְ הַכַּפְתּוֹר וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים · פירשו בו המשקוף · עמוס ט

ואמרו שהמשקוף נקרא כפתור לפי שעושין בו ציורין פרחים וכפתורים ·

וכן פירשו · בְּכַפְתֹּרֶיהָ יָלִינוּ : צפניה ב

סי׳ שקר

האחל על השקר והכזב תאמר לשמנה פנים · תאמר

סקר שקר · מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק · וְלֹא שִׁקַּרְנוּ בִּבְרִיתֶךָ : [illegible] · תלים מד

כזב ותאמר כזב · שָׁוְא וּדְבַר כָּזָב הַרְחֵק מִמֶּנִּי · כָּל הָאָדָם כֹּזֵב · עַד אֱמוּנִים [illegible]

לא

ירמיה יב · מלאכי ב לא יְכַזֵּב : ותאמר בגד · שׁלוּ כָּל בֹּגְדֵי בָגֶד · מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו · כגד
איכה א כָּל רֵעֶיהָ בָּגְדוּ בָהּ · הרצון בהם השקר והכזב · וכן תרגום מדוע נגנגד
הושע יא · ויקרא ה מה דין ישקר : ותאמר כחש · סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ · וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ · כחש
ירמיה ה · ישעיה ל כִּחֲשׁוּ בַּיי · בָּנִים כֶּחָשִׁים · הרצון בהם השקר והכזב · ומזה על צד
חבקוק ג ההשאלה · כִּחֵשׁ מַעֲשֵׂה זַיִת · בלומר כזב תוחלת המיחלים אליו ·
הושע ט וכן · וְתִירוֹשׁ יְכַחֶשׁ בָּהּ · כלומר יכזיב תוחלתם : ותאמר שוא · סוא
משלי ל איכה ב איוב לה שָׁוְא וּדְבַר כָּזָב · מַשְׂאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִים · אַךְ שָׁוְא לֹא יִשְׁמַע אֵל ·
הושע י הרצון בהם השקר והכזב · ומזה פירשו · פְּרִי יְשַׁוֶּה לּוֹ · על דרך
משלי יו אמרו בחש מעשה זית : ותאמר מעל · בְּמִשְׁפָּט לֹא יִמְעַל פִּיו · מעל
רוצה לומר לא ישקר בדברי המתרגם לא נדגול פומיה · ותרגום יפיח
כזבים עד שקר · ודמלל כדבובא סהדא דגלא · שוא ודבר בזב ·
דגלותא ומלתא כדבותא · ובלשון רז״ל בפרק במה אשה בגמרא לא
יצא הא״ש שני תלמידי חכמים המדגילין זה לזה בהלכה הקדוש ברוך
הוא אוהבן שנאמר ודגלו עלי אהבה · ופירש הערוך שני ת״ח המקשין
ומכחישין זה את זה בהלכה הקדוש ברוך הוא אוהבן : ותאמר
איוב יא בדים · לא אַחֲרִישׁ בַּדֶּיךָ · רוצה לומר כזביו · בדברי המתרגם לא כדים
סם יא · מלכים יב אשתוק כדבוביה · ובן מזה · בַּדֶּיךָ מְתִים יַחֲרִישׁוּ · בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר בָּדָא
נחמיה ו מִלִּבּוֹ · כִּי מִלִּבְּךָ אַתָּה בוֹדָאם :

כח שרה — האחל על השריונות תאמר לשני פנים · תאמר
שמואל יז · איוב מא שריון · וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא לָבוּשׁ · חֲנִית מַסָּע סריין
ירמיה כו · סם מו וְשִׁרְיָה · ונסמך · וְאַל יִתְעַל בְּסִרְיֹנוֹ · לִבְשׁוּ הַסִּרְיֹנוֹת : ותאמר
שמות לט תחרא · כְּפִי תַחְרָא · רוצה לומר שרין כתרגומו כפום שרין : תחרא

סט שרט — האחל על השריטה תאמר לשלשה פנים · תאמר
ויקרא כא · סם יט שרט · לא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת · וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ : סרט
מלכים יח ירמיה יו סם מא ותאמר גדד · וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם · וְלֹא יִתְגֹּדַד וְלֹא יִקָּרֵחַ · וּקְרֻעֵי בְגָדִים גדד
איוב ב וּמִתְגֹּדְדִים · פירושם ענין שריטה : ותאמר גרד · לְהִתְגָּרֵד בּוֹ · גרד
פירשוהו לשון שריטה ממאמרם ז״ל גרדו והעמידו על גלדו · ותרגומו
לאתקרצפא ביה · ובלשון רז״ל בגמרא דפ׳ א בפסחים אין מקדרין את
הבהמה מפני שעושה חבורה אבל מקרצפין · ופירש הערוך קידור
במגורדת ששיניה דקין ונכנסין בעור הבהמה ועושה חבורה · וקרצוף
במגוררת ששיניה עבים ואין עושה חבורה :

ע שרף — האחל על השרפה תאמר לשמנה עשר פנים · תאמר
במדבר יט · ישעיה א שרף · וְשָׂרַף אֶת הַפָּרָה · עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ · סרף
ע . ס . י ומזה פירשו בתמורת השין בסמך · וּנְשָׂאוֹ דּוֹדוֹ וּמְסָרְפוֹ · כלומר מי
שצורפו

ששורפו להוציא עצמם מן הבית · והמתרגם אמר בו ויטליניה קריבי
מיקידת · ויש מפרשים מסרפו אחי אמו כי דודו הוא אחי אביו :
בער ותאמר בער · כי בערה בם אש יי · הסנה בער באש · ויבער מגדיש במדבר יא · שמות ג
ועד קמה · הרצון בהם כענין שרפה זולת שאמרו שענין הבערה נופל שופטים טו
על האש בעצמו אפילו לא תצא פעלתו אל אחר וענין השרפה באש
דלק תצא פעלתו אל אחר לעולם : ותאמר דלק · ודלקו בהם ואכלום · עובדיה א
עלה שפתים דלקים · הרצון בהם ההבערה : ותאמר עלה · בהעלתך משלי כו · במדבר ח
להט את הנרת · הרצון בו כדברי המתרגם באדלקותך : ותאמר להט ·
אש להט · ותלהט מוסדי הרים · ותלהטהו מסביב · ולהט אתם תהלים דברים לב ישעיה
יקד היום הבא · הרצון בהם השרפה : ותאמר יקד · ותיקד עד שאול מלאכי ג · דברים לב
תחתית · אש יקדת · והאש על המזבח תוקד בו · הרצון בהם ישעיה סה · ויקרא ו
יצת ההבערה : ותאמר יצת · ותצת בסבכי היער · באש יצתו · ישעיה ט · שם לג
ונצתה חמתי במקום הזה · ויצת אש בציון · למה הציתו עבדיך : מלכים ב כב · איכה ד
חרה הרצון בהם ההבערה וההדלקה : ותאמר חרה · וחרה נחשתה · שמואל ב יד · יחזקאל כד
על בן חרו יושבי ארץ · ותוכו נחר · ועצמותי כמוקד נחרו · והעצמות ישעיה כד · יחזקאל · תהלים קב
דור יחרו · הרצון בהם השרפה וההדלקה : ותאמר דור · דור יחזקאל כד
העצמים תחתיה · הרצון בו ההבערה · וממנו · אגדיל המדורה · שם · שם
קדח מדרתה אש ועצים : ותאמר קדח · כי אש קדחה באפי · כי אש ישעיה ל · ירמיה טו
קדחתם באפי · הן כלכם קדחי אש · כקדח אש המסים · הרצון בהם שם יז · ישעיה נ · שם סד
צרב ההבערה ושרפה : ותאמר צרב · ונצרבו בה כל פנים · ועל שפתיו יחזקאל כא · משלי טז
כאש צרבת · כי צרבת המכות היא · הרצון בהם השרפה · תרגום ויקרא יג
וחיתה לבער · ויהון לצרבא · ויש מפרשים · מזה בתלוף זין בצדי ·
בעת יזרבו נצמתו · כמו יצורבו · כמו שאמר בחמו נדעכו ממקומם · איוב ו
ופירשו נצמתו מלשון יצמיתם יי אלהינו · ורבינו סעדיה פירש יזורבו
לשון קרירות מלשון רז״ל כסא דכספא נמי אסור משום דמזרביב ·
פירוש שמצנן · ופירשו נצמתו לשון אסיפה מלשון רז״ל צומת הגידין
פירוש מקובץ אסיפת הגידין · והרצון במאמר ההוא בימי חקור
נשק נתאספו יחד אפיקי הנחלים : ותאמר השקה · אף ישיק ואפה לחם · ישעיה מד
ובערו והשיקו · ואש נשקה ביעקב · הרצון בהם ההבערה : יחזקאל לט · תהלים עח
נשא ותאמר נשא · השאם דוד ואנשיו · הרצון בו וישרפם כתרגו ואוקדינון שמואל ב ה
דוד ואנשותי · וכן · ותשא הארץ מפניו · כמעט ישאני עשני · ועל נחום א · איוב לב
בית הכרם שאו משאת · ובמשנה כיצד משיאין משואות : ירמיה ו
מזי ותאמר מזי · מזי רעב · פירשו בו שרופי רעב · מן · למזא לאתונא · דברים לב · דניאל ג
אור ותרגום אף ישיק ואפה לחם · אף אזא ואפה לחם : ותאמר אור ·

ולא

מלאכי א · ישעיה כז ולא תאירו מזבחי חנם · נשים באות מאירות אותה · פירשום לשון
שם נ · שם לא ביעור ושרפה · וכן מזה · לכו באור אשכם · אשר אור לו בציון :
דברי׳ ד · שמו׳ כב · איוב כ ותאמר אכל · אש אכלה הוא · ונאכל גדיש · תאכלהו אש לא אכל
נחום א נפח · אכלו כקש · פירשום ענין ביעור ושרפה : ותאמר זלעף · זלעף
תלים יא · איכה ה ורוח זלעפות מנת כוסם · מפני זלעפות רעב · פירשום ענין שרפה :
ישעיה נ ותאמר אזר · מאזרי זיקות · פירשו בו כמו קורחי אש · אמנם המתרגם אזר
אמר בו מתקפי חרב :

עא **שתה** האחל על השתייה תאמר לארבעה פנים · תאמר
משלי ט · ברא׳ מד שתה · ושתו ביין מסכתי · אשר ישתה אדני בו : שתה
ישעיה נו · משלי כג ותאמר סבא · ונסבאה שכר · אל תהי בסבאי יין · הרצון בהם סבא
בראשית כד · תלים עח השתייה : ותאמר שקה · וגם הגמלים השקתה · וישק בתהמות שקה
רבה · הרצון בהם כמו משתה · זולת שהמשתה על הפועל והמשקה
בראשית כד על הפעול : ותאמר גמא · הגמיאיני נא מעט מים מכדך · פירשו גמא
איוב לט בו כמו השקיני · וממנו אמרו · ברעש ורגז יגמא ארץ · כאילו מרוב
קלותו ומהירותו ישתה הארץ · אמנם המתרגם תרגם ברגוש וברוגזא
יעבד גומתא לארעא · ותרגום שוחה עמוקה · גומתא עמיקתא :

עב **שתק** האחל על השתיקה תאמר לחמשה פנים · תאמר
תלים קז שתק · וישמחו כי ישתקו : ותאמר חרש · שתק
במדבר ל · איוב יא כי החריש לה ביום שמעו · בדיך מתים יחרישו · הרצון בהם חרש
קהלת ג השתיקה : ותאמר חשה · עת לחשות · הרצון בו לשתוק כדברי חשה
ישעיה מב · שופטים יח המתרגם עידן בהיר למישתק · וכן · החשיתי מעולם · ואתם מחשים
מלכים ב ז · תלים קלא אל תעצלו · גם אני ידעתי החשו : ותאמר דמם · אם לא שויתי דמם
איוב כט · שמות טו ודוממתי נפשי · וידמו למו עצתי · ידמו כאבן · הרצון בהם השתיקה :
במדבר יג · זכריה ב · עמוס ו ותאמר הס · ויהס כלב · הס כל בשר · ואמר הס · הרצון בהם הס
השתיקה :

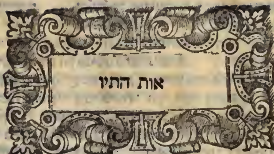
עג **שעשע** האחל על השעשוע תאמר לשלשה פנים · תאמר
ישעיה יא · תלים קיט שעשע · ושעשע יונק · אני תורתך שעשעתי · שעשע
משלי ח · תלים קיט ואהיה שעשועים יום יום · ומזה פירשו בזולת אות הכפל · ואשתעשע
בחקיך תמיד · ויש מפרשים ואשעה ואספר · ומתרגום ויספר ·
בראשית כו ואשתעי : ותאמר צחק · והנה יצחק מצחק · רוצה לומר משעשע · צחק
ותרגום והא יצחק מחייך · ותרגום ושעשע יונק · ויחיך ינקא ·
שמות לב · שופטים טז וכמוהו · ויקמו לצחק · ויצחק לפניהם : ותאמר שחק · ושחקתי שחק
שמואל ב ו · שם לפני יי · משחקים לפני יי · הרצון בהם השעשוע :

שרש

עי **שרשר** האֹהל על השלשלאות תאמר לששה פנים·

שרשרות תאמר שרשׁרות· שַׁרְשְׁרֹת גַּבְלֻת· ובהעדר שמות לט
הה"יש· שַׁרְשֹׁת גַּבְלֻת· והרצון בהם השלשלאות· ובלשון רז"ל שם כח
רתוקות שרשרות של זהב היו קבועים בתקרת האולם: ותאמר רתוקות·
וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף· עֲשֵׂה הָרַתּוֹק· הרצון בהם השלשלאות כדברי ישעיה מ· יחזקאל ז
המתרגם ושלשלן· עיבד שישלן· וכן· וַיְעַבֵּר בְּרַתּוּקוֹת· ואעבר מלכים ו
זקים בששלן: ותאמר זקים· בַּזִּקִּים יַעֲבֹרוּ· וְאִם אֲסוּרִים בַּזִּקִּים· ישעיה מה· איוב לו
הרצון בהם שלשלאות כדברי המתרגם בשישלן· וכן· לֶאְסֹר
חוחים מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים· רֻתְּקוּ בַּזִּקִּים: ותאמר חוחים· וַיְבִאֻהוּ בַּחַחִים תהלים קמט· נחום ג
אֶל אֶרֶץ מִצְרָיִם· וַיִּתְּנֻהוּ בַסּוּגַר בַּחַחִים· הרצון בהם השלשלאות יחזקאל יט· שם
כדברי המתרגם ואיתוהי בשלשלון לארעא דמצרים· ויהבוהי בקולרין
כבל ובשילשלון· וכן· וַיַּלְכְּדוּ אֶת מְנַשֶּׁה בַּחוֹחִים: ותאמר כבל· ד"ה ב לג
עִנּוּ בַכֶּבֶל רַגְלוֹ· רוצה לומר שלשלת כתרגומו עניאו בשושילתא תהלים קה
נחשתים רגלוי· וכן· בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: ותאמר נחשתים· וַיַּאַסְרֻהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם· שם קמט
פירשו בו שלשלאות של נחשת· כדברי המתרגם בשלשלון דנחש·
וכן· וְרַגְלֶיךָ לֹא לִנְחֻשְׁתַּיִם הֻגָּשׁוּ· ותרגומו לא לזקין דנחש שמואל ב ג
אתקרבא:

נשלמה אות השין

אות התיו

י תאן — האהל על התאנה תאמר לשני פנים· תאמר תאנה· תאנה
ירמיה ח· יואל א· ואין תאנים בתאנה· ותאנתי לקצפה: ותאמר
תלים עח· מלכים י· שקמה· ושקמותם בחנמל· כשקמים אשר בשפלה: פירשו בהם סקימה
מיני תאנים:

י תבה — האהל על התבה תאמר לשלשה פנים· תאמר תבה· תבה
שמות ב· שמואל ו· תבת גמא: ותאמר ארגז· תשימו בארגז מצדו· ארגז
רוצה לומר בתבה· בתרגומו תשוון בתיבותא מסטרא: ותאמר
מלכים ב יב ארון· ויקח יהוידע הכהן ארון אחד ויקב חר בדלתו· הרצון בו ארון
התבה:

תבן — האהל על התבן תאמר לחמשה פנים· תאמר תבן· תבן
בראשית כד· ישעיה כה גם תבן גם מספוא רב עמנו· כהדוש מתבן:
שמות ה ותאמר קש· לקשש קש· פירשו בו התבן הדק: ותאמר מוץ· קש
הושע יג· תלים א· כמץ יסער מגרן· כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח· הרצון בהם התבן: מוץ
ישעיה ה· שם לג ותאמר חשש· וחשש להבה ירפה· תהרו חשש· פירשו בהם הקש חשש
תלים פג· ישעיה יז הדק: ותאמר גלגל· שיתמו כגלגל כקש לפני רוח· וכגלגל לפני גלגל
סופה· הרצון בהם התבן:

י תוך — האהל תוראת תוך תאמר לחמשה פנים· תאמר
שמות יד· ויקרא יא תוך· בתוך הים· כל אשר בתוכו· ושכנתי בתוכך· תוך
זכריה ב· בראשית ב ותאמר למיצוע ממש· כגון אמרו· בתוך הגן· ותרגומו דבמציעות
דברים יג גינתא: ותאמר קרב· כי יקום בקרבך נביא· רוצה לומר בתוכך· קרב
שם יו· בראשית יח וכן· בקרב ישראל· ותצחק שרה בקרבה· וזולתם: ותאמר גו· גו
איוב ל מן גו יגרשו· ופירשו בו מתוך· מתרגום תוך· גו· ורוצה לומר
בראשית יג מתוך העיר: ותאמר בין· בין הגזרים האלה· רוצה לומר בתוך· בין
יחזקאל יג וכן· על בין עבתים· ותרגום לא נתן נחלה בתוכם· לא יהב אחסנא
ביניהון

בניהון · ואתם בקרבנו יושבים · ואתון ביננא יתבין : ותאמר
חיק חיק · אל חיק הרכב · רוצה לומר תוך הרכב · כתרגומו לגו רתיכא · מלכים כב
וכן מזה · כלו כליותי בחקי · כלומר בתוך מעי · וישנו למיצוע ממש איוב יט
לפי דברי המפרשים כגון · ומחיק הארץ · פירוש מאמצעיתה : יחזקאל מג

תחת

תחת האהל על התחתיות תאמר לארבעה פנים · תאמר
תחת תחת · שאול מתחת רגזה לך · היציע התחתונה · ישעיה יד · מלכים ו
שטה רקמתי בתחתיות ארץ · ותאמר מטה · ויהיו תאמים מלמטה : תלים קלט · שמות כו
ארץ ותאמר ארץ · והנה אופן אחד בארץ · רוצה לומר למטה כתרגומו יחזקאל א
והא גלגל חד משתני כמלרע לרום שמיא · ותרגום היציע התחתונה
כתף ארעיתא : ותאמר נחשת · וחרה נחשתה · פירשו בו תחתיתה ס״ס כד
ובלשון רז״ל בפ״ח בכלים חבית שהיתה מלאה משקין שהורין תתונה
מנחשתה של תנור · ופירש הערוך תחתיתו של תנור · וכן מזה ·
יען השפך נחשתך · פירוש תחתית האשה רוצה לומר ערותה : ס״ס יו

תלה

תלה האהל על התלייה תאמר לשני פנים · תאמר תלה ·
ותלה אותך על עץ · ויתלו את המן על העץ : בראשית לט · אסתר ז
יקע ותאמר יקע · ויקיעם בהר לפני יי · והוקע אותם ליי · הרצון בהם שמואל ב כא · במדבר כה
התלייה :

תלע

תולע האהל על התולעים תאמר לשני פנים · תאמר תולע ·
רמה וכן אדם תולעת · וירם תולעים : ותאמר רמה · איוב כה · שמות טז
ורמה תכסה עליהם · תחתיך יצע רמה · הרצון בהם התולעים : איוב כא · ישעיה יד

תמה

תמה האהל על התמיה תא׳ ר לשלשה פנים · תאמר תמה ·
המה ראו כן תמהו · ויתמהו האנשים איש אל רעהו : תלים מח · בראשית מג
שמם ותאמר שמם · כאשר שממו עליך רבים · על יומו נשמו אחרנים · ישעיה נב · איוב יח
פלא ואשתומם ואין סומך · הרצון בהם התמיהה : ותאמר שאה · ישעיה סג
והאיש משתאה לה · פירשו בו התמיה כמלת שמם : בראשית כד

תנן

תנן האהל על התנינים תאמר לשלשה פנים · תאמר
תנין תנין · כפיר ותנין · ועם המם כמקום חנון · התנים תלים כא
הגדול הרבץ בתוך יאריו · את התנינם הגדלים · ואמרו שהם דגים יחזקאל כט · בראשית א
לויתן גדולים כדמות נחשים : ותאמר לויתן · לויתן זה יצרת לשחק בו · תלים קד
תמשך לויתן בחכה · הרצון בהם התנינים : ותאמר נחש · איוב מ
נחש נחש עקלתון · חוללה ידו נחש ברח · על לויתן נחש ברח · הרצון ישעיה כז · איוב כו
בהם התנינים · ותרגום חוללה ידו נחש ברח · כרת יתיה לויתן ישעיה כז
לחויה טריך :

י תנך

תנוך — האחל על תנוך תאזן תאמר לשני פנים · תאמר תנוך·
שמות כט · עמוס ג — עַל תְּנוּךְ אֹזֶן אַהֲרֹן · ותאמר בדל · אוֹ בְדַל אֹזֶן · פירשו — בדל
בו תנוך האזן :

יא תעב

תאחל על התיעוב והמאוס תאמר לשנים עשר פנים ·
ישעיה יד · דברים לב — תאמר תעב · כְּנֵצֶר נִתְעָב · בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ · ומזה — תעב
עמוס ו — פירשו בתמורת העי״ן באל״ף · מְתָאֵב אָנֹכִי אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב · כמו מתעב :
ירמיה ו · עמוס ב — ותאמר מאס · כִּי מָאַס יְיָ בְּמִבְטַחַיִךְ · עַל מָאֳסָם אֶת תּוֹרַת יְיָ · יַעַן — מאס
ישעיה ל · תלים כב — מָאָסְכֶם בַּדָּבָר הַזֶּה · הרצון בהם התעוב : ותאמר שקץ · כִּי לֹא — שקץ
ויקרא יא · דברים ז — בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ · וְאֶת נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ · שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ · הרצון בהם
בראשית כז · במדבר כא — המאוס : ותאמר קצה · קַצְתִּי בְחַיַּי · וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה · הרצון בהם — קצה
המאוס · תרגום יען מאסכם בדבר הזה : חלף דקציתון · יען כי מאס
העם הזה את מי השלח · חלף דקצו עמא הדין · כי אותי מאסו ממלוך
משלי ה — עליהם · ארי בפולחני קצו : ותאמר נאץ · וְתוֹכַחַת נָאַץ לִבִּי · — נאץ
שם א · תלים קז — נָאֲצוּ כָּל תּוֹכַחְתִּי · וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאָצוּ · הרצון בהם המאיסה · ותרגום
נאץ לבי · אסלי לבי · ותרגום מוסר יי בני אל תמאס · לא תסלה :
ויקרא כו · שמואל ב א — ותאמר געל · וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם · כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים · בְּגֹעַל — געל
יחזקאל יו · זכריה יא — נַפְשֵׁךְ · הרצון בהם המאימה : ותאמר בחל · וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי · — בחל
פירשוהו ענין מאיסה · כתרגומו על דנפשיהון קצו בפולחני :
ירמיה לא — ותאמר בעל · וְאָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָם · פירשו בו כמו געלתי : ותאמר — בעל
איוב טו — אלח · אַף כִּי נִתְעָב וְנֶאֱלָח · הרצון בו כמו נתעב · כתרגומו מרחק — אלח
תלים יד · ויקרא יט — ומתעב · וממנו · הַכֹּל סָר יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ : ותאמר פגול · פִּגּוּל הוּא לֹא — פגול
יחזקאל ד — יֵרָצֶה · רוצה לומר מתועב · וכן וְלֹא בָא בְּפִי בְּשַׂר פִּגּוּל · ותרגו׳ בשר
ישעיה סד — מרחק · ותרגום תועבה · מרחקא : ותאמר עדה · וּכְבֶגֶד עִדִּים · — עדה
פירשו בו מתועב · בדברי המתרגם כלבוש מרחק · ויש מדמים אותו
ללשון רז״ל באמרם המשמשת בעדים · ויש מפרשים מתרגום ספתת
שם סו — עדיא : ותאמר דרא · וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר · פירשו המלה לשון — דרא
תעוב ומאוס · אמנם דעת המתרגם בו שהיא מלה מורכבת מן די
וראת עד דימרון עליהון צדיקיא מיסת חזינא :

יב תער

תאחל על התער תאמר לשני פנים · תאמר תער · — תער
תלים כב · ישעיה ז — כְּתַעַר מְלֻטָּשׁ · בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה : ותאמר מורה · — מורה
שופטים יג — וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ · פירשו בו התער · ותרגומו ומספר לא
יעיבר על רישיה :

יג תפח

תאחל על התפוחים תאמר לשני פנים · תאמר תפוחי — תפוח
משלי כה — תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כָּסֶף : ותאמר כפתור · — כפתור
ונפתר

וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה · רוצה לומר כמין תפוח : שמות כה
תקן יד **תקן** האהל על התקון תאמר לששה פנים · תאמר תקֹן ·
תכן מְעֻוָּת לא יוּכַל לִתְקֹן : ותאמר תכֹּן · וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת קהלת א · ישעיה מ
הִכֵּן : מִי תִכֵּן אֶת רוּחַ יְיָ · הרצון בהם כמו תקן בקוף · וכן ת' כאילו סם
בזירתא מתקנין · מן תקין · וכן · וּמַיִם תִּכֵּן בְּמִדָּה · אָנֹכִי תִכַּנְתִּי איוב כח · תלים עה
יטב עַמּוּדֶיהָ סֶלָה : ותאמר ישֹׁב · בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרוֹת · פרשו בו שמות ל
שית בתקנו · וכן · וַתֵּיטֶב אֶת רֹאשָׁהּ · ותתקן : ותאמר שׁוֹת · שִׁית מלכים ב ט · משלי ז
שום זוֹנָה · פירשו בו תקון זונה : ותאמר שׂוּם · וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ · מלכים ב ט
עשה פירשו בו והתקן כמלת שות : ותאמר עשׂה · וְלֹא עָשָׂה שְׂפָמוֹ · שמואל ב יט
וְלֹא עָשָׂה רַגְלָיו · וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ · כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע · בראשית יח · קהלת ה
וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה · פירשו כלם ענין תקון : ישעיה ג
טו **תקע** האהל על התקיעה והנעיצה תאמר לשלשה פנים ·
תקע תאמר תקֹע · וּתְקַעְתִּיו יָתֵד בְּמָקוֹם נֶאֱמָן : שם כב
מעך ותאמר מעֹךְ · וַחֲנִיתוֹ מְעוּכָה בָאָרֶץ · הרצון בו תקועה כתרגומו שמואל כו
וכורניתיה נעיצא בארעא · ובלשון רז"ל בפרק בכל מערבין בזמן שהוא
צנח תלוש ונעיץ · פירוש תקוע : ותאמר צנֹח · וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ · פירשוהו שופטים ד
ענין נעיצה כדברי המתרגם ונעיצת בארעא · ורוצה לומר שחיתד
עברה רקתו ונתקעה בארץ · ומזה אמרו · וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר · פי' שם א
הפילה עצמה כל כך בחוזקה מן החמור בארץ כאילו היתה נעוצה
בארץ · אמנם המתרגם תרגם ואתרכינת מעל חמרא · ותרגום ותפול
מעל הגמל · ואתרכינת · ויט שמים וירד · וארכין שמיא :

כשלמה אות התיו · בעזרת אשר אותות אותותיו :

בריך דיהב חילא לעבדיה בר אמתיה

אחר התהלה לאל וברך את ה' אשר הנחנו בדרך אמת והביאנו עד הלום ראינו להגביל מאמר לרגל
המלאכה אשר לפנינו ונתחיל ונאמר כי התלאות אשר ראו עינינו
בפועל הלז פרו וישרצו ויעצמו במאד מאד ואם אמרנו נספ' יוחקו
ימשך מזה להם הרבה ויארך הספור מאד על כן נחריש נתאפק
ונכבד משאם זכור לא נזכור עוד · אמנם שתי סבות לכל אשר חייו
אבלינו

אבלינו יגיעה רבה ומשא לעיפה אומרי' אנחנו האחת היתה הישרת
סדרו של ספר הלז מפני שהיה מן הקושי העצו' יתר שאת ויתר עוז
הקמתו כמשפטו וכסדורו אשר הושבנוהו דבור על אופניו · והשני'
ספקת המלות כי המלות אשר היה לנו בהם מבוכה נבדו מאד מאד
וידנו לרוב וכאשר הואלנו להשקיף בדברי המפרשי' למען טהר את
הספקו' כענן השמי' לטוהר ראינו והנה אין גם אח' ימלא משאלותינו
לרדת בעומק פתרון המלות יברר וילבן הדברי' באר היטב · על כן
המלו' ההם הקשיחו לבנו מהמשיך דרושנו כי קצרה נפשנו בעמלם
ולא קמה בנו עוד רוח מפניהם ולולי ה' צבאות נתן לנו כח לעשות
חיל בדברי המתרג' כמעט השיבונו אל ההעדר דרושנו פרון הויתו
והיתה לבער · ולכן ראיות המלות ההם תבואינה מהיכל דעותינו
למשח' בהם ולמלא גם את ביאורם שכלם מתאימו' ומכל שאר מפרשי
התורה ושכלה אין בהם · אמנם הותיר לנו שריד ולא השגנו מדברי
המתרג' ביאור המלו' כלם ואשר לא שמנו להם ראיות מדבריו ינענו
ומצאנו להם מדברי רז"ל ומכל שאר הלשונות ראיות בריאות וטובות
כפי התפשטו' היכולת · ובכל זאת נשארו מן המלו' מתי מספר אשר
למנוא להם ביאור אשר ייטב לנו לא היה לנו ידים לנום אנה ואנה
אפס כי זאת עשינו להם לטהרם הזה עליה' הסכמות הסכימו בהם
המפרשים או לקחנו ואספנו אליהם אספסוף ראיות אחרות מכל
המקומות אשר מצאנו שם ואם שתהינה דלות ורעות תואר מאד ··
ואפשר שתהינה מלו' מה שהיה אצלינו בהם ראיות גדולות ונאמנות
אבל עונם העמל וסכסוך המחשבה הניעו העדר הזכירה ושמטנו
ממנו הראיות ההם או סבבו שעזבנו מהמלו' עצמם מיני' או אישי' ·
וגם כן לא נעלם ממנו כי במלות רבות העומדות על תלם במקום
אשר יחדנו להם יחשוב המעיין כי נשכח ממנו להעלותם על ספר
וכל זה יקרב אל המלות אשר יש דעות חלוקות על ענינם זה אומר
בכה וזה אומר בכה · והנה יהיה מקום המלות ההם כפי הדעת
אשר יסדנו להם · ולהיות כי המעיין לכל זאת לא ישית לבו לפעמי'
יסיב מאכל המקום אשר שמה תרבנבה וימשש בערס כאשר ימשש
העור באפלה יבקשם ולא ימצאם והוא לא כן ידמ' כי בקרב הספר
הנו הנם ולבעבור ירט הדרך על כן בית המלון לא יחזיק · לכן צריך
שהמעיין יעמוד ויתבונן כמה כוונות תסבול כל מלה ומלה ויעמיק
היטב בחקירת · ויאסף המקומות בטרם יחליט המאמ' לאמ' כי נשכח
ממנו

ממנו זכרם · ואם אמנם שגינו במקומות מה המשכיל בשגגה ההיא
ירום ולפני כל לא יגלה חרפתינו ישולל ממנו הגנות ויחייב אלינו
הזכות כמנהג ב״ד הצדק ובתבונות כפיו ינחה השגגה אל העדר
יישיר העקוב למישור ותחת הסרפד יעלה הדס · אמנם ראינו רבים
אנשים המתפרצים מן הדרך הנאותית ולא רב להם כי ינגנו המשנה
כדי רשעתו במשפט זולת שמתחכמי׳ במחשבו׳ ערומי׳ ולא יתבוששו
להוציא דבה אף על מאמ׳ צודק ובתחבולו׳ יעשו מלחמ׳ על אותותיו
ועל דבריו שמים אור לחשך ומתוק למר וכל הישרה יעקשו · וזה
הדרך ברוב ילכו בה משוללי הידיעה אשר לבם צפון משכל עינים
להם ולא יראו ונקראתם תענ׳ זאת להבאיש את ריח המחברי׳ בעיני
המעיינים יהיו דראון לכל בשר · ואיש אשר מלאו לבו להתנהג עמנו
בזאת ההנהגה לא עלינו לבד יעות כ״א על שר ונגיד היום בישראל
הלא הוא כמ״ר עבדיה ירא׳ יצו׳ אשר ממנו חפרנו אנ׳ כל ימי צבאנו
היינו מעולם אצלו אמון · ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי
כל בני עבר כר אלהים מורי הנזכר ואלצנו ההכרח לשוב אל ארץ
מולדתנו לשום את משא עסקי הזמן עלינו הואלנו לתת חלק אל
העיון ופנינו אפנו לרדוף ולהשיג דרושנו על פי התור׳ אשר יורונו
מן השמים ובכל הימי׳ אשר התעסקנו בעשיית חפצנו לא שקטנו ולא
נחנו ובנא יצא ושוב מאהל ביתנו לנוה קדש מורי הנזכר עד תום כל
המלאכה אשר כווננו שיה ומאז באנו אל תכלית מבוקשנו העברנו
הספר על פניו כי אמרנו לבננו היום רך ומשום מלאכת העיונית
ואולי חטאנו בחבור הלז וקוץ ודרדר הזיופים יצמיח בו ועלה כלו
קמשונים וירא את כל אשר נעשה והנה טוב מאד ויבטא בשפתיו
הטיבות כי היה עם לבבך לעשו׳ חדשה בארץ עתה תצמח בצדק כל
אמרי פיך כלם בחכמ׳ עשית אין בהם נפתל ועקש ועוד נוסף עליה׳
דברים דשנים ורעננים כי פיו הוא נוה ורוחו הוא קבנם הפליא עצה
הגדיל תושיה · הנה זה הוא מה שראינו לזכרו בזה המאמר ונשלם
כל מה שהנגלנו בזאת המלאכה בשנת ר״ס על כל גוים ק׳·

וברוך ה׳ אשר יעצנו ואשר לנו שמר את החס׃
הגדול הזה כי השלמנו הספר לכל
דבריו ולכל משפטיו ביום
הזה בשכ״מלו :

אות האלף

א	אב	האהל	על האב	תאמר	לג	פנים
ב	אבל	האהל	על האבל	תאמר	לי	פנים
ג	אבן	האהל	על האבנים	תאמר	לי	פנים
ד	אבס	האהל	על האבוסים	תאמר	לב	פנים
ה	אגד	האהל	על האגדות	תאמר	לד	פנים
ו	אגם	האהל	על האגמים	תאמר	לב	פנים
ז	אגר	האהל	על האגרות	תאמר	לה	פנים
ח	אדם	האהל	על האדמימות	תאמר	לה	פנים
ט	אהב	האהל	על האהבה	תאמר	לז	פנים
י	אהל	האהל	על האהל	תאמר	לג	פנים
יא	איד	האהל	על האודים והלפידים	תאמר	לג	פנים
יב	אוי	האהל	על קריאת האבל והנער	תאמר	לח	פנים
יג	אולי	האהל	הוראת אולי ושמא	תאמר	לה	פנים
יד	אור	האהל	על האור	תאמר	לח	פנים
טו	אז	האהל	הוראת אז	תאמר	לב	פנים
טז	אזן	האהל	על הכלי המיוחד לשקול בו	תאמר	לג	פנים
יז	אזן	האהל	על כללות מיני כלי זין	תאמר	לד	פנים
יח	אזור	האהל	על האזור	תאמר	לד	פנים
יט	אחד	האהל	על ראש המספר	תאמר	לג	פנים
כ	אחז	האהל	על האחיזה והתפיסה	תאמר	לד	פנים
כא	אחר	האהל	על העכוב והאיחור	תאמר	לו	פנים
כב	אין	האהל	על העדר הישות והמצא	תאמר	לח	פנים
כג	איך	האהל	הוראת השאלה אבל באיכות	תאמר	לב	פנים
כד	איש	האהל	על האנשים	תאמר	לו	פנים
כה	איש	האהל	על האשה	תאמר	לב	פנים
כו	אך	האהל	על מעוט הדבר	תאמר	לג	פנים
כז	אכל	האהל	על הדבר הבאות לערכבת האדם	תאמר	לו	פנים
כח	אל	האהל	כמו למ"ד השימוש	תאמר	לד	פנים
כט	אל	האהל	כמו בית השימוש	תאמר	לד	פנים
ל	אם	האהל	הוראת אם	תאמר	לג	פנים
לא	אם	האהל	על האם	תאמר	לב	פנים
לב	אם	האהל	על אם הדרך	תאמר	לב	פנים
לג	אמה	האהל	על האמה תאמר	תאמר	לב	פנים
לד	אמן	האהל	הוראת אמנם	תאמר	לד	פנים
לה	אמן	האהל	על האומנים	תאמר	לד	פנים
לו	אמת	האהל	על ה[illegible]	תאמר	לד	פנים

לז אן האהל השאלה אנה המקום תאמר לה פנים
לח אן האהל על קריאת התמיהה והבקשה תאמר לב פנים
לט אנח האהל על האנחה תאמר לב פנים
מ אפן האהל על אופן העגלה תאמר לב פנים
מא אצל האהל על בית השחי תאמר לב פנים
מב אצר האהל על האוצרות תאמר לא פנים
מג ארב האהל על המארב תאמר לג פנים
מד ארה האהל על האריה תאמר לו פנים
מה ארז האהל על הארזים תאמר לט פנים
מו ארך האהל על האורך תאמר לב פנים
מז ארץ האהל על הארץ תאמר לד פנים
מח אשך האהל על אשכי האדם תאמר לד פנים
מט אשף האהל על האשפה תאמר לט פנים
נ אשר האהל כמו שין השירות תאמר לד פנים
נא את האהל הוראת את תאמר לב פנים

אות הבית

א בבת האהל על בת העין תאמר לב פנים
ב באש האהל על הבאשה והסרחון תאמר לד פנים
ג באר האהל על הבארות תאמר לד פנים
ד בגד האהל על הבגדים תאמר לג פנים
ה בדל האהל על ההבדל וההפרש תאמר לו פנים
ו בהל האהל על הבהלה תאמר לה פנים
ז בהם האהל כללות מיני הבהמות תאמר לב פנים
ח בוא האהל על הביאה תאמר לב פנים
ט בוא האהל על התבואה תאמר לז פנים
י בוס האהל על הבוסה תאמר לו פנים
יא בוז האהל על הבזיון תאמר לד פנים
יב בחר האהל על הבחירה תאמר לב פנים
יג בטח האהל על הבטחון תאמר לג פנים
יד בטל האהל על הבטול תאמר לה פנים
טו בטן האהל על הבטן תאמר לג פנים
טז בין האהל על התבונה תאמר לב פנים
יז בית האהל על הבית תאמר לא פנים
יח בכר האהל על הבכורות תאמר לד פנים
יט בלל האהל על הבלבול תאמר לג פנים
כ בלע האהל על הבליעה תאמר לג פנים

כא בכה האהל על הבכים תאמר לט פנים
כב בכס האהל על הבכות תאמר לב פנים
כג בגל האהל על הפסילים תאמר לז פנים
כד בכק האהל על הבכק תאמר לג פנים
כה בקע האהל על הבקיעם תאמר לי פנים
כו בקר האהל על הבקר תאמר לב פנים
כז בקר האהל על המקרים תאמר לג פנים
כח ברא האהל על הבריאה תאמר לג פנים
כט ברד האהל על הברד תאמר לג פנים
ל ברס האהל על הבריסח תאמר לג פנים
לא ברק האהל על הברקים תאמר לב פנים
לב ברק האהל על להבי כלי זין תאמר לה פנים
לג בשל האהל על הבשול תאמר לג פנים
לד בשם האהל על הבשמים תאמר לב פנים
לה בשר האהל על הבשר תאמר לג פנים

אות הגימל

א גאל האהל על הגאולה תאמר לד פנים
ב גבל האהל על הגבולים תאמר לו פנים
ג גבן האהל על הגבינה תאמר לג פנים
ד גבע האהל על הגבעים תאמר לב פנים
ה גדל האהל על הגדול תאמר לו פנים
ו גדל האהל על המגדלים תאמר ליב פנים
ז גדר האהל על הגדר וסביב תאמר לג פנים
ח גף האהל על גף הדבר תאמר לח פנים
ט גוש האהל על חתיכות העפר תאמר לג פנים
י גול האהל על הגולכות תאמר לו פנים
יא גחל האהל על הגחלים תאמר לח פנים
יב גיד האהל על הגידים תאמר לב פנים
יג גלל האהל על הגלים תאמר לו פנים
יד גלה האהל על הגלוי תאמר לו פנים
טו גם האהל תוספת דבר תאמר לב פנים
טז גמא האהל על הגמא תאמר לב פנים
יז גמל האהל על הגמול תאמר לב פנים
יח גמל האהל על הגמלים תאמר לב פנים
יט גן האהל על הגנות תאמר לב פנים
כ גנן האהל על המגינים תאמר ל[illegible] פנים

כא	גפן	האהל	על הגפנים	תאמר לד פנים
כב	גרל	האהל	על הגורל	תאמר לג פנים
כג	גרף	האהל	על האגרוף	תאמר לד פנים
כד	גרש	האהל	על הגריסה	תאמר לד פנים
כה	גת	האהל	על הגת	תאמר לג פנים
ט	גרגר	האהל	על גרגרי הזרע	תאמר לג פנים

אות הדלת

א	דאה	האהל	על הדאה	תאמר לב פנים
ב	דבק	האהל	על הדבק	תאמר ליא פנים
ג	דבר	האהל	על הדבור והאמירה	תאמר לכא פנים
ד	דבר	האהל	על הוראת ענין כך וכך	תאמר לב פנים
ה	דבר	האהל	על המדבר	תאמר לב פנים
ו	דבר	האהל	על הדוברות	תאמר לב פנים
ז	דמה	האהל	על הדמיה	תאמר לד פנים
ח	די	האהל	על הספוק	תאמר לו פנים
ט	דלג	האהל	על הדלוג	תאמר לי פנים
י	דלף	האהל	על הדלף	תאמר לד פנים
יא	דם	האהל	על הדם	תאמר לב פנים
יב	דנג	האהל	על השעוה	תאמר לב פנים
יג	דקר	האהל	על הדקירה	תאמר לב פנים
יד	דרג	האהל	על המדרגות	תאמר לג פנים
טו	דרך	האהל	על הדרכים	תאמר לז פנים
טז	דרם	האהל	על פאת דרום	תאמר לג פנים
יז	דשן	האהל	על הדשן	תאמר לג פנים
יח	דרבן	האהל	על הדרבן	תאמר לג פנים

אות ההא

א	הון	האהל	על קנינים המדומים	תאמר לי פנים
ב	היה	האהל	על ההויה	תאמר לב פנים
ג	הלך	האהל	על ההליכה	תאמר לג פנים
ד	הם	האהל	על כנוי הנסתרים	תאמר לב פנים
ה	הן	האהל	הוראת ההראות	תאמר לב פנים
ו	הן	האהל	הוראת קרוב המקום	תאמר לו פנים
ז	הדר	האהל	על ההדרים	תאמר לד פנים
ח	[illegible]	האהל	על ההכיתה	תאמר לד פנים

ט הרס האהל על ההריון תאמר לג פנים

אות הוו

א וו האהל על האונקליות תאמר לב פנים

אות הזין

א זבח האהל על הזביחה תאמר לב פנים
ב זבח האהל על המזבח תאמר לג פנים
ג זהב האהל על הזהב תאמר לו פנים
ד זה האהל על הודעת דבר בהמצא תאמר לד פנים
ה זהם האהל על הזוהמא תאמר לב פנים
ו זוז האהל על המזוזות תאמר לג פנים
ז זון האהל על המזון תאמר לה פנים
ח זמן האהל על הזמן תאמר ליא פנים
ט זקן האהל על הזקנה תאמר לו פנים
י זרע האהל על הזרוע תאמר לב פנים
יא זרע האהל על כללות נאכלי מיני האדם תאמר לב פנים
יב זרק האהל על המזרקות תאמר לד פנים

אות החית

א חבת האהל על המחבת תאמר לב פנים
ב חגר האהל על החגירה תאמר לד פנים
ג חדד האהל על החדוד והפשחוס תאמר לח פנים
ד חדר האהל על החדרים תאמר לג פנים
ה חדש האהל על החדש תאמר לב פנים
ו חוט האהל על החוט תאמר לג פנים
ז חוץ האהל הוראת חוץ תאמר לה פנים
ח חור האהל על הנקב והחור תאמר לה פנים
ט חזק האהל על החוזק תאמר ללו פנים
י חטף האהל על החטיפה תאמר לג פנים
יא חך האהל על החך תאמר לב פנים
יב חכה האהל על החכה תאמר לד פנים
יג חלל האהל על ההתחלה [illegible] לו פנים
יד חלל האהל על החלונות [illegible]
טו חלב האהל על החלב [illegible]

יו	חלה	האהל	על העדר הבריאות	תאמר	לג	פנים
יז	חלף	האהל	על החלוף והתמורה	תאמר	לו	פנים
יח	חלץ	האהל	על ההזדיינות וההתחלצות למלחמה	תאמר	לג	פנים
יט	חלל	האהל	על החללים	תאמר	לב	פנים
כ	חלץ	האהל	על הסרת המנעל	תאמר	לב	פנים
כא	חלק	האהל	על החלקים	תאמר	ליא	פנים
כב	חלק	האהל	על החליקות	תאמר	לג	פנים
כג	חמם	האהל	על החום	תאמר	לד	פנים
כד	חמה	האהל	על החומות	תאמר	לו	פנים
כה	חמץ	האהל	על החומץ	תאמר	לב	פנים
כו	חמר	האהל	על החמור	תאמר	לב	פנים
כז	חמר	האהל	על מדת החומר	תאמר	לב	פנים
כח	חנן	האהל	הודאת חנם	תאמר	לד	פנים
כט	חנה	האהל	על החניה	תאמר	לי	פנים
ל	חסר	האהל	על החסרון	תאמר	לו	פנים
לא	חפר	האהל	על החפירה	תאמר	לי	פנים
לב	חפש	האהל	על החירות	תאמר	לג	פנים
לג	חצן	האהל	על החצנים	תאמר	לג	פנים
לד	חקר	האהל	על החקר	תאמר	לב	פנים
לה	חכר	האהל	על החכורות	תאמר	לב	פנים
לו	חקר	האהל	על החקירה והחיפוש	תאמר	ליא	פנים
לז	חרב	האהל	על החרב	תאמר	לד	פנים
לח	חרד	האהל	על החרדים	תאמר	ליג	פנים
לט	חרף	האהל	על החורף	תאמר	לב	פנים
מ	חרץ	האהל	על החרוץ	תאמר	לב	פנים
מא	חרש	האהל	על החרישה	תאמר	לג	פנים
מב	חשב	האהל	על המחשבה	תאמר	ליב	פנים
מג	חשך	האהל	על החשך	תאמר	ליד	פנים
מד	חתת	האהל	על המחתה	תאמר	לב	פנים
מה	חרטם	האהל	על החרטם	תאמר	לב	פנים

אות הטית

א	טבר	האהל	על הטבור	תאמר	לב	פנים
ב	טהר	האהל	על הטוהר והנקיות	תאמר	לו	פנים
ג	טחר	האהל	על הטחורים	תאמר	לב	פנים
ד	טיט	האהל	על הטיט	תאמר	לח	פנים
ה	טמא	האהל	על הטומאה	תאמר	לב	פנים

ו	עקף	האהל	על העיקוף	תאמר	לד	פנים
ז	ענן	האהל	על עניכת המשא	תאמר	לד	פנים

אות היוד

א	יבש	האהל	על היובש	תאמר	לב	פנים
ב	יגע	האהל	על היגיעה	תאמר	לה	פנים
ג	יסד	האהל	על היסידות	תאמר	לד	פנים
ד	יטב	האהל	על מיטב ומבחר הדבר	תאמר	לד	פנים
ה	יין	האהל	על היין	תאמר	לו	פנים
ו	ילד	האהל	על ההולדה	תאמר	לד	פנים
ז	ילד	האהל	על הודעת שלשלת המשפחה	תאמר	לב	פנים
ח	יכח	האהל	הוראת נכחת	תאמר	לב	פנים
ט	יסד	האהל	על היסודות	תאמר	לג	פנים
י	יסר	האהל	על המוסר	תאמר	לג	פנים
יא	יעל	האהל	על התועלת	תאמר	לב	פנים
יב	יעל	האהל	על היעלה	תאמר	לב	פנים
יג	יען	האהל	על הענה	תאמר	לד	פנים
יד	יער	האהל	על היער	תאמר	לב	פנים
טו	יפה	האהל	על היופי	תאמר	לי	פנים
טז	יפת	האהל	על המופת	תאמר	לב	פנים
יז	יצא	האהל	על היציאה	תאמר	לה	פנים
יח	יצע	האהל	על היציע	תאמר	לג	פנים
יט	יקץ	האהל	על התעורה	תאמר	לב	פנים
כ	ירד	האהל	על הירידה	תאמר	לג	פנים
כא	ירה	האהל	על התורה	תאמר	לה	פנים
כב	ירך	האהל	על הירך	תאמר	לב	פנים
כג	ירע	האהל	על היריעות	תאמר	לג	פנים
כד	יש	האהל	הוראת יש	תאמר	לב	פנים
כה	ישע	האהל	על ההושעה	תאמר	לד	פנים
כו	ישן	האהל	על השנה	תאמר	לד	פנים
כז	ישע	האהל	על הישועה	תאמר	לב	פנים
כח	ישר	האהל	על היושר	תאמר	לז	פנים
כט	יתד	האהל	על היתדות	תאמר	לו	עכים
ל	יתר	האהל	על היתרון	תאמר	לו	פנים
לא	יתר	האהל	על המיתרים והחבלים	תאמר	לד	פנים

אות הכף

א	כאב	האהל	על הכאב	תאמר	לו	פנים
ב	כבד	האהל	על הכבוד	תאמר	לב	פנים
ג	כבד	האהל	על הכבדות	תאמר	לב	פנים
ד	כבד	האהל	על הטאטאות	תאמר	לה	פנים
ה	כבה	האהל	על הכבוי	תאמר	לב	פנים
ו	כבש	האהל	על הכבשן	תאמר	לב	פנים
ז	כבש	האהל	על הכבשים	תאמר	לט	פנים
ח	כל	האהל	על חוקת הכלי	תאמר	לב	פנים
ט	כון	האהל	על ההכנה וההזמנה	תאמר	ליב	פנים
י	כוס	האהל	על הכוס	תאמר	לב	פנים
יא	כים	האהל	על הכים	תאמר	לב	פנים
יב	כלא	האהל	כללות מיני כלים	תאמר	לב	פנים
יג	כלה	האהל	על הכליון	תאמר	ליא	פנים
יד	כלא	האהל	על הכליות	תאמר	לב	פנים
טו	כמר	האהל	על הכומרים	תאמר	לב	פנים
טז	כן	האהל	הוראת כן	תאמר	לג	פנים
יז	כנף	האהל	על הכנפים	תאמר	לד	פנים
יח	כנר	האהל	על הכנור	תאמר	לג	פנים
יט	כסה	האהל	על הכסוי	תאמר	לים	פנים
כ	כעס	האהל	על הכעס והחרון	תאמר	לטו	פנים
כא	כף	האהל	על כף היד	תאמר	לב	פנים
כב	כפר	האהל	על הכפרים	תאמר	לט	פנים
כג	ככר	האהל	על חתיכת הככר	תאמר	לה	פנים
כד	כרת	האהל	על הכריתה והחתוך	תאמר	ללד	פנים
כה	כשל	האהל	על הכשלון	תאמר	לס	פנים
כו	כתב	האהל	על הכתיבה	תאמר	לב	פנים
כז	כתף	האהל	על הכתף	תאמר	לב	פנים
כח	כתר	האהל	על הכתר	תאמר	לד	פנים
כט	כתר	האהל	על הכתרות	תאמר	לב	פנים
ל	כתש	האהל	על הכתישה	תאמר	לח	פנים
לא	כתש	האהל	על הכלי המיוחד לכתוש בו	תאמר	לב	פנים

אות הלמד

א	לא	האהל	על השלילה	תאמר	לו	פנים
ב	לאך	האהל	על השכלים הנפרדים	תאמר	לח	פנים
ג	לאך	האהל	על השלוחים	תאמר	לג	פנים
ד	לאך	האהל	על המלאכה	תאמר	לו	פנים

ה	לב	האהל	על הלב	תאמר לב פנים
ו	לבן	האהל	על הלבנות	תאמר לג פנים
ז	לבן	האהל	על הלבנה	תאמר לג פנים
ח	לבש	האהל	על המלבושים	תאמר לג פנים
ט	להב	האהל	על להב האש	תאמר לג פנים
י	לוה	האהל	על הלואה	תאמר לב פנים
יא	לוח	האהל	על הלוחות	תאמר לד פנים
יב	לוס	האהל	על הלמות	תאמר לו פנים
יג	לול	האהל	כמו אם לא	תאמר לב פנים
יד	לון	האהל	על התלונה	תאמר לב פנים
טו	לחך	האהל	על הלחיכה	תאמר לב פנים
טז	לחם	האהל	על הלחם	תאמר לב פנים
יז	לחם	האהל	על המלחמה	תאמר לד פנים
יח	לחץ	האהל	על הלחץ	תאמר לד פנים
יט	למד	האהל	על הלמוד	תאמר לג פנים
כ	לעג	האהל	על הלעג	תאמר לט פנים
כא	לקח	האהל	על הלקיחה	תאמר לג פנים
כב	לקט	האהל	על הלקיטה	תאמר לג פנים
כג	לקש	האהל	על הדברים המאחרים לבוא	תאמר לג פנים
כד	לשן	האהל	על המלשינות	תאמר לג פנים

אות המם

א	מאד	האהל	חוזק הענין בהפלגה	תאמר לב פנים
ב	מאן	האהל	על הסרבנות	תאמר לב פנים
ג	מדד	האהל	על המדידה	תאמר לד פנים
ד	מדן	האהל	על המדינות	תאמר לו פנים
ה	מדע	האהל	על שאלת טעם הענין	תאמר לב פנים
ו	מהר	האהל	על המהירות	תאמר לס פנים
ז	מוט	האהל	על המוטות	תאמר לב פנים
ח	מום	האהל	על המום	תאמר לב פנים
ט	מות	האהל	על המות	תאמר לס פנים
י	מזג	האהל	על מזיגת היין	תאמר לג פנים
יא	מטה	האהל	על המטה	תאמר לג פנים
יב	מטר	האהל	על המטר	תאמר לה פנים
יג	מין	האהל	על מין הדבר	תאמר לב פנים
יד	מכר	האהל	על המכירה	תאמר לב פנים
טו	מלך	האהל	על קדימת מעלת המלכות והשררה	תאמר לכן פנים

כט

טז	מן	האהל	הוראת מן	תאמר לד פנים
יז	מכה	האהל	על המכין והמסכנון	תאמר לז פנים
יח	מכה	האהל	על הדרוכות והמתכות	תאמר לח פנים
יט	מנע	האהל	על המניעה	תאמר לז פנים
כ	מכר	האהל	על מכור אורגים	תאמר לב פנים
כא	מסס	האהל	על המסיסה	תאמר לג פנים
כב	מסר	האהל	על המסירה	תאמר לו פנים
כג	מעה	האהל	על המיעים	תאמר לב פנים
כד	מעט	האהל	על המיעוט	תאמר לז פנים
כה	מער	האהל	על המערות	תאמר לב פנים
כו	מרט	האהל	על המריטה	תאמר לד פנים
כז	מרק	האהל	על המריקה	תאמר לב פנים
כח	משש	האהל	על המישוש	תאמר לב פנים
כט	משה	האהל	על המשי	תאמר לב פנים
ל	משח	האהל	על המשיחה	תאמר לג פנים
לא	משך	האהל	על ההמשכה	תאמר לד פנים
לב	משל	האהל	על המשלים	תאמר לב פנים
לג	מתח	האהל	על האמתחת	תאמר לב פנים
לד	מתי	האהל	הוראת השאלה אל הזמן	תאמר לג פנים
לה	מתק	האהל	על המתיקות	תאמר לד פנים

אות הנון

א	נכא	האהל	על הנכואה	תאמר לד פנים
ב	נבע	האהל	על מבועי מים	תאמר לב פנים
ג	נגד	האהל	הוראת נגד	תאמר לו פנים
ד	נדן	האהל	על תיק החרב	תאמר לב פנים
ה	נהג	האהל	על הנהיגה	תאמר לג פנים
ו	נהר	האהל	על הנהרים	תאמר לז פנים
ז	נוד	האהל	על הנודות	תאמר לה פנים
ח	נוח	האהל	על המנוחה	תאמר לי פנים
ט	נוע	האהל	על התנועה	תאמר ליא פנים
י	נון	האהל	על הנינוחות	תאמר לט פנים
יא	נזל	האהל	על הנזילה	תאמר לג פנים
יב	נול	האהל	על הנול	תאמר לג פנים
יג	נום	האהל	על הנומים	תאמר לב פנים
יד	נחל	האהל	על הנחלה והירושה	תאמר לג פנים
טו	נחר	האהל	על הנחירים	תאמר לב פנים

יו	כחש	האהל	על הכחשים	תאמר	לט	פנים
יח	כחש	האהל	על הכחשת	תאמר	לב	פנים
יט	כעס	האהל	על הכעים	תאמר	לד	פנים
יט	כטע	האהל	על הכטיעה	תאמר	לב	פנים
כ	ככה	האהל	על הככאה	תאמר	ליד	פנים
כא	ככר	האהל	על הככרה	תאמר	לב	פנים
כב	ככר	האהל	על ההתככרות	תאמר	לב	פנים
כג	כם	האהל	על הכם	תאמר	לב	פנים
כד	כסה	האהל	על הכסיין	תאמר	לב	פנים
כה	כער	האהל	על הכערים	תאמר	לו	פנים
כו	כיער	האהל	על הכערות	תאמר	לט	פנים
כז	כפה	האהל	על הכפיסה	תאמר	לב	פנים
כח	כפה	האהל	על אבן הכופה	תאמר	לב	פנים
כט	כפל	האהל	על הכפילם	תאמר	לד	פנים
ל	כפש	האהל	על הכפש	תאמר	לו	פנים
לא	כנח	האהל	על הכנחות	תאמר	לד	פנים
לב	כנל	האהל	על הכנלה	תאמר	לט	פנים
לג	כקב	האהל	על המקבת	תאמר	לט	פנים
לד	כקב	האהל	על הכקיבה	תאמר	לב	פנים
לה	כקס	האהל	על הכקמס	תאמר	לב	פנים
לו	כשא	האהל	על הכשיאה	תאמר	לב	פנים
לז	כשא	האהל	על המשא	תאמר	לג	פנים
לח	כשג	האהל	על הכשגה	תאמר	לב	פנים
לט	כשך	האהל	על הכשיכה	תאמר	לב	פנים
מ	כשר	האהל	על המשור	תאמר	לג	פנים
מא	כתח	האהל	על הכתחים	תאמר	לג	פנים
מב	כתן	האהל	על הכתיבה	תאמר	לב	פנים
מג	כתר	האהל	על הכתרה	תאמר	לב	פנים

אות הסמך

א	סבב	האהל	על הסבוב והקף	תאמר	לז	פנים
ב	סבך	האהל	על ההסתבכות	תאמר	לג	פנים
ג	סבל	האהל	על הסבלנות	תאמר	לג	פנים
ד	סגר	האהל	על הסגירה	תאמר	לו	פנים
ה	סגר	תאהל	על המסגרת	תאיר	ל	פנים
ו	סדר	האהל	על הסדור	תאמר	לו	פנים
ז	ססר	האהל	על הסוסר	תאמר	לו	פנים

ח	סוד	האהל	על הסוד	תאמר	לב	פנים
ט	סוס	האהל	על הסוסים	תאמר	לג	פנים
י	סוף	האהל	על סוף הדבר ותכליתו	תאמר	לט	פנים
יא	סור	האהל	על הסרה	תאמר	ליט	פנים
יב	סכך	האהל	על הסיבה	תאמר	לג	פנים
יג	סחר	האהל	על הסחורה	תאמר	לה	פנים
יד	סיר	האהל	על הקדרות	תאמר	לה	פנים
טו	סכל	האהל	על הסכלות	תאמר	לי	פנים
טז	סל	האהל	על הסל	תאמר	לד	פנים
יז	סלח	האהל	על הסליחה	תאמר	לג	פנים
יח	סמן	האהל	על הסימן	תאמר	לו	פנים
יט	סמר	האהל	על המסמרים	תאמר	לב	פנים
כ	סעד	האהל	על הסעד והסמך	תאמר	לד	פנים
כא	סעף	האהל	על הסעיפים והענפים	תאמר	לכד	פנים
כב	ספא	האהל	על המספוא	תאמר	לב	פנים
כג	ספד	האהל	על המספד	תאמר	לה	פנים
כד	ספן	האהל	על הספינות	תאמר	לו	פנים
כה	ספר	האהל	על הספור והמנדע	תאמר	לו	פנים
כו	סקל	האהל	על הסקילה	תאמר	לב	פנים
כז	סתם	האהל	על הסתימה	תאמר	ליא	פנים
כח	סתר	האהל	על ההסתר וההעלמה	תאמר	ליב	פנים

אות העין

א	עבד	האהל	על השימוש והעבדות	תאמר	לה	פנים
ב	עבר	האהל	על ההעברה	תאמר	לב	פנים
ג	עגל	האהל	כמו בשביל	תאמר	לי	פנים
ד	עד	האהל	אל הגבלת מקום או זמן	תאמר	לב	פנים
ה	עדר	האהל	על עדרי הבהמות	תאמר	לג	פנים
ו	עון	האהל	על העונות	תאמר	לג	פנים
ז	עוד	האהל	על העדות	תאמר	לג	פנים
ח	עוף	האהל	על ההתעופפות	תאמר	לז	פנים
ט	עוף	האהל	כללות מיני העופות	תאמר	לג	פנים
י	עוף	האהל	על העפעפים	תאמר	לב	פנים
יא	עור	האהל	על העור	תאמר	לב	פנים
יב	[illegible]	האהל	על זמן הסוס	תאמר	לד	פנים
יג	עזז	האהל	על [illegible]ים	תאמר	לז	פנים
יד	עזב	האהל	על העזיבה	תאמר	לו	פנים

טו	עזר	האהל	על העזור	תאמר	לב	פנים
יו	עט	האהל	על הקולמוס	תאמר	לד	פנים
יז	עטש	האהל	על העטוש	תאמר	לג	פנים
יח	עין	האהל	על המעין	תאמר	לב	פנים
יט	עיר	האהל	על העיר	תאמר	לג	פנים
כ	עלל	האהל	על העילה והסבה	תאמר	לג	פנים
כא	עלה	האהל	על העליה	תאמר	לב	פנים
כב	עלה	האהל	הוראת על	תאמר	לג	פנים
כג	עלה	האהל	על העלים	תאמר	לב	פנים
כד	עם	האהל	על חבור ענין	תאמר	לו	פנים
כה	עם	האהל	על קבוץ וחבור אנשים	תאמר	לכב	פנים
כו	עמק	האהל	על העמקים	תאמר	ליד	פנים
כז	ענן	האהל	על העננים	תאמר	לז	פנים
כח	ענג	האהל	על התענוג	תאמר	לג	פנים
כט	ענה	האהל	על השבת הדבור	תאמר	לב	פנים
ל	ענה	האהל	על העניים	תאמר	לט	פנים
לא	ענה	האהל	על התענית	תאמר	לב	פנים
לב	ענק	האהל	על הכלי המיוחד להנתן בצואר ובגרון תאמר לד			פנים
לג	ענק	האהל	על הענקים	תאמר	לה	פנים
לד	עכש	האהל	על העוכש	תאמר	לג	פנים
לה	עפר	האהל	על העפר	תאמר	לד	פנים
לו	עץ	האהל	כללות מיני האילנות	תאמר	לם	פנים
לז	עגל	האהל	על העגלות	תאמר	לב	פנים
לח	עצם	האהל	על העצמות	תאמר	לב	פנים
לט	עקר	האהל	על העקירה	תאמר	לג	פנים
מ	עקש	האהל	על העקשות	תאמר	לי	פנים
מא	ערב	האהל	על הערבוב	תאמר	לד	פנים
מב	ערב	האהל	על הערב	תאמר	לב	פנים
מג	ערב	האהל	על פאת שקיעת השמש	תאמר	לג	פנים
מד	ערב	האהל	על המשכון	תאמר	לג	פנים
מה	ערב	האהל	על הערבה	תאמר	לב	פנים
מו	ערד	האהל	על חמור הבר	תאמר	לב	פנים
מז	ערך	האהל	על הערך	תאמר	לב	פנים
מח	ערם	האהל	על הערמה	תאמר	לד	פנים
מט	עש	האהל	על העש	תאמר	לב	פנים
נ	עשב	האהל	על העשבים	תאמר	לד	פנים
נא	עשן	האהל	על העשן	תאמר	[illegible]	פנים
נב	עשק	האהל	על העשק	תאמר	לב	פנים

כג	עכביש	האהל	על מעשה שאורג ביתו בכתלים	תאמר	לב	פנים

אות הפא

א	פה	האהל	על הפה	תאמר	לב	פנים
ב	פור	האהל	על הפזור	תאמר	לה	פנים
ג	פחד	האהל	על הפחד והמורא	תאמר	לו	פנים
ד	פלל	האהל	על התפלה	תאמר	לי	פנים
ה	פן	האהל	על הזוית והפינות	תאמר	לה	פנים
ו	פנה	האהל	על פני האדם	תאמר	לב	פנים
ז	פנה	האהל	על הפנים	תאמר	לג	פנים
ח	פסק	האהל	על הפסקים	תאמר	לג	פנים
ט	פעם	האהל	הוראת פעם	תאמר	לג	פנים
י	פעם	האהל	על הזוג	תאמר	לב	פנים
יא	פצל	האהל	על הקילוף	תאמר	לב	פנים
יב	פצר	האהל	על ההכרחיות וההפצרות	תאמר	לג	פנים
יג	פרד	האהל	על הפרדים	תאמר	לג	פנים
יד	פרה	האהל	כללות מיני פירות	תאמר	לב	פנים
טו	פרס	האהל	על קצוי השפות	תאמר	לב	פנים
טז	פרש	האהל	על פרוש וביאור הדבר	תאמר	לו	פנים
יז	פשט	האהל	על ההפשטה	תאמר	לג	פנים
יח	פשע	האהל	על הפשע והמרד	תאמר	לו	פנים
יט	פשע	האהל	על הפשיעה	תאמר	לג	פנים
כ	פשת	האהל	על הפשתן	תאמר	לד	פנים
כא	פתה	האהל	על הפתוי	תאמר	לג	פנים
כב	פתח	האהל	על תכלית מהירות על הדבר בהפלגה תאמר		לב	פנים
כג	פתח	האהל	על הפתיחה	תאמר	לה	פנים
כד	פתן	האהל	על המפתן	תאמר	לג	פנים

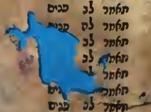
אות הצדי

א	צד	האהל	על הצד והעבר	תאמר	לה	פנים
ב	צוה	האהל	על הצווי	תאמר	לב	פנים
ג	צוף	האהל	על ההצפה	תאמר	לד	פנים
ד	[illegible]	האהל	על צלת הדגה	תאמר	לג	פנים
ה	צור	האהל	על הצרה	תאמר	לג	פנים
ו	צור	האהל	על [illegible]רות	תאמר	לב	פנים
ז	צור	האהל	על הצואר	תאמר	לב	פנים

ח	ציץ	האהל	על הציציות	תאמר	לב	פנים
ט	צלל	האהל	על הצלצלים	תאמר	לב	פנים
י	צלה	האהל	על הצלים והקלוי	תאמר	לח	פנים
יא	צלח	האהל	על ההצלחה	תאמר	לב	פנים
יב	צלח	האהל	על הצלוחית	תאמר	לד	פנים
יג	צלם	האהל	על הצלם והצורה	תאמר	לט	פנים
יד	צמה	האהל	על צמות השער	תאמר	לה	פנים
טו	צנר	האהל	על צנורי המים	תאמר	לד	פנים
טז	צעד	האהל	על הכלי המיוחד לתתו על הזרוע	תאמר	לב	פנים
יז	צעף	האהל	על הצעיפים	תאמר	לו	פנים
יח	צעק	האהל	על הצעקה	תאמר	לכח	פנים
יט	צרה	האהל	על הצרי	תאמר	לב	פנים
כ	צרך	האהל	על הצורך	תאמר	לב	פנים
כא	צרף	האהל	על הצרפות	תאמר	לב	פנים

אות הקוף

א	קבל	האהל	על הקבלה	תאמר	לב	פנים
ב	קבע	האהל	על הקובעים	תאמר	לב	פנים
ג	קבץ	האהל	על הקבוץ והאסיפה	תאמר	לכד	פנים
ד	קבר	האהל	על הקבר	תאמר	לח	פנים
ה	קדם	האהל	על הקדם	תאמר	לב	פנים
ו	קדם	האהל	על ההקדמה	תאמר	לח	פנים
ז	קוה	האהל	על התקוה והתוחלת	תאמר	לח	פנים
ח	קום	האהל	על התקומה	תאמר	לח	פנים
ט	קום	האהל	על הקיום	תאמר	לד	פנים
י	קום	האהל	על המקום	תאמר	לח	פנים
יא	קון	האהל	על הקונים	תאמר	לז	פנים
יב	קטן	האהל	על הקטן בשנים	תאמר	לב	פנים
יג	קלל	האהל	על הקללה	תאמר	לד	פנים
יד	קמח	האהל	על הקמח	תאמר	לב	פנים
טו	קן	האהל	על הקן	תאמר	לב	פנים
טז	קנה	האהל	על הקנים	תאמר	לח	פנים
יז	קסם	האהל	על הקוסמים	תאמר	לב	[illegible]
יח	קער	האהל	על הקערות	תאמר	לב	[illegible]
יט	קטר	האהל	על הקטור	תאמר	[illegible]	[illegible]
כ	קלף	האהל	על הקליפה	תאמר	[illegible]	ים
כא	קור	האהל	על הקור	תאמר	לב	פנים

כב	קיה	האהל	על הסקרבה והתגשם	תאמר	לו	פנים
כג	קרב	האהל	על קרובי האדם	תאמר	לד	פנים
כד	קרה	האהל	על הקורות	תאמר	לה	פנים
כה	קרה	האהל	על המקרה	תאמר	לה	פנים
כו	קרם	האהל	על הקרם	תאמר	לב	פנים
כז	קרע	האהל	על הקריעה	תאמר	לב	פנים
כח	קשה	האהל	על הקושי	תאמר	לג	פנים
כט	קשר	האהל	על הקשירה	תאמר	לטו	פנים
ל	קרדם	האהל	על הקורדום	תאמר	לה	פנים
לא	קרבל	האהל	על הקרבולים	תאמר	לג	פנים

אות הריש

א	ראה	האהל	על הראיה וההבטה	תאמר	לח	פנים
ב	ראה	האהל	על המראות	תאמר	לב	פנים
ג	ראש	האהל	על הראש	תאמר	לב	פנים
ד	רכב	האהל	על הרכוב	תאמר	ליב	פנים
ה	רבה	האהל	על הארבה	תאמר	לט	פנים
ו	רכה	האהל	על הרכות	תאמר	לב	פנים
ז	רבן	האהל	על הרבן	תאמר	לג	פנים
ח	רגל	האהל	על הרגל	תאמר	לד	פנים
ט	רגל	האהל	על המכות וההרגל	תאמר	לה	פנים
י	רדף	האהל	על הרדיפה	תאמר	לג	פנים
יא	רוב	האהל	על המריבה	תאמר	לו	פנים
יב	רוח	האהל	על הרוחות	תאמר	לג	פנים
יג	רום	האהל	על ההתרוממות והגבהות	תאמר	לבב	פנים
יד	רוע	האהל	על הריע והחבר	תאמר	לג	פנים
טו	רוע	האהל	על התרועה	תאמר	לב	פנים
טז	רוץ	האהל	על המרוצה	תאמר	לב	פנים
יז	רוש	האהל	על הרש	תאמר	לד	פנים
יח	רזה	האהל	על העדר השמנות	תאמר	לב	פנים
יט	רמז	האהל	על הרמיזה	תאמר	לג	פנים
כ	רחב	האהל	על הרוחב	תאמר	לג	פנים
כא	רחם	האהל	על הרחמנות	תאמר	לד	פנים
כב	רחץ	האהל	על הרחיצה	תאמר	לו	פנים
כג	רחק	האהל	על ההרחקה	תאמר	לד	פנים
[illegible]	[illegible]	האהל	על הכסם	תאמר	לב	פנים
כה	[illegible]	האהל	על הריבות	תאמר	לה	פנים

כו	רכן	האהל	על ההתרכבות	תאמר לב פנים
כז	רמה	האהל	על המרמה	תאמר לב פנים
כח	רמח	האהל	על הרמחים	תאמר לד פנים
כט	רמס	האהל	על הרמיסה	תאמר לא פנים
ל	רסן	האהל	על הרסן	תאמר לב פנים
לא	רעב	האהל	על הרעב	תאמר לב פנים
לב	רעה	האהל	על מרעית הבהמות	תאמר לג פנים
לג	רפא	האהל	על הרפואה	תאמר לו פנים
לד	רפה	האהל	על הרפיון	תאמר לג פנים
לה	רנה	האהל	על הרנון	תאמר לו פנים
לו	רקק	האהל	על הרקיקין	תאמר לב פנים
לז	רשע	האהל	על הרשע	תאמר לה פנים
לח	רשת	האהל	על הרשת	תאמר לו פנים
לט	רפס	האהל	על הרפיסס	תאמר לב פנים

אות השין

א	שושן	האהל	על השושנה	תאמר לב פנים
ב	שאב	האהל	על השאיבה	תאמר לב פנים
ג	שאל	האהל	על השאלה	תאמר לב פנים
ד	שאר	האהל	על שארית הדבר	תאמר לג פנים
ה	שבה	האהל	על השבים והבוס	תאמר לה פנים
ו	שבח	האהל	על השבח	תאמר לד פנים
ז	שבט	האהל	על השבטים	תאמר לג פנים
ח	שבט	האהל	על השבט והמקל	תאמר לח פנים
ט	שבע	האהל	על השבוע	תאמר לב פנים
י	שבע	האהל	על השבועה	תאמר לה פנים
יא	שבע	האהל	על השובע	תאמר לב פנים
יב	שבר	האהל	על השבר	תאמר לל פנים
יג	שבר	האהל	על המשבר	תאמר לב פנים
יד	שגג	האהל	על השגגה	תאמר לד פנים
טו	שדה	האהל	על השדים	תאמר לג פנים
טז	שדה	האהל	על השידים	תאמר לב פנים
יז	שדף	האהל	על השדפון	תאמר לב פנים
יח	שיד	האהל	על השיד	תאמר לב פנים
יט	שוה	האהל	על ההשוים	תאמר [illegible]
כ	שוט	האהל	על השוטות והספירות	[illegible]
כא	שוס	האהל	על הששסס	תאמר לג פנים

כב	שוק	האהל	על התשוקה	תאמר	לה	פנים
כג	שוק	האהל	על השוקים	תאמר	לנ	פנים
כד	שור	האהל	על השיר	תאמר	לנ	פנים
כה	שור	האהל	על השורים	תאמר	לב	גנים
כו	שחה	האהל	על ההשתחוים	תאמר	לב	פנים
כז	שחט	האהל	על השחיטה	תאמר	לה	פנים
כח	שחר	האהל	על השחרית	תאמר	לנ	פנים
כט	שחת	האהל	על ההשחתה	תאמר	לי	פנים
ל	שטח	האהל	על השטיחה	תאמר	לטו	פנים
לא	שטף	האהל	על שטף המים	תאמר	לנ	פנים
לב	שכב	האהל	על השכיבה	תאמר	לב	פנים
לג	שכח	האהל	על השכחה	תאמר	לב	פנים
לד	שכן	האהל	על השכיכים	תאמר	לנ	פנים
לה	שכר	האהל	על השטרים	תאמר	לב	פנים
לו	שכר	האהל	על השכר	תאמר	לה	פנים
לז	שלם	האהל	על השילום	תאמר	לג	פנים
לח	שלך	האהל	על ההשלכה	תאמר	לה	פנים
לט	שלם	האהל	על השלמים	תאמר	לה	פנים
מ	שלם	האהל	על השלום	תאמר	לב	פנים
מא	שלף	האהל	על שליפת החרב מתערה	תאמר	לב	פנים
מב	שם	האהל	על השמים	תאמר	לה	פנים
מג	שמם	האהל	על השממה	תאמר	לה	פנים
מד	שמח	האהל	על השמחה	תאמר	ליא	פנים
מה	שמן	האהל	על השמן	תאמר	לנ	פנים
מו	שמן	האהל	על השמנות	תאמר	לה	פנים
מז	שמע	האהל	על ההשמעה וההאזנה	תאמר	לד	פנים
מח	שמר	האהל	על השמירה	תאמר	לג	פנים
מט	שמר	האהל	על השמרים	תאמר	לב	פנים
נ	שמש	האהל	על השמש	תאמר	לג	פנים
נא	שן	האהל	על השן	תאמר	לנ	פנים
נב	שן	האהל	על עין הכרמו	תאמר	לג	פנים
נג	שנא	האהל	על השנאה	תאמר	לז	פנים
נד	[illegible]	האהל	על השנים	תאמר	לב	פנים
נה	שער	[illegible]	על השוערים	תאמר	לב	פנים
נו	שער	האהל	על השער	תאמר	לב	פנים
נז	שפה	האהל	על שפתות המים	תאמר	לב	פנים
נח	[illegible]	האהל	על השפחה	תאמר	לב	פנים
נט	שפט	האהל	על המשפטים	תאמר	לב	פנים

ס	שפט	האהל	על המשפט	תאמר לג פנים
סא	שפך	האהל	על השפיכה	תאמר לב פנים
סב	שפל	האהל	על השפלות	תאמר ליב פנים
סג	שפר	האהל	על השופר	תאמר לג פנים
סד	שקל	האהל	על המשקל	תאמר לג פנים
סה	שקע	האהל	על השקיעה	תאמר לה פנים
סו	שקף	האהל	על המשקוף	תאמר לב פנים
סז	שקר	האהל	על השקר והכזב	תאמר לו פנים
סח	שרג	האהל	על השריגות	תאמר לב פנים
סט	שרט	האהל	על השריטה	תאמר לג פנים
ע	שרף	האהל	על השרפה	תאמר לט פנים
עא	שתה	האהל	על השתיה	תאמר לד פנים
עב	שתק	האהל	על השתיקה	תאמר לה פנים
עג	שעשע	האהל	על השעשוע	תאמר לג פנים
עד	שרשר	האהל	על השלשלאות	תאמר לג פנים

אות התיו

א	תאן	האהל	על עץ התאנה	תאמר לב פנים
ב	תבה	האהל	על התבה	תאמר לג פנים
ג	תבן	האהל	על התבן	תאמר לה פנים
ד	תוך	האהל	הוראת תוך	תאמר לה כנים
ה	תחת	האהל	על התחתית	תאמר לד פנים
ו	תלה	האהל	על התליה	תאמר לב פנים
ז	תלע	האהל	על התולעים	תאמר לב פנים
ח	תמה	האהל	על התמיהה	תאמר לג פנים
ט	תכן	האהל	על התכונים	תאמר לג פנים
י	תכך	האהל	על תכוך האון	תאמר לב פנים
יא	תעב	האהל	על התעוב והמאוס	תאמר ליב פנים
יב	תער	האהל	על התער	תאמר לב פנים
יג	תפש	האהל	על התפוסים	תאמר לב פנים
יד	תקן	האהל	על התקון	תאמר לו פנים
טו	תקע	האהל	על התקיעה והכניסה	תאמר לג פנים

בריך רחמנא דסייען

Sc A n p. l. 10 44 inf

~~for~~ n.

Scant H. ~~N~~ 1. 16 14 Dat. 55

Libraria della Concettione

